SKANDINAVIENS
HÄLLRISTNINGAR,
ARKEOLOGISK AFHANDLING

AF

AXEL EM. HOLMBERG.

Resp. prenumeranter betala 1 R:dr 32 sk. B:ko för 3:dje häftet af Skandinaviens Hällristningar, samt erhålla det 4:de mot prenumerationssedelns återlemnande.

Boklådspriset är, för hela verket, 13 R:dr 16 sk. B:ko.

Tab. A. & B.

J. F. Holmberg del.

SKANDINAVIENS
HÄLLRISTNINGAR,
ARKEOLOGISK AFHANDLING

AF

AXEL EM. HOLMBERG.

STOCKHOLM.
TRYCKT HOS FÖRLÄGGAREN P. G. BERG,
1848.

ALLMÄN BESKRIFNING.

Man kan icke gerna tänka sig menniskan i allmänhet i ett tillstånd, der hon saknat begär och förmåga att med ord göra sig förstådd af andra. Lika litet kunna vi föreställa oss henne främmande för den önskan att se de af sina egna handlingar, som hon sjelf ansett förtjenstfulla, och de händelser, hvartill hon varit vittne, och hvilka på något sätt intresserat henne, bekanta för så många som möjligt, äfven frånvarande och för ännu ofödda efterkommande. Men då hon ej kunde uträtta detta mundteligen och personligen, blef hon betänkt på att genom yttre varaktiga tecken förmedla begreppen och deras sammanhang, för att dymedelst bevara minnet af den händelse, som hon önskade se räddad ifrån glömskan. Så uppkom den största och nyttigaste af mensklighetens uppfinningar, *skrifkonsten*, hvilken väl mera än andra konster utvecklat sig *gradvis* från en fattig enfaldig början till den högsta fulländning, bokstafsskriften, som uteslutande tillhör cultiverade folk.

Det enklaste och första af alla skriftspråk är oemotsägligen det som bestod uti aftecknandet af de föremål man ville omnämna, och hvartill första idéen sannolikt gifvits genom skuggans fall på marken eller föremålens afspegling i vattnet. Häraf uppkom genom härmningsbegär och reflexion en bildskrift i vidsträcktare bemärkelse, efter hvilken vi träffa spår i alla delar af jorden, från Orinoco till Sibirien, från Cap till Norrska fjellen och ifrån Ceylon till stränderna af Norra Americas polarhaf. Den olika fulländningen af denna bildskrift lämpar sig i *allmänhet* efter nationernas olika culturgrad. Hos vilden, liksom hos barnet, framträder den i sin ursprungliga enkelhet med de synbara föremålen, om hvilka han vill erinra, rått aftecknade, och stundom med en och annan godtycklig figur, representerande ett begrepp, hvilket ej på annat sätt låt sig beteckna, och hvilket endast han sjelf känner. En Indiansk höfding t. ex., som ville föreviga sin bragdrika lefnad, ritade på insidan af en afrifven trädbark ett hufvud, hvilket betecknade honom sjelf; figuren af en oxe derintill angaf att han tillhörde en slägt, som bar namn af detta djur; vidare ritade han en menniskobild med en båge i hand, och derunder flera fyrkanter, alla fyllda med streckar, några med en spetsig betäckning, och en inneslutande fyra mansfigurer, af hvilka de tre voro hufvudlösa. Den bågbeväpnade mannen betydde att han varit en krigare, och fyrkanterna huru många krigståg han gjort; spetsbetäckningarne utmärkte de krig i hvilka han sjelf varit anförare, och streckarne huru många stridskamrater han haft med sig. De hufvudlösa bilderna tillkännagåfvo att han i ett krig dödat 3 fiender, och den med hufvud att han hemfört en fånge

o. s. v.*) Med en dylik bildskrift fulltecknar ännu Lappen sin spåtrumma**), och det lekande barnets försök att i sanden eller på papperet på samma sätt göra afbildningar af det, som tilldragit sig dess uppmärksamhet, är ett analogt bevis att detta slag af skriftmåleri är föga yngre än menniskan sjelf.

Bildskriften nådde sin högsta utveckling i Hieroglyferna, hvilkas bruk, isynnerhet hos de gamle Egyptierna, var mångsidigt och anlitadt. I hieroglyfskriften användes såsom förkortning blott den vigtigaste delen af den bild, man ville framställa, och begrepp, som ej låta afbilda sig, framställas genom analoga bilder, eller sådana, hvilka, tillfölje af någon egenskap, kunna erinra om eller väcka de förra. Så t. ex. uttryckte man hastighet genom bilden af en fogel, en belägring genom ens tormstege, och det bekanta historiska factum, att pesten tillintetgjorde Sanheribs krigshär, under ett eröfringståg mot Egypten år 710 f. Chr., finna vi antecknadt under den allegoriska bilden af en råtta, som afgnager en bågsträng. Men i denna hieroglyfskrift användes ock s. k. phonetiska figurer, eller sådana, hvilkas namn började med att låta höra det ljud man ville hafva betecknadt, och just igenom dem erhöll den förra sin användbarhet. För att gifva ett begrepp om desamma anföra vi exempelvis, att begreppet *söt* kan i Svenskan uttryckas genom aftecknandet af en *sol*, ett *öga* och ett *träd*, emedan begynnelseljuden af dessa ord tillsamman bilda uttalet af det förra. Hieroglyferna, sådana de brukades hos Egyptierna, voro således på engång teckning och egentlig *skrift*, och med tiden utbildades båda dessa elementer, den förra till en ordskrift, sådan som ännu förekommer hos Kineserna, eller en stafvelseskrift som Siameserna bruka —, och den sednare till bokstafsskrift, hvilken eljest de äldsta traditionerna påstå vara långt förut uppfunnen af Phoeniciern *Theut* eller *Thaut*. — Bokstäfverna i våra äldsta alfabet äro icke annat än förkortningar af ett bestämdt antal af nyssnämnda phonetiska figurer. Sålunda igenkänna vi ännu i det hebreiska א (A), eller ännu tydligare i det omvända grekiska *V*, hornen eller hufvudet af en phonetisk bild af a-ljudet, *oxen*, som på de Semitiska språken heter Aleph, i ב (B) en förkortad figur af ett *hus* (hebr. Beth) o. s. v. Äfven i våra runor igenkänna vi en dylik härledning. Runan Ψ heter Madr (Man, Menniska), och i densamma se vi icke otydligt bevarad bilden af en menniska med upplyftade armar.

Att emellan vildens första försök att måla sig händelserna till minnes, och fornegyptierns konst att i hieroglyfen uppbevara sin historia, och sina filosofiska speculationer, måste ligga många olika utvecklade slag af bildskrift är uppenbart. Vi vilja här blott fästa uppmärksamheten vid ett af dessa, anträffadt vid Americas upptäckt hos de halfcultiverade Mexicanerna, emedan detsamma, enligt all sannolikhet, närmast liknar de figurteckningar, hvilka utgöra ämnet för närvarande afhandling. — Detta folk ägde vid Spaniorernas ankomst en synnerlig färdighet att på väfstycken skyndsamt afmåla föremål och händelser, och på detta sätt afgåfvos rapporter ifrån den ena ändan af riket till den andra. Denna konst bestod likväl icke endast i föremålens afbildning, utan man förstod äfven, att genom deras ställning och förhållande till hvarandra, uttrycka *händelsernas sammanhang* och *tidsföljd*, på ett sätt, som begreps af alla

*) I. Kraft, Vilde Folks fornemmeste Indretninger m. m. p. 379 och fig. 1. Ifr. Catlin, Nord-Amer. Indianer p. 95 sqq.

**) Se afbildningarne i Rudbecks Atland. 2 tom och Nord. Fornlemningar af Liljegren och Brunius 5 och 6 häftena. Strahlenberg: Das Nord- und Ostl. Theil v. Europa und Asia Tab. VI, m. fl. st.

infödda. Derigenom har den Mexicanska historien under tio af detta rikets konungar blifvit oss bekant, äfvensom åtskilligt af detta folks politiska och militaira författningar m. m. Här möter oss således ett skriftmåleri i mera fullkomlig form än den hos vildarne brukliga, och som var nära att öfvergå i hieroglyfskrift, hvartill det ock troligen utbildat sig, om det ej tillintetgjorts genom inflytelsen af en främmande cultur. Man finner i detsamma använda, ehuru helt sparsamt, såväl förkortningen som sinnebilden, karakteristiska för hieroglyfskriften. En stad t. ex betecknades med bilden af ett hus, och en der bredvid ställd sinnebild uttryckte hvilken stad här menades, kriget föreställdes genom en knippa pilar o. s. v. Ville man göra en berättelse om en konung, som gjort eröfringståg, skedde det genom att afbilda eröfraren med en sköld, höljd af pilar, ställd emellan honom och sinnebilderna af de städer han underkufvat o. s. v. Abstracta begrepp synas de väl haft stor svårighet att i denna skrift uttrycka, likväl finner man för några sådana använda öfverenskomna karakterer, under det andra angifvas genom analoga bilder *).

Äfven hos de gamle Nordboerne spåra vi lemningar — och dertill ganska många lemningar — efter en hos dem i äldsta tider använd bildskrift, af hvars enkelhet i det yttre man skulle kunna sluta till en alltför ringa bildningsgrad hos detta folk, om sådant icke motsades af samma bildskrifts inre beskaffenhet. Någongång omnämnd eller, rättare sagdt, antydd i våra äldsta skriftliga traditioner, träffa vi sparsamma lemningar deraf på tillvaratagna fornsaker. Dessas ringa antal och fragmentariska beskaffenhet kunna dock icke leda till någon kunskap derom. Men deremot äga vi lika mångfaldiga, som fullständiga qvarlefvor af denna forntida konst uti *Hällristningarne*, dessa i våra klippsluttningar och på grafmonument inhuggna figurteckningar, hvilka till ansenlig myckenhet anträffas mångastädes inom Skandinavien, och på de orter som ifrån denna verldstrakt blifvit coloniserade.

Dessa figurteckningar eller *Hällristningar* — vi bibehålla detta i sednare tider dem gifna namn, hvilka de fått med afseende på den grund, i hvilken de blifvit anbragta — finna vi hufvudsakligast på Bohusläns kustland, der de förekomma till största myckenhet, vidare på Dahlsland i Tisselskogs socken, på Wermlandsnäset, i Östergöthland på Roxens stränder eller inom Östra Eneby, Rystads och Borgs socknar, i Skåne vid Kivik, i Blekinge i Thorshamns socken, i Småland på Bolmsö och Tofteryd, på Gottland, i Jemtland i Alsens socken o. fl. st., i Norrige vid Söndfjord och i Danmark i griftstugorna vid Herrestrup på Seland och Ullerup i N. Jutland. Utom Skandinavien, men på orter, som derifrån emottagit colonier, träffa vi liknande fornlemningar på Island och Färöarne, samt på N. Amerikas östkust i det gamla Vinland, n. v. Massachusets. Men utom i Bohuslän och vid Roxen, förekomma de högst sparsamt, och kunna föröfrigt, om vi undantaga en och annan, hvarken till storlek, rikhaltighet i föreställningen eller prydlighet i utarbetningen jemföras med de Bohuslänska, på hvilka vi följaktligen här komma att fästa det mesta afseendet.

Till ett antal af öfver tvåhundrade, ligga dessa märkvärdiga bergtaflor krinströdda på Bohuslänska kusten emellan Svinesund och Gullmarfjorden, eller mellan 58° 19′ och 59° 6′ nordl. bredd och 28° 54′ och 29° 20′ östl. längd. Otvifvelaktigt skola ännu många flera

*) v. Robertson: Americas Historia. Öfvers. Sthm. 1797, pag. 24—29.

dylika i dessa trakter framdeles upptäckas, sedan odlaren och forskaren hunnit bortföra de jordlager, hvarmed en mängd af sekler öfverbäddat dem. Den nordligaste af ristningarne i denna flock är belägen vid pass en half mil söder om Svinesund, och den sydligaste straxt vester om Lyse kyrka. De träffas således i socknarne Hogdal, Lomelanda, Näsinge och Skee af Wette härad, i Tanum af Tanums härad (hvilken socken ensam äger nästan lika många hällristningar, som hela den öfriga Norden tillsammans), i Qville och Bottna socknar af Qville härad, i Tossene och Askum af Sotenäs', i Bro, Brastad och Lyse af Stångenäs' och i Foss af Tunge härad. Det är anmärkningsvärdt att de här äga så bestämda gränser. Norr om Svinesund — denna märkliga nordgräns för flera slag af fornlemningar, såsom Dyrhusen och Hällkiströren m. fl. — träffa vi ingen förrän emellan 61 och 62 latitudgraden, och söder om Gullmarfjorden kan, oaktadt hällristningar öfverflöda öfverallt på Stångenäset, som bildar den vestra stranden af denna hafsvik, icke heller någon enda uppletas förr än på Skånes och Blekinges sydligaste stränder. Man har visserligen trott sig finna liknande monument på den Halländska strandbygden, såsom i Gällinge, Qvibille och Räfvinge socknar *); men dessa äro dels blotta naturbildningar, och dels ristningar af helt annan beskaffenhet, än de här ifrågavarande.

De Bohuslänska hällristningarne äro anbragte till större delen uti sakta sluttande, högst sällan i stupande klipphällar, af hvilka de förra på ortens dialekt benämnas *Bergssvador* och *Flathällar* (Isl. Flathellur). Dessa klippsluttningar förete merändels en ganska jemn, ofta liksom polerad yta, hvilken bergen på den Bohuslänska kusten icke sällan äga, och som kan tillskrifvas deras slipning i en urtid af hafsvågorna, hvilka, enligt hvad de säkraste vittnesbörd intyga, då svallade flera hundrade fot högre än nu. Denna släthet på ytan har sedermera blifvit bibehållen, isynnerhet på bergens vestra och södra sidor, af de nästan ständigt rådande hafsvindarnes skärpa, hvilken hindrar moss- och lafarter att der fästa sig och förvittra stenen. Det oaktadt äro många hällristningar skadade af vittring, ehuru i allmänhet icke svårare, än att en noggrann undersökning, betingad af öfning och tålamod, bör på flertalet af desamma kunna nöjaktigt utreda figurerna. Det synes som man företrädesvis till ristningar valt sådana hällar, öfver hvilka vattnet efter regnväder nedspolat i små rännilar, och hvarpå en mera ymnig väta framkallat en ganska fin svart lafart, af hvilken allmogen tagit sig anledning att benämna dylika bergytor *Svarthällar*. Utan tvifvel har detta skedt, dels emedan dessa hällar äro de slätaste, och dels emedan den nästan ständigt bibehållna fuktigheten gör de der inhuggna figurerna tydligare. Den mundtliga anmärkning, jag hört en och annan göra, att hällristningarne alltid äga rinnande vatten och källor i sitt grannskap, saknar icke sin rigtighet; detta är dock sannolikt en blott tillfällighet, hvaraf man ingalunda — såsom jag äfven hört — bör draga den slutsats, att ett ymnigare förråd af vatten varit behöfligt för ristningarnes bearbetning, hvilket sednare icke på någon sannolik grund kan förklaras. Snarare kunna vi anse hällristningarnes närbelägenhet intill vatten, — om man ändteligen vill se någon betydelse deruti — såsom vald med afseende på vattnets nödvändighet för att göra taflorna fullkomligt tydliga för åskådaren. Det måste naturligtvis hafva varit deras önskan och förhoppning, som i dylika figurteckningar förvarade sin historia, att samtid och efterverld skulle af desamma taga en noga kännedom.

*) Richardson: Hallandia Antiqv. et Hodierna, 192. Bexell: Hallands Hist. och Beskrifn. 2: 318 och 3: 299—301.

De figurer, hvilka föreställas å hällristningarne, äro af mångfaldiga slag. Talrikast förekomma skeppsformer och sedan bilder af menniskor och djur, såsom hästar, nötkreatur, hjortar, rofdjur, hundar, foglar, ormar och sköldpaddor m. fl., träd, anfalls- och försvarsvapen, redskap o. s. v., jemte en myckenhet andra bilder, hvilkas betydelse numera icke med säkerhet kan bestämmas, men som, oaktadt sin — så att säga — godtycklighet, likväl otvifvelaktigt till sitt flertal afse bestämda föremål, och föröfrigt måste betraktas såsom representanter af icke afbildningsbara begrepp. Uti grupperingen af dessa figurer ligga framställningar af mer eller mindre detaljerade händelser, hvilka, hufvudsakligast visande sig vara allmänna strider till lands och sjös, envigen, jagter, sjöäfventyr och dylikt, hänvisa till en tapper och bragdälskande folkstam, såsom författare till, och hjeltar i dessa sculpterade fornsagor. För oss kan det ofta synas som dessa figurer äro kastade om hvarandra i en oredig förvirring utan inbördes sammanhang, men vid närmare aktgifvande på en och annan ristning, kan man öfvertyga sig om, att denna oordning icke är tillfällig och saknar sin betydelse, utan att fastmer i densamma ofta ligger antydd ett visst förhållande emellan de genom figurerna uttryckta begrepp, och en utveckling eller tidsföljd af den handling de förra tillsammans afbilda. Det är härutinnan ifrågavarande figurteckningar närma sig i likhet till de förut omnämnda Mexicanska tafvelskrifterna, med hvilka de äfven äga det gemensamt, att de gerna afbilda föremålen i *hela* figurer.

De särskiljda bilderna äro inhuggna till olika djup, ifrån två tums och derutöfver till ett så obetydligt, att de synas — för att nyttja Sjöborgs ord — liksom ditstrukna med fingeränden, och denna olikhet träffa vi oftast på en och samma tafla. Densamma uppställer mer och mindre svåra hinder för dessa fornlemningars fullständiga återgifvande på papperet, och man kan tillskrifva dem och tidens åverkan, lika mycket som tecknarnes mindre skicklighet, att de få afbildningar vi äga af dessa intressanta monument blifvit, nästan utan undantag, lika felaktiga som flertalet af de dristiga förklaringar man öfver dem vågat. Somliga figurer äro nemligen så ytterst lätt anbragta i hällen, att det är alldeles omöjligt att upptäcka dem, med mindre man anställer undersökningen vid en viss gynnande dager, helst den som faller från motsatta sidan af klippans sluttning. Detta gäller isynnerhet sådana hällar, hvilkas ytor genom vittring blifvit skrofliga. En hällristning, som man vill hafva noga aftecknad, bör derföre besökas trenne gånger om dagen, neml. morgon, middag och afton, för att ses i olika dagrar, och det skall sällan fela, att man ju på hvar af dessa stunder skall varseblifva figurer, hvilka alldeles icke, eller högst otydligt, visa sig på de andra *).

*) Jag kan visserligen icke påstå att jag sjelf vid afteckningen af de ristningar jag härmed bekantgör, följt det råd som jag här gifver andra. Taflornas stora antal och kringspridda läge hafva gjort detta omöjligt, för hvad *hvarje särskild* beträffar. Den erfarenhet jag inhämtat af desammas beskaffenhet, och den omsorgsfullhet, hvarmed jag gått tillväga vid deras afteckande, böra dock vara en borgen för copiornas rigtighet. De vigtigaste äro sedda under olika belysning.

För att kunna rätt afteckna en hällristning, bör man, utom begagnandet af olika dagrar, öfverspola hällen med vatten, hvarigenom figurerna blifva tydligare. Dessa uppdragas sedan med krita. Ofta måste man, för att reda bilderna, följa fördjupningarne med fingren, äfvensom lägga sig ned utmed hällen, så att ögat kommer i ett nära nog horizontelt läge med densamma, då föreställningarne lättare synas. Hällristningarne äro tydligast efter regn och vid solens nedgång. Middagstiden är den minst tjenliga för deras undersökning och afteckning.

En allmän anmärkning är, att hällristningarne, åtminstone i Bohuslän, Dalsland, Östergöthland och Norrige aldrig träffas enstaka, utan alltid flera tillsammans. Träffar man derföre någon ristning händelsevis, må man vara öfvertygad att den äger flera i sitt grannskap. Det synes deraf, att, då en börjat inhugga sin saga i hällen, härmningsbegäret föranledt flera i samma trakt att följa det gifna exemplet, och rista på samma ställe, så framt vi ej vilja antaga, att hvarje bestämd grupp af ristningar, såsom t. ex. den vid Görlöf (Tab. 4 fig. 9—13), afser en serie af händelser, rörande samma person, samma slägt eller samma nabolag.

En fornlemning får först då sitt historiska värde, när man fått afgjordt hvilket folk och tid den ursprungligen tillhört. Gäller detta om alla qvarlefvor ifrån en försvunnen tid, måste det framförallt gälla om ifrågavarande bildteckningar, hvilka vi måste betrakta såsom en åt oss, från den gråa forntiden öfverlemnad historisk skildring af då timade händelser och utförda bragder. Hittills har, hvad dem vidkommer, denna fråga förblifvit oafgjord, ehuru en och annan gång framkastad. Granskningen af den har varit antingen för lös eller betingats af ensidigheter och fördomar, hvadan resultaten af densamma, nästan aldrig grundade på bevisning, blifvit ovissa och sinsemellan motsägande. Samma fråga har heller icke gerna *kunnat* nöjaktigt besvaras, emedan vi hittills haft allt för få afteckningar af dessa monument att tillgå, och de som stått oss till buds utan undantag äro felaktiga. Först nu, sedan massan af dem blifvit samlad på ett ställe, må man rådfråga dem om deras upphof, och de skola svara genom de intyg derom, som de bära uti sig sjelfva.

De nyaste forskningar hafva bragt till visshet att Skandinavien, dels på olika och dels på samma tider, varit bebodt af trenne till race, bildning, lefnadssätt och religionsbegrepp skiljda folkstammar. Dessa märkvärdiga resultat af mångåriga undersökningar, hållna på comparativ-naturhistorisk väg, med rådfrågande af historiska källor, af en ibland Nordens förste naturkunnige, Professor S. Nilsson, och nedlagda i hans klassiska verk Skandinaviska Nordens Urinvånare, har man visserligen, men mera af fördom för egna förutfattade åsigter och kanske äfven afund öfver den stora upptäckten, än af ömhet för den historiska sanningen, velat underkänna, derigenom att man utbredt sig öfver en och annan af deras smådetaljer, hvilka befunnits bristfälliga. Men corrigeringen af dessa ledde endast till hufvudresultatens ytterligare bekräftande. Att här framdraga en bevisning för dessa sednares sanning vore verkligen att sjelf nedsätta dem. Det vissa är emedlertid, att hvilken forskningsväg man än vill följa, — blott man går den ärliga — måste man ytterst hinna öfvertygelsen om den fordna tillvaron af tre särskiljda, bestämdt begränsade *bildningsperioder* i Norden, hänvisande på *hvar sin särskiljda folkstam.* De mest karakteristiska vittnen vi äga om dessa perioder bestå uti från dem uppbevarade vapen och redskap. Uti den första nyttjades *huggande, skärande* och *stickande* verktyg af *sten,* i den andra af *bronz* och i den tredje af *jern,* alla skiljda till formen, lika mycket som till ämnet. Emellan dessa fornlemningar kunna vi icke spåra någon *öfvergång,* hvilken likväl alltid måste hafva ägt rum, om det varit *samma* folkstam, som under olika bildningsgrader nyttjat dessa skiljda vapen, och hvilken öfvergång omöjligt kunnat gå förbi på en så kort tid, att den ej hunnit lemna spår efter sig. Emellan de yttersta af berörda bildningsperioder, Sten- och Jernåldern, ligger nemligen Bronzåldern, ej såsom förmedlande de båda andra, utan såsom ett fritt, begränsadt helt för sig sjelf, med en konstfärdighet, ett skönhetssinne, en alldeles egen ornamentsstil

och en ovanlighet i vapenformer, till hvilket allt vi icke kunna upptäcka någon begynnelse uti stenålderns produkter, eller någon qvarlefva i lemningarne från den påföljande perioden. När man härtill lägger de olika begrafningssätten i dessa åldrar; när vi från den första träffa obrända lik, sittande i kolossala, med gångar försedda griftstugor, öfverflödande af stenredskap; och från den andra ömsom brända och obrända lik, hvart för sig nedlagdt, jemte bronzvapen, i en kista af sammanfogade stenar, dolda i jordhögar eller stenrör, samt slutligen ifrån jernåldern se askan af den döda, förvarad i ett käril, nedgräfvas i jorden, eller döljas i ett litet stenrös, deröfver man hopförde en hög af jord, så måste man äga bevis nog för det påståendet att Norden bland sin äldsta befolkning räknat trenne, efter hvarandra följande, till hyfsning och lefnadsförhållanden skarpt åtskiljda stammar. Detta påstående kan anses såsom ännu oemotsägligare, sedan race-skillnaden emellan de fordne ägarne till dessa olika grafvar blifvit ådagalagd genom anatomiska undersökningar om bildningen af de i de sednare funna hufvudskålar.

Vägledda sålunda af de Nilssonska forskningarnes ljus, för hvilket många fornsagans orediga skuggbilder gestalta sig, kunna vi, utan att frukta för synvilla, blicka tillbaka i den Nordiska historiens aflägsnaste fjerran. Vi se då i en förhistorisk tid en småväxt stam, beslägtad med våra Lappar*), stående på culturens lägsta trappsteg, och saknande all kännedom om metallers bruk, med nödhjelpsredskap af sten och ben, kringvandra i våra med uroxar, bisonter och andra högdjur fyllda urskogar, lefvande af jagt och fiske, såsom i saknad af alla begrepp om åkerbruk och boskapsskötsel. Vi se vidare detta slägte undanträngas af ett folk af Celtisk härkomst, med vapen af bronz, stående på en ganska hög grad af hyfsning, icke främmande för konster och vetenskaper och, ehuru okunnigt om jernets bruk, idkande åkerbruk, handel och andra till en cultiverad nation hörande näringsfång. Vi se slutligen denna stam försvinna i en annan, densamma från hvilken vi leda våra anor — den Germaniska — röjande mindre konstfärdighet och allmän bildning än den förra, men genom sin kännedom af jernet ägande större resurcer för sitt uppehälle, sin beqvämlighet och för sitt framskridande i cultur.

Att nu uteslutande tillskrifva en enda af dessa folkstammar alla i Norden befintliga hällristningar, både dem vi nu känna, och de som framdeles komma att upptäckas, vore utan tvifvel förhastadt och origtigt, emedan intet hindrar det antagandet, att alla hafva *kunnat* efterlemna dylika minnesmärken. Ingen af de båda första stammarne, så vidt desamma varit bosatte i Norden, ägde nemligen bokstafsskrift, och den sista synes, trots de skriftliga traditionernas motsägande intyg, icke hafva tillegnat sig en sådan *till allmännare bruk* förrän kort före eller med Christendomens införande i denna verldstrakt; men deremot är det en bekant sak, att en bildskrift eller ett skriftmåleri, mer eller mindre liknande det ifrågavarande, varit känd och använd af de flesta folkstammar, som ej känt bokstafsskriften. Att dess bruk icke varit främmande för de trenne folk, som vi räknat till Nordens bebyggare, tro vi icke vara svårt att bevisa: Vi träffa nemligen dylika figurteckningar i grifter, som oemotsägligen tillhöra sten- och bronzåldern.

Vidkommande den förra eller stenåldern, så undersöktes år 1805 en griftstuga på Axevalla hed i Westergöthland, hvilken med sitt innehåll af obrända lik och stenredskap

*) Eller Taciti Fenni och Procopii Skrithifinoi.

ofelbart tillhörde denna period. Å en af väggstenarne till densamma upptäcktes en helt löst inhuggen genomkorsad cirkelform, sådan som förekommer i alla nationers bildskrift*). Tvenne liknande grifter, en vid Ullerup i Heltborgs socken i norra Jutland och en vid Herrestrup i Grevinge socken på Seland, äga ock ristningar, men vi våga likväl icke anföra dessa såsom bevisande detsamma som den anförda, emedan man har yttrat den förmodan, att dessa grafvar blifvit begagnade utaf en af de sednare stammarne, hvilka således berörde figurer möjligtvis, och hvad dem vid Herrestrup särskildt vidkommer, icke utan sannolikhet, böra tillskrifvas. Deremot träffas i Norra Tyskland och Frankrike ristningar uti grafvar, hvilka äga en påfallande likhet med dem vi anfört, och utan tvifvel tillhöra ett folk, om just icke till race, åtminstone till hyfsning och lefnadssätt, identiskt med det som hvilar i de Nordiska griftstugorna, eller, såsom dessa vanligtvis benämnas, halfkorsgrafvarne och gånggrifterna. Så upptäcktes till exempel år 1792 vid Merseburg i Sachsen uti ett grafrum, som förvarade stenredskap, en mängd inristade figurer af hvarjehanda föremål, isynnerhet vapen, såsom hamrar, bågar och pilar o. s. v.**). För icke längesedan påträffades ock i en gånggrift vid Borgun i Frankrike ibland obrända lik i sittande ställning, omgifna af stenredskap och i lerkäril insatta matförråd m. m., äfven en stenskifva fulltecknad med råa bilder***). Med kännedom af dessa facta, lärer ingen neka att den uräldsta innebyggaren i Skandinavien ju *kunnat* efterlemna en i stenen inknackad eller ingniden figurteckning; men det är lika säkert att vi äga ytterst få lemningar efter dylika, som att desamma genom sin råhet och fattigdom lätteligen låta skilja sig ifrån dem som förskrifva sig ifrån sednare bildningsperioder.

Ristningar i grafvar, tillhöriga Bronzfolket — Celterstammen — äro icke utan exempel. Tvertom skola sådana talrikt förekomma såväl invändigt som utanpå ett slags grafkistor i Bretagne, hvilka allmänt anses för Celtiskt-Druidiska; och i Skottland har man äfven funnit sådana, hvilka blifvit afterknade och beskrifna i lärda verk†). Men vi behöfva icke söka dem så långt borta, ty vi äga dem inom våra egna landamären, nemligen uti det berömda och mycket omskrifna Kiviksmonumentet, beläget vid fiskläget Kivik i Skåne, ej långt ifrån Cimbrishamn. Vi återkomma inom kort till detta, då vi så väl af grafvens structur, som af deruti befintliga bilder skola visa att samma monument bör tillegnas ett folk, som nyttjat vapen af bronz — på hvilka sednare vi dessutom icke sällan finna liknande ristningar.

Sedan vi nu sett att figurteckningar i sten förekomma från de båda äldsta perioderna, då man i de bristfälliga verktyg man hade att tillgå fann ett väsendtligt hinder för utarbetningen af dylika, må vi väl icke neka att hällristningar *kunnat* förfärdigas i en tid, då hackor och mejslar af *jern* stodo till buds. Att äfven sådana *böra* gifvas från det äldre af denna tid tro vi ock vara lätt insedt af en hvar, som erinrar sig att bokstafsskriften då var okänd, undantagandes måhända för presterna, men att deremot händelser och myther icke sällan upptecknades förmedelst bilder på vapen, tapeter och husgeråd ††). Förutsättande detta, gå vi att uppställa den satsen, att *de Bohuslänska, och,* med få undantag, *Nordens*

---

*) Vitt. Hist. och Antiqv. Akad:s Handlingar XIV p. 95. Der omnämnes visserligen endast sjelfva korset, men sannolikt har den vanliga cirkelbågen varit förbisedd — något som ock antages af Nilsson. Skand. Urinvånare 3 kap. p. 29.

) Finn Magnusson: Runamo og Runerne p. 542. *) Das Ausland. Maj 1840. p. 579.

†) Citerade i "Runamo og Runerne." ††) Vi skola framdeles andraga de bevisande exempel på ett sådant, under hednatiden här brukligt, skriftteckneri, som sagorna lemnat oss i händer.

öfriga hällristningar ådagalägga, såväl genom sin utarbetning, som sitt innehåll, att de äro förfärdigade af och vittna om ett folk, som begagnat sig af redskap och vapen af jern. Detta tyckes vid anblicken af berörda monument vara temmeligen påfallande, men, ehuru delad af flertalet af våra fornforskare, har denna mening likväl blifvit motsagd af en och annan, som i hällristningarne velat uteslutande se minnen af ett med metaller okändt folk*), hvarföre det är nödvändigt att här för densamma framdraga en bevisning, hvilken måste blifva desto vidlyftigare, som den rigtas emot män, med vidtfrejdade namn inom vetenskapernas samhälle.

Att nämnda fornlemningar icke böra tillskrifvas Skandinaviens uräldsta bebyggare, de med metaller okända vildarne, synes deraf att de förra *icke äro utarbetade med sten.* Ställa vi oss t. ex. framför en af Bohusläns större hällristningar, såsom den på Tab. 25 & 26 afbildade, och se dess nära 100 figurer, från ett par tums, till flera alnars längd, urgröpta till ett djup af stundom ett par tum, samt se jemte de gröfre bilderna många finare ganska nätt utarbetade med en felfri rundning i vissa af sina partier; gifva vi derjemte akt på skrofligheten af dessa figurers botten, jemförd med den oftast släta ytan af den klippa i hvilken de blifvit anbragta — så kan man icke gerna undgå att finna, att en *hacka* eller *mejsel* af *metall* här varit verkande, men icke en *slipande* eller *knackande* sten. Likväl har man påstått och velat försvara deras utarbetning med sednare, hvilken — vi medgifva det — väl kunnat användas på lösare bergarter, såsom sandsten och dylikt, men svårligen på hårdare, så framt nemligen man ej velat inskränka sig till danande af enkla, svaga linier.

På den hårda ytan af den med qvartz- och fältspatgångar rikt insprängda granitartade gneis, hvaraf de Bohuslänska klipporna bestå, skulle nemligen gnidning eller slipning med sten icke utan den oerhördaste tidspillan och möda kunnat åstadkomma den nötning**), som erfordrades för att dana en hällristning, sådan som de nyss åberopade, — eller ännu bättre — en sådan som den på Tungenäset (Tab, 39 & 40). Dessutom skulle en gnidande sten på sin största höjd kunna åstadkomma rätliniga figurer och större rundningar, men omöjligt så små, nätta och rundade figurer, som dem ifrågavarande ristningar så talrikt förete, och hvilka bestämdt hafva kräft ett skaftadt, skarpspetsigt instrument. Och vore gnidning tänkbar, så skulle deraf ovilkorligen följa, att figurernas botten måste vara slät, men ej så ojemn som nu oftast är fallet. Men, torde man invända, gnidning eller slipning har ej ägt rum utan i förening med knackning. Vi svara att den sednare ej gör den förra sannolikare, emedan den sjelf är otrolig. Såsom till knackning begagnadt redskap kunna vi, i anseende till granitgneisens hårdhet, tänka endast på *flintan.* Att de äldsta urinvånarne här utarbetat *sina* ristningar dermed är naturligt; dock huru obetydliga äro väl dessa med sina enkla linier

*) Isynnerhet af den lika lärde som skarpsinnige Professor C. G. Brunius i hans Antiqv. och Arkitect. Resa genom Halland, Bohuslän m. m. p. 78—83 m. fl st., i de af honom och Riks-Antiqvarien Liljegren utgifna Nordiska Fornlemningar, häft. 1, samt i tidskriften Studier, Kritiker och Notiser för år 1841, November, pag. 297 och följande. I sistnämnde anför Hr Brunius den verldskunnige Alexander von Humboldts liknande åsigt, såsom stöd för sin egen. Humboldt såg likväl aldrig Nordens hällristningar.

**) Huru trögt ett sådant arbete går, har jag sjelf pröfvat, då jag i Nafverstad år 1840 försökte afslipa ett gammalt altarbord, som förr tillhört kyrkan, men nu var ämnadt till grafsten. På denna slipning, som verkställdes med sten, och med begagnande af sand och vatten, användes tre dagsverken, utan att den hårda stenen ändock erhöll sin tillbörliga släthet.

och sina svaga fördjupningar! Men vi öfverlemna till hvar och ens eget afgörande, huruvida det för det första står tillsammans med en vildes tröghet och kända böjelse för maklighet att med flinta urgröpa, till öfver tums djup, en tafla af flera qvadratalnars vidd, och för det andra huru det är möjligt att få flintan, som en svag man förer i den slutna handen, och åt hvars slag således ej kan gifvas den styrka, som om verktyget vore skaftadt, att bita på den med flintan jemnhårda qvartzen och spaten. Dylika gångar hafva nemligen icke hindrat figurernas utarbetning, utan äro dessa lika djupa uti dem, som uti den andra stenarten. Slutligen hemställes, huruvida det är antagligt att man med ett i handen fört flintstycke kunnat utarbeta så fina småsaker som t. ex. den beväpnade besättningen å ett af skeppen på fig. 51 (Tab. 18 & 19), eller den kranslika figuren ofvan de stridande kämparne på fig. 17 (Tab. 6 & 7) och hundradetals andra dylika. Flintan är dessutom spröd och förlorar, vid hvarje våldsam contact med hårdare föremål, sin egg eller kant, och äfven om, såsom förhållandet vanligen är, hon derigenom tillskapar nya kanter eller skärper sig sjelf, så måste likväl till utarbetande af en större, djupt huggen hällristning hafva åtgått minst en båtlast flintsten, och derefter skulle ofelbart återfinnas lemningar uti jorden omkring bergtaflorna, hvilket ingalunda är fallet, hvarom jag är så mycket mera förvissad, som jag vid några af de större hällristningarne låtit upptaga den närmaste jorden, ända till dess aldrig rubbade bottenlager, och slammat den, utan att kunna upptäcka spår af sönderslagen flinta. Vi torde äfven böra fästa uppmärksamhet dervid att genom knackning i berget med flinta, — denna alltid tänkt såsom oskaftad, och dess slag i följd deraf utan styrka, — ojemnheten i de uthuggna bildernas botten blifver oförklarlig, emedan en svagt knackande sten måste medtaga så fina particklar ur granitgneisen, att den bearbetade ytan blifver ofullkomligt jemn och slät.

Detta hvad hällristningarnes utarbetningssätt vidkommer. Huru ringa värde man än må tillerkänna den anförda bevisningen rörande detta, måste denna likväl anses tillräcklig att åtminstone sätta deras åsigt i tvifvel, som påstå att ifrågavarande fornlemningar "oemotsägligen tillhöra ett folk, som endast begagnat stenredskap, med hvilka de ock blifvit förfärdigade."

Mera afgörande bevis lemnar hällristningarnes innehåll, om detta jemföres med hvad vi äga oss bekant om Skandinaviska vildens bildningsgrad. De Nilssonska forskningarne hafva visat att denne, i saknad af andra hjelpmedel för sin näring och beqvämlighet, än högst ofullkomliga redskap af sten och ben, måste lefva af jagt och fiske, och kände icke åkerbruk, hvilket alltid förutsätter någon cultur hos sina idkare *). Förträffligt öfverensstämmer härmed Taciti (vid pass år 100 eft. Chr.) beskrifning på de vilda, allt saknande Fenni, hvilka, i brist på jern, skodde sina pilar med ben och lefde ensamt af jagten, hvars mödor gemensamt delades af män och qvinnor. Nu förekommer likväl på hällristningen Tab. 6 & 7 fig. 17 en man som kör en tvåspänd plog och, enligt Prof. Brunii förmenande, skall en liknande föreställning vara afbildad på en annan ristning i Tanums socken **). Alltså kände den som uthögg dessa ristningar ett så utbildadt åkerbruk, att plog dervid användes. På hällristningarne förekomma ytterligare bilder af hemtama djur, såsom hästar och nötkreatur.

*) Nilsson, Skandinav. Nord. Urinvånare, 5 kap. **) Nord. Fornlemn. Häft. 1.

Hvad de sednare beträffa skulle man väl kunna invända, att med dem menades de i äldsta tider i våra skogar kringirrande vilda uroxar och bisonter *), men de förhållanden, under hvilka dessa figurer förekomma, visa påtagligen att här är fråga om tama urbilder. Men att sådana ägts, strider ju emot hvad vi ofvan citerat om ifrågavarande vildars näringsfång. I dessas griftstugor träffa vi icke lemningar af något annat husdjur än hunden, denne menniskans trogne följeslagare i alla tider och zoner, och det är föröfrigt otänkbart att i vår bistra nord ett folk utan metallers kännedom kunnat, utom hunden, äga andra husdjur, än på sin höjd sådana, som kunnat vinterföda sig sjelfva, såsom renen och geten. Ännu i dag har ju Lappen, ehuru brukande metaller, svårt att hålla andra djur än renarne.

Kastom ock en blick på de å hällristningarne afbildade konstprodukter. Der förekomma ibland annat vagnar och synnerligast skepp. Vagnar (Tab. 33 & 34 fig. 110 och Tab. 35 & 36 fig. 124, 125 m. fl.) låta ej tänka sig, hvarken såsom förfärdigade, eller nyttjade af ett folk, som icke kände metaller och icke ägde tama husdjur. Och skeppen sedan? Har den nordiske vilden haft annan farkost än en af skinn och hudar förfärdigad båt, sådan som Esquimoernes Kajak, så måste denna hafva bestått uti en större trädstam, hvilken han medelst bränning och karfning med hålmejseln urhålkat, men aldrig har han kunnat anskaffa eller förfärdiga högstammiga, däckade, mastade och prydliga långskepp, som kunnat föra 40 à 50 mans besättning, sådana som våra bergtaflor i så ansenlig myckenhet framvisa. För att likväl bringa detta till sannolikhet, har man anställt en jemförelse emellan vildarnes i Söderhafvet kanoter och hällristningarnes skeppsformer **), och velat emellan teckningarne af båda finna en träffande likhet, hvilket icke heller kan förnekas ***). Denna likhet är emedlertid ingenting mindre än bevisande. Bilden af ett på vågen flytande fartyg, huru beskaffadt detta än må vara, måste af en okunnig tecknare alltid få ungefär samma skapnad som berörde skeppsformer. Det är vid besättningens antal vi må fästa oss. Den fintlige och konstfärdige söderhafsvilden äger i den tropiska naturens alster tillgängligt virke för utarbetande af stora, svårdrägtiga kanoter; men en dylik farkost, som kunnat rymma och bära 40 à 50 man, har aldrig i Skandinavien kunnat tillkomma utan bordläggning, emedan vi ej här äga eller någonsin ägt så kolossala trädstammar, hvilka, urgröpta, kunna få en sådan drägtighet. Äfven om man begagnat den grofstammiga boken, Nordens största träd, har den måst uppskäras till bord, och dessa skarfvas både till höjd och bredd, innan en sådan farkost kunnat tillskapas, och huru tänka sig sådant möjligt för ett folk, som ej ägde andra verktyg, än en trindeggad flintbila, en spröd mejsel af samma ämne och en stenvigge! Föröfrigt om den första urinnevånaren i Norden haft sådana skepp och ett så utbildadt sjöväsende, som hällristningarnes föreställningar vittna om, hade han i och med detsamma nödvändigt måst träda ur sitt vildhetstillstånd, då sjöfarten och den derigenom förmedlade förbindelsen med mera odlade länder oemotståndligt måst verka på hans egen hyfsning.

Vi afsluta denna negativa bevisning †), genom att fästa uppmärksamheten vid de å hällristningarne uttryckta vapenformer. Det vore i sanning en fåfäng möda att, äfven i det

*) Nilsson, Skandinav. Fauna I. 248—258. **) Studier, Kritiker och Notiser 1841, N:o 38.

***) Jfr. afbildningarne i Cooks och Sparrmans m. fl. resor.

†) Denna kan ökas med ännu ett anförande, neml. att hällristningar finnas på orter, der något folk med stenredskap aldrig funnits, såsom uti Sveriges norra provinser, t. ex. Jemtland och Westerbotten, hvarest veterligen stenredskap *aldrig* blifvit anträffade.

rikaste museum af stenvapen, vilja försöka uppleta urtyperna till flertalet af dessa afbildningar. Stenredskapen äro till sina former så bestämdt lika hvarandra att man på desammas afbilder ej skulle kunna misstaga sig. Men huru vill man t. ex. få en yxa eller lansspets af detta ämne att motsvara figurerna 2, 3, 6 och 7 på Tab. A, hvilka vi träffa i Tanums klippsluttningar? Härtill kommer att ganska många af mansfigurerne äro beväpnade med sidovapen eller svärd, (såsom t. ex. på Tab. 12 fig. 36) af hvilka vi lemnat en särskiljd afbildning i större skala under fig. 1 Tab. A. Nu är det påtagligt att det aldrig kan gifvas dylika vapen af annat ämne än metall, och således borde blotta observerandet af denna enda omständighet varit tillräcklig för beviset att ifrågavarande bergtaflor ej kunna vara utarbetade af ett med metallers bruk okändt folk. Man har dock försökt komma ifrån detta kinkiga factum med den förklaring, att stenfolket öfverkommit metallvapen genom krig med kringboende stammrar, och sedan afbildat dem; men denna tydning är hämtad så långväga ifrån, att den icke tarfvar någon vederläggning, isynnerhet som den är sammanställd med påståendet att hällristningarne visa just genom *råheten* och *oformligheten* af sina figurer att de tillhöra en vild folkstam med blotta stenverktyg; — och dock skulle denna ändå varit så hemma i teckningskonsten, att han förmått skilja ett metallvapen ifrån ett af sten — och detta dertill på så många ställen! Det går icke ihop.

Vi hafva sålunda bevisat att Bohusläns *hällristningar*, och massan af de öfriga inom Skandinavien, hvilka röja det omisskänneligaste syskontycke med de förra, *icke tillhöra ett folk, som okunnigt om metaller, endast begagnat stenvapen. De förskrifva sig icke heller ifrån Nordens andra bildningsperiod*, d. v. s. *de tillhöra icke den folkstam, som af bronz förfärdigade sina vapen och skärande verktyg.*

Bevisen för detta påstående hämta vi hufvudsakligast af vapenbilderna. Med de olika ämnen hvaraf vapnen äro förfärdigade, och hvilka häntyda på olika folkstammar, finna vi ock en väsendtlig skillnad i formen på desamma. Så finnes t. ex. ingen likhet emellan formerna af en stenyxa, en bronzyxa och en af jern. Sedd från sidan är den förra kort och jemnbred (Tab. A figg. 9 och 10), den andra är starkt inböjd på den förlängda midten, emot hvilken inböjning den mycket afrundade eggen bildar spetsiga vinklar (l. c. fig. 11), och oftast slutar den sig upptill i en knapp. Den tredje, eller jernyxan skiljer sig ifrån båda dessa former, genom sin jemförelsevis mot längden ansenliga bredd och sin mera raka utlöpande egg (l. c. fig. 12). Bronzspjuten äro mera smala med afrundade flikar; de af jern åter breda, ofta med vinkliga utböjningar på midten. Största skillnaden röjer sig emedlertid i svärden. De ifrån bronzperioden äro icke annat än ett slags korta tveeggade värjor, hvilka ej kunnat begagnas till annat än till stickning. Karakteristiskt för dem är äfven att de *alltid* sakna parerstång. Deremot äro de ifrån jernåldern hufvudsakligast beräknade för hugg, äro längre än de förra, icke alltid tveeggade, men sakna *aldrig* parerstång. Jemföra vi nu hällristningarnes vapenformer, af hvilka vi på Tab. A särskiljdt tecknat några, med bronzvapen i våra museer, finna vi dem emellan icke den minsta likhet, undantagandes måhända fig. 3. Svärdet är här mest afgörande med sin parerstång *), oberäknadt att detta vapen förekommer *huggande*, då dess begagnande någongång är uttryckt. Yxformen (figg. 2

*) Den olika skäftningen af bronz- och jernsvärd är anmärkt Tab. A fig. 1 a & b.

och 5 röjer en så slående likhet med dem vi finna i de Norrska ättehögarne, och af hvilka en präktig samling finnes på Christiania museum, att man aldrig kan tvifla det ju jernvapen här varit i fråga.

Ännu ett skäl att icke tillskrifva massan af våra bergtaflor åt ett folk, som kände endast bronzen, ligger deruti att vi icke på dessa kunna igenkänna några drag af detta folks egna ornamentsstil *). Denna med sina spiral-, dubbelspiral-, ring- och vågsirater var likväl så egendomlig och så allmänt utbredd ibland detsamma, att den återfinnes på de flesta föremål vi ifrån denna period äga uppenbarade och den skulle ovilkorligen hafva funnits på några af våra många hällristningar, om desamma blifvit af nämnda folk utarbetade. På en skeppsform i ett berg uti Östra Eneby socken af Östergöthland förekommer visserligen något som liknar spiralsirater (Tab. 42 & 43 fig. 148), men af detta enkla fall kunna vi icke draga någon slutsats, som motsäger den vi nyss framdragit.

Här torde vara stället att fästa uppmärksamheten vid en omständighet, hvilken, opröfvad, möjligtvis kunde blifva vilseledande. I de sydskandinaviska museerna träffas icke sällan bronzknifvar med inritade skeppsfigurer, hvilka röja en träffande likhet med dem som förekomma på hällristningarne. — Sådana knifvar se vi under figg. 14 och 15 på Tab. A **). Af denna likhet teckningarne emellan följer likväl ingalunda att nämnda knifvar och oftaberörda bergtaflor tillhöra samma folk, Deremot kan väl hända att de icke äro mycket skiljda i åldern. Nyare forskningar göra sannolikt att bronzen bibehållit sig inom Danmark och Skåne långt sedan jernet kommit i bruk inom det öfriga Skandinavien. Man har till och med velat antaga att detta ämne fortfarit att bearbetas till vapen och skärande redskap ända intill åttonde seklet (?) ***). Då nu bronz i Danmark och jern i Sverige och Norrige en tid bortåt voro nära samtidiga, då båda folken på ungefär samma bildningsgrad idkade samma yrke, sjöfart för handel och plundring, och derigenom kommo i beröring med hvarandra, är ju intet som hindrar det antagandet, att deras skepp haft samma form, nemligen den till ändamålet bäst passande, oaktadt att det ena varit förfärdigadt med verktyg af bronz och det andra med dylika af jern. Knifvarnes skeppssirater öfverensstämma dessutom med skeppsristningen på en i Eggeby kyrka i Upland liggande runsten (Tab. A fig. 16), om hvars ålder intet tvifvel kan uppstå; likaså med en dylik ristning på Dahlsland, å hvilken man ser ett ankare, liknande de nu brukliga, och som således nödvändigt hänvisar till *jernet*.

Vi hafva i det föregående omnämnt att bronzfolket verkeligen efterlemnat i sten inhuggna figurteckningar, och det följer af sig sjelf, att dessa blifvit utarbetade med bronz.

*) Denna ornamentsstil träffa vi till och med använd på bokstafsskrift i England i 6:te seklet. Se afbildningen i Histoire d'Angleterre par de Roujoux et Mainguet I, p. 22.

**) Originalen tillhöra de Köpenhamska samlingarne, och är den första funnen i en grift på ön Möen.

***) Worsaae. Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager och Gravhöje p. 59. Påståendet om bronzens bibehållande i Danmark *så långt* ned i tiden som till 8:de seklet öfverensstämmer dock föga med Keysers mening om en med jernet bekant Göthisk folkstams utbredande öfver Danmark, redan i de närmaste århundraderna eft. Chr. Kanske bibehöll sig dock en del af Celterna eller Cimbrerna en tid bortåt vid sidan af det invandrande folket. Särskiljdt hvad ifrågavarande knifvar angår, kunde man förklara dem genom vikingsfärder införde ifrån England, hvilket försvaras dermed, att den här under fig. 14 afteckna de knifven fanns i en urna med benaska, således i en *icke* Celtisk graf. Att bronzens bearbetning till vapen längst bibehöll sig i Britannien är bekant, äfvensom att befolkningen der, redan i seklerna före vår tideräkning, idkade skeppsfart.

Man förstod att, genom en nu okänd beredning, gifva denna metallblandning en sådan hårdhet och böjlighet, att den nästan motsvarade stålet *). Det oaktadt kan man väl svårligen — äfven om andra bevis icke vore för handen — föreställa sig en hällristning af den djuplek i figurerna som t. ex. den på Tungenäset (Tab. 39 & 40) förfärdigad med bronz, då allt ådagalägger, att bronzen blifvit införd ifrån utländerna, sannolikt England **), der rik tillgång finnes både på koppar och tenn, och således måste hafva den tiden varit i högt värde, hvadan en ristning, sådan som den exempelvis anförda, skulle hafva medfört en öfverdrifven kostnad, i anseende till den myckenhet bronzverktyg som dertill bordt åtgå. Den ristning vi tillagt ifrågavarande folk, nemligen den i grafmonumentet vid Kivik, är visserligen, i anseende till figurernas antal, ehuru ej till deras djup, att räkna till de ansenligare, men motsäger likväl icke hvad vi här anfört. Så väl grafvens dimensioner, som ristningarnes föreställning gifva nemligen anledning till den förmodan, att detta monument blifvit uppfördt af en hel menighet öfver någon af dess furstar eller härförare, då man naturligtvis ej behöft afse den kostnad, som åter bordt vara ett väsendtligt hinder för en enskiljd man att åstadkomma ett dylikt.

Då vi emedlertid nu tala om Kiviksmonumentet, torde det vara på sitt ställe att anföra de skäl vi hafva för att tillskrifva detsamma ett folk, som nyttjat bronzvapen.

Detta visar sjelfva fornlemningens struktur. Den består af ett stenrör af vid pass 360 alnars omkrets, uti hvars midt man träffar en grafkista, bildad af vid pass 2 alnar höga och 1½ aln breda stenhällar. Kistans längd är 7 alnar och bredden 1½ d:o. Vid dess södra ända är en mindre dylik af 2 alnars längd. På väggstenarne till den förra, hvilken, i likhet med den sednare, ursprungligen varit täckt med flata hällar, träffas de löst inhuggna teckningarne (Tab. 44). Jemföra vi denna graf med våra öfriga fornlemningar, finna vi den äga den omisskänneligaste likhet med de på bergstopparne i Bohuslän så ymnigt förekommande kiströren, hvilka dessutom finnas utgrenade genom Dahlsland åt Wermland och åt andra sidan genom Norra Halland inåt Småland, samt äga den bestämdaste likhet med de Celtiskt-Gaeliska "Cairns," Ossians besjungna Kummel. Alla dessa grifter likna hvarandra genom frånvaron af jordbetäckning, och genom sina af hällar bildade och betäckta kistlika grafrum, genom hvilka sednare de skilja sig på det bestämdaste ifrån de på marken liggande, ofullbordade grafkullar ifrån jernperioden. Dessa kistor innehålla, jemte ben, saker af bronz och guld, men *aldrig* af jern och silfver. De tillhöra således uppenbart ett folk, som nyttjat vapen och skärande redskap af bronz och var okändt med jernet. Det kan icke lida tvifvel att Kiviksgrafven tillhör samma folkstam ***), så mycket mera, som den saknar *gång*, hvilken eljest är en väsendtlig tillhörighet till stenfolkets griftstugor, och för öfrigt är för låg, för att kunna räknas till dessa. Med jernperiodens grafvar äger den ingen likhet. De tvenne grafkistorna gifva den en ännu större öfverensstämmelse med ofvannämnda kiströr, emedan vi uti dessa någongång träffa två och tre sådana, såsom till exempel vid Ingalseröd i Skee socken af Bohuslän, och på Malmön utanför Sotenäs i samma provins. Man skulle

*) Den äldsta bronzen består af 9/10:delar koppar och 1/10:del tenn.

**) Worsaae l. c. p. 36. Englands tenngrufvor voro i aldra äldsta tider kända och bearbetade. De voro föremål för Phoeniciernas handelsspekulationer.

***) Finn Magnusen i sina föreläsningar öfver Nord. Arkeol. (i Liljegrens Forn-Nord. häfder p. 151) anser ock ifrågavarande graf tillhöra Celter eller Cimbrer.

likväl här kunna invända, att ristningarne i berörda monument äro yngre än detta sjelft, och utarbetade vid en i samma rör sednare gjord grafläggning. Det var visserligen icke ovanligt att våra fäder begrafde sina lik uti äldre grifter. Såsom bevis härpå erinra vi såväl att man icke sällan träffar, särdeles i Danmark, forngrifter med tydliga spår efter deruti gjorda begrafningar från både sten-, bronz- och jernåldern*), som att den vid Sotenäs omkring år 970 mördade konung Tryggve nedlades uti ett stenrör, som oemotsägligen blifvit danadt under bronzperioden**). Denna sed synes till och med hafva bibehållit sig ända in i christna tiden, att döma af ett stadgande uti den Norrska Gulathingslagen, som förbjuder att lägga de döda uti högar och *stenrör*. Att något sådant *kunnat* äga rum äfven i Kiviksröret nekas visserligen icke, men allt visar att de uti detsamma befintliga ristningar verkligen äro af samma ålder, som sjelfva monumentet. Det är att beklaga att vi icke äga nog tillförlitliga teckningar af dessa. De Sjöborgska och Hilfelingska ritningarne, hvilka vi här meddelat, torde dock vara temmeligen trogna, särdeles som båda vid aftecknandet hade äldre ritningar att jemföra med och rådfråga, och den förre sjelf går i borgen för deras sanning***). Att döma deraf, visar sig en påfallande skiljaktighet i de Kivikska figurernas konstuttryck, jemfördt med de öfriga hällristningarnes. De förra äro mera lediga och proportionerliga än de sednare, och röja en skickligare tecknare. Äfven genom blott denna omständighet komma vi att tänka på bronzfolket, hvilket i alla sina qvarlefvor visar sig hafva ägt en långt större konstfärdighet, än den sist invandrade stammen. Men yxformerna på stenen Lit. *h* lemnar ett mera afgörande vittnesbörd. Denna sten är nu förkommen, men hade lyckligtvis förut blifvit aftecknad af Hilfeling, och, att döma af figurernas bestämda drag, synes det som han icke gerna kunnat misstaga sig om desamma. Dessa yxformer visa genom sina afrundade blad, sina förlängda mellanstycken och sin knapp-prydda bane, en så öfvertygande likhet med bronzyxor, att man omöjligen kan tänka sig andra urbilder än dessa för ifrågavarande figurer. Den medlersta figuren på samma sten torde vara en i profil sedd "celter" och till de å dess ömse sidor stående pilspetsar skall man få svårare att uppleta motstycken i våra museer för jernsaker, än i de för bronzen. Härtill kommer att man på stenarne Litt. *c* & *d* träffar spår af bronzperiodens ornamentsstil. Granska vi fornsakerna ifrån denna tid, så skola vi ganska ofta finna de egendomliga spiral- och vågsiraterna m. m. infattade emellan antingen fristående eller inom parallela linier ställda spets- eller taggsirater, alldeles såsom de på Kiviksristningen afbildade. Dylika utgöra ofta den enda prydnaden på föremålen †), och förekomma högst sällan på fornsaker ifrån jernperioden, hvarföre vi af deras tillvaro på Kiviksmonumentet hämta ökadt skäl för denna märkvärdiga fornlemnings tillegnande åt bronzfolket. I detta afseende är likväl denna den enda hittills kända fornlemning i sitt slag i Norden, ehuru det är mera än sannolikt, att ett noga aktgifvande på våra kiströr skall framdeles upptäcka någon eller flera liknande.

Vi tro oss således hafva tillräckligt bevisat, att Skandinaviens hällristningar, med undantag af den i Kiviksgrafven, böra tillskrifvas ett med jernets bruk väl bekant folk. Att

---

*) Tidskrift for Nord. Oldkynd, III. 300—302. Runamo og Runerne. 523 sqq.

**) Sturleson, Harald Gråfells saga kap. 9. Om Tryggvarör se min Bohusl. Hist. och Beskr. III p 11.

***) Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare. III p. 144.

†) Såsom t. ex. på den i Ledetraad for Nord. Oldk. p. 54 afbildade pålstaf. Se vidare Worsaae Danmarks Oldtid p. 33 & 34.

detta folk varit landets egna innebyggare, och icke främlingar, hit anlända under härnadståg eller handelsresor, tyckes följa af sig sjelft, emedan dessa figurteckningars mängd och utbredning hänvisar till en längre tidsperiod för deras tillkomst, och deras besvärliga utarbetning måste medfört en större möda och tidsutdrägt än man kan tänka sig uppoffrad af en tillfälligtvis ditkommen skara. Dessutom, om detta vore antagligt, hvad de på kusterna befintliga ristningar vidkommer, huru tillämpa det på de i det inre landet, såsom Wermland, Jemtland och Östergöthland belägna? Se vi oss således af hällristningarne hänvisade till Nordens egna bebyggare — till ett här bosatt folk, hvilket i strider, sjöväsende och andra äfventyrliga yrken sökte sin sysselsättning och sin ära, kan ingen annan folkstam komma i fråga, än Nordmanna- eller Norrænastammen, hvilken, fördrifvande eller underkufvande de andra stammarne, utbredde sig öfver hela Skandinavien, för att för alltid der qvarstadna. Med detta folks bildningsgrad, yrken och lefnadssätt m. m., sådana som de skriftliga traditionerna (sagorna) och i jorden påträffade fornsaker visa oss dem, öfverensstämma på det tydligaste bergstaflornas framställningar. Denna öfverensstämmelse skola vi längre fram ådagalägga, och i densamma finna ett öfvertygande bevis, att det är våra egna stamfäder, som i hällristningarne öfverlemnat oss oförgängliga urkunder för sin ärorika historia. Emedlertid vilja vi här på förhand möta det möjliga inkast, att ifrågavarande ristningar äro minnen efter en annan i Norden bosatt, och med jernets bruk bekant folkstam, än just Norrænafolket. Någon sådan känna vi icke, utom den med sistnämnda beslägtade och dock skiljda Göthernas stam. Men samma forskningar, som visat oss deras tillvaro i Skandinavien, hafva ock ådagalagt att de, efter sin invandring hit omkr. år 200 f. Chr., hvilken orsakats af de från öster påträngande Tschudiska och Slaviska folkstammarne, icke trängt högre upp än till den naturliga gräns som bildas af Göthaelf i vester och Bråviken i öster, med deremellan liggande stora insjöar och den tiden nästan ogenomträngliga skogar. Och det är just *norr om denna gräns*, dit strömmen af Norrænafolket genast vid sitt inträngande nordan ifrån synes hafva vältat sig, och hindrat all invasion af Götherna, *som massan af hällristningarne äro belägna*, nemligen i Norrige, Bohuslän, Dahlsland, Wermland och Norrlands provinser. Att man söder om denna gräns, således inom Göthastammens fordna landamären, träffar samma fornlemningar, särdeles vid sjön Roxen, gör härvid ingen svårighet, då, såsom vi snart skola visa, dessas utarbetning ligga oss långt närmare i tiden än Göthernas utträngande af Norræastammen, hvilket, enligt Keysers bevisning försiggick i 2:dra och 3:dje århundradena af vår tideräkning. Skulle vi emedlertid äska flera bevis mot hällristningarnes möjliga tillegnande åt Götherna, än att de finnas i trakter, der detta folk aldrig varit, under det de träffas öfverallt, der Norrænastammen var utbredd, ja äfven i sådana, som denna i sednare tider coloniserat, så finna vi det i de vittnesbörd ristningarne lemna om ett utbildadt sjöväsende hos sina utarbetare, hvilket på ingen grund kan tilläggas de i södra Skandinavien bosatte Tyska Göther, men väl dessas utträngare Norræna-mannen, hvars flottor och sjöfart redan i 2:dra seklet eft. Chr. beundrades af söderns folk.

Sedan' vi nu fått afgjort till hvilket folk hällristningarne höra, återstår att bestämma den tidsperiod, inom hvilken de böra förläggas. Äfven härvidlag måste vi till större delen gå indirect tillväga, och söka komma till det nödiga resultatet, genom att visa hvilken tid de *icke* tillhöra.

Att söka grunden för deras tidsbestämmelse i vissa naturförhållanden, såsom vittring och landhöjning eller dylikt, vore obetänksamt. Vi skulle icke hafva nämnt detta, om icke sådant verkeligen varit i fråga. Vi hafva hört en frejdad fornforskare yttra: "att hällristningarnes höga ålder torde deraf skönjas, att, då de alltid finnas å sådana klippor, hvarest i urtiden varit, att döma af belägenheten, goda hamnar, men aldrig lägre än några famnar öfver hafsytan, en ganska lång tid måste förflutit, innan de fått sin nuvarande höjd öfver densamma." Hvem har väl sagt att dessa fornlemningar just skulle inhuggits i vattenbrynet? Och skulle det funnits hamnar öfverallt, der hällristningar finnas, såsom t. ex. vid Sundby i Hogdals socken nära Svinesund (Tab. 1), der de ligga sina 300 fot öfver nuvarande vattenytan, så är åtminstone säkert att den tidens sjöfarande haft knappt om ankarplatser söder- och öster-ut. Veta vi nu att den Bohusländska kusten, med förbiseende af dess vågliga uppskjutning, höjer sig öfver vattenytan icke fullt 2 fot hvarje århundrade, att döma efter iakttagelserna under de tre sistförflutna seklerna *), så skulle man åt nyssnämnda hällristningar vinna den nätta åldern af 14 à 15,000 år, hvilket naturligtvis icke går ihop. Efter samma beräkningsgrund, skulle man få många årtusendens skillnad i de olika ristningarnes ålder, allt efter som de ligga högt eller lågt öfver hafsytan, hvilket lika litet bär sig. Vid bestämmelsen om deras ålder, måste vi derföre uteslutande hålla oss till historiska urkunder.

Hällristningarne kunna, på grund af hvad ofvan är sagt, naturligtvis icke vara äldre än jernets kännedom i Norden, och dettas ålder är, såsom vi ock ofvan antydt, olika i olika trakter. Att döma af innehållet i graflemningarne, synes berörda metall tidigast blifvit nyttjad i Norrige, och sednast kommit i bruk i Danmark. I det förra landet — södra gränsen alltid dragen efter Götha-elf — synes det, åtminstone i norra delarna, vara lika gammalt som innebyggarne, då vi der högst sällan träffa vapen af annat ämne. Andra innebyggare der med jern, än Norrænafolket, känna vi icke, hvadan vissheten om nämnda metalls ålder med ens skulle upplysa oss om tiden för denna folkstams invandring och med detsamma om ristningarnes yttersta tidsgräns. Keyser påstår visserligen att Norrænafolket inkommit dels öfver, dels ofvan Bottniska viken till Skandinavien omkring 300 år f. Chr. **); likväl fann Pytheas från Marseille ett fjerdedels sekel förut i Thule, på hvars identitet med vestra Norrige man numera tviflar lika litet, som på nämnde författares af forntida smädare ifrågasatta trovärdighet, en kulturgrad, som nödvändigt förutsätter metallers kännedom. Eller huru annars förklara möjligheten af Thuliternas stora logar, sädeströskning och ölbrygd ***) m. m., som Pytheas omtalar? — Och här måste vi alltid tänka på jernet, då bronzen i dessa trakter tillhör de aldra sällsyntaste fynd. Häraf blir klart att åtminstone i den del af Norrige, som berörde resande besökt, Norrænafolket redan vistats så länge, att det der hunnit få fasta bostäder och uppodlat landet, hvadan man ganska tryggt kan framflytta tiden för deras inträngande till minst omkr. år 375 eller 350 f. Chr. Huru lång tid ytterligare kan hafva åtgått innan samma folk, och med dem jernet, hunnit utbreda sig till Göthernas gränsor är ej kändt, men det har sannolikt varit ganska kort. Emedlertid veta vi bestämdt

*) Undersökningen härom och om landhöjningens olika hastighet i olika punkter af kusten, se Boh. Hist. och Beskr. 2 p. 17—21.

**) Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab p. 448.

***) Se Physiografiska sällskapets i Lund tidskrift för 1839.

att de bodde i Bohuslän på Plinii tid (100 eft. Chr.), ty hans "Hilleviones" kunna icke vara andra än innebyggarne i detta fylke, det gamla Alfheimr*), således Alferne af Nordmannastammen. Ett annat lika säkert bevis på att dessa trakter vid sistnämnda tid ägde en befolkning, som brukade jern, lemnar oss Ossian i sina sånger, i hvilka, otvifvelaktigt diktade i början af vår tideräkning, Odinsdyrkarne i Lochlin (Bohuslän) (?) stundom tilläggas epitetet *blåsvärdade,* d. v. s. med svärd af stål**), hvilket åter aldrig nyttjas om Gaelerne, som sjelfva icke den tiden brukade jern. — Detta torde vara nog att bevisa, att hällristningarnes ålder *kan* vara lika med vår tideräkning.

Men de på hällristningarne förekommande mångfaldiga skeppsformer och afbildningar af sjöstrider ådagalägga, dels emedan de äro de *vanligaste* och ofta de *enda* föreställningarne, och dels emedan dessa figurer äro ibland alla de prydligaste, och med största omsorg utarbetade, att de afse det som deras uthuggare ansågo vigtigast och ädlast, och i följd deraf mest förtjent af efterverldens ihågkommelse, nemligen *Vikingalifvet* och *Vikingatågen.* — Utan behof af bevisning, böra vi i dessa se Nordmannastammens hufvudyrke och käraste öfning — det förra, emedan fosterjordens knappa skördar tvingade den för vällefnad fallne Nordbon att med svärdet skära en stor del af sin bergning i bättre lottade länder, och det sednare, emedan ingenting bättre än dessa företag kunde tillfredsställa den håg för djerfva äfventyr, som, honom medfödd, öfverspändes af Valhallalärans ridderliga dogmer. Det är om detta vikingalif i dess högsta flor, som hällristningarne tala, och kunde vi bestämma när detsamma först blef en allmännare *folkhandtering,* så skulle vi dermed vunnit en närmare yttre begränsning för de sednares ålder. Att vikingatågen icke *genast* med den sista folkstammens inträngande i landet kommit i gång, utan först sedan denna hunnit blifva bofast och talrik, och i följd af det sednare och af en stigande kultur hunnit ordna sig i samhällen, tyckes vara uppenbart. Våra egna urkunder lemna föga upplysning öfver detta vigtiga ämne, men att sluta af några utländska medeltidsförfattare, finna vi att vikingatågen varit i gång redan i 2:dra seklet. Det var nemligen då den Nederländske ståthållaren Tacitus skref om Svionerna — Svearne — den östra grenen af Nordmannastammen — att***) de "præter arma virosque *classibus valent.*" Dock är det mindre troligt, att deras eller deras vestra stambröders flottor den tiden aflägsnade sig utom Östersjön och Nordsjöns närmaste trakter, och det är likväl påtagligt, att man på hällristningarne finner erinringar om färder ända till Medelhafsländerna, hvarföre här måste bli fråga om Nordbons sjöfärder i dessas längre utsträckning. Här förekomma, såsom på ristningarne Tab. 25 & 26 och 37 & 38, sköldpaddan, kamelen och rhinoceros (?) och det är uppenbart, att den, som så igenkänligt kunnat tillskapa dessa i hällen, måste med egna ögon hafva sett dem, hvilket ej kunnat ske annorstädes än långt i södern, åtminstone söder om 42 latitudsgraden. Det måste väl medgifvas att dessa citerade ristningar icke kunna bevisas vara de aldra äldsta, men det kan ock vara detsamma, då alla hällristningar visa sig, så väl genom sitt snitt, som genom sina föreställningar, ligga hvarandra så nära i tiden, att det ej kan vara mera än ett par sekler emellan den äldsta och den yngsta af dem. Ifrågavarande bilder af *söderns* djur äro derföre

---

*) Plin. Hist. Nat. I. Jfr Keyser: Om Nordm. Herk. og Folkesl. p. 331 sqq.

**) Ossians Sånger eft. Gaeliska origin. öfvers. af N. Arfvidsson p. 125 m. fl.

***) Tacit. German. cap. 44.

här af största vigt. De visa oss att hällristningarne ligga oss långt närmare än mången kunde ha skäl att förmoda. Att Nordbon först mot hednatidens sednare period sträckt sina färder mot Medelhafsländerna antages deraf, att sådant eljest skulle ofelbart hafva blifvit omnämndt hos någon af de sednaste Romerska eller äldsta Byzantinska författare, hvilket icke är förhållandet, och dessutom tyckes det vara klart af sig sjelft, att dylika färder varit möjliga först sedan hufvudströmmen af folkvandringarne lagt sig, och det Romerska kejsarriket störtat; således *icke förr än mot slutet af 5:te seklet*. Denna tidpunkt är ock i det afseendet märklig, att Nordboerne kort derefter, genom en i deras land skedd invasion af en skara fördrifna Heruler (vid pass år 500), medelbarligen kommo i beröring med sina i Medelhafstrakterna redan mägtiga stamförvandter Longobarder och Göther *). Ifrån denna tid började Skandinaven att besöka södern. Å ena sidan skedde detta på härnadståg af större betydenhet, hvilka blefvo förelöpare till de fortsatta vikingafärder och folkflyttningar ifrån Norden, hvilka särdeles under 8—9 århundradena fyllde Europas kuster med fasa. Ett sådant tåg finna vi antecknadt uti en Frankisk krönika emellan åren 511—535. Danerna, under hvilken benämning väl inbegripes folk från hvad trakt af Norden som helst, gjorde då, sannolikt stadde på en ännu längre expedition, en landstigning i Austrasien (östra Frankerväldet), der de på äkta Norrænased anställde stora plundringar, till dess de, nära i säkerhet med sitt byte, blefvo slagne jemte sin konung Chochilaic eller Hugleik af den Frankiske prinsen Theodobert **). Vi omnämna detta factum, såsom varande det första historiskt kända vikingståg mot sydliga länder, Norrænafolket företagit, och hvilket efterföljdes af otaliga andra med längre utsträckning. Å andra sidan åter öppnades vid ungefär samma tid Nordbons förbindelse med södern genom handelsresor ifrån Östersjökusterna till Grekland, genom de med honom beslägtade Varægernas land (Ryssland) och Svarta hafvet, äfvensom genom de färder som företogos åt samma håll, för att vinna inträde uti den Grekiske kejsarens lifvakt, de rikt lönade Väringarnes corps. Denna lifvakt, hvilken vi veta hufvudsakligast bestod af Nordboar ("yxbärande barbarer från Thule"), omtalas ej med bestämdhet så långt tillbaka i tiden som i början af 6:te seklet, men det är likväl sannolikt att den då började bildas. Ihre anser Väring betyda detsamma som det Romerskt-Grekiska φοιδεράτος, en som står i förbund med någon ***), och detta sednare namn gafs åt de utländske trupper, hvilka, utan att egentligen vara den Byzantinske kejsarens undersåter, tjenade i hans härar mot sold eller jordindelningar. Sådana voro en hop af de Thraciska Götherna och Herulerna †) och sannolikt var det kärnan af dessa φοιδεράτοι som blef stammen till de *egentliga* Väringarne. Några af dessa Heruler, hvilka af nyck mördat sin konung, besökte Norden i förra hälften af 6:te seklet, för att ibland sina, några tiotal af år förut, hit invandrade bröder uppsöka sig en konung af den gamla furstestammen, hvilket ock lyckades, och ett större antal Heruliska ynglingar beledsagade den nyvalde konungen till hans folk. Ingenting synes antagligare, än att vid detta tillfälle de Heruliska sändebuden, genom beskrifningar af de Byzantinske "förbundnes" eller Väringarnes fördelaktiga vilkor, väckt vandringslusten hos

---

*) Procopius: de bello Gothico L. II cap. 14—15.

**) Gregorius Turonensis L. III cap. 2 uti 1:sta tomen af Du Chesne: Script. hist. Franc.

***) Ihre: Diss. sistens peregrinationes gentium septentrionalium in Græciam p. 19.

†) Procopius: de bello Gothico L. IV cap. 5 och L. II cap. 14 & 15.

de äfventyrlige Nordboerne, med hvilka de, den tiden åtminstone, lefde i broderligt förhållande, äfvensom att flera af dessa sednare sällskapat de uttågande Herulerna, ingått ibland Väringarne och sedermera vid sin återkomst till hemmet föranledt andra att våga samma färd.

Vi hafva framkastat dessa anmärkningar, för att ådagalägga det sannolika deruti, att den Nordens förbindelse med Södern, som en och annan hällristning antyder, tagit sin början först med sjette seklet *), ehvad nu denna förbindelse verkats genom vikingatåg eller resor i handels- och andra ärenden, och vi komma derigenom till det påståendet: att hällristningarnes aflägsnaste tidsgräns ej kan utsträckas längre tillbaka än till omkring år 500. Det återstår nu att visa huru nära deras andra tidsgräns ligger oss.

Hällristningarne äro påtagligen förfärdigade under Nordens *hednatid.* I annat fall skulle nödvändigt å desamma träffas korstecknet, denna christendomens symbol, hvilken under medeltiden icke fick fattas på nästan något enda bildverk, och som derföre öfverflödar lika mycket på våra runstenar, som uti de basreliefer, hvilka pryda våra uråldriga kyrkor. Detta tecken träffas likväl icke flerstädes än på två obetydliga ristningar, på den ena af hvilka — belägen invid Bottna kyrka i Qville härad (Tab. 29 fig. 86) — det otvifvelaktigt blifvit anbragt för att rena det intill den *christna* helgedomen så närbelägna, oförstörbara *hedniska* monumentet. Likaledes träffas icke heller å desamma de slingerprydnader och arabesker, som utgöra grunddragen i den ornamentsstil, hvilken så karakteristiskt utmärker arbetena från början af christna tiden och från hedendomens aldra sista tid **). Liknelser till sådana kan man väl tro sig finna på en eller annan ristning, men de äro af den beskaffenhet, att man om desammas betydelse ingenting kan bestämma. Det vissa är emedlertid att denna ornamentsstils sista urartningar i drakbilder och underdjur *aldrig* visa sig på hällristningarne. Det förnämsta beviset för dessa ristningars förläggande inom hednatiden ligger ändtligen deruti, att på dem aldrig förekomma spår af runor eller annan bokstafsskrift. Hade någon dylik varit känd den tid hällristningarne inhöggos, så är det uppenbart, att man begagnat detta både lättare och ändamålsenligare medel att åt efterverlden förvara minnet af de händelser, man ville föreviga, och icke det besvärliga och osäkra bildteckneriet. Med christendomen blef likväl runskriften *allmänt* känd och använd, och det vill synas som den förra, öfverallt bildningens vehikel, varit en verkande orsak till den sednares bekantgörande. Den fordna trosartikeln att Odin införde runornas bruk är numera kullkastad. De runor våra äldsta fornsånger omtala beteckna egentligen hvarje vetenskaplig idrott, hvarje slag af ett mera utbildadt vetande, eller aldra närmast hvarje hemlig kunskap ***), men icke något medel till dessas bevarande och utbildande. Först i en sednare period af hednatiden omtalas runorna såsom skrifttecken, men på ett sätt, som visar att de, såsom sådana, uteslutande voro presternas eller några få invigdes egendom. De betraktades då af massan såsom amuletter och trolldomsfigurer †), i likhet med hvilken boksstafsskrift som helst, af med skrifkonsten okända

---

*) Jornandes omtalar en furste Rodulf från Scanzia (Sverige), som vid denna tid besökte och uppehöll sig vid Östgöthernas konung Theodorichs hof i Italien.

**) Denna ornamentsstil synes först med christendomens införande blifvit *använd* i Skandinavien. Visserligen träffas den äfven på smycken i en och annan hednisk graf; men sådana saker hafva troligtvis blifvit införda från Franker och Anglosachser, hvilka, enligt allt hvad man vet, först nyttjat densamma.

***) Se t. ex. Runtalen i Hávamál, Rígsmál m. fl.

†) Sigurdrífomál m fl.

folk. Och detta synes hafva fortfarit till hednatidens slut; ty om vi afräkna en och annan skrift med Anglosachsiska — eller som en af nutidens vise behagat kalla dem Virdarunor, och hvilken sannolikt blifvit utarbetad af personer från Östersjöns sydkust eller några som tillegnat sig der rådande bildning *), så torde det blifva svårt, om icke rent af omöjligt, att upptäcka någon enda runristning som är äldre än tionde seklet. Deremot se vi ifrån denna tid runskriftens kännedom och bruk allmänt utbredd öfver Norden, något som tillräckligt ådagalägges af vår stora mängd af runstenar och andra föremål med åtecknade runor ifrån denna ålder.

Är det nu bevisligt att bokstafsskriftens allmännna utbredande i Norden är samtidigt med christendomens, blir det, på grund af hvad vi ofvan yttrat om denna skrifts fullkomliga frånvaro på alla kända hällristningar i Skandinavien, uppenbart att dessa måste tillhöra hednatiden. Och då vi veta att christna läran, särdeles i Viken — berörda hällristningars hemland — genom dess innebyggares vidsträckta vikingafärder och handelsförbindelser, var temmeligen väl bekant i tionde seklet, misstaga vi oss säkerligen icke, om vi bestämma året 900 såsom den tidsgräns, öfver hvilken de Nordiska hällristningarnes ålder ej närmar sig oss. Möjligen kan det gifvas en och annan hällristning som är yngre, såsom t. ex. orm- och hästskobilderna vid Börgerud i Listers amt i Norrige, hvilka, enligt sägen, blifvit der inhuggna till minne af Olof den helige, hvars häst en gång skall hafva ihjältrampat en i konungens väg smygande orm **); men dessa undantag måste vara högst sällsynta.

Hällristningarnes ålder kunna vi således på goda skäl antaga ligga emellan åren 500 och 900. Närmare komma vi ej saken, utan att råka in i sväfvande gissningar, hvilka, huru skarpsinniga de än må vara, likväl mera förvilla än upplysa. Till denna tidsålder lämpar sig ock väl hällristningarnes framställningar, emedan densamma omfattar vikingalifvets mest lysande dagar, hvars bedrifter man genom dessa figurteckningar velat beskrifva och föreviga. Inom samma period infaller ock tiden för ett par historiskt kända tilldragelser, hvilka man icke osannolikt velat sätta i förbindelse med ett par af våra hällristningar; den ena i Thorshamns socken i Blekinge, hvilken man tror vara den minnesskrift, i hvilken K. Harald Hildetand bevarade sin faders bedrifter, och den andra på Atleön i Bergens stift, inhuggen, såsom man förmodar, till minne af Atle Jarls här timade fall år 874. Vi återkomma straxt till dessa båda ristningar.

Såsom fornlemningar och, märkligt nog, såsom icke just så urgamla fornlemningar, stå hällristningarne nästan alldeles isolerade ifrån den skriftliga och mundtliga traditionen. Om någon enda förtäljer väl allmogen, att den är ett minne af något på stället i fordna tider hållet fältslag, men osäkert är, om icke en sådan sägen är ett nyare tiders foster. Frånvaron af en sådan traditionell belysning skulle man kunna använda såsom ett bevis för påståendet att dessa fornlemningar äro vida äldre än vi här uppgifvit. Detta blir dock ingenting mindre än bindande, emedan man då på samma skäl skulle kunna tränga de flesta af våra hedniska minnesmärken, med undantag af högar och bautastenar, långt tillbaka ifrån den tid de

*) Märkligt är att en runsten med s. k. Anglosachsiska runor förekommer midt i hällristningsbygden, Tanums socken. Den läses på ett eget sätt af Finn Magnusson i Runamo og Runerne p. 346.

**) Topogr. Journal IV. 13 s. 17.

rätteligen tillhöra. Våra fotangelformer, ovala stensättningar och små stenkretsar m. fl. omnämnas heller aldrig i fornsagorna, men ligga oss likväl jemförelsevis ganska nära i tiden. Deremot upplysa mångfaldiga ställen i sagorna, äfvensom flera i våra museer uppbevarade fornsaker, att våra förfäder ganska ofta brukade genom afbildningar, vare sig i målning, skulptur eller väfnad och dylikt, förvara minnet af märkliga händelser och åskådliggöra mythiska och andra begrepp — något som var helt naturligt för ett folk, som ej kände bokstafsskriften, men hvilket fortfor att brukas, äfven sedan denna blifvit införd, *då* likväl mera för *prydnadens*, än för *historiens* skull. Vi fästa uppmärksamheten vid några af de fall, då en dylik bildlig framställning af händelser och myther ägt rum.

Att anbringa dylika framställningar på *sköldar*, var ganska vanligt, och våra äldsta adliga sköldemärken äro väl ej annat än erinringar om någon af stamfädrens utmärktaste bedrifter. Så förtäljer sagan att Sigurd Fafnersbane förde i skölden en ofvan svartbrun och nedtill rosenröd drake, såsom minne af hans seger öfver Fafner *). Trollestägtens sköldemärke, ett hufvudlöst troll, antogs sedan stamfadren afslagit hufvudet på en till troll förklädd rånsman, som ville borttröfva hans brud, och — för att hämta ett exempel från sednare tider — den på en kulle stående härföraren med kommandostafven i det grefliga Aschebergska vapnet betecknar den store fältherrens mästerliga manövrer vid Rönneberga högar år 1677; mångfaldiga andra exempel att förtiga. Af de sköldar, som i fornhäfderna berömmas för liknande afbildningar, intager Hamlets det första rummet. Saxo **) beskrifver denna på ett sätt, som gör påtagligt, att den var ett fullkomligt motstycke till våra hällristningar. Föremålen voro deruti uttryckta genom bilder, och handlingarne genom bildernas förhållande till hvarandra. Här var utskuret och måladt huru det tillgick vid Hamlets faders död, farbrodrens olofliga äktenskap, Hamlets ridt på hafsstranden och i skogen, en spejares mord, Hamlets resa till England, hans reskamraters afrättning, hans eget bröllop och hans hämnd med eld och svärd på farbrodern och dess vänner m. m. Att döma af föreställningarnes mängd, synes det omöjligt, att dessa kunnat hvar för sig genom fullständiga scener uttryckas på den lilla ytan af en nordisk sköld. Men deremot böra vi här se begagnad en bildskrift, lik hällristningarnes. Otvifvelaktigt har dråpen här varit afbildade med en mansbild, som hotat en annan med yxa eller svärd, skogen betecknad med ett träd, sjöresan med ett eller flera skepp, hafvet eller dess strand med en bugtande linea och bröllopet med en föreställning, sådan som träffas på ristningen Tab. 22 & 23 o. s. v.

En annan sköld, liknande denna och tillhörig kämpen Hildegern, omtalar ock samme författare ***). I densamma funnos konsteligen målade och utgrafne ägarens många hjeltebragder, de furstar och kämpar han besegrat, och i midten bilden af hans egen son, hvilgens bane han sjelf varit. Ett fragment af en Brage den Gamles sång skildrar föreställningarne på en präktig sköld, som denna skald erhöll i 9:de seklet såsom hedersskänk af konung Ragnar Lodbrok. På dess hvalf voro afbildade Volsungasagans berättelser om Erps, Hamders och Sörles fall, under utförandet af deras blodhämnd mot konung Jörmunrek. Skalden säger härom:

---

*) Volsunga Saga, k. 31.

**) Saxo: Hist. Dan. L. IV p. 56.

***) L. c. Lib. VII.

"Dessa kämpars fall jag skådar
På sköldens fagra kupa
Den sköld kung Ragnar gaf mig
Och *sägner mång' tillika*" *)

(nemligen de i skyddsvapnet anbragta *bildliga* sagor).

Bildliga föreställningar af fordna händelser prydde ock den guldbelagda och dyrbara sköld, hvarmed Hakon Jarl begåfvade skalden Ejnar Skálaglam, i 10:de seklet, och Edda-sägnerna nämna flerstädes liknande vapen, fulltecknade med hjeltars bedrifter. Med christendomens antagande synes dock dylika *sammansatta* historiska skildringar på sköldarna blifvit urmodiga **), sannolikt emedan vid denna tid bildskriften gjordes öfverflödig och utträngdes af runornas bruk.

Samtidigt och längre varade seden att med bildverk på husgeråd och i trätaflor föreviga egna och andras bedrifter, samt mythiska uppträden. Erinrom oss här konststyckena i den praktlystne Isländaren Olof På's byggnad i Hjardarholt i 10:de seklet. Väggar och tak voro här prydda med snidverk, föreställande, enligt Ulf Uggessons skaldeqväde, Husdrápa, Balders död och likbegängelse med rika och mångfaldiga grupperingar, Thors strid med Midgårdsormen, såsom den beskrifves i Eddasången Hymisqvida, samt Hejmdallrs, Lokes och Skades tvist om ett Frejas smycke ***). En annan berömd Isländare Thorkel Hauk, eller Hake, något yngre än Olof På, hade å panelningarne i sitt rum låtit förfärdiga basreliefer, som föreställde hans egna storverk, såsom t. ex. huru han ihjälslog en rånsman i en skog, huru han besegrade två vikingaskepp i Östersjön, och huru han dödade ett par underdjur under sina färder i Austerveg †) — det sednare måhända *symbolen* af der utståndna äfventyr, såsom sannolikt mannens strid med ormen på hällristningen Tab. 16 & 17, fig. 43. Likaså utskar en Torsten sina bragder i ett rundt trädstycke, enligt Svarfdæla-Sagans 10 kap., och man lär ännu på Island äga i behåll dylika arbeten af den berömde Thord Hræda, som lefde i 9:de seklet. Vid sidan af dessa konststycken kan sättas målningarne å den säng, som Raudulf år 1020 lät inrätta i sin kostbara nattstuga åt sin gäst, konung Olof den helige, och hvilka föreställde åtskilliga af Sigurd Fafnersbanes, Harald Hildetands och Harald Hårfagers bedrifter ††).

Historiska händelser afbildades äfven genom sömnader och broderier på täcken och tapeter, i hvilken konst Nordens qvinnor under medeltiden täflade med det öfriga mera bildade Europas. Sådana arbeten omtalas och berömmas ofta i fornsagorna. Öfver ett sådant, föreställande Fafners dråp, lät Olof den helige skalden Thorfinn dikta ett qväde. Deras tillverkning och bruk går så långt tillbaka i tiden, att de till och med på flera ställen omnämnas i de äldsta Eddiska sångerna. Såsom exempel vilja vi anföra Gudruns beskrifning på ett dylikt handarbete, företaget till skingrande af hennes sorg öfver Sigurds död:

---

*) "Ræs gaf mér reidarmána,
Ragnar oc *fjöld sagna.*" (Scalda, Rasks upplaga, p. 145.)

**) Föreläsningar öfver Nord. Arkeol. af Finn Magnusson uti Forn-nord. häfder af Liljegren, p. 89.

***) L. c. p. 28—34, efter Laxdæla Saga, kap. 26.

†) Nials Saga, kap. 120.

††) Þattr af Raudulfi ok sonum hans i fornmannasögur, V p. 340.

"Satt jag hos Thora
Hakons dotter
sju halfva år
i Danemark.

Hon mig till gamman
i guld virkade
sydländska salar
och Danska svanor.

Hade vi i teckning (á scriptom)
Ädlingars lekar,
konstigt afbildade
Konungens Hofmän,
röda sköldar,
Hunniska kämpar,
Furstens följe
med hjelmar och svärd.

Sigmunds skepp
skredo från landet,
med gyllne prydnader
och utskurna stäf.
I kanterna vi sydde
huru de stridde
Sigar och Siggeir
söder på Five *)."

På Island förvarades ännu i medlet af förra århundradet dylika utsydda historiemålningar **). Men det förnämsta af alla sådana, man känner, är det berömda Tapisserie de Bayeux, hvilket man i alla afseenden kan betrakta såsom nordiskt. Detta utomordentliga konststycke, som påträffades af några munkar i domkyrkan Bayeux i Normandie, föreställer, i det finaste arbete, en mängd historiska händelser, som stå i sammanhang med Wilhelm Eröfrarens intagande af England år 1066. Det tros vara förfärdigadt af dennes gemål Mathilda. De mångfaldiga händelserna, hvilka dessutom förklaras af en kort inskrift, äro här framställda i en ordentlig tidsföljd, och hela arbetet kan betraktas såsom en af de säkraste källor för vår kunskap om Nordmännens seder och inrättningar vid denna tid, hvarföre vi ock längre fram komma att hänvisa till detsamma. Man får här se fältslag och belägringar, sändebuds emottagande, hyllningseds afläggande, likbegängelser, jagter och sjöresor, skeppsbyggnad, åkerbruk samt vapen och redskap af alla slag m. m. Afbildningar af detta dyr-

*) Sæmund. Edda: Godrúnar-harmur.

**) Såsom t ex i Holums domkyrka. Se Jon Olafsens Reise, II p. 735.

bara tapisseri finnas i Montfaucons Monumens de la Monarchie Française Tom. 2, och i den mera tillgängliga, nyss utkomna de Roujoux' och Mainguets Histoire d'Angleterre.

Af dessa många exempel synes uppenbart huru allmän den seden var hos våra förfäder att göra bildliga framställningar af historiska och mythiska händelser; och då nu dylika anbringades på sköldar, byggnadspartier, flere slags husgeråd *), tapeter och andra föremål, skulle det verkeligen varit högst besynnerligt, om de icke någongång, samtidigt härmed, försökt samma konst i klipphällen. Hvarje betänklighet i detta afseende, vållad af sagornas tystnad öfver hällristningarne, måste dock försvinna äfven hos den, som ej finner sig tillfredsställd af den förut framställda vidlöftiga bevisningen, då man med *bestämdhet* kan visa, att detta ingalunda var utan exempel. Å en af stenarna på den präktiga valplatsen vid Greby i Tanums socken träffa vi en cirkelform af 4 $\frac{1}{4}$ fots diameter — sannolikt en sköld, och segerns symbol — fullkomligt lik dem hällristningarne hafva att framvisa **). Vid Aspatria i Cumberland funnos liknande ristningar i en hednisk graf, som påtagligen tillhörde en nordisk viking, att döma af det vid det stora skelettet liggande, 5 fot långa, silfverbelagda svärdet, dolken, stridsyxan, sporrarna och guldsmycket ***). Och den bekanta Assonet-stenen sedan i Nordamerika? Fullkomligt öfvertygande har den lärde Rafn och andra forskare bevisat att denna sten innehåller en med den skrifna fornsagan öfverensstämmande berättelse om Nordmannen Thorfinn Karlsefnes vistande och äfventyr i det nyss upptäckta Vinland (år 1007—1010). Jemte en hop illa tillskapade figurer, föreställande Thorfinns hustru och på Vinland födde son, hans strid med landets innebyggare, Skrälingarne (Eskimåerne) m. m., ser man på denna sten siffertalet CXXXI, uttryckande antalet af hans följeslagare, vidare ett par runor, antydande landets tagande i besittning och slutligen namnet (T)ORFINZ med Romerska majuscler (Tab. 44). Här hafva vi då en hällristning, om hvars ålder och bestämmelse man ej kan vara tvehogse, och hvilken fullkomligt ersätter sagornas tystnad om våra öfriga bergtaflor. Men månne väl, vid närmare eftersinnande, denna tystnad ändå befinnes så absolut? Det förekommer hos Saxo ett par ställen, som väl förtjena att tagas i betraktande. Det första är den ryktbara sägnen i företalet till hans Hist. Dan. (jemfördt med ett yttrande i början af 7:de boken) om en minnesteckning, som Harald Hildetand, i förra hälften af 8:de seklet, lät rista i en Blekingsk klippa öfver sin faders bedrifter. Denna i 12:te århundradet allmänna sägen liknade alla gamla muntliga traditioner deruti, att den anslöt sig till ett bestämdt ställe, nemligen till den förmenta runristningen på Runamo, hvilken ock derföre, ehuru utan resultat, undersöktes på konung Waldemar I:s befallning. En nyligen anställd forskning †) har väl ådagalagt att Runamoskriften icke är annat än ganska naturliga sprickor i en trappbildning; men detta beröfvar ej det väsendtliga af sägnen sin trovärdighet, hvilket är att Harald i något berg i Blekinge

*) På dryckeshorn hade man ofta bildliga föreställningar. Vi nämna exempelvis de verldsbekanta Gallehus-hornen af guld, som funnos på Jutland åren 1639 och 1734, och pryddes af mångfaldiga figurer, mycket lika dem på hällristningarne.

**) Bohusl. Hist. och Beskr. 2, p. 228.

***) Omnämnd i Runamo og Runerne p. 532, efter det stora verket Archæologia Britannica, der ifrågavarande ristning är afteknad.

†) Genom Worsaae; se dess afhandling: Runamo og Braavalleslaget. — Samma mening har varit fattad och yttrad af den berömde antiqvarien Arndt, Prosten C. Wulff i Hoby och Prof. S. Nilsson m. fl., men ej bevisad förr än af Worsaae.

låtit förvara minnet af historiska händelser. En dylik sägen med så bestämd uppgift på personer har omöjligt kunnat uppkomma af sig sjelf. Men nu lärer det, såsom väl alla medgifva, vara snart sagt *omöjligt* att uppleta någon nordisk runskrift före 10:de seklet, emedan runorna förut voro okända såsom ljudtecken eller bokstäfver; och då erbjuder sig af sig sjelf den meningen, att det är en *hällristning*, hvarpå ifrågavarande urgamla tradition anspelar. Märkligt nog finnes ock i Blekinge vid gården Mökleryd i Thorhamns socken, i en trakt, öfverflödande af fornlemningar, en hällristning, som — med undantag af teckningarne i Kiviksgrafven — är den enda inom Sveriges södra provinser. Föreställningarne derpå äro skepp (Tab. 43) och erinra således om bedrifter till sjös, d. v. s. vikingabragder, sådana på hvilka man uteslutande måste tänka, då fråga är om konung Haralds fader. Månne icke vi i denna ristning böra söka det af Saxo omnämnda Hildetandska monumentet? Utan att vilja påtruga någon annan denna mening, dristar jag dock bekänna den såsom min egen öfvertygelse. Den delas ock i viss mån af den förtjenstfulle fornforskaren J. Worsaae, hvilken för densamma vill finna förökadt stöd i ristningens läge och i namnen på närliggande ställen *).

Det andra stället hos Saxo, som icke osannolikt häntyder på en bildskrift i sten, igenfinnes i hans 9:de bok, hvarest han säger: att konung Ragnar Lodbrok, efter att hafva besegrat Bjarmerna, låt föreviga minnet af denna sin seger genom att i högt belägna hällar uthugga det väsentliga af de utförda bedrifterna **). Den tid inom hvilken detta skall händt (före 820?) infaller ock säkert *före* runperioden, hvarföre vi äfven här böra tänka på *bildskrifter*, på *hällristningar*. I det gamla Bjarmaland — det norra och nordöstra Ryssland — finnas ock dylika figurteckningar, mer och mindre lika dem på våra klippor ***), hvilket anmärkes i förbigående, utan minsta afsigt att vilja påstå dem vara minnesmärken efter Lodbrok eller ens efter någon Skandinav.

Vi hafva således påpekat ett par ställen i de gamla traditionerna, der det är *antagligt*, till och med *sannolikt*, att hällristningar omtalas. Vi öka dessa med hänvisning till folksägnen om anledningen till den förut omnämnda ristningen vid Börgerud i Norrige. Sparsamheten af dessa sagointyg blifver lätt förklarlig, då vi af hällristningarnes geografi kunna öfvertyga oss om att seden, att medelst figurteckningar i bergshällar förvara minnet af händelser, varit *allmän*, endast inom ett inskränkt territorium, Norra Bohuslän de gamles Ránrike.

Sedan vi nu, så godt sig göra låtit, anvisat de nordiska bergtaflorna sitt rum i tiden och häfden, vilja vi fästa vår uppmärksamhet på deras innehåll. Hufvudföreställningarne hafva vi i det föregående omtalat, och att dessa äro *historiska* förmoda vi en blick på teckningarne är tillräcklig att, utan bevisning, ådagalägga. Deremot tro vi det icke vara möjligt att sätta dessa ifrån traditionen numera isolerade ålderdomslemningar i samband med några *kända* historiska delaljer. Sådant skulle låta sig göra endast genom den lifligaste gissnings-

*) Worsaae l. c p. 36—37. Jfr densammes Blekingske Mindesmærker fra Hedenold, p. 24.

**) "Saxis, rerum gestarum apices præ se ferentibus, hisdemque superne locatis, æternum victoriæ suæ monumentum affixit."

***) Några af dem äro afteeknade hos P. I. Strahlenberg i dess arbete: Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia, Sthm. 1730.

förmåga och en hårddragen slutningskonst, sådan som vi nyligen sett använd i ett par historiska arbeten. Från detta allmänna omdöme undantaga vi dock Assonet-ristningen, och den Möklerydska, samt möjligtvis äfven den vid Börgerud och på Atleön — alla förut omnämnda. Minst af alla kunna de Bohusländska hällristningarnes stumma berättelser, just genom sitt stora antal, inpassas i detaljhistorien om fordna äfventyr; men med visshet kan antagas, att de förtälja om de bedrifter, *ortens innebyggare* utfört, dels här hemma, och dels på andra ställen, som de under sina vidlöftiga utflygter besökt. Och då vid den tid hällristningarne utarbetades, Norden ej allenast var delad i en mängd småstater, utan ock hvarje utmärktare man, omgifven af sitt myckna husfolk och af vapenbröder, dem hans anseende och lycka fästat vid hans person, sjelf ville helsas för konung, eller åtminstone för en konungs vederlike, och sålunda var representant af en stat i smått, som ägde eller arbetade på att få en egen historia, så är det mindre antagligt, att hällristningarne i allmänhet föreställa sådana händelser, som haft något vigtigare inflytande på *landets* öden, såsom samhälle. Deremot är det otvifvelaktigt, att vi der läsa dessa småhöfdingars historia, hvilka mot slutet af hednatiden fyllde Europas kuster med dånet af sina vapen, och att rustningarne sålunda äro ett slags biografier eller *ätt-taflor*, på hvilka hvar och en enskiljd höfding eller dess ätt låtit anteckna sina, under sitt ärofulla äfventyrarlif öfvade, föregifna eller verkliga, bragder. Detta påstående hämtar ett vigtigt stöd deraf, att vissa ristningar påtagligen visa sig hafva tid efter annan fått nya tillsatser af figurer, hvarvid man stundom gått så ovårdsamt tillväga, att man dervid skadat eller alldeles förstördt andra bilder. Sådant har påtagligen icke kommit ifråga, om ristningen *på en gång* blifvit utarbetad, men väl om något tidsrum blifvit lemnadt emellan uthuggningarne. Och dessa tillsatser hafva då blifvit gjorda, när något nytt minnesvärdt äfventyr blifvit utståndet, af antingen den person, som ristningen ursprungligen och egentligen rörer, eller någon af hans efterkommande, som ville teckna sin egen saga på samma häll som stamfadren. Ett sådant förhållande till hvarandra måste säkerligen många af de särskiljda taflor äga, som bilda en grupp för sig, nemligen att de tillsammans afbilda händelser från *olika* tider, men rörande *samma* person eller slägt. Häraf följer att, åtminstone icke de större hällristningarne skildra en, utan flera händelser, äfvensom att hjelten i dessa skulpterade fornsagor återkommer flera gånger på samma tafla. Betrakta vi till exempel Tab. 24 fig. 69, finna vi på densamma äfventyr af den mest skiljda art, och som icke gerna kunna vara samtida. Der synas nemligen jagter, sjöfärder, en strid, ett försåtligt mord och en fredlig öfning m. m. I alla dessa detaljerade föreställningar måste bilden af hufvudpersonen eller hufvudpersonerna — de synas här vara tre — framställas — således fyra eller flera gånger. Enahanda var förhållandet med teckningarne på den af Saxo omtalda Hamlets sköld, der hans egen bild måste hafva varit framställd i nästan hvarje af de olika scenerna. Undantagsvis kan likväl gifvas — och gifves ock verkligen — en och annan ristning, som föreställer *en enda* händelse. En sådan träffa vi på Tab. 16 & 17 fig. 43, der en landstigning eller ett strandhugg är aftecknadt med många detaljer. Likaså fig. 46, der man ser en full slagtning, m. fl. Man finner till och med *samma* händelse afbildad på *olika* hällar; troligen hafva då flera personer deltagit i densamma, och sedan hvar för sig velat bevara minnet deraf. Tab. 25 & 26 fig. 71 och Tab. 37 & 38 fig. 128 lemna bevis härpå. Den förra af dessa taflor ligger vid Lilla Gerum i Tanums socken och den

andra vid Ryxön i Brastads socken, således på flera mils afstånd ifrån hvarandra. Likväl visar likheten emellan de sällsynta figurer de förete, — egendomliga för dessa båda ristningar — att det är samma händelse eller sak, som de framställa. Sådana exempel äro emedlertid högst sällsynta.

Äfven den ytligaste granskning af hällristningarnes företeelser öfvertygar oss om att de äro en bildskrift i egentligare mening, än detta kan sägas om en historieteckning i allmänhet. Här upptäckes ett förhållande figurerna emellan, som skenbarligen innebär en bestämd betydelse. På flera ser man tydligen uttryckt en tidsföljd i handlingen. Figurer förekomma, som omöjligt kunna betyda hvad de föreställa, utan nödvändigt måste äga en symbolisk bemärkelse, hvilket isynnerhet gäller om en mängd godtyckliga bilder, hvilka icke äga några kända motsvarigheter i verkligheten. Genom dessa och andra iakttagelser finner man lätteligen att de, såsom bildskrift, ämnad att *bevara minnet af en viss händelse, icke att* egentligen *uttrycka någon viss tanka,* höja sig vida öfver de råa drag deraf, som man finner hos vilden, men tillika att de icke kunna jemföras i fullkomlighet med t. ex. Egyptens hieroglyfer. De måste ofelbart hafva sin plats midtemellan dessa båda, och torde närmast kunna liknas med den af Robertson beskrifna forn-mexikanska "tafvelskriften." De likna denna äfven deruti att förkortningar sällan nyttjas, utan figurerna merendels framställas hela. Om man undantager fotsulans ofta förekommande bild, och som måhända nyttjas i stället för menniskans, hvaraf den sålunda är en förkortning, samt några få andra, så torde de öfriga förkortningar, man kunde ha skäl att fästa sig vid, såsom t. ex. att menniskofigurer afbildas utan armar och ben o. s. v. snarare böra förklaras af tecknarens vårdslöshet, än af ett öfverenskommet bruk eller en karakter hos skriften sjelf, som kunde vittna om dess allmännare utbredning och användande.

Såsom bildskrift kunna hällristningarne omöjligt tydas i sitt sammanhang, emedan de, i motsats mot många andra folks, sakna alla traditionella förklaringar, hvilka likväl äfven de otvifvelaktigt ägt, men som nu gått förlorade. De försök härtill, som blifvit gjorda, äro utan undantag otillfredsställande, huru skarpsinniga de än må vara. Märkligast ibland dessa är den lärde Liljegrens *). Han kallar dessa ristningars grundämnen "Hugrunor" och vill finna klaven till deras tydning i de bekanta verserna af Sigurdrifomál, deri den ur trollsömnen uppvaknade Brynhild lär hjelten Sigurd sin runvisdom:

Hugrunor skall du kunna,
om du framför andra
vill sinnrik vara.
Dem uttalade,
dem ristade,
dem uttänkte Hropter.

Af de droppar,
som flutit hade
ur Heiddropners hufvud,

---

*) Runlära, p. 18—20.

På berget stod han
med blottadt svärd
och hjelm på sitt hufvud.

Då talte Mimers hufvud
visligt det första ordet
och talte sanna runor,
dem ristade han sade
å skölden, som står för skinande guden.

Å Arvakers öra,
å Allsvinns hof,
å hjulet, som rullar
under Dundrarens vagn,
å Sleipners tänder
och slädens fjätar.

Å björnens ram,
å Brages tunga,
å ulfvens klor,
å örnens näbb,
å blodiga vingar,
å bryggans räcken,
å lösande handen,
i den läkandes fjät.

Å glas och å guld
och menniskors skyddsting,
i vin och i vört,
å Valans säte,
å menniskohull,
å Gugners udd,
å Granes bröst,
å Nornans nagel
och ufvens näbb.

Alla vordo afskafna,
der ristade de voro,
mängda i det helga mjödet
och vidt kringsända.
De finnas bland Asar,
de finnas bland Alfer,
några bland de visa Vaner
och några menniskor äga.

Att en bildskrift här åsyftas, och att de föremål, hvarpå "hugrunorna" här sägas vara ristade, utgöra dessa runors "mynder" eller sjelfva bildtecknen, figurerna, är en anmärkning af Liljegren, som synes ganska träffande och hvars origtighet bör bevisas innan den påstås; men då han af den strofen, att dessa afskafna runor "blandades i det helga mjödet", *skaldekonsten* (Suttungs mjöd), och den derpå byggda meningen, att här är fråga om fornskaldernas vanliga omskrifningar af begrepp, direkt leder det påståendet: att man i hällristningarne tydligen igenkänner, ej blott dessa hugrunors mynder, utan ock *"lika beskaffade bildliga hopställningar i ristning, som i ord blifvit antydda i versspråket,"* synes han hafva gått allt för vågsamt tillväga. Att döma af detta hans påstående, som likväl är ganska mörkt utvecktadt, och af de exempel, han anför till stöd för detsamma, tyckes han i hällristningarne vilja läsa ordentliga skaldeqväden, öfverflödande af de mest konstiga begreppsbilder. Så vill han t. ex., sedan han fixerat vissa bemärkelser för svårtydda tecken, såsom den af *dryck, vätska* vid de punktlika figurerna eller hålorna, *bölja* vid den bugtande linean o. s. v. se uti den en hopställd grupp af ett skepp, ett bi och en dylik linea uttryckt begreppet *Mjödhorn* genom sin bildliga omskrifning *"Biböljans* (honings-dryckens) *Skepp,"* samt uti en punkt eller håla, ställd vid en spjutspets, finna begreppet *Blod,* i dess förmenta omskrifning *"Spjutets Dryck"* eller "Vätska" *) o. s. v. Vi behöfva väl icke anmärka, att ett *odeladt* antagande af detta och dylikt skulle leda alltför långt in på godtyckets och osäkerhetens område. Hvar, till exempel, vill man hämta bevis för rigtigheten af de bemärkelser, man tillagt hålorna och andra lika mångfaldiga figurer? Kunna icke dessa likasåväl — och med större sannolikhet — beteckna grafhögar, stenar och dylikt, som dryck och vätska? Och hvad sjelfva hopställningen af begreppen beträffar, måste det alltid blifva osäkert, huru denna skall anordnas, så att man börjar och fortsätter rigtigt. Genom ett misstag, begånget häruti, skulle de mest motsatta föreställningar uppkomma. För att nyttja ett förut anfördt exempel, skulle spjutbilden och den punktlika hålan — förutsatt att denna sednare äger den förmodade betydelsen *vätska* o. d. — likaså lätt kunna betyda *"Dryckens Spjut,"* d. v. s. dess *rusgifvande kraft,* som *"Spjutets Dryck,"* d. ä. *Blod.* Dessutom visa åtskilliga hällristningar, hvilka föreställa *en enda större händelse,* och svårligen kunna betraktas annorlunda, än såsom helt enkla historieteckningar **), på det bestämdaste att deras innehåll ej behöfver till sin förklaring dylika begreppsomskrifningar, och vi komma otvifvelaktigt sanningen närmast, om vi i våra bergtaflor söka det prosaiska framför det poetiska — den enkla berättelsen framför qvädet. Äfven med iakttagande af detta, böra vi likväl icke förkasta Liljegrens mening om begreppsbilderna, utan tvertom finna i densamma en öfverraskande anvisning på ett förhållande, som möjligen *kan* äga rum på flera ställen. Den angifver ock ett lätt sätt, på hvilket forntidens med bokstafsskriften okända Nordboar *kunnat* i bildskrift uttrycka icke afbildningsbara begrepp, och detta dertill i enlighet med bruket i deras tal- och skaldespråk. De inkast vi gjort emot denna hypothes, torde emedlertid vara tilräckliga att visa, med huru stor försigtighet man bör gå tillväga med densammas tillämpning, hvilken ock icke heller bör försökas, då någon enklare förklaringsgrund af hällristningarne är förhanden.

---

*) L. c. pl. 1.

**) Sådana äro t. ex. Tab. 16 & 17, figg. 43 och 46.

Att i en bildskrift, sådan som ifrågavarande, många figurer måste äga en oegentlig betydelse, bör lätt inses, ehuru äfven det har blifvit utan alla skäl förnekadt. Men å en annan sida har man otvifvelaktigt gått för långt, då man tillerkänt en sådan åt alltför många figurer. Sålunda har man påstått, att oxar beteckna styrka, harar rädsla, fåglar lyckliga eller olyckliga förebud, ormar listighet o. s. v.*). I enlighet med denna mening, skulle det icke gifvas någon bild på hällristningarne, som ej kunde få en oegentlig bemärkelse, uppfunnen af den egna skarpsinnigheten, eller hämtad af andra folks och tiders symbolläror, och i följd deraf dessa ristningar få lika många olika förklaringar, som man tillerkände derpå befintliga figurer olika betydelser, tagna af någon egenskap hos urbilderna eller från andra håll. Så kan man ju med lika sannolikhet antaga, att oxens bild betyder tröghet, fogelns snabbhet, ormens smidighet eller *visdom* **) o. s. v. Det torde derföre vara rådligast att härvidlag taga, så mycket möjligt är, det säkra för det osäkra, och låta t. ex. bilden af en oxe beteckna en oxe, en orm en orm o. s. v. I sådana figurer åter, som påtagligen visa sig icke kunna beteckna detsamma de föreställa, samt sådana, som ej äga någon motsvarande urbild i verkligheten, måste alltid sökas en symbolisk betydelse, äfvensom öfverallt der man ser bilderna stå till hvarannan i ett bestämdt eget förhållande, såsom t. ex. då ibland flera skeppsformer några äro upp- och nedvända o. s. v. Hvarje bildlig framställning innehåller något symboliskt. I en bataljmålning t. ex ställes alltid den segrande härföraren i den bästa dagern, han gifves en stolt hållning och ädla former, man låter hans fiender ibland sig räkna de flesta fallna; stridens skärpa betecknas genom en myckenhet döda, sönderskjutna krigsmachiner o. s. v. I ristningarne, som äro på en gång historietaflor och egentlig bildskrift, måste derföre finnas en långt mera använd symbolik, utan hvilken de aldrig kunnat uppfylla sin ursprungliga bestämmelse, emedan man å desamma ofta behöft uttrycka förhållanden och begrepp, som ej kunnat tydliggjorts genom bilder med egentlig betydelse.

Denna symboliska natur hos dem måste vi likväl söka så sparsamt som möjligt, emedan den är osäker och, för ofta uppletad, kan leda till alltför dristiga och orimliga förklaringar.

I specialbeskrifningarne öfver här meddelade hällristningar, skola de derå förekommande, mera sällsynta, symboliska bilder påpekas; men för korthetens och sammanhangets skull, vilja vi här taga i betraktande några af de allmännaste figurer, hvilka vi träffa på nästan hvarje ristning, och hvilkas betydelse på ett eller annat sätt kan vara osäker eller oegentlig. De äro hufvudsakligast *skepp*, *mansbilder*, *hålor*, *fotsulor*, *cirkelformer* och *fåglar*.

Skeppsformerna, hvilka med högst få undantag förekomma på alla hällristningar, kunna endast så till vida här upptagas, som en af våra utmärktaste vetenskapsmän yttrat tvifvel om deras verkliga betydelse ***). Denna är likväl så påtaglig, att allmogen, som för öfrigt tyckes sakna all kännedom om dessa fornlemningar, bestämdt påstår nämnda figurer

*) Brunius: Antiqvar. och Arkitekt. Resa p. 80. Jfr Nord. Fornlemningar 1.

**) I den nordiska folktron, äfvensom hos Romarne och Grekerne, är ormen symbol af *visdom* och *hemlig naturkunskap*. Sagan om den Hvita Ormen och om Esculapii orm är härpå ett bevis. På Indiens fornlemningar symboliserar han *fruktbarheten*, men list och ondska i den Judiskt-Christna symbolläran.

***) Frih. J. af Berzelius: Stud. Krit. Notis. för år 1841, N:o 7.

vara skepp och kan till och med stundom lemna detaljbeskrifningar öfver dem. Att de varit hållna för sådana redan för flera århundraden sedan, då man naturligtvis bättre än nu bort känna figurernas betydelse, vittna åtskilliga gamla namn på gårdar och ställen, hvartill anledningen blifvit hämtad ifrån hällristningar. Exempelvis må anföras gården *Sjebbervall* (Skeppsvall) i Bottna, och utjorden *Skeppshällarne* i Brastads socken, hvilka båda fått sina benämningar af vid dem belägna skeppsristningar. För öfrigt röja dessa så talrikt förekommande figurer en sådan öfverensstämmelse med de beskrifningar, vi äga på de fordna Nordboernas härskepp, att man ej gerna bör kunna misstaga sig om deras betydelse. Hade de föreställt slädar — det var denna bemärkelse man ville gifva dem — hade de icke gerna behöft vara försedda med master, åror och beväpnadt manskap o. s. v., och de skulle då ock någongång haft anspann af djur, hvilket ingenstädes är till synes. Med vederläggningen af denna hypothes behöfva vi emedlertid icke uppehålla oss, då den sannolikt för alltid föll med det påståendet, som framkallade den, nemligen att hällristningarne icke voro annat än märken af sysslolöse stenhuggarelärlingars okynne i sednare tider.

Skeppsbilderna äro dels helt och hållet urgröpta, dels, för lättnad vid ristningen, uppdragna med blotta omgifningsstrek. De äro i allmänhet af alla bilder de bäst utarbetade. På de flesta af dem varseblifves ett olika antal upprättstående strekar, hvilkas betydelse i det fall kan vara tvetydig, att de kunna beteckna både besättning och roddarbänkar. Den förra bemärkelsen är dock den sannolikaste, emedan om man noga aktgifver på en hop dylika former, en öfvergång skönjes emellan dessa strekar och fullt utbildade mansfigurer. På några spepp sluta sig nemligen strekarne uti runda knappar eller hålor, som då utmärka hufvud; på andra äro de dessutom utvidgade på midten, hvarigenom således bålen är färdig, och slutligen fullkomnas bilden med armar och händer, men högst sällan med ben. En sådan öfvergång kan följas på Tab. 21 fig. 64, Tab. 22 & 23 fig. 67, samt på Tab. 35 & 36 figg. 119 och 121. Då äfven de någon gång förekommande krokiga uppståndarne på skeppen öfvergå i mansfigurer, som ses af Tab. 18 & 19 fig. 51, blifver det otvifvelaktigt, att berörde strekar beteckna besättningen i skeppen och ej roddarbänkar, hvilket dock kan vara ett och detsamma, då det i alla fall är troligt, att antalet af besättningen utmärker de sednares eller "Sessornas" antal, d. v. s. att detta antal visar blott ena bordets roddare. Någongång synes både styrbords och babords manskap.

Skeppsformerna måste ofelbart ganska ofta äga en vidsträcktare bemärkelse, än den de närmast erbjuda. Denna kan då icke vara någon annan, än den af *sjöresor* och *strider till sjös*. Antalet af skepp på en hällristning måste då beteckna antingen antalet af de sjöfärder m. m., som den eller de personer, hvilka ristningen rörer, deltagit uti, eller ock flottans styrka vid en större expedition, hvilket sednare bestämdt äger rum på de ristningar, som afse en enda händelse. Saknar skeppet ofvannämnda strekar, är det ett tecken till att det är "afröjdt" och öfvervunnet, — hvilket ännu tydligare utmärkes derigenom, att det är upp- och nedvändt (Tab. 10 fig. 27). Ett fartyg i sjönöd, eller en sjöresa under storm eller andra missgynnande naturförhållanden, betecknas genom ett skepp, uti hvilket en vågformig linea (bildtecknet för *hafvet, hafsvågen*) kastar sig, såsom man kan se på Tab. 14 fig. 40. — Till en närmare beskrifning af skeppen återkomma vi längre fram.

Att ristaren i de oskapliga former, han stundom gifvit sina *Menniskobilder*, velat uttrycka begreppen af styrka och andra förmögenheter, är ganska antagligt *). Lika ofta torde de dock böra förklaras af hans oskicklighet i teckningskonsten. De kroppsdelar, som isynnerhet blifvit groft tilltagna, äro händer och vador. Med undantag af ett par ristningar, såsom den vid Wese i Bro socken af Bohuslän (Tab. 37 & 38 fig. 126), äro menniskofigurerna alltid afbildade från sidan. Alla framställas de nakna, med undantag af de sparsamt förekommande hufvudbetäckningar och bälten om midjan, hvarmed några äro prydda. Häruti kan likväl ingen betydelse ligga, enär någon beklädnad aldrig kunnat, utan att vålla otydlighet i sjelfva bilden, utmärkas på så beskaffade konturteckningar, som hällristningarne. Det anmärkningsvärdaste hos dessa figurer är de oformliga priaper, hvarmed de flesta äro försedda. Huruvida dessa innebära någon särskiljd betydelse, eller blott äro att anse såsom ett, för en rå konst nödvändigt, medel att uttrycka mannens kön, är ej lätt att afgöra. Det vissa är emedlertid att bilden af denna kroppsdel användes såsom ett symboliskt tecken på forntidens bildverk, ej mindre här i Norden, än annorstädes **). Den trovärdige Adamus Bremensis ***) omtalar den i Upsala tempel, jemte Thors och Odins, uppsatte bild af Fricco (Freyr), som ansågs skänka fred och vällust åt de dödlige, och åt hvilken offrades vid bröllop, att den var utrustad med en särdeles stor priap — otvifvelaktigt en symbol af gudens nämnda egenskap. Samma bemärkelse kan naturligtvis icke gifvas åt liknande bilder på hällristningarne. En dermed icke obefryndad, nemligen den af *lättsinne* har man ock tillagt dem †); men äfven denna passar icke. I så fall vore det ett alltför lättsinnigt slägte, med hvilket vi genom hällristningarne gjorde bekantskap, enär det förmodade tecknet finnes utmärkt hos flertalet af mansfigurerna. Vilja vi nödvändigt i priapens bild finna en oegentlig betydelse, kan denna svårligen vara annan än den af *mod* och *styrka*. Jag vill erinra mig någonstädes hafva läst, att den haft denna bemärkelse i andra folks symbolläror. Åtminstone betecknade dess motsats alltid feghet och försagdhet. Herodotus omtalar, att redan Sesostris under sina eröfringståg (omkr. 1350 f. Chr.) lät i alla de länder, der bebyggarne med feghet försvarat sig, dem till skymf uppresa en pelarne, hvarpå, utom en historisk inskrift, en qvinnoblygd var uthuggen. Dessa pelare såg Herodotus ännu 900 år derefter i Palæstinska Syrien ††), och visste deras traditionella betydelse. Samma torde äfven en liknande figur äga, som står inhuggen i ett berg i Tofteryds socken i Småland, Östbo härad †††); och öknamnet af αιδοια γυναικος tillägges ännu af Svenska allmogen allmänt hvarje man, som saknar mod och besked i sitt handlingssätt. Utaf användandet af denna motsats som symbol, kunna vi sluta, att priapens betydelse på hällristningarne, — så framt någon sådan bör sökas — är den ofvan uppgifna. Antagandet häraf är likväl för ristningarnes förklaring af så ringa vigt, att det hvarken gör från eller till.

*) Detta gäller äfven hvad figurernas storlek och ställning vidkommer. Man betrakte t. ex. på Tab, 37 & 38 fig. 127 segrarnes resliga figurer och stolta hållning, i jemförelse med den flyktande fiendens obetydliga gestalt.

**) I vomitorierna till den gamla Romerska Amfiteatern i Nimes synes på basrelieferna en myckenhet priaper i besynnerliga förhållanden till andra föremål. I Sibirien skola dylika tecken ock finnas uthuggna.

***) De situ Dan. etc., cap. 92.

†) Nord. Fornl. häft. 1.

††) Herodot. Hist L. II. cap. 102, 106.

†††) Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, 3:dje delen p. 24.

På Tanums ristningar förekomma ofta mansfigurer med hufvud, lika fåglars. Det är likväl icke annat än hjelmens skapnad, som vållar denna likhet, hvilket vi framdeles skola visa.

Ganska få hällristningar finnas, åtminstone i den Bohuslänska flocken, der icke ett mer eller mindre stort antal runda *skålformiga hålor* förekomma. Dessa äro af olika vidd och djup, samt synes hafva blifvit anbragta i berget genom svarfning med något instrument. Dels stå de ordnade i vissa grupper, dels, och vanligast, godtyckligt kringspridda. Att dessa måste äga någon symbolisk betydelse är påtagligt, emedan de omöjligt kunna betyda det de föreställa, nemligen hålor; men att döma af deras förhållande till andra bilder, synes denna icke alltid vara densamma. Enklast, och kanske äfven rättast, vore måhända att anse dem i likhet med de små cirkelformerna i den Mexicanska tafvelskriften *), såsom öfverenskomna tecken, att i räkning utmärka *enheten.* Det berodde då af deras förhållande till taflans öfriga figurer, hvilka de föremål voro, hvars antal genom dessa enheter vore angifvet. Märkligt är att man flerstädes träffar dylika hålor insvarfvade på de grofva öfverliggarne till de Bohuslänska s. k. Dyrhusen. Dessa dyrhus, hvilka påträffas till ett antal af vid pass 48, längs kusten ifrån Svinesund till Warberg, likna de Skånska och Danska s. k. Dysser, blott med den skillnad, att de sakna jordbetäckning och innehålla brända lik och lerkrukor, ofta till ett stort antal. Vid gården Östra Röd i Walla socken och Tjörns härad, står ett dylikt, i hvars sönderbrustna takhäll man räknar öfver 20 större och mindre hålor, af hvilka de största hålla 4 tums diameter och ett par tums djup. På ett ringa afstånd ifrån denna fornlemning stå vid Kortås och Hjelteby liknande, äfvenledes med hålprydda täckhällar; och för att anföra ännu ett exempel, finner man samma urgröpningar gjorda i dyrhuset vid Säm i Tanum, många andra att förtiga. Man har kallat dessa *blothål* **), och ansett dem varit ämnade att emottaga blodet af offrade djur, naturligtvis med förutsättning, att dyrhusen varit offeraltaren. Men sedan denna sistnämnda åsigt blifvit befunnen oriktig, i det dyrhusen visa sig vara grafvar och icke altaren, är den förra ock att förkasta, och det med så mycket större skäl, som flertalet af dessa små fördjupningar i ett rått, alltid högst ojemnt stenblock, omöjligt kunnat mottaga och bibehålla någon på hällen utgjuten vätska. Deremot synes icke osannolikt, att de beteckna antalet af de i dyrhusen jordade lik, eller grafurnor, särdeles som många af berörda fornlemningar innehålla ett stort antal af de sednare. Dessa hålor stå då, i följd af denna förslagsmening, här såsom tecken för *enheten*, och om deras identitet med de skålformiga urgröpningarne på hällristningarne bör ingen betvifla, som sett likheten i deras storlek, form och utarbetning. — Eljest har man, med mer eller mindre sannolikhet, tillagt dessa hålor hvarjehanda bemärkelser. Vi hafva redan omnämnt den Liljegren gaf dem, och som är ibland de minst rimliga — den nemligen, att de skulle föreställa vätska, *dryck* och dylikt. En annan fornforskare har i förbigående yttrat, att de beteckna stjernor och andra himlakroppar, hvilket är ännu otänkbarare ***). Att de äro grifter och ättehögar, är också föga antagligt; men deremot synes Brunii mening, att de betyda *olycka* och *förderf* vara, hvad *en del* af dessa ristningar vidkommer, ibland de

*) Robertson: Amerikas Hist. 7, p. 28.

**) Nord. Fornlemn af Liljegren och Brunius, häft. 2.

***) L. Åberg i Stud. Kritik. Notis. p. 296.

sannolikare. Betrakta vi t. ex. Pl. 4 fig. 9, se vi der en man i stupande ställning; under honom synas en mängd hålor, på detta stället antagligen olyckans och undergångens symboler. Tab. 2 fig. 4 företer en liknande föreställning; äfvensom Tab. 37 & 38 fig. 126. Samma bemärkelse kan tryggt gifvas åt den håla, som sluter sig till den försåtligt rigtade pilen, på Tab. 22 & 23 fig. 65, åt dem som stå vid de båda stridande kämparnes halsar, och framför den kullridna mannen på Tab. 16 & 17 fig. 43, samt åt den rad af hålor, som sträcker sig emellan de yxbeväpnade kämparne på Tab. 13 fig. 36 o. s. v. Dock är, såsom vi nyss nämnde, denna mening icke allestädes antaglig. Måhända beteckna de, då de omgifva skepp, som äro i strid med hvarandra, den stenkastning, hvarmed man vanligtvis den tiden öppnade drabbningar till sjös, äfvensom de under andra förhållanden möjligen äga andra bemärkelser. Vi hafva emedlertid här velat anföra flera olika förslagsmeningar om dessa teckens betydelser, utan att kunnat afgöra säkerheten af någon, hvilket vi öfverlemna åt mera skarpsinniga forskare. Likväl må erinras om hvad vi ofvan yttrade, att det enklaste och sannolikaste är att antaga, det oftaberörda hålor utmärka enheter af föremål, hvilka tillkännagifvas af hålornas förhållande till någon eller några af ristningens öfriga bilder.

Ibland hällristningarnes allmännaste figurer äro större cirkelformer, dels rena, dels genomkorsade af två eller flera diametrar. Det är märkligt, att denna figur finnes använd med olika betydelser i nästan all känd bildskrift. Till och med i de råa drag till en sådan, som finnes inhuggen på Orinocos strandklippor, skall den förekomma, och beteckna, såsom man förmodar, solen och månen. Det måste likväl förefalla en hvar besynnerligt, att några Danska fornforskare velat se den förra af dessa föremål i samma figurer på de Nordiska ristningarne. Hvad som kunnat föranleda solbildens så ofta återtagna aftecknande på så rent historiska afbildningar, som ifrågavarande bergtaflor, är likaså omöjligt att förklara, som huru man kunnat igenkänna månans bild i den genomkorsade cirkelformen, under det man ser solen i den okorsade cirkeln *). Att här tänka på en i Norden fordom hemmastadd soldyrkan förlikar sig lika med hvad vi känna om Norrænafolkets religiösa cult, som med hällristningarnes hufvudinnehåll. Vill man åter påstå, att berörda figurer afse den himlakropp, under hvars ljus den å ristningen framställda händelse tilldragit sig, så vederlägges sådant genom den omständighet, att man på flera taflor träffar många sådana cirklar, med och utan korsande diametrar tillsammans, såsom t. ex. Tab. 35 & 36 fig. 119. Mer än en eller på sin höjd två dylika hade naturligtvis då ej bort förekomma på samma ställe. — Man har äfven trott, att nämnda figurer skulle betyda hjul, och i så fall trott dem symbolisera Thors (åskans) krossande kraft, hvilken tydning man särskiljdt vågat öfver cirkelformerna i den förutnämnda forngriften vid Aspatria i Cumberland **). Att en och annan af dem verkligen föreställer ett hjul, vore orätt att neka, men man måste i sanning hafva en alltför liflig fantasi, för att deruti finna symbolen af Thors gudakraft. Deremot vore ingenting enklare, än antaga hjulet för en förkortning af vagnsbilden, hvilken förkortning icke sällan är använd på Romerska mynt och bildverk, och åtskilliga hällristningar i Brastads socken dessutom visa, att vagnar, på den tid de förra uthöggos, ingalunda voro okända i

*) Ledetraad til Nord. Oldkyndighed; jfr Stud. Kritik. Notis, p. 296.

**) Neml. Finn Magnusson i sina commentarier till Ossians sånger, införda i Det Danske Litt. Selsk. Skrifter, 9:de Aarg.

Norden *). Men äfven detta är osäkert, och kan på sin höjd vara förhållandet med några få cirkelformer, som hafva många radier. Den sannolikaste af alla förklaringar är, att ifrågavarande figurer beteckna *sköldar.* Såsom sådana bäras de af beväpnade mansfigurer, såsom t. ex. Tab. 10 fig. 27 och Tab. 6 & 7 fig. 17, hvarförutan desamma på det fullkomligaste likna de forntida sköldar, som finnas uppbevarade i Christiania museum, hvarom mera framdeles **). Men lika påtagligt, som detta synes vara, lika vanskligt är att bestämma den symboliska bemärkelse, dessa sköldbilder innebära; men att en sådan verkligen är här att söka, bör falla den klart, som med uppmärksamhet betraktar dessa figurers förhållande till de öfriga. Det enda, som med säkerhet kan påstås, är, att skölden, sjelf ett vapen, måste afse vapenskiften, och dermed beslägtade begrepp, såsom *krigsära, krigståg, seger, byte* o. s. v.; deremot mindre antagligt *beskydd, säkerhet* eller dylikt. Erinrom oss sköldens betydelsefullhet hos många af forntidens folkslag, huru t. ex. den hos Nordboarne allt efter dess olika färg signalerade fred eller strid, huru hos Grekerna dess bortkastande stämplade krigaren med nära outplånlig vanära, huru den hos Mexicanerne representerade begreppet eröfring, och huru den hos Gaelerna, prydd med kupor, sannolikt en för hvarje vunnen seger eller nedlagd fiende, upphängdes på väggen i kämpasalen, såsom ett lysande intyg på ägarens ära.

Fotsulor, helt urgröpta, eller bildade med blotta omgifningsstrek, samt ensama eller parvis hopställda, träffas ganska allmänt på våra hällristningar. Dessa kunna naturligtvis lika litet som hålorna beteckna hvad de egentligen föreställa, utan vi måste ofelbart i dem se antingen en förkortning af en större bild, eller ock symboliska figurer. Dylika lära förekomma på ganska många ställen inom Skandinavien, särdeles i Sveriges norra provinser, och benämnas vanligen *Jättefjät,* vid hvilkas upptagande ibland fornlemning man dock bör vara ytterst försigtig, emedan allmogen på mångfaldiga ställen gifver denna traditionella benämning åt tillfälliga naturbildningar, som äga någon likhet med spåret af en menniskofot, och hvilka tillika vanligtvis åtföljas af den sagan, att jättar intryckt desamma i en urtid då "bergen voro mjuka." Vid Bygdeå i Westerbotten, skola 30 menniskofjät med lika afstånd ifrån hvarandra stå inhuggna i en flat stenhäll ***), många andra ställen i Norrland att förtiga. Nära lika talrikt med dessa träffas inom samma landskap ristade spår af hästar och hundar m. m., otvifvelaktigt förkortade tecken af fullständiga bilder af samma djur. Dessa menniskospår, vanligtvis enstaka, blifva allt sällsyntare ju mera de närma sig södern; likväl finna vi dem ännu i Småland, såsom vid Gladhammar i Norra Tjusts fögderi. I Norrige ser man

*) En genomkorsad cirkelform, sannolikt ett stegelhjul, är uthuggen på en gammal grafsten å Hinneryds kyrkogård i Småland öfver en Arfvid i Öshult, som för något brott blifvit dömd till döden, men benådades, och som sedan lät göra sig denna liksten. Vid Hångers kyrka i Småland, och vid Hemse på Gottland finnas liknande föreställningar på grafstenar.

**) En fullkomligt likadan figur, föreställande en sköld, hålles i handen af en mansbild på en nordisk runsten på ön Man i England. Sjöborgs Saml. för Nord. Fornälskare, 3 Tom. pl. 26. En sköld, lagd öfver ett svärd torde äfven "Riksäpplet" på K. Rings sten på Bolmö vara: Se Tab. A fig. 27.

***) Hülphers Beskr. öfver Westerbotten p. 41. Liknande fornlemningar, till stor del upptäckta af Buræus, ser man på en ö nära Umeå, vid Nordingrå i Ångermanland, vid Skedvi i Djupedal och flerstädes i Medelpad, i Kumla socken i Westmanland, vid Kälby i Fors socken i Södermanland, på Gottland vid Friggarfve i en af stenarne till en ovalformig stenkrets o. s. v.

SKANDINAVIENS HÄLLRISTNINGAR.

Den nordiska fornhistorien, länge nästan frånkänd namnet af vetenskapligt studium, har under de båda sistförflutna decennierna erhållit en helt ny betydelse, sedan män af erkänd skarpsinnighet visat, att äfven den är af vigt för den fortgående tidsbildningen, och i följd deraf tillkämpat den ett allmännare intresse. Den sprider nu ett förut ej anadt ljus öfver vår äldsta forntid. Men att bringa det derhän, har varit nödigt, att så väl underkasta de gamla källorna för denna vetenskap en ny granskning, som att uppsöka och bearbeta nya. Sålunda hafva våra skriftliga urkunder på nytt, men ur en fördomsfriare synpunkt, blifvit föremål för en kritisk undersökning, samt kommenterade och bekantgjorda, våra graflemningar, runstenar och andra qvarlefvor ifrån en förgången tid granskade, och det rika stoff till historisk kunskap, som ligger förborgadt i den muntliga traditionen, folkvisan och uti det egendomliga i allmogens hemlif frambragt i ljuset; och det skulle tyckas, att, efter en sådan rörlighet inom denna forsknings område, ingen källa för densamme ännu skulle finnas obemärkt och obegagnad. Skulle emellertid en sådan gifvas, är det hög tid att bekantgöra och undersöka den, emedan, förr än detta skett, resultaten af ifrågavarande vetenskap ej kunna anses fullständiga, hvarken till sin säkerhet eller rikedom. En sådan källa för den nordiska fornhistorien finnes verkligen, nemligen uti **Skandinaviens Hällristningar.**

I Bohuslän — ett af rikets i arkeologiskt hänseende märkvärdigaste landskap — på Wenerns och Roxens stränder, samt här och der i Skandinavien, ifrån Danska öarne till Jemtland och Norriges vestra kust, träffa vi en mängd figurteckningar ifrån forntiden, inhuggna i klippsluttningarne och benämnda Hällristningar. Dessa teckningar, enligt det resultat en oväldig kritisk forskning gifver vid handen, utarbetade under de tre sista seklerna af nordens hednatid, kan man icke undgå att betrakta såsom lika vigtiga som gamla dokument för vår fornhistoria. Med sina rika föreställningar af slagtningar, envig, jagter och kärleksäfventyr m. m., utgöra de en sagoflock i sten ifrån vikingatidens mest lysande dagar — en skulpterad fornhäfd, utan namn, men rik på händelser, hvilkas inpassning i den kända detaljhistorien väl ej utan vågsamhet låter verkställa sig, men som det oaktadt ej kunna vara utan stort intresse för fornforskaren, ethnografen och, hvad mera är, för fosterlandsvännen.

Märkligt nog hafva dessa teckningar — eller denna bildskrift, om man så vill — hittills varit antingen helt och hållet förbisedda, eller blott lösligt vidrörda af fornforskarne. De enda meddelanden man äger om dem, bestå uti några få, ofullständiga afbildningar af de minst märkvärdiga, åtföljda af lika knapphändiga utkast till förklaring, och hvilka föranledt en och annan att till och med frånkänna dessa ristningar all arkeologisk betydelse. Öfvertygad om oriktigheten af denna åsigt, umgicks jag för några år tillbaka med den tanken att samla och utgifva berörde figurteckningar; men måste, i anseende till enskildta uppoffringar, som alltid åtfölja ett dylikt företag, inskränka mig till det obetydliga jag om dem infört uti min Bohusläns Historia och Beskrifning. Först sedan Hans Kongl. Maj:t, uppå hemställan af dess Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademi, i nåder dertill förunnat mig ett offentligt understöd, har denna tanke kunnat komma till verkställighet.

Förvissad att en Nation, hvilken med intresse omfattar allt, som i någor mån belyser forntidens förhållanden, äfven då detta gäller länder och folk, med hvilka vi ej äga något gemensamt i stamförvandtskap eller historiska minnen, icke skall med likgiltighet se bemödandet att göra den bekant med sina egna fornskatter, anmäler jag härmed till subskription **Skandinaviens Hällristningar.**

Arbetet, som kommer att omfatta några och fyratio plancher i stor imperialqvart, föreställande 160 af de märkligaste hällristningarne, utgifves i fyra häften, hvardera med 10 à 11 plancher, samt ett obestämdt arktal text i samma format. Priset blir för hvarje häfte 1 R:dr 32 sk. B:ko, hvilket nedsättes om subskribenternes antal öfverstiger 200, till kontroll hvaraf en tryckt förteckning öfver resp. subskribenter kommer att åtfölja arbetet.

Götheborg och Hjertums Prestgård den 1 Oktober 1846.

AXEL EM. HOLMBERG.

Wette Härad, Hogdals Socken.

A. E. Holmberg del.

Wette Härad, Skee Socken.

Fig. 3.
$\frac{1}{20}$

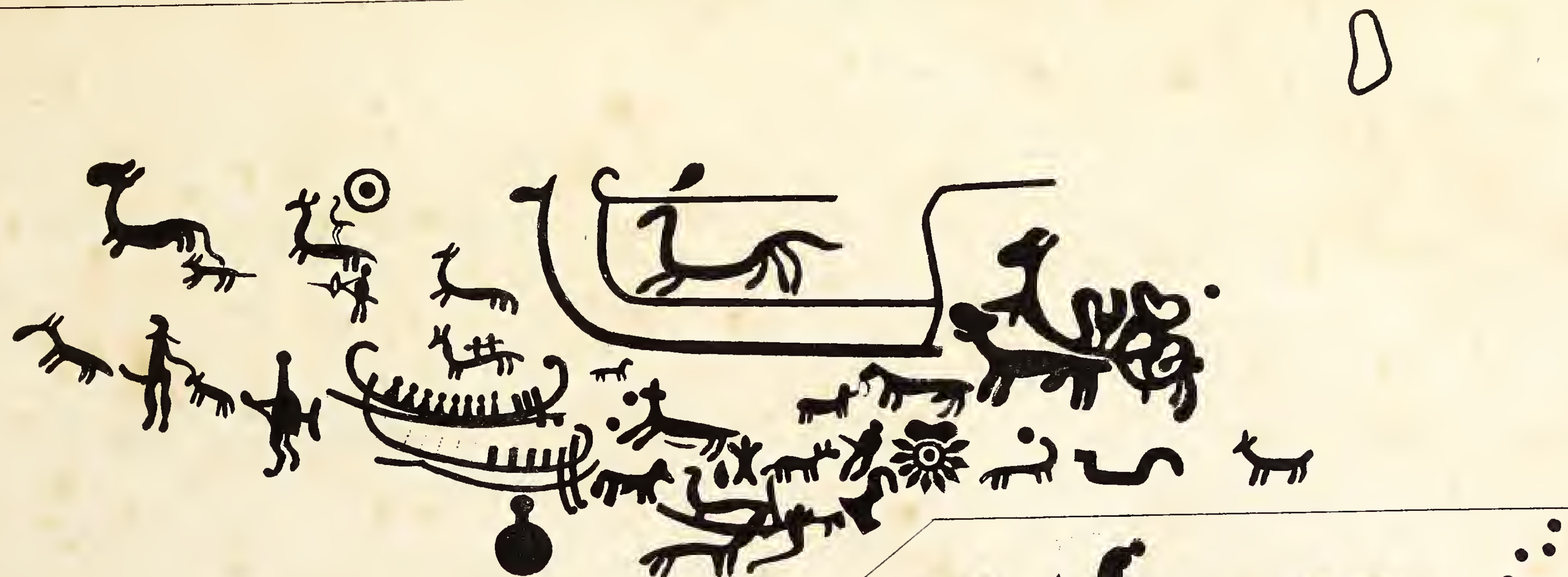

Fig. 4.
$\frac{1}{20}$

A. E. Holmberg del.

Wette Härad. Skee Socken.

Tab. 3.

Fig. 6
1/20

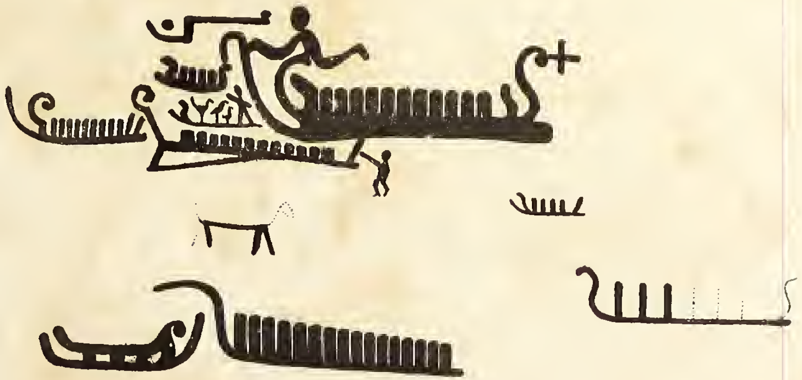

Fig. 5
1/20

Fig. 7
1/20

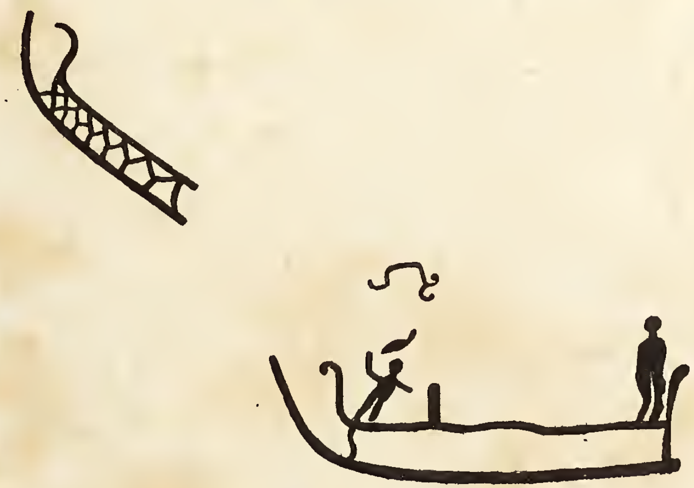

Fig. 8
1/20

L. Hedenskog del.

A. E. Holmberg del.

Wette Härad. Skee Socken.

Fig. 9. 1/20

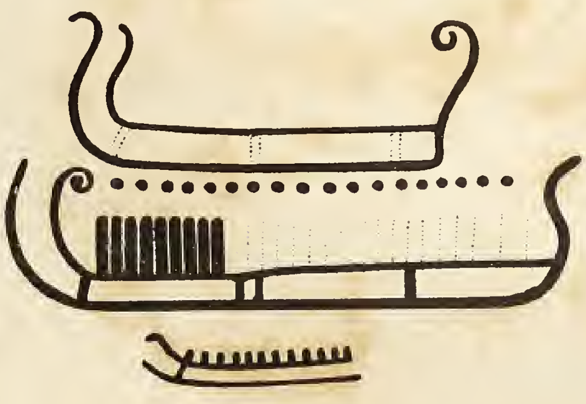

Fig. 10. 1/20

Fig. 11.

Fig. 12. 1/20

Fig. 13. 1/20

A. E. Holmberg del.

Wette Härad. Skee och Näsinge Socknar.

Tab: 5.

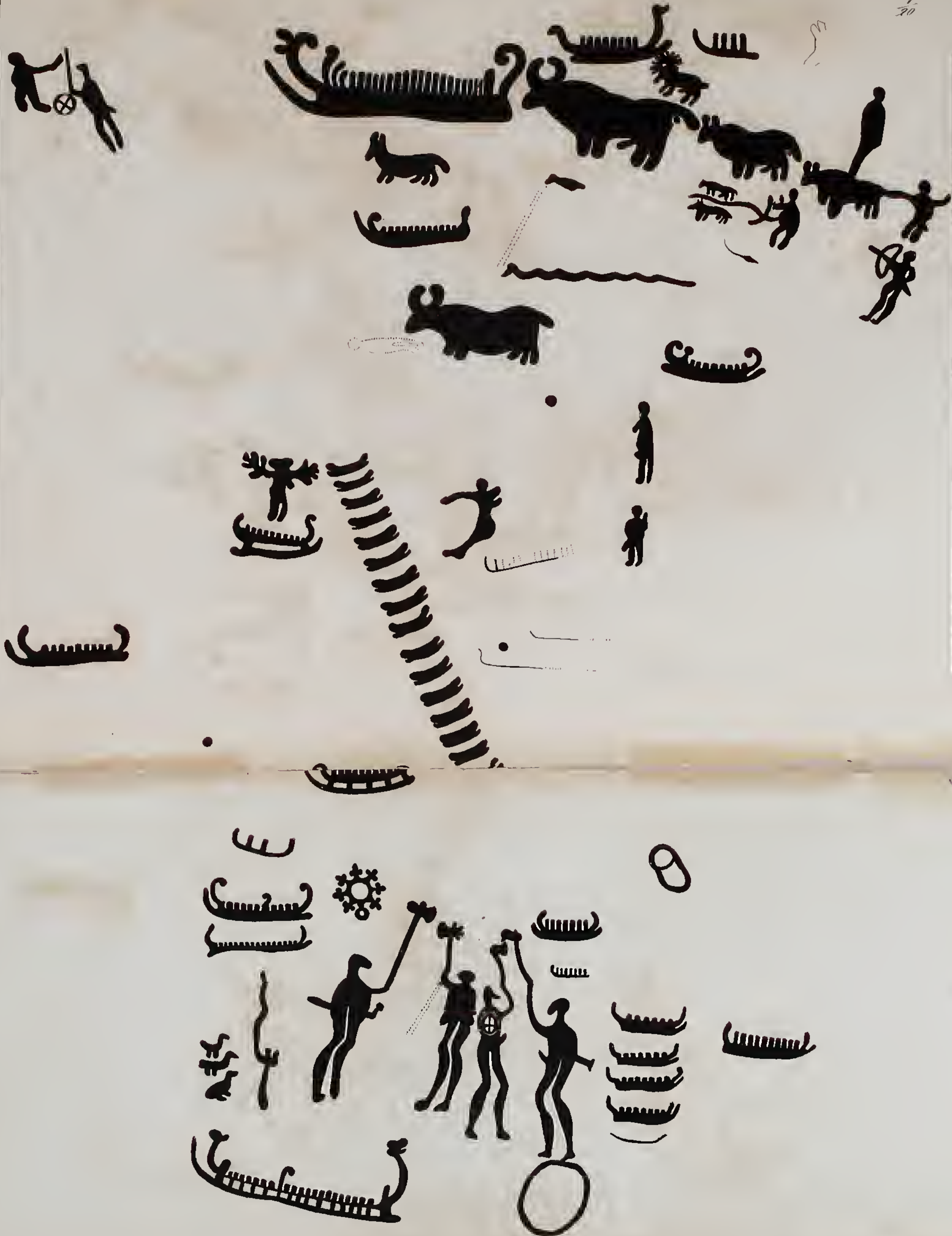
Fig: 14. 1/20

Fig 16. 1/20

Fig: 15. 1/20.

A. E. Holmberg del.

Fig. 17. 1/20

Norr.

Fig. 18. 1/20

Fig. 19. 1/40

Fig. 20. 1/20

Fig. 21. 1/20

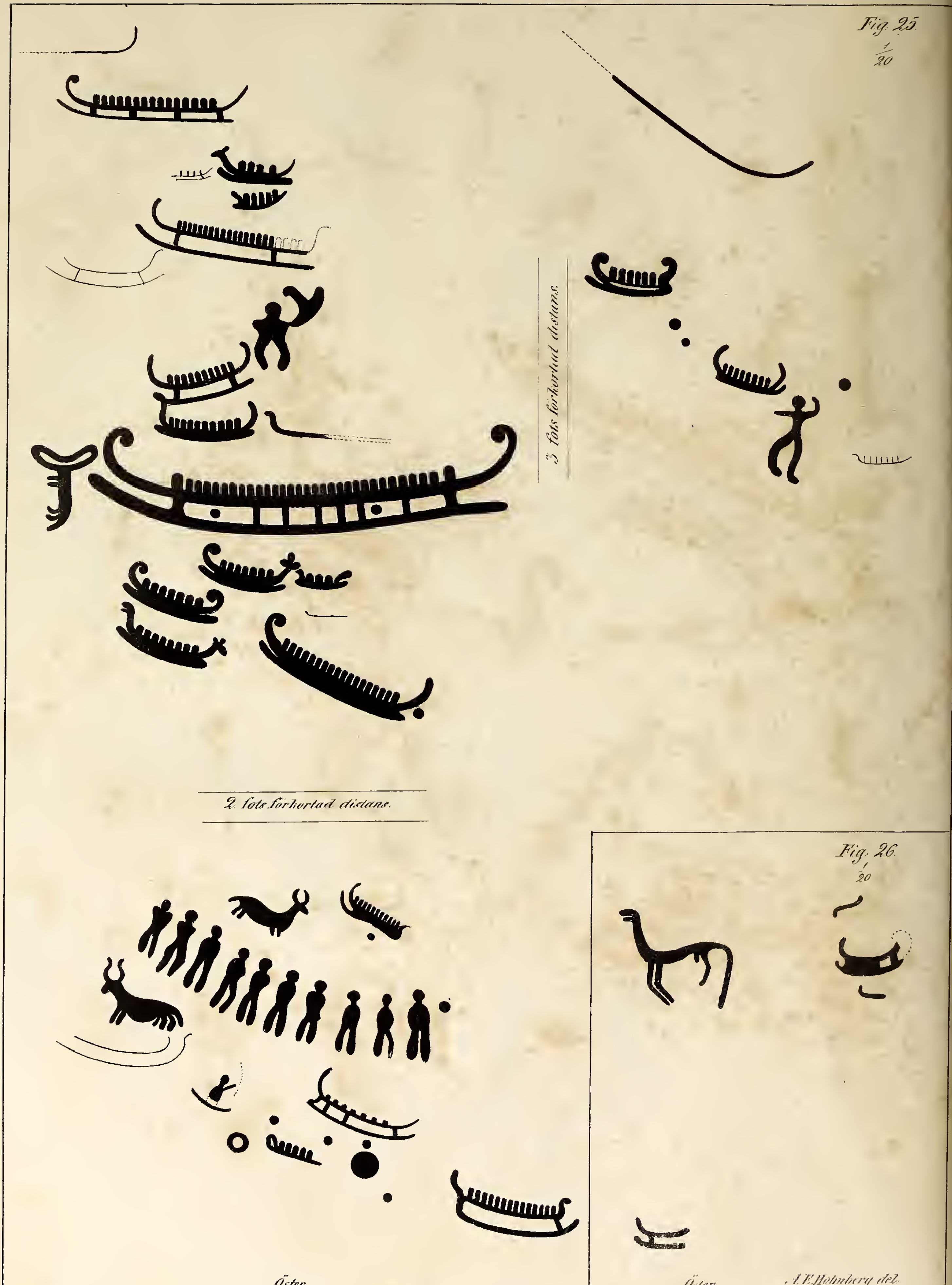

A. E. Holmberg del.

Tanums Härad och Socken. Tab. 8.

J. F. Holmberg. del.

A. F. Holmberg del.

Fig. 28.
$\frac{1}{20}$

Fig. 27.
$\frac{1}{20}$

Fig. 29.
$\frac{1}{20}$

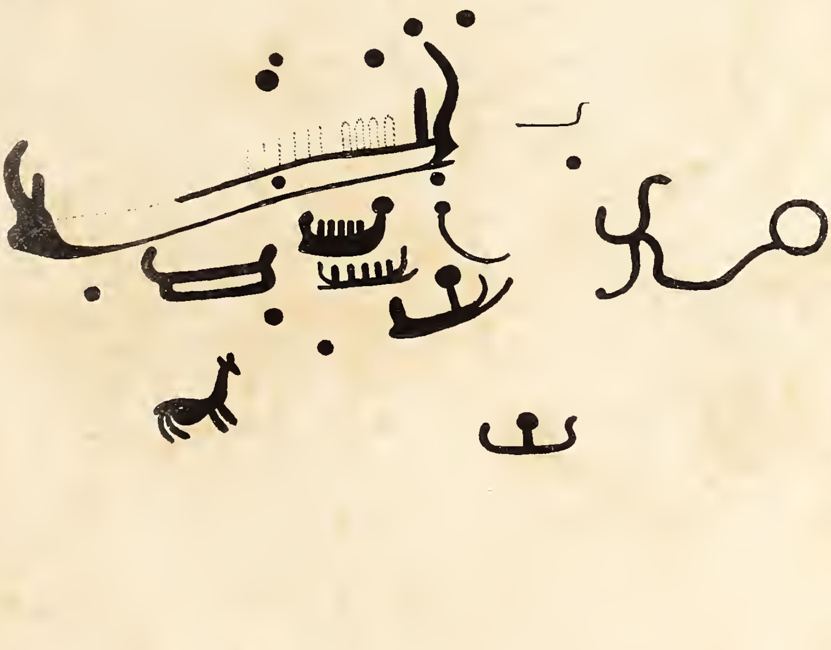
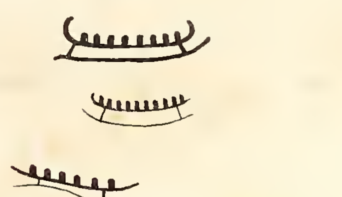
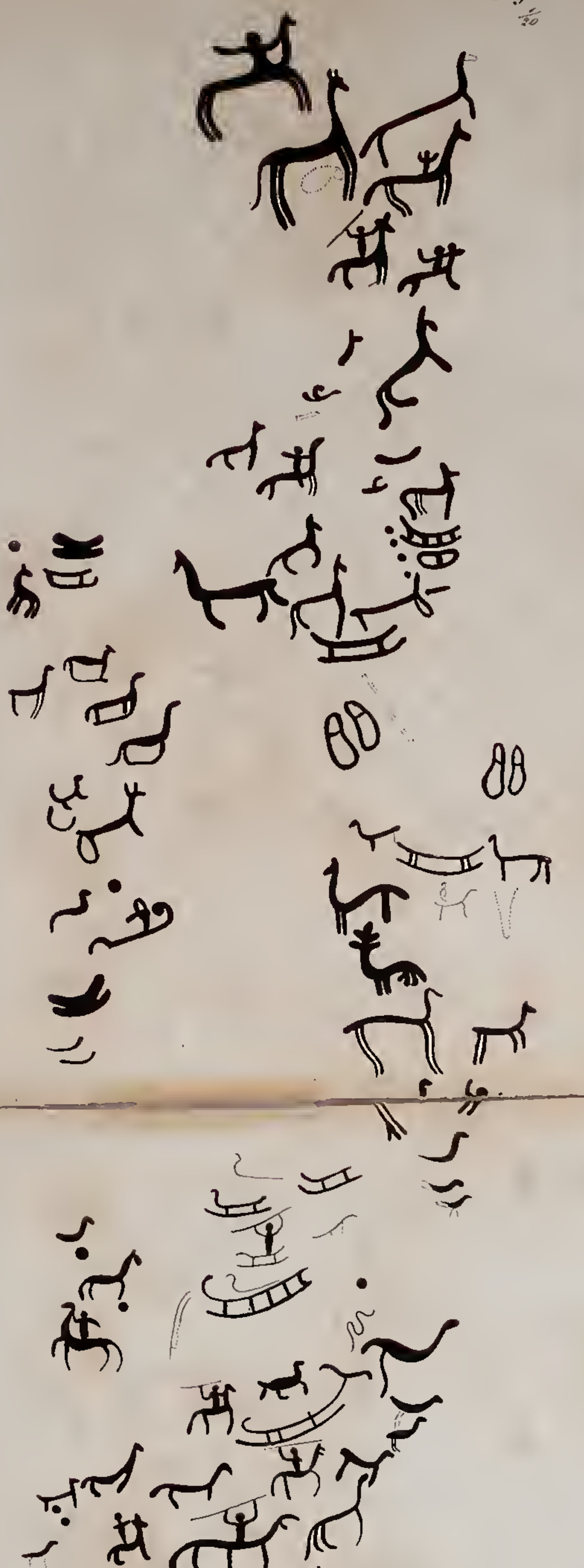

Fig. 30.
$\frac{1}{40}$

A. E. Holmberg del.

Fig. 31. 1/20

Nord-Nord-Ost.

Fig. 32. 1/20

Öster.

Fig. 33. 1/20

Öster.

Fig. 34. 1/20

Öster.

Fig. 35. 1/20

Öster.

A. E. Holmberg. del.

sådana vid vägen öfver Ramskougsfjellet i Rödenäs socken och Smaalehnenes amt *) o. fl. st. Men ännu märkligare är dessa figurers utbredning i Asiatiska länder, särdeles för den betydelse de der äga. Der förekomma de ganska talrikt i Indien på andra sidan Ganges, hvarest de på Birmanernas språk kallas *Kye do bara* eller Herrans heliga fot. Likaså i de Bactriska länderna, längre mot norr, der de bära namnet *Charan-pad*, *Jina* och *Jinesvara*, hvilket allt skall betyda Buddhas fotspår **). Härifrån utbreda de sig åt Europa och träffas ännu i Spanien på Solberget vid Alhambra, äfvensom i Tyskland och de Slawiska landen. Utom af traditionerna, bevisas dessa figurers höga ålder af Herodoti vittnesbörd om ett Herculis fotspår af två alnars längd, som redan långt före hans tid visades uthugget i en klippa vid floden Tyrus i Schytien ***). De urgamla traditionerna gifva dessa tecken i allmänhet en mythisk betydelse, med symbolen *landstigning*, *vandring* o. s. v.; ofta anses de, i likhet med ofvannämnda Herculis fotspår, såsom blott minnen af en mythisk eller historisk person — alltså såsom en *förkortning af denna persons bild*. Det märkvärdigaste af dessa fotspår torde vara det på Adams Pik på Ceylon, hvilket är 5 fot 1 tum långt och 2½ fot bredt, samt infattadt med en, med rubiner och andra ädla stenar prydd, metallrand. Af Buddhaisterna anses det såsom ett Guds förbundstecken, att ingen syndaflod mera skulle komma, och skall Buddha hafva stått här med ena foten och med den andra på den motsatta kusten af Madura, då floden inbröt. Christna och Muhammedaner åter vilja här se ett tecken af den första menniskan, som efter syndafallet gått hit upp, för att se sig om i verlden. Till detsamma anställas emedlertid ständiga vallfarter, likasom till alla dylika, hvilka dyrkas såsom minnen af Buddha, hans landstigningar och *vandringar*. Lika berömda fotsulor träffas på Thabor i Palæstina, och hvilka, ehuru långt äldre, blifvit af den Christna sagan utmärkta såsom minnen af Christi himmelsfärd — en christlig tydning af ett hedniskt minne, hvilket med någon förändring äfven gifves åt ett liknande i Capella S. Maria delle piante i Rom †). — Dessa fotbilder hafva visserligen föga gemenskap med dem, vi anträffa på Nordens egentliga hällristningar; men då vi icke äga minsta ledning vid bestämmandet af de sednares betydelse, kan ej vara ur vägen att fästa uppmärksamhen på den tydning, man gifver liknande figurer i andra länder, hvilka, ehuru aflägsna från oss, dock, enligt allmänt erkännande, hysa fröet till vår egen historia. Och detta så mycket mera, som, enligt en berömd forskares ord, dessa fotbilder äro den Germaniska folkstammens trogna följeslagare ifrån dess urhem till dess nuvarande bostäder. Är det så, måste ock de enstaka menniskofotspår, som från Bottniska vikens nordligaste stränder utbreda sig söder ut — således i samma rigtning som Norrænastammen framträngt ††) — hafva liknande betydelse med sina heliga motsvarigheter på Indiens klippor. Och då bör man ock kunna antaga, att de långt yngre fotbilder, som vi finna använda i den nordiska bildskriften, d. v. s. på hällristningarne, äga en med desamma befryndad bemärkelse, hvad sjelfva *sakbegreppet* vidkommer. Vi hafva nämnt, att de Indiska fotsulebilderna, eller såsom de der kallas, *Prabats*, symbolisera *landstigning*,

*) Topogr. Journal V. 17, p 92.

**) Buchanan: on the reliq. etc. of the Birmans i Asiat. Reise-Arch. VI p. 295.

***) Herod Lib. IV cap 82.

†) Ritter: Nord. des Pont. 332—348.

††) Enl. Keyser i dess Nordmænd. Herkomst og Folkeslægtskab.

vandring *) — begrepp, hvarom också foten lätt påminner — under det de på sina ställen stå såsom hieroglyfiska tecken för menniskans bild. Vi tro detta vara förhållandet äfven med samma figurer på hällristningarne, och antaga att landstigning åsyftas, då de stå i ett tydligt förhållande till skeppsformerna, såsom t. ex. Tab. 39 & 40 figg. 131 och 141; men deremot en *vandring*, eller i allmänhet en *färd till lands*, då de äro isolerade ifrån skeppen, såsom t. ex. de fotsulor, som synas under den störste mansfiguren på Tab. 33 & 34 fig. 110. Att de dessemellan, isynnerhet då de stå alldeles enstaka, representera menniskans bild, vore, åtminstone i en mera utbildad bildskrift, än hällristningarne, ganska antagligt **).

Af de *djurbilder*, som visa sig på ristningarne, måste sannolikt foglarnes äga en oegentlig betydelse, jemte den egentliga. Man har ansett dem för symboler af olyckliga förebud, sannolikt på den grund, att på fig. 110 visar sig en fogel emellan yxan och den mansfigur, åt hvilken hugget synes vara ernadt. Det förtjenar iakttagas, att på de flesta ristningar, der strider stå aftecknade, äro fogelbilderna tillstädes. Med någon inbillningskraft kunde man kanske här vilja se Valkyriorna, eller stridens qvinnor, hvilka, enligt tidens tro, besökte slagfälten, för att kora lif åt Odin, eller skydda kämpars lif, och som stundom iförde sig fogelhamn ***). Då af dessa vanligtvis 3:ne nämnas tillsammans, skulle nämnda gissning vinna ett ökadt stöd derigenom, att tretalet af dessa bilder icke sällan anträffas en eller flera gånger upprepadt på särskiljda ristningar. Närmare tillhands ligger likväl den förklaringen, att berörde bilder beteckna stridens foglar, d. v. s. örnar och korpar. Begreppen om dessa voro så sammanvuxna med Nordbons föreställning om striden, att det icke gifves knappt ett enda qväde om vapenbragder, der icke nämnde foglar besjungas, såsom hjeltens och valplatsens gäster. Måste nu i den mundtliga skildringen roffoglarna tjena till att utmärka stridens styrka, eller rättare det gjorda nederlagets storhet, är det ganska sannolikt, att förhållandet varit enahanda i en bildteckning, som skulle föreviga stridsmäns ärofulla bedrifter, och som sannolikt ursprungligen åtföljdes af upplysande och förherrligande qväden. Fogelbilderna på hällristningarne äro således, enligt all sannolikhet, stridens och manfallets symboler, i det de föreställa de roffoglar, hvilka mättade sig af de slagnes blod och sleto deras kroppar. Någongång synas de dock sakna denna bildliga bemärkelse, och uttrycka de vid jagter nyttjade falkar.

Om de symboliska begrepp, som kunna vara framställda under de mindre allmänt förekommande bilder å bergtaflorna, skola vi på sitt ställe gifva förslagsmeningar. Här vilja vi blott anmärka, såsom gällande det hela, att det ligger i dessa ristningars natur, såsom till stor del bildskrift, att flertalet mångenstädes är föreställdt under den ensamma figuren, såsom t. ex. att bilden af en oxe betecknar en hel hjord nötkreatur, tvenne stridande ett slag emellan manstarka trupper o. s. v., men det osäkra i afgörandet häraf är lätt insett.

---

*) Cingalesernes heliga urkunder säga, att Buddha vandrat öfver hela jorden, och att, då han lemnade en ort, efterlemnade han, såsom ett minne af sig och sin resa, berörda prabats, till hvilka hans lärjungar borde valfärda (Philaletes Hist. of Ceylon. Ch. 32 p. 20)

**) Det är märkligt, att äfven hos Nord-Americas Indianer fotspåren nyttjas i stället för menniskans eller djurets hela bild. Enligt Catlins berättelse (i Nord. Am. Indian 4 häft. p. 95) hade Indianhöfdingen Mah-to-toh-pa på den buffelhud, å hvilken han afbildat sina bedrifter, uttryckt antalet af sina fiender i särskiljda strider genom ett visst antal fotspår af menniskor eller hästar — förmodligen allt efter som de varit till fots eller beridna.

***) Völundar-qvida m. fl.

Ehuru, såsom bildskrift betraktade, till sitt innehåll dunkla, ja nästan oförklarliga, sprida likväl hällristningarne ett rikare ljus, än något annat slag af fornlemningar ifrån Nordens hednatid, öfver kulturen och andra förhållanden hos det folk, från hvilket de härleda sig. Vi behöfva ej ytterligare bevisa, att de innehålla de äldsta kända drag af *våra* fäders skrifkonst, hvilken, om än långt ifrån dennas fulländning, bokstafsskriften, likväl betydligt höjer sig öfver vildens råa försök i samma väg, och således bevisar sig hafva varit känd och använd, långt förr än den begagnades uti ifrågavarande ristningar. Den ståndpunkt, på hvilken denna konst här synes befinna sig, kan den omöjligen hafva hunnit, utan igenom en långsamt fortgående utbildning. Hällristningarne visa också, genom sitt stora antal och spridda läge, att samma konst varit temligen allmän, ty då man så ofta användt den på ett material, som medfördt så mycken möda, kostnad och tidspillan, som klippan, huru mycket då på mera lämpliga föremål, men hvilka tiden lättare kunnat förstöra. Redan detta skulle angifva en icke ringa bildningsgrad hos den tidens befolkning, om vi saknat andra upplysningar derom.

Dessa diaglyfiska bildverk äro ock att anse såsom bildkonstens äldsta uttryck i Norden. De vittna, att denna ingalunda på deras tid stått på en låg ståndpunkt, som man vanligen annars är böjd att antaga. Teckningen är på de flesta sådan, att den vida öfverträffar den man finner på de långt yngre runstenarne, och ännu finnes mången vederbörligen antagen socknemålare, som ej förmår tillvägabringa så pass naturliga propositioner i sina konstalster, som flera af de förras figurer äga. Der ibland djurbilderna hästen, oxen, kon hjorten och hunden m. fl. särskiljas, der mannen igenkännes ifrån qvinnan, der vapen och andra föremål, ehuru blott tecknade med konturer, noga återgifva sina urbilder, hvilket man finner af jemförelse med uppbevarade fornsaker, der har teckningskonsten redan hunnit ett godt stycke på väg i sin utbildning, och säkerligen samtidigt i finare arbeten åstadkommit mera värdiga uttryck. Hvad figurernas inhuggning vidkommer, vittnar den på mångfaldiga ställen om en ovanlig färdighet att handtera mejseln och hackan. Isynnerhet äro en del skeppsformer med en beundransvärd smak och noggrannhet utarbetade, såsom exempel hvarpå vi hänvisa till de spiralformigt böjda stammar, som pryda många af nämnda figurer. Några rosbilder och andra siratlika småsaker äro ock utmärkt nätt och väl utförda. Till och med ett blott flyktigt ögonkast på figurernas utseende i hällen förvissar oss att man till deras inhuggning nyttjat enkom dertill danade verktyg, nemligen spetsiga hackor och smala mejslar, äfvensom att för deras teckning passare, lineal och andra dylika redskap blifvit begagnade.

Äfven med förbiseende af hällristningarnes mest utmärkande egenskap, den af historiskt berättande dokument, äga de, såsom blotta figurteckningar betraktade, en stor vigt för fornkunskapen genom de upplysningar de lemna öfver lefnadssättet och dithörande förhållanden och ting, den tid de utarbetades. Dessa upplysningar skulle isynnerhet hafva varit af ganska stort värde, innan våra museer blifvit så rika på fornsaker, och innan den arkæologiska forskningen hunnit, genom begagnande af andra källor, framställa såsom sina resultat kunskapen om de forntidsförhållanden, som här åskådliggöras. Nu lemna de väl få nya bidrag till denna kännekom, men stadga och bevisa den i många delar på ett märkligt sätt, samt förtjena derföre tagas i närmare betraktande. Vi skola ock försöka detta, sedan vi på förhand förklarat, att meningen af det följande ingalunda är att lemna någon skildring af alla

forntidens förhållanden, d. v. s. skrifva någon forntidshistoria, utan endast visa öfverensstämmelsen emellan en mängd företeelser uti hällristningarne och andra källor för fornkunskapen, särdeles sagorna, samt med anledning af de förra framställa några upplysande anmärkningar. Det följande skall således äfven utgöra en fortgående bevisning för identiteten af samma folk, som i hällristningarne efterlemnat oförgängliga minnen, och det som brukat de jernvapen, våra museer hämtat ur ättehögarne, samt såsom sagohjeltar är förevigadt i våra skriftliga traditioner.

Hällristningarne antyda ett på deras tid ej ringa utbildadt åkerbruk. Att jordbruket är urgammalt i Norden, lider intet tvifvel. Sjelfva de med metaller okända urinbyggarne synas i någon, ehuru troligen högst ringa mon, sysselsatt sig dermed, att döma af ett slags horn- och stenredskap ifrån deras tid, hvilka man ej utan sannolikhet förklarat för jordhackor *). Fyndet af skäror i Bronzfolkets grafvar bevisar att detta näringsfång äfven tillhört detta folk, hvars odling för öfrigt förutsätter detsamma. Det synes dock hafva måst inskränka sig till hackan och spaden, såsom redskap för jordens brukning. Af en folkstam med kännedom om jernet, måste samma yrke lättare och med större fördel kunnat bedrifvas. Också synes Norrænastammen, genast vid eller straxt efter sitt inträngande i Norden, allmänt sysselsatt sig dermed, och det kan näppeligen motsägas, att ju Pytheas' af Marseille uppgifter om Thulensernas stora logar och ölebrygd gälla just detta folk **). Af forntida åkerkruksredskap känna vi emedlertid, utom ofvannämnda, intet annat än plogen, men denna, alltid bevisande en högre ståndpunkt för ifrågavarande yrke, var här ganska tidigt känd. Den omtalades redan i de fornsägner, hvilka lågo till grund för skalden Brage den gamles mythiska sånger i 9:de seklet, och skall enligt dem funnits vid Asarnes invandring, eller på den förmente Gylfes tid ***). På ett par hällristningar finner man samma redskap afbildadt. Den ena af dessa, belägen vid Tegneby i Tanums socken (Tab. 6 & 7 fig. 17), visar en plöjare, som försåtligt dräpes af en bågskytt. Plogfiguren erinrar om ännu brukliga plogar, eller ännu närmare om den äldre Halländska "kroken" eller årdret med sin böjda ås, sitt raka styre och sina ifrån detta utgående handtag. Plogen drages af två, vid åsens eller dragstockens ända, anspända djur, hvilka sannolikt skola föreställa oxar. Det vill nemligen synas som man äfven i den äldsta forntid såsom dragare företrädesvis användt dessa djur vid jordbruket, och Eddan låter Gefions plog, densamma som upplöjde Mälarens bassin, dragas af fyra *oxar*, och Thiodolf af Hven nyttjar för detta djur, i sitt qväde om konung Ane, omskrifningen *ok rehn* †), hvilket visar detsammas användande till lastdragare i allmänhet. — Den andra hällristningen i fråga, ligger ej långt ifrån den förra och föreställer likaledes en plogman, men som körer enspändt. Att döma af den i 1:sta häftet af Nordiska Fornlemningar meddelade teckning — ty sjelf har jag ej kunnat uppleta dennna teckning — synes likväl denna figur ej vara så alldeles bestämd, att den ju icke möjligtvis kunde äga

---

*) Nilsson: Skandin. Nord. Urinvånare p. 44; jfr pl. XI figg. 134 & 135. Jag har ägt 6 dylika redskap af sten, alla funna i Bohusläns bergsbygd.

**) Man har dessutom ett det kraftigaste bevis för jordbrukets höga ålder uti det stora offret för god årsväxt, som redan i en förhistorisk tid firades i Norden.

***) Se mythen om Gefion och Gylfe uti den prosaiska Eddan och Yngl. Saga, 5 kap.

†) Sturles Yngl. Saga, kap. 29. Uttrycket bevisar också att dessa dragare anspändes med *ok*.

en annan betydelse, än den nämnda. — Några andra än dessa föreställningar, som kunna anses såsom syftande på jordbruket, förete hällristningarne veterligen icke. Sysselsättningar med detta yrke kunde icke heller gerna, såsom idrotter, blifva föremål för efterverldens lof genom deras afbildning i hällen, ehuru för öfrigt samma yrke var så aktadt, att sjelfva konungarne lade hand dervid *), och att dess symbol, skäran eller sigden, nedlades, jemte svärdet och stridsyxan, vid den frie mannens urna i högen **).

Hos alla gamla folkslag var *jagten* en sysselsättning, som öfvades på det flitigaste, ej mindre för lefnadsbehofvets skull, än såsom ett värdigt och eftersökt nöje för män, för hvilka den, genom sina äfventyr och faror, var en motsvarighet till striden. Sådan var äfven, och måhända mera lifligt, än bland många andra folk, förhållandet hos Nordbon i äldsta tider. Jornandes omtalar dyrbara pelsverk, som i stor myckenhet exporterades från "Svethans" till Romarne redan i 4:de århundradet. Det höga värde man satte på jagten, såsom sysselsättning för nöje, bevisas åter synnerligast deraf, att åtskilliga jagthändelser fått, jemte krigsbragder och andra mandomsrön, sina oförgängliga minnesristningar i klippan. På ganska många af de Bohuslänska bergtaflorna utgöra jagter hufvudföreställningen, och man ser der åskådliggjorda fornsagornas berättelser om sättet, på hvilket detta berömda mannaväf förr bedrefs.

Jagten skedde icke allenast till fots, utan ock till häst. Att *rida på jagt* är ett i sagorna ganska ofta förekommande uttryck. Om Sigurd Hjort på Ringerike säges, att han ofta red ensam ut i skogen att jaga skadedjur, och blef han under en sådan jagt dödad af Hake Berserk ***). Olof Skötkonung, som var en ifrig jägare, red ofta ut på fogeljagt. Upsala-konungen Eigil omkom på en dylik färd, i det han, sedan han länge till häst jagat ett djur, påträffade i skogen en förvildad tjur, hvilken lyckats undkomma offerknifven, för hvilken han var bestämd. Konungen sårade tjuren med sitt jagtspjut, men det rasande djuret uppristade hästens buk, så att han störtade, hvarefter det stötte sina horn i bröstet på konungen, innan denne hann draga sitt svärd †). På Tab. 11 & 12 fig. 31 finna vi en liknande jagt afbildad. Alla jägarne äro här beridne, och flera af dem föra jagtspjutet i den lyftade handen. Detta vapen nyttjades företrädesvis vid dylika tillfällen, hvaremot bågen synes varit mera använd då jagten skedde till fots. Tab. 2 fig. 3, Tab. 24 fig. 69 och Tab. 29 fig. 88 m. fl. upplysa härom. Det sednare vapnet måste isynnerhet hafva blifvit begagnadt emot mindre djur.

Vid jagten användes *hund*. På Tab. 4 fig. 9 ses åt venster tre hundar drifva ett högdjur framför jägaren, samt åt höger en dylik drift efter, såsom det synes, en varg. En liknande föreställning träffas på Tab. 18 & 19 fig. 51, hvarest, såsom vanligt, hunden urskiljes ifrån de öfriga djurbilderna genom sin uppåt krökta svans. Hakon Adalstens Gulathingslag af omkr. år 950 omtalar jagthundar, äfvensom våra äldsta Svenska landskapslagar, såsom Östgötha-, Helsinge- och Westmanna-lagen ††). Att hundarne varit lärde att appor-

*) T. ex. Sigurd Syr på Ringerike. Sturl Ol. d. hel. S. kap. 31.

**) Dylika fynd göras icke sällan i grifter i södra Norrige, samt inom Wette, Tanums och Qville härader af Bohuslän. Skärorna äro hvarken stora eller mycket krokiga, men stundom, märkligt nog, försedda med sågtänder.

***) Sturles. Halfdan Svartes S. kap. 5.

†) Sturles. Yngl. S. kap. 30.

††) Citerade i E. S. Brings Dissertation om Jagt och Djurfång i Norden. Lund 1833, p. 11.

tera visar Olof den heliges Saga, kap. 90, hvarest nämnes, att Olof Skötkonungs hundar upptogo orrarne, som konungens falkar slogo; äfvensom samma saga, kap. 151, omtalar dylika, dresserade att drifva på spår, efter såväl menniskor som djur. Jemterne använde sådana för att gripa kon. Olof den heliges undsluppne sändebud Thorodd och Geller med deras följe, men vilseleddes af spåren, emedan flyktingarne varit nog fyndige, att under sina fötter binda bakåtvända rehnklöfvar. Härmed kan jemföras det som uti Sigurd Jorsalafars etc. saga, kap. 38, förtäljes om en hos Wenderne fången Dansk man, som sedan blef föremål för S:t Olofs undergörande förmåga; men de spårhundar, der omnämnas, sägas enkom varit underhållne för att uppspåra flyktingar.

Jagt med *falk* omtalas äfven i fornsagorna och våra äldsta landskapslagar, men den synes hufvudsakligast varit en förlustelse för blott förnämare personer. Kon. Olof Skötkonungs orrejagt med falkar är i det föregående omnämnd. Rolf Krakes och Upsala-konungen Adils falkar omtalas i den förres saga, kap. 40 och 44, hvarest det tillägges, att det den tiden ansågs för en stor prydnad att hafva dylika foglar sittande på axeln. — Man kan väl icke med bestämdhet påstå, att hällristningarne innehålla något om nämnda jagtsätt, men det har likväl mycken sannolikhet för sig, att de fogelbilder, som förekomma på sådana ristningar, som hufvudsakligast föreställa jagter, beteckna falkar, såsom t. ex. den, ofvanom en jägare, på ryggen af ett djur sittande fogeln på Tab. 2 fig. 3.

Af Tab. 4 fig. 9 synes, att man vid jagten eller det dermed nära liktydiga djurfänget begagnat nät eller snaror. Slingan, i hvilken högdjuret har snärjt sig, är oemotsägligen ett dylikt redskap. Vargnät föreskrifves ännu i vår lagbok, att bonde på gård skall äga, och hvilket stadgande igenfinnes i ofvan citerade landskapslagar. Snaror brukas ännu till tagande af björn, mård och andra skadedjur. I Lappland fångas rehn med snaror, ehuru dessa äro egentligen beräknade för hans horn. De uppsättas emellan tvenne träd, och långa risstängsel uppföras å ömse sidor, för att leda djuret på öppningen, der snaran är fästad. Uti fordna dagar togs äfven elg — just ett sådant djur, som ifrågavarande figur tyckes föreställa — i snara, men hvilkens beskaffenhet eller användningssätt man numera icke känner *).

Den på samma Tab under fig. 13 förekommande genombrutna figur, vid hvars fot man ser ett mindre djur, synes ock lättast böra förklaras såsom ett giller för djurfänge.

Ett intressant bidrag till djurfängets äldsta historia i Norden lemnar oss den under fig. 122 på Tab. 35 & 36 afbildade ristning. Denna, som finnes inhuggen i Brastads socken och Stångenäs härad strax till höger om hällristningen fig. 119, hvars hufvudföreställning är jagthändelser, skall oemotsägligen beteckna en *varggård*. Flera stadganden i ofta anförda landskapslagar upplysa oss, att dylika inrättningar tillhörde forntidens ekonomi. Till sin idé synes den varggård, ifrågavarande figur föreställer, hafva någon likhet med den för närvarande i Frankrike brukliga s. k. Sonniniska varggården, och hvilkens egendomlighet hufvudsakligast består uti en omgång, som leder rofdjuret på en fallgrind, hvilken det sjelf tillstänger. För att bättre kunna förtydliga den förra, hafva vi under fig. 122½, i enlighet med nämnda figur, uppdragit en planteckning deraf, som sannolikt närmare än denna åter-

*) Tidskrift för Jägare och Naturforskare, 2:dra årgången.

gifver urbilden. Varggården synes hafva innehållit två rum eller afdelningar. Innanföre öppningen *a* har varit upprest en skärm af gärdsle *b*, hvilkens böjda ändar *c* måste hafva följt det yttre pålverket eller skidgården ett stycke, och sannolikt emot detta eller denna bildat en gång, som nätt och jemt tillät vargen passera. Innanför denna skärm, och utan tvifvel helt nära densamma, lärer funnits en annan skärm *d*, som på sätt och vis bildade ena väggen till den inre varggården och stod i förening med de yttre väggarne, förmedelst två fallgrindar *e*, som ledde till hvar sin afdelning i gården. Dessa grindar, eller hvad man vill kalla dem, måste vid minsta påtryckning hafva öppnat sig och genast åter slutit sig igen, samt, genom sin sammansättning af glesare virke, än hvad som nyttjades i den öfriga hägnaden, lätt ådragit sig vargens uppmärksamhet. Denne leddes på grinden genom den yttre omgången. Gick han ej igenom den ena, förde honom den inre gången *emellan* skärmarne på den andra. Anordningen af det hela synes vara beräknad på detta djurs kända motvilja för att genombryta stängsel, med mindre omständigheter äro förhanden, som väcka dess misstankar om försåt, då det merändels öfvergifves af sin vanliga klokhet. Nämnda omgångar, hvilka sannolikt varit så trånga, att vargen i dem svårligen kunnat vända sig, synas varit ämnade att förbrylla honom. — Fallgrinden betecknas utan tvifvel af de korta streken, som gå inåt ifrån figurens omgifningslinier. — Inkommet i varggården, och sedan det ätit af der utlagda luder *f*, måste djuret der söka sig en utgång, och denna fanns i gårdens mot ingången motsatta ända *g*, der pålverket måste hafva varit så lågt, att det af vargen med lätthet kunnat öfverhoppas; men utanför denna öppning eller sänkning i inhägnaden var en grop *h*, uti hvilken han vid språnget nedstörtade. Gropar för detta ändamål lära finnas anbragta vid varggårdar i norra provinserna, och tillhöra äfven inrättningen af den icke längesedan uppfunna s. k. Greiffska varggården, der de finnas öfvergillrade i en öppen utgång eller trumma. Nyttan af denna anordning är, såväl att lättare kunna döda de fångna djuren, som att afböja deras försök att, genom ätning eller gräfning, befria sig ur fällan, hvilket de naturligtvis ej bjuda till, då de tro sig hafva vägen till återtåget öppen. — En sådan förklaring tyckes med största sannolikhet kunna lemnas öfver den figur vi ofvan citerat. Att något misstag i dess detaljer ägt rum, är väl möjligt; likväl hafva erfarne jägare, hvilka jag haft tillfälle att rådfråga, godkänt den och tillagt: att en varggård af den konstruktion, som berörda figur, enligt denna förklaring, synes antyda, vore en af de ändamålsenligaste.

Ehuru *fisket* i äldsta tider utgjorde en vigtig näringsgren, förekommer likväl föga eller intet derom på hällristningarne. På Tab. 16 & 17 fig. 45 är det måhända symboliseradt genom en bild, som har någon likhet med en fisk, och den treuddiga figuren på Tab. 22 & 23 fig. 68 kan äga betydelsen af ett fiskljuster. Den rutformiga bilden i Lundshögens griftkammare föreställer sannolikt ett fisknät. Denna bild kan dock hänföras till en äldre tid och folkstam, än den massan af hällristningar tilhöra. Att nätets bruk är urgammalt, äfven hos *våra* förfäder och deras stamförvandter, upplysa emellertid Eddiska sångerna och Volsungasagans 23 kap. Sysselsättningar med detta yrke voro likväl icke idrottsmessiga, äfven om sådana män, som en Eyvind Skaldaspiller och Erling Skjalgsson *) deruti

*) Sturles. Harald Gråfells Saga kap. 18 och Olof d. hel. Saga kap. 95.

deltogo, och kunde derföre ej gerna blifva ämnen för en minnesristning, som närmast hade till syfte att odödligöra sådana handlingar, som förtjenat samtidens beröm och beundran.

Nordbons lynne, bildningsgrad och gudalära, i förening med hans hembygds sträfva natur, gjorde för honom *kriget* till ett yrke, hvarigenom han på samma gång vann nöje, ära och utkomst. Hos honom, såsom hos alla modiga, i sin ynglingaålder stadda, nationer, öfverglänste krigets värf fredens och voro nästan de enda, som ledde till ryktkarhet och ära. Deraf de otaliga skildringar om dylika i våra äldsta historiska urkunder och de många framställningar deraf på hällristningarne. Det kan ej vara utan intresse att se, huru de sednare styrka och öka de förres underrättelser, tillika med dem vi hämta af tillvaratagna fornsaker, om stridssättet och vapnen.

Till *sjös*, vikingarne emellan, öppnades striden vanligen med stenar, som kastades. Då Orvar Odd och hans fosterbroder skulle strida med Ögmund Eythiofsbane, läto de för stridens behof lasta sina skepp med sten. Likaså under förberedelserna till den förres kamp med kon. Roe af Upplanden vid Elfvaskär (vid Hisingen). Då Sigmund på samma ställe kämpade med Randver ur Holmgård kastades först sten, sedan brukades skott och sist greps till svärdet. I Svarfdæla-Sagan kap. 4 säges, att då Thorsten och Thorolf under en af sina vikingafärder ankommit till skären utanför Göthaelf och der varseblefvo Ljot den blekes drake och tolf andra härskepp, befallde Thorsten sitt folk att bära allt godset på land och i stället föra sten ombord. När det om morgonen blef stridsljust, började drabbningen med stenkastning, och hvarje sten, Thorsten slungade, gick igenom fiendens skepp. Verkan af dylika vapen kunde ej undgå att vara förstörande på den tidens, för det mesta på klink byggda fartyg. En dylik stenstrid (griot-hrid) betecknas utan tvifvel flerstädes på hällristningarne af de punktlika hålor, som synas emellan eller ofvan hvarandra närbelägna skeppsformer, såsom t. ex. på ristningen vid Rosenborg i Wermland Tab. 41 fig. 145. Kämpar om skeppsbord, väpnade med sten, visar oss Tab. 21 fig. 64. Efter stenkastningen vidtog skottstriden med spjut och båge. — Scener derur förekomma ofta på bergtaflorna, såsom t. ex. på Tab. 1 fig. 1, Tab. 16 & 17 fig. 43 och Tab. 20 fig. 62 m. fl. För att anföra blott ett exempel ur sagorna på en dylik strid, berättar Sturlesson om Swolderslaget; "att der blefvo brukade både huggvapen och spjut, och blef der kastadt med allt, som kan få namn af vapen. En del skjöt med bågar och en annan kastade spjut med begge händerna. Der kastades en så stor mängd vapen in på Olof Tryggwassons skepp, Ormen Långe, och flögo der så tjockt med spjut och pilar, att sköldarne icke kunde afböja dem, ty på alla kanter var Ormen omgifven af härskepp. Då blefvo konung Olofs män så ursinniga, att de sprungo ombord på de fiendtliga skeppen, för att döda manskapet med svärdshugg, men många skepp hade lagt sig *på något afstånd* ifrån Ormen, *för att undgå striden med huggvapen*, hvilket ock vållade, att Norrmännen i sin ifver sprungo i sjön, i stället för i skeppen *). För att skyddas mot denna skottstrid, voro krigsskeppen försedda med ett slags stridsskärmar (Vigflekar). Sådana lät Thorwald Eriksson uppsätta kring skeppsborden, då han angreps af Skrälingarne (Esquimoerne); och fick han sitt banesår af en pil, som gått emellan dem och relingen **). De synas hafva varit ett slags sköldar, hvilka fästades rundt omkring

*) Sturles. Olof Tryggwas. Saga kap. 171.
**) Groenlendinga þátt kap 3 i Rafns Antiquit. Americanæ.

relingarne, och bidrogo mycket till skeppets prydliga utseende. De kallades af forntidens skalder "Hafvets taflor" och "Lä-månar" *), hvilket sednare namn de väl fått derutaf, att de, vid segling för bidevind, endast kunde föras på läsidan. De Norrmanniska skeppsformerna på Tapisseri de Bayeux äro prydda med dylika sköldrader. Sedan skottstriden gjort tillbörlig verkan, eller man ledsnat dervid, vidtog huggstriden (höggorusta) och äntringen. Skeppen sammanbundos med tåg vid stammarne, och om något ville undvika detta, tvingades det dertill på samma sätt, som Kartaginenserne af Romarne vid Mylæ (år 260 f. Chr.), nemligen förmedelst ett slags äntringsmachiner, "stamliar" **) — förmodligen en motsvarighet till Romarnes "corvi" — och draggar, som kastades i de motsträfviga skeppen och tvingade dem att lägga ombord. "Det var den tiden brukligt att sammanbinda skeppen och att slåss vid stammarne," säger Sturlesson i beskrifningen om kon. Harald Hårfagers seger vid Solskel ***). Det egentliga anfallet och häftigaste striden synes alltid hafva försiggått vid stammarne, särdeles den främre, hvarest ock de dugligaste kämparne, under befäl af anförarens närmaste man, "Stambo'en," hade sin plats, under det den förre vanligen sjelf hade att försvara bakstammen eller halfdäcket, der han förde befälet †). Ganska många, i fiendtligt förhållande till hvarandra varande, skepp på hällristningarne ligga med framstammarne vända mot hvarandra, t. ex. fig. 51. Samma läge hade i sistnämnda drabbning kon. Haralds skepp till kon. Arnvids, som blir tydligt deraf, att kon. Harald under stridens hetta rusade till förskansen (Rausn) af sitt skepp, och stridde derifrån så väldigt, att Arnvids stamboar ryggade tillbaka till masten, hvarefter konungen sprang ombord till dem och dref dem på flykten; och var sanolikt denna position vanlig för stridande skepp. De förbyggnader framför framstammen, hvilka äro så utmärkande för hällristningarnes skeppsformer, synas, såsom vi framdeles skola visa, varit anordnade med afseende på denna sed. Märkligt är, att samma skeppsformer ganska ofta hafva de närmast stammarne befintliga uppståndarne högre än de andra. Det kan ej slå felt, att man med dessa velat beteckna stamboerna, hvilka, såsom ofvan nämndes, alltid voro framför den öfriga besättningen utmärkta för mandom och tapperhet. Äntring af fartyg är flerestädes tydligt afbildad, såsom t. ex. på Tab. 1 fig. 1 m. fl., och symboliseras utaf en vid framstammen fästad fotsula på Tab. 20 fig 62. Då man hade att göra med drakar och andra stora härskepp, hvilka i anseende till sin höjd, voro svåra att bestiga, begagnades hvarjehanda medel att besegra detta hinder, såsom t. ex. att lägga lasten i det mindre skeppets ena sida, då den motsatta kom att höja sig i samma mon denna lade sig djupare. Äfven begagnade man sig af träd med till hälften afhuggna grenar såsom äntringsstegar. Sedan Thorsten i sin nyss omtalda strid med Ljot den bleke förgäfves sökt uppkomma på dennes drakskepp, lät han sitt folk uppgå på ett skogbeväxt skär och der fälla träd, med hvilkas tillhjelp draken eröfrades ††). Likaledes äntrade Orvar Odd den präktiga draken Halfdansnät på fyra grenrika träd, som upprestes

---

*) Sturles. Hakon den Godes Saga kap. 20 och 30.

**) "Nordmenn hèldu skipum þeirra méd stafnljám." Ol. Tryggw. Saga kap. 250.

***) Sturles. Harald Hårfagers S. kap. 11.

†) Med förbigående af en mängd andra tillgängliga bevis för denna disposition af befälet och försvaret ombord, må anföras blott det enda, som kan hämtas af Olof Tryggvassons stambo på Ormen Långe, Ulf Rödes svar till konungen under förberedelserna till Swolderslaget: "snú pú, konungr! eigi meir baki víd at verja lyptingina en ek nun stafninn."

††) Svarfdæla-S. kap. 4.

från hans mindre skepp *). På den stora hällristningen vid Lökeberg på Tungenäset (Tab. 39 & 40 fig. 131) hafva vi sannolikt en erinring om detta bruk, uti den der förekommande bilden af en större skeppsform, på hvilken ett stort och ett litet träd resa sig. Det är mer än antagligt, att dessa träd beteckna sådana, som af skeppsbesättningen uti någon drabbning varit nyttjade såsom äntringsstegar. Om ett skepp, som var eröfradt, och fått sin besättning nedhuggen, sades, att det var *afröjdt.* Vi hafva förut erinrat, att på hällristningarne utmärkes ett öfvervunnet fartyg oftast genom dess saknad af de vanliga, manskapet betecknande, uppståndarne eller strekarne, äfvensom genom dess upp- och nedvända ställning, såsom på Tab. 37 & 38 fig. 127 o. fl.

Af de ofta anförda berättelserna om Swolderslaget synes, att det varit enligt med den tidens krigskonst, att vid större sjödrabbningar ej låta hvarje skepp handla på egen hand, utan hålla flottan — särdeles om den var underlägsen fiendens — i linje på det sätt, att det ena skeppet lades vid det andras sida, och stammarne sammanbundos. Härmed kan jemföras föreställningen på Tab. 6 & 7 fig. 17 af tvenne på hvar sin linje rangerade flottor, den ena bestående af 16 och den andra af 5 fartyg.

Ett skepp, som färdades i fredlig afsigt, eller önskade upphöra med striden, fästade fridssköld vid stammen eller masten. Denna sköld var merändels hvit **), någongång ljusröd (?) ***). Ägde skölden åter högröd färg, var den stridstecken. Då Hogne på sitt hämdetåg mot Sorle den starke varseblef dennes flotta, lät han fästa röd sköld vid hvart segelrå på sina skepp ****). Likaså Halfdan Eysteinsson då han drog till strids mot Ulfkiel †). Sköld fästad på masttoppen brukades äfven hos Gaelerna såsom signaler. Bruten och blodad angaf den hos dem behof af undsättning ††). Ett skepp med på masten uppsatt sköld, utan tvifvel ägande någon af dessa betydelser, finna vi ristadt på en bergshäll vid Bottna kyrka i Qville härad (Tab. 29 fig. 86).

Hvad i det föregående blifvit yttradt om sjödrabbningar, att de afgjordes genom huggstrid, sedan man förut begagnat pilar och kastspjut, äfvensom om dervid använda frids- och stridssköldar, gäller äfven den gamle Nordbons strider till *lands.* Här slogs man ej mindre till *häst*, än till *fots.* Användande af rytteri i Norden, der hästen från början måste införas utifrån, förutsätter ej ringa odling hos dess bebyggare, och kan aldrig tillerkännas dess äldsta, vilda och med metaller okända, befolkning. Det synes till och med ej förr än i hednatidens yngre period varit begagnadt på slagfältet af Norrænastammen, ehuru, enligt sagan, hästar redan begagnades på Odins tid. I sagoberättelserna om det ryktbara Bråvallaslaget (omkr. 740) förekommer emellertid intet, som gifver anledning till antagandet, att man der användt rytteri, och en berömd häfdeforskare †††) drager deraf den slutsats: att antingen landets beskaffenhet ej tillåtit sådant, eller ock — hvilket är sannolikast — att man ej kännt nyttan deraf, eller saknat tillgång på hästar. I följande århundradet åter

*) Orwar Odds S.

**) Sturles. Magnus Barfots S. kap. 8.

***) Enligt Liljegren i anmärkningarne till Rolf Sturlögssons S.

****) Sorle Starkes S. kap. 16.

†) Halfd. Eysteins. S. kap. 10.

††) Ossians Sånger, öfvers. af N. Arfwidsson: Calin af Clúha p. 380 och 388.

†††) Lagerbring: Sv. R. Hist. I p. 144.

nämnes rytteri i skildringarne af då förefallna krigshändelser. Det säges nemligen om Ragnar Lodbroks son Ivar, då han for att hämnas på Eystein Beli i Upsala sina halfbröder Eriks och Agnars död, att han sände sitt "Riddara-lid" landvägen uppåt Sverige, under det han sjelf med den andra hären reste sjöledes *). På hällristningarne ser man någon gång väpnade män till häst, såsom t. ex. på bataljstycket i Bro utmark, Tab. 16 & 17 fig. 43, hvarest en ryttare med lyftad hellebard eller stridsyxa nedhugger en omkullriden man. Men framför alla är, genom sådana föreställningar, den på sistnämnda planch, under figuren 46, afbildade ristning märkvärdig. Man finner här minnet af en ordentlig drabbning emellan beridna trupper. Denna ristning röjer tillika en vid samma tillfälle använd krigskonst. Rytteriet understödes af fotfolk; de anfallne, som äfven äro försedde med beridet arriergarde, hafva ryckt upp på linje, hvilken de angripande söka bryta, genom att koncentrera anfallet på en punkt. Vapnen äro spjut. Det synes tydligt, att denna ristning icke föreställer en liten skärmytsling emellan få kämpar, utan en ordnad strid emellan större truppmassor, ehuru dessa på vanligt sätt representeras genom enskiljda figurer. Skada att hällens utvittrade skick ej medgifver någon kännedom om ristningens utseende i sin ursprungliga helhet! Att våra förfäder icke i en oordnad hop rusade till striden, behöfver väl knappast anmärkas, äfvensom att dispositionen af hären (Herfylking) betingades af denne sednares styrka, fiendens ställning och markens beskaffenhet. Både Sagubrottet om Bråvallaslaget och Sturlessons berättelse om slaget vid Stiklarstad (år 1030) tala om konstmessiga slagtordningar, och ansågs den i det förstnämnda använda "svinfylkingen" — hvilken bestod af härens ordnande på fem linjer, af hvilka de båda yttersta, som gjorde front åt hvar sitt håll, utgjordes af tre djupa, viggformiga kolonner — så beundransvärd, att dess uppfinning tillskrefs Odin sjelf. Vid Stiklarstad ställdes hären på en linje. Centern innehades af konungen och hans trupper, högra flygeln af Dag Ringsson, och den venstra af Svenska hjelpsändningen. Trupperna voro fördelade i bataljoner och kompanier, och erhöllo befallning att, vid befaradt försök af fienden till öfverflygling, utbreda sig så mycket omständigheterna kräfde. Vi föranledas till dessa anmärkningar af omnämnda hällristning, och sluta med den gissning, att de på Tab. 27 & 28 fig. 73 synliga, på ett afsigtligt sätt ordnade, hålor, möjligtvis föreställa slagtordningar.

När *tvekampen* eller *holmgången* blef en slags lagshandling till afgörande af enskiljda tvister känner man ej vidare, än att det skett i en långt aflägsen forntid. Saxo tillskrifver påbudet derom kon. Frode, hvad Danska väldet vidkommer. Sagorna öfverflöda på berättelser om dylika blodsrättegångar. Föreställningar derom böra således icke heller saknas på hällristningarne. Der förekomma ock ofta enskiljda stridande par; men då det är mer än sannolikt, att på dessa figurteckningar den enskiljda bilden betecknar ett större antal urbilder, kan ej med bestämdhet afgöras om dessa föreställningar afse envigen eller allmänna strider. Ingenting förekommer heller, som kan erinra om de vanliga formerna för de förra, såsom vittnen, envigesbanans utstakande eller så kallade "holmning," o. s. v. **). Endast på den i Nord. Fornlemningar meddelade och förut omnämnda ristning, der en dylik

---

*) Ragnar Lodbroks och hans söners Saga (hos Björner) kap. 11.

**) Holmning, med betydelsen *instänga*, *inringa*, bibehåller sig ännu i språket såsom en term vid björnjagt. Att med "holmgång" tänka sig en envigesstrid på en *holme* är derföre oriktigt.

handling synes afbildad, ses ett par mansfigurer, som med temligt skäl kunna antagas för vid tvekampen närvarande vittnen eller sekundanter. Dessa vid lagliga former bundna envig böra naturligtvis icke förblandas med andra strider på tu man hand.

Stundom träffar man på hällristningarne föreställningar af djur, som anfalla menniskor, t. ex. på Tab. 27 & 28 fig. 74 m. fl.; äfvensom vid flera krigsscener djurbilder förekomma, hvilka synas stå i något förhållande till de stridande. Det antagligaste är, att dessa djur föreställa hundar, och man får deraf anledning till den hypothes: att de gamle Nordboerne någongång begagnat sig af hundens biträde i striden, liksom Spaniorerne vid Amerikas eröfring. De stora hufvud, hvarmed nämnda djur äro försedda, häntyda möjligtvis på doggar, eller på den stora och modiga s. k. Dahlbo-racen; hvilken ännu träffas i södra Norrige och dess gränsprovinser. Det är icke utan, att äfven fornsagorna, ehuru sparsamt, omtala till strids inöfvade hundar, och sålunda styrka här framkastade gissning. I Wolsungasagan kap. 39 införes den döende Sigurd Fofnersbanes yttrande: att om han afvetat det mot honom uppgjorda mordanslaget, det skulle blifvit svårare för Hognes söner att döda honom, än den största *stridshund* (Wighundr). I Halfdan Eysteinssons Saga kap. 15 omtalas en kämpen Kols hund, svår att besegra och i strid bätte än tio män. Densamme, jemte den hund Halfdan fick af gubben Riflingr, och hvilken var bättre än 12 mans följe, gjorde sedan god nytta i slaget vid Kyrialsbotten *). Särdeles bekant är kon. Olof Tryggvassons hund Wige, hvilken konungen fått i Irland, och af honom icke sällan hetsades att kämpa med menniskor, såsom t. ex. mot Halogaländaren Thorer Hjort **).

Då de på hällristningarne afteeknade vapenformer innehålla det mest afgörande bevis för dessa fornlemningars tillerkännande åt ett folk, som smidt sina vapen af jern, vilja vi taga dessa former i närmare skärskådande och jemföra dem med de i våra muséer förvarade fornvapen.

Af alla vapen voro *svärden* de mest värderade, ehuru kanhända de minst begagnade. Det finnes ganska ofta afbildadt på bergtaflorna, men högst få gånger såsom draget, utan mest hängande i ett bälte omkring midjan. Blott på ett ställe är denna vapenform fullständigt uttryckt, nemligen på Tab. 13 fig. 36, der den öfverst stående, yxbeväpnade mannen är i begrepp att draga detsamma. Det är på Tab. A & B afteeknadt i större skala, och ser man på det tydliga fästekorset (hugrò) nedom handfänget (medalkafli), och hvilket utgör jernsvärdens mest karakteristiska kännetecken ifrån bronzvärjorna, hvilka, såsom egnade blott till stickning, icke behöfde sådant. Korsets ändamål var nemligen, att under huggning dels fästa vapnet säkrare i handen, och dels att skydda denna från de hugg, som under fäktningen kunde falla på sned öfver den parerande klingan och skena ned emot fästet. Det saknas derföre aldrig på de för huggstrid beräknade jernsvärd.

En och annan fornforskare, som sett här meddelade teckningar af hällristningarne, har mundteligen yttrat den förmodan: att mansfigurernas sidovapen skulle, till följe af den utvidgning eller knöl desamma äga på sin nedra ända, beteckna ett slags klubbor. Det är

*) Halfdan Eysteins S. kap. 16 & 21. Emot dessa sagointygs historiska äkthet är väl öfverflödigt reservera sig. De anföras blott såsom bevis på huru man kände och ansåg förhållanderna vara eller hafva varit i den tid då dessa sagor skrefvos.

**) Sturles. Ol. Tryggv. S. kap. 85; jfr Oddur Munk.

utan tvifvel, att man under Nordens hednatid ofta betjente sig af dylika vapen; men för det mesta bestodo väl dessa, i likhet med den Orvar Odd på Samsö begagnade mot Bolmsöbröderne, utaf ett stycke af ett träd, med rot- eller qvistknölar till slagstad, och kunde möjligen bäras på sådant sätt som ifrågavarande sidovapen. Vill man äfven tänka på lättare vapen af samma beskaffenhet, och om hvilka vi framdeles skola erinra, blir förhållandet, hvad dess bärande vidkommer, enahanda. Det kan aldrig hafva blifvit buret vid gördeln med slagstaden eller hufvudet nedåt. Föröfrigt vederlägger ofvanåberopade svärdsform en sådan gissning fullkomligt. Äfven den är försedd med en dylik knapp eller utvidgning vid udden. Huru stort och oformligt detta parti än kan vara framstäldt, utmärker det aldrig någon klubba, och tillhör icke heller sjelfva svärdet, utan svärdsbaljan. Detta synes af den till höger på Tab. 4 fig. 9 stående mansfigur, som har svärdet draget och skidan hängande vid höften. Ändamålet med denna knapp, hvilken stundom har halfmånformig skapnad, och sannolikt varit af metall, var utan tvifvel att sammanhålla de båda träskifvor, af hvilka baljan var hopsatt, samt att vid svärdets släpning skydda dess skarpslipade udd, som lätt kunnat skära sig igenom skidan, ifrån stötar. Samma anordning för det sednare syftet träffas på nu brukliga sabelbaljor. En dylik knapp ses på svärdet, som bäres af en i Christianias fornsamlingar förvarad menniskobild af bronz *), och hvilket har en omisskännelig likhet med de jernsvärds, som så ofta anträffas i de Nordiska forngrifterna, hvadan dess samtidighet med och afbildande efter dessa ej kan betviflas.

Att krokiga svärd, motsvarande våra sablar, varit brukade i Norden uti äldre tider, har man hittills ej med visshet kännt. I våra fornlemningar förekommer åtminstone ingen dylik vapenform. Ordet *haukanef* lärer likväl någongång i sagorna utmärka ett eget slags vapen med *krokig* klinga, hvartill man kan sluta af ordets betydelse (höknäbb). Måhända återfinna vi detta i de krokiga vapen, hvarmed några mansbilder synas beväpnade på Tab. 24 figg. 69 och 70. Att dessa äro ett slags svärd, synes vara utom allt tvifvel. Ett dylikt bäres vid sidan af den största mansfiguren på Tab. 22 & 23 fig. 65, samt lyftes till hugg af stamboen på det prydliga fartyget å Tab. 18 & 19 fig. 51.

Spjutet öppnade striden, fortsatte och afgjorde den ofta. Jemte bågen, och någongång svärdet, medfördes det på jagten. Hällristningarne meddela en mängd afbildningar af detta vapen, och dessa öfverensstämma på det nogaste med de spjutformer af jern, hvilka blifvit upptagne ur de nordiska forngrifterna. Bladen på nämnda afbildningar äro för mycket breda och vinkliga, för att kunna liknas vid samma slags vapen af flinta och bronz. Längden — beräknad efter spjutets förhållande till den dermed beväpnade — synes vanligen vara den för dylika vapen brukliga, till och med föreskrifna, nemligen 4 alnar, eller så stor, att mannen med upplyftad arm kunde taga på den så kallade Geirnageln, hvarmed skaftet fästades i spjuthölsan. Af det stora spjut, som lyftes på Tab. 14 & 15 fig. 37 synes skaftets nedra ända stundom varit försedd med en knapp. Denna knapp kallades Aurfalr och tjente till doppsko, då man begagnade spjutet såsom stödjestaf, samt var troligen äfven beräknad att motväga spetsens tyngd, då vapnet begagnades. Deraf synes sannolikt, att den varit af jern eller annan metall.

---

*) Bilden är aftecknad i Annaler for Nordisk Oldkyndighed. 1842—1843. Tab. VIII.

Sagorna omtala flera slags spjut: *Geir*, *Kesìa*, *Gaflok* och *Arngeir* m. fl., utan att man med visshet vet hvaruti skillnaden dem emellan bestod, särdeles hvad de båda förstnämnda angår. Dock vill synas som Geir ej var ämnadt att komma ur handen, då deremot Gaflok och Kesìa — Gallernas Gesæa och Romarnes Gesum — egentligen var ett kastspjut och Arngeir ett hugg- eller yxspjut, af någon likhet med sednare tiders hellebarder. Af spjutformerna på hällristningarne kan man, i enlighet med denna förklaring, då igenfinna det första slaget på Tab. 16 & 17 fig 43 *) och det andra, hvilket är det allmännaste, på Tab. 1 fig. 1, Tab. 14 & 15 fig. 37, Tab. 20 fig. 62 och flerastädes. De spjut besättningen på det stridsklara skeppet, på Tab. 18 & 19 fig. 51, förer, tyckes vara ett slags korta handpikar. På Tab. 14 fig. 42 ser man två kämpar med begge händer föra spjut med genombrutna blad. Då denna omsorgsfullt utarbetade hällristning är temligen djupt inhuggen, synes mindre antagligt, att berörda vapenformer blifvit för besparing af ristarens möda uppdragna med blotta omgifningsstrek, än att de med afsigt blifvit så danade, för att verkligen uttrycka liknande urbilder. Är förhållandet sådant, måste vi dock lemna oafgjordt, huruvida denna hålighet i bladet varit beräknad på besparing af stålet vid dess förfärdigande, eller vapnets större ändamålsenlighet och säkrare handterande såsom kastpjes. Att en dylik anordning af vapnen ej varit okänd, visar emellertid en på den Kongl. Nordiske Oldsal i Köpenhamn förvarad jernyxa med genombrutet blad.

För det folk, som i hällristningarne uppttecknat sina bedrifter måste *yxan* hafva utgjort ett företrädesvis begagnadt vapen. Med denna se vi de flesta der afbildade strider afgöras — en omständighet, som på det bestämdaste hänvisar till den högre Nordens innebyggare. Hos dessa, isynnerhet hos Norriges befolkning — den till hvilken ristningarne närmast höra — var samma vapen det som mest och helst begagnades. Äfven under vistelsen i andra länder, hos hvars folk stridsyxan sällan hörde till beväpningen, bortlades den ej af Nordbon, och det var af den, som den kejserliga lifvakten i Byzanz — Nordens söner — af samtida författare kallades de *"yxbärande"* **). Huru man ansåg detta vapen inom Norrska väldet, visar ett stadgande i Hakon Adalstens Gulathingslag, som sätter det i jemnbredd med svärdet, och aktar lika med hvilket man infann sig i ledingen. Den tillhörde äfven riddartidens beväpning. Saxo omtalar en liten stridsyxa, som Biskop Absalon under sina härtåg mot Venden ständigt förde i hand, och på många grafstenar öfver riddare, t. ex. i Lunds domkyrka, ser man yxan buren på axeln eller fästad i gördeln på de å dessa minnesvårdar uthuggna bilder. Den var oskiljaktig ifrån våra förfäder, som buro den med sig öfverallt; ja till och med ända intill våra dagar brukade Norrska bonden i de inre dalarne af landet medföra en stor stridsyxa på sina gästabudsfärder. En mängd dylika helt unga vapen, jemte en hop ur ättehögarne upptagna ***), finnas samlade i det på saker från jernåldern så rika muséet i Christiania. Hvad värde man satte derpå, visar sig ej mindre af den omsorg man använde på dessa vapens prydnad, än deraf, att de, i likhet med svärd,

---

*) Här förekommer en märkvärdig spjutform, hvars blad, ovanligt långt, har inåt svängda sidor.

**) Longobarderna, som man tror också utgått från Norden, lära ock fått sitt namn af de yxor, som de företrädesvis begagnade såsom stridsvapen.

***) Fynd af yxor äro ganska allmänna i Norrige och i norra Bohuslän. Mera sällan förekomma de i södra trakten af detta län. Oftast finnas de tillsammans med svärd och skäror.

ansågos passande till gåfvor åt förnäma män. Eigla omtalar en med guld inlagd stridsyxa, som kon. Erik Blodyx i Norrige gaf Thoralf, att såsom skänk öfverföra till dennes på Island bosatte fader, och i Sturlessons skildring af Kongahälls förstöring af Venderna (år 1135) omnämnes en silfverbeslagen och förgylld yx (refdi?), som den fångne presten Anders Brunsson förärade konung Rettibur, och hvilken förvärfvade honom dennes ynnest. Om yxans begagnande såsom stridsvapen kunde mycket anföras, men vi åtnöja oss med att blott såsom ett exempel på en ovanlig färdighet vid dess handterande, hänvisa till den tappre bonden Ölfver Stormunds bragd vid sistnämnda tillfälle. Ensam med sin yxa kämpade denne emot sex fullväpnade Vender, hvilka omringat honom; och fällde han först två af dem i ett tvehugg, på det sätt att han stack yxspetsen i halsen på den som stod bakom honom, under det han i samma vändning klöf hufvudet på en annan, hvarefter han dödade ytterligare två och jagade de båda återstående på flykten *).

Sagorna omtala flera slags yxor, såsom *Bredyxor, Pålyxor* och *Skäggyxor*. Den första (Breid-öx) var enkom bestämd till stridsvapen och var tunn och bred, i motsats till den andra (Pálöxi, Bolöx) eller den egentliga arbetsyxan, och som endast i nödfall begagnades såsom vapen. Den förra ägde någongång en från yxhammaren utlöpande knapp, hvilken kallades Bassi. Den på Tab. A & B under fig. 4 afbildade yxform har trenne sådana. Skäggyxan måste haft någon likhet med en hellebard, och är det sannolikt en sådan, hvarmed ryttaren på Tab. 16 & 17 fig. 43 är beväpnad. Äfven omtalas tveeggade yxor, och det är kanske en sådan, som föres af den nederst till höger på Tab. 6 & 7 fig. 17 stående kämpen. För öfrigt öfverensstämma hällristningarnes yxformer på det nogaste med de i Norriges och Bohusläns grafvar så talrikt förekommande bredyxor. På Tab. 24 ser man dessa vapen äga en från den allmänna afvikande form, som mera öfverensstämmer med sednare tiders bilor. Samma är i förstorad skala afbildad på Tab. A & B fig. 3.

Yxformerna på hällristningarne afvika ifrån forntidens stridsyxor uti skaftens olika längd. De sednare hade vanligen långa skaft **), då de förras åter icke synas hafva öfverstigit 3 fot. Skaften voro stundom krökta (Tab. 6 & 7 fig. 17), och af Tab. 13 fig. 36, jemförd med sistnämnda, visar sig att de för säkrare fästnings skull insattes så långt, att deras ända var synlig ett stycke utom yxans yttre kant.

Hammaren hörde ock till forntidens stridsrustning. Vi träffa den redan omnämnd i de urgamla mytherna om Thor. Någongång uppgräfves den i grafhögar från hednaperioden, träffas ibland vapnen ifrån den yngre riddaretiden och brukades ännu af kon. Carl IX, som med densamma engång i hettan slog näsan af sin hofpredikant. Den var ofta försedd med en stark spets, till att genomhugga hjelmar och andra skyddsvapen, samt ägde vanligtvis en krok eller hake på skaftet, hvarmed den fästades vid gördeln. På hällristningarne afbildas icke sällan män, beväpnade med stridshammare, såsom t. ex. på Tab. 21 fig. 64 och Tab. 25 & 26 fig. 72 m. fl., men dessa vapen hafva icke ringaste likhet med de hammare af jern, som forvaras i våra fornsamlingar. Deremot öfverensstämma de till formen på det fullständigaste med de ofta förekommande, *med skafthål försedda*, yxor eller hammare af gråsten ***).

*) Sturles. Magnus Blindes och Harald Gilles S. kap. 11.

**) Skaften voro vanligtvis jernbeslagna och prydda med utskurna sirater.

***) En sådan t. ex. som är afbildad på Tab. A & B fig. 9.

Denna omständighet är säkert välkommen för dem, som nödvändigt vilja i hällristningarne se minnen af Nordens uräldsta innebyggare; men man begår utan tvifvel ett ganska stort misstag, om man tillskrifver *alla* dylika stenhammare ett folk, som varit okunnigt om metallers bruk. Det är bekant, att sådana, ehuru ganska sparsamt, träffas, jemte andra stensaker från den äldsta perioden, ibland nämnda folks qvarlefvor; men det är lika säkert, att desamma fortfarit att nyttjas och tillverkas långt efter denna period. På den Nordiske Oldsal i Köpenhamn förvaras en präktig samling af stenyxor, hvilka blifvit funna i grafvar, *jemte saker af bronz och annan metall*, och hvilka, genom sin prydliga utarbetning och genom sina med centralborr förfärdigade skafthål, på det pålitligaste visa sig hafva blifvit tillverkade med tillhjelp af *metallverktyg*. Jag har sjelf ägt dylika, hvilka man försäkrat mig blifvit funna i forngrifter i Halland, jemte brända ben och förrostade jernsaker *); och i Upsala får man till och med se en sådan med en rad inristade runor **). Kan det sålunda icke med skäl emotsägas, att dessa redskaps bruk sträcker sig långt hitom stenåldern, och anträffas i *båda*, efter denna följande, bildningsperioderna — hvars enda *sten*redskap ***) de likväl äro — erbjuder sig en hittills ingalunda nöjaktigt besvarad fråga: hvartill hafva de blifvit begagnade? Långt ifrån att vilja hylla den gamla fördom, som uti hvarje fornsak af sten såg ett stridsvapen, och icke trodde, att Nordens äldsta bebyggare haft andra behof och sysselsättningar, än att slå ihjäl hvarandra, tyckes det likväl vara orätt att frånkänna detta folk hvarje för striden uteslutande danadt vapen, då intet annat vildt folkslag varit i saknad af dylika. Vi våga också påstå, att ifrågavarande stenhammare eller yxor varit den äldsta urstammens i Norden *strids*yxor. Såsom verktyg eller redskap för fredligt ändamål hafva de svårligen kunnat användas. De bestå ganska ofta af en lösare stenart, t. ex. täljsten, och hafva följaktligen aldrig kunnat begagnas såsom yxor till fällning och upphuggning af träd eller dylikt. Icke heller hafva de, såsom man likväl gissat, blifvit nyttjade såsom kilar till klyfning, emedan deras vanligtvis tvära egg dertill gjort dem alldeles oskickliga. För öfrigt skulle icke en ibland tio utaf dem kunnat uthärda ett så starkt klubbslag, som förmått indrifva en så oskapligt tvär vigge uti trädstammen, utan ovilkorligen sprungit af efter skafthålet. Om man, detta oaktadt, envisas i påståendet om stenyxornas bestämmelse till ifrågavarande bruk, bör man besinna, att de flesta af dem icke äga någon bane, som är lämplig att emottaga ett klubbslag, emedan han då bordt vara platt och bred, men i stället nästan alltid är afrundad, och ganska ofta smal och något tillbakaböjd, att icke tala om den prydlighet, hvarmed dessa yxor eller hammare, *mera* än något annat stenredskap, äro utarbetade, och som minst låter förklara sig på ett så ringa, och för åverkan så blottstäldt, redskap, som en kil till klyfning af träd. Dessutom ägde stenfolket ett slags, till detta ändamål tydligen bestämda, och dertill ganska ändamålsenliga, verktyg af hård stenart, rätt bearbetade, men med tunn egg och utan skafthål. De med skafthål försedda stenyxorna hafva således ej kunnat nyttjas hvarken till huggning eller klyfning af träd; icke heller låter deras användande till jagten eller fisket rimligtvis förklara sig. Det möter också största svå-

---

*) Om ett dylikt fynd i Släps socken se Bexell: Hallands Hist. och Beskr. 3 p. 396.

**) Den finnes beskrifven i Iduna 10 häft. p. 358 och afttecknad sammast. Tab. II.

***) Knifvar och pilar af flinta *nyttjades* väl ock någongång i dessa perioder, men såsom *qvarlefvor* ifrån *stenåldern* — deraf föreställningen om den magiska kraft, man tillskref desamma.

righet att antaga det flertalet af dem — ty enskiljda undantag gifvas — varit nyttjade såsom hammare att dermed bulta på mejslar och dylikt, ty 1:o hade då eggen varit öfverflödig, 2:o borde de då haft bred och platt bane och 3:o ligga de ej väl i handen, emedan skafthålet vanligen är så beläget, att instrumentets största tyngd ligger emellan det förra och eggen, hvadan denna måste vetta nedåt, och således alltid vara redskapets förnämsta del. Oss återstår således intet annat än att antaga, det berörda stenyxor uteslutande varit bestämda till stridsvapen, hvartill de ock ganska väl lämpa sig, och detta vederlägges ingalunda deraf, att desamma höra till de *sällsyntare* fynden i *stenfolkets* graflemningar, utan hemtar tvertom stöd af denna omständighet. Enligt allt, hvartill man kan sluta om detta folk, har det varit ganska fredligt, och i likhet med nutidens Lappar och Esquimoer föga dugligt för striden, hvarföre ock dess krigsvapen, som ej kunde användas till annat, måste hafva varit ganska få till antalet, i jemförelse med hvilket slag af dess redskap till dagligt bruk som helst. Märkligt är ock, att dessa stenyxor äro de *enda* af den äldsta periodens redskap, som blifvit omarbetade till leksaker, ty såsom sådana måste man anse dessa, ända till skafthålet uppslitna, eller efter detta afslagna och med nya skafthål forsedda, små fragment af nämnda yxor, hvilka kunnat begagnas hvarken såsom vapen eller verktyg. Denna bestämmelse har påtagligen äfven de afbildningar deraf utaf bernsten, som någongång hittas i gånggrifterna, haft, äfvensom en liten, på vanligt sätt formad, yxa af täljsten, ganska välgjord af blott 2½ tums längd, 1 tums bredd och med ett skafthål af ¼ tums diameter, hvilken jag nyligen erhållit från Bro socken i Stångenäs härad. Erfarenheten lärer, att vapenliknelser alltid för gossen, såväl den vilde, som den civiliserade, varit och äro de mest omtyckta af alla lekdon, och denna omständighet kan ock i någon, fast ringa, mon bidraga till bevisningen af ifrågavarande stenyxors *äldsta* bestämmelse.

Hvad hittills är anfördt gäller dessa vapens bruk hos de äldsta innebyggarne, som ej kände metaller. Har detta icke kunnat använda dem till dagligt bruk, har sådant ännu mindre varit förhållandet hos de sednare folkstammarne, med sin högre odling och sina rikare hjelpmedel, och likväl hafva stenyxor af dessa blifvit nyttjade, såsom vi ofvan visat. Af dem hafva de ännu mindre begagnats till huggning och klyfning, men väl till krossning, d. v. s. såsom stridsvapen. Dermed vilja vi visserligen icke neka, att många af dessa vapen ifrån denna, likasom ifrån den första perioden, blifvit använda såsom hammare. Man kan till och med ännu få se dem nyttjade såsom sådana. Formerna på många af dem äro ock sådana, att de synas ofta varit ämnade mera till prydnad än till bruk. Det är emedlertid af högsta vigt för den här yttrade meningen om dessa pjesers bestämmelse, att allmogen i aflägsna landsorter, som sällan eller aldrig varit besökta af fornforskare eller andra "förståsigpåare," anser ifrågavarande stenyxor såsom *stridsvapen*, på samma gång den påstår, att flintknifvarne varit använda vid den hedniska *offertjensten*, och att de små genomborrade stenknapparne varit *amuleter* och segerstenar. Dessa tre slag af stenredskap äro de enda, öfver hvilkas bestämmelse man får höra allmogen yttra sig, och det ganska naturligt, då desamma äro de enda, som blifvit använda i en sednare period, och om hvilka således en tradition kunnat nedgå till våra tider. Denna bekräftelse på här framställda mening är ej att förakta, emedan det är ganska säkert, att en sådan utsago, som ifrågavarande, ej kunnat

vara så enstämmig, som den är, om den ej haft sin grund i traditionen, d. v. s. om icke allmogen hört, att deras fäder begagnat stenyxor till stridsvapen, på samma tid, som de nyttjade de i jorden från stenperioden funna flintknifvar till gudstjensten, och tillskrefvo de små stenringarne en magisk förmåga till afvärjande af ondt. I de Eddiska sångerna — tillhöriga de med metaller kända folkstammarne — omtalas jätten Hrungners stridsklubba, såsom varande af *sten* och Thors hammare var väl svårligen af metall. Saxo omtalar väl Thorshamrar af metall; — och dylika, af alldeles samma form som stenyxorna, får man se i de Köpenhamnska fornsamlingarne — men der åter detta vapen eller insignium omnämnes i traditionen, är det alltid af *sten* — detta likväl blott i förbigående anmärkt. Om stenyxornas bestämmelse till stridsvapen bör man icke mera tvifla, äfven om man saknar skrifna historiska bevis derför; men det återstår att efterse på hvad sätt desamma blifvit begagnade.

Redan den omständigheten, att man i en tid, då man både kände och hade tillgång på koppar och jern, förfärdigade ifrågavarande vapen af sten, således af ett ämne, som i sig sjelf var utan allt värde, tyckes angifva, att deras användande var sådant, att de dervid lätt kunde förloras, hvarföre man ock undvikit att forma dem af någon dyrbarare materia, som äfven jernet den tiden måste hafva varit *). Mera upplysning lemnar skafthålens beskaffenhet. På de flesta är detta så trångt, att ett deruti inpassadt träskaft omöjligen har kunnat vara öfver en fot långt, så framt detsamma ej genom sin svigt skulle hafva gjort användandet af instrumentet osäkert, eller också sprungit af. Jag har sjelf ägt dylika vapen af betydlig storlek och tyngd, men hvartill skaften ej kunnat haft öfver ett qvarters längd, och i Professor I. H. Schröders i Upsala vackra fornsamling får man se flera afslagna yxor af sten, med så utomordentligt små skafthål, att man till och med vore böjd att betvifla, det de någonsin varit skaftade. Det är märkligt, att mythen omtalar skaftet på Thors hammare såsom *ganska kort*, och var detta det endaste felet hos Mjollner. De på hällristningarne afbildade stridshammare äro ock ganska kortskaftade. Denna korthet och svaghet af skaftet, bedömdt efter skafthålets ringa vidd, bevisa, att dessa hammare eller yxor, — med undantag af enskiljda exemplar — ingalunda kunnat föras i handen såsom slagvapen, och man har då intet annat att antaga, än att de blifvit nyttjade såsom kastvapen mot en fiende inom visst håll. Såsom sådana måste de i en öfvad hand hafva varit rätt fruktansvärda. För att förvissa mig härom, öfvade jag mig sjelf för några år sedan med kastning af stenyxor, och vann efter kort tid den färdighet, att jag på 10 à 15 steg ej blott träffade, utan äfven *sönderslog* fristående, alnslånga ändar af två tums plankor. Man kan visserligen invända, att till kastning likaväl kunnat användas vanliga stenar, men detta är oriktigt, emedan det är skaftet, som gör den öfvade handen skicklig att, med beräkning af kasthållets längd, gifva vapnet eller stenen sin rätta rigtning och skarpa fart. Endast på detta sätt kan skafthålets obetydliga vidd, i jemförelse med instrumentets storlek, förklaras, då skaftet ej behöft vara längre, än att det kunde omfattas med handen. Vapnets yxlika form är väl ock beräknad med afseende på dess bestämmelse såsom kastvapen. Det bör ock anmärkas, att de flesta stenyxor vi äga, hafva eggens *hörn* och banens *kanter* afslagna eller afslipade. Det skulle likväl varit vågadt

*) Fornsagorna omnämna äfven flintpilar, såsom nyttjade jemte jernvapen (t. ex. Orvar Odds Saga). Äfven om man tillskref desamma en magisk kraft, i anledning af deras ursprung från stenfolket, synes likväl, att de ej sällan begagnades. Ämnet i ett kastvapen, som lätt förlorades, var likgiltigt, blott det gjorde sin tjenst.

att framkomma med denna hypothes om stenyxornas bestämmelse till ett sådant bruk, om man icke, oberäknadt de redan anförda skälen, äfven uti de skriftliga urkunderna fann anledningar dertill. Erinrom oss mythen om Thors Mjollner. Denna hade, såsom ofvan nämndes, det felet, att skaftet var nog kort — en följd af Lokes tillställningar under hammarens förfärdigande — men deremot hade densamma den egenskap, att hvart Thor än *kastade den bort*, kunde han dock aldrig förlora den, och den kunde aldrig flyga så långt, att den icke kom åter i hans hand *). Hammarens användande såsom kastvapen är här tydligt angifvet, ehuru den emellanåt brukades såsom klubba. Det förra säges ännu uttryckligare i skildringen af Thors och jätten Hrungners tvekamp. På ett betydligt afstånd *kastade* guden sin hammare mot jätten, och denne *slungade sin stenklubba* emot, så att vapnen möttes åt; Hrungners klubba krossades, och bitarne, utom en, som flög i Thors hufvud, föllo på jorden, och äro deraf alla brynstenar komna. Mjollner åter fortsatte sin bana och krossade jättens hufvudskål **). Nu har mythen alltid, så vidt sig göra låtit, lånat sina skildringar från liknande förhållanden i verkligheten, och det skulle derföre vara högst besynnerligt, om i anförda myther omtalades ett, på den tid dessa lärdes och troddes, alldeles obrukligt och okändt användningssätt af ett då kändt och nyttjat vapen ***). Sådant är mera än otroligt, och i följd deraf böra vi anse nämnda ställen såsom historiskt bevisande. Till dessa bevis vilja vi lägga ett yngre, som väl icke rörer Nordbon, men ett med honom beslägtadt grannfolk, nemligen Götherne. En af femte seklets poetiske författare, Gallern Sidonius Apollinaris, omnämner nemligen ett slags, hos nämnde folk brukliga, *kastyxor* (secures missiles), hvarmed tydligen menas icke vanliga stridsyxor, som tillfälligtvis någon gång kunde slungas efter en flyende fiende, utan sådana, som voro bestämda att *uteslutande* användas såsom kastvapen †). Dessas ämne och form äro väl icke kända, men sannolikt voro de en motsvarighet till ifrågavarande med skafthål försedda stenyxor.

Hafva vi nu genom denna bevisning hunnit derhän, att vi måste medgifva, att stenyxor med skafthål fortfarit att förfärdigas och brukas i bronz- och jernperioderna, att de ej kunnat användas till annat än stridsvapen, att de såsom sådana ej dugt att hugga med, och att vi i våra fornsägner finna omnämnda liknande vapen, som kastades, samt att befryndade folkstammar brukade ett slags kastyxor, så blir det antagandet helt naturligt: att flertalet af de i våra fornsamlingar förvarade stenyxor af nämnda beskaffenhet blifvit nyttjade såsom kastvapen, efter hvilket de ock sjelfva bära spår, och att de kortskaftade hammarlika vapen, som vi träffa på Tab. 21 fig. 64 och Tab. 18 & 19 fig. 48 m. fl., och hvilka äga en med de på hällristningarne förekommande yxbilder alldeles olik form, föreställa dylika yxor eller hamrar af sten, särdeles som de äga en med dessa vapen slående likhet. Slutligen vilja vi fästa uppmärksamheten vid Tab. 9 fig. 25, hvarest den öfverst synliga mansbilden tyckes träffas af ett dylikt kastvapen, hvars verkan möjligtvis är symboliserad genom berörde bilds brist på armar. På Tab. 18 & 19 fig. 48 är kämpen beväpnad med ett sådant i hvardera handen. Det ena är nemligen ingalunda svärdet, som särskiljdt är uttryckt i teckningen.

---

*) Scalda, kap 35.

**) L. c. 17.

***) Ännu ett viggformigt kastvapen omtalar fornmythen i den *jernkil*, som slungades emellan Geirröd och Thor. L. c. 18.

†) Sidon. Apoll. Lib. IV cap. 20.

Vi lemna till hvars och ens eget afgörande om hammarfigurerna på Tab. 25 & 26 fig. 72, genom sin ur mansbildernas händer frigjorda ställning, skall beteckna deras kastning, eller om nämnda omständighet är betydelselös och endast härrörande från ristarens oskicklighet.

Här synes vara stället att påpeka några på hällristningarne sparsamt förekommande figurer, som synbarligen föreställa ett slags klubblika stridsvapen. De hafva kort skaft och rundt hufvud, bildadt liksom af tvenne byglar, som ofvantill förenas med en knapp, hvarjemte en sådan någon gång äfven är tecknad vid skaftets ända. Dessa figurer träffas på Tab. 25 & 26 fig. 71 m. fl. och en af dem är i förstorad skala aftecknad på Tab. A & B fig. 8. De kunna närmast jemföras med den på sistnämnda Tab. afbildade s. k. Wojwodstaf — ett oriktigt namn, som blifvit dessa vapen tillagda, af den orsak, att dem vi äga i samlingarne för det mesta äro troféer ur Pohlska kriget i början af 16:de seklet. Dessa bestå af sex till åtta hopfogade starka malmskifvor, vanligtvis kantiga, och blifva i konturteckning temligen lika nämnda figurer. De äro påtagligen klubbor eller hjelmkrossare, och deras bruk vet man åtminstone var kändt under korstågens tider. Ehuru veterligen icke någon dylik blifvit uppgräfven ur någon Nordisk forngrift, eller på annat sätt kommit in i våra samlingar, visa likväl ifrågavarande figurer, att dylika vapen, eller några som med dem haft någon likhet till utseende och bestämmelse, här varit nyttjade under hednatiden. Vi igenfinna i dem säkerligen någon art af Nordboernes klubbor eller "kylfor," hvilkas beskaffenhet vi litet eller intet känna, med undantag af det enkla slag, som bestod af ett trädstycke med roten eller grenfästet till slagstad.

Gaddakylfa omtalas någon gång i fornsagorna och öfversättes med spikklubba. Dylika af bronz — sannolikt Gallernas Cateja — äro icke sällsynta, och bestå af en kort, men stark cylinder med utspringande starka tappar eller spetsar, och hvilken varit ämnad att påträda ett kort skaft. Ifrån Krokstads socken, några mil norr om Uddevalla, erhöll jag för några år sedan en dylik, funnen i en uttorkad strömfåra, och hvilken å ena sidan föreställde ett grinande menniskoansigte, men för öfrigt var rikt på spetsar, af hvilka dock tvenne voro afslagna. De under jernperioden brukliga "gaddakylfor" hade antagligen samma form som dessa. En figur, som temligen noga återgifver de sednare, om man afräknar skaftets böjning, hvilken lätt kan vara tillkommen genom fel i teckningen, träffa vi på Tab. 8 fig. 22, och kunna med skäl i densamma se ett stridsvapen af ifrågavarande slag.

Till forntidens beväpning hörde ock *dolken* (Rítíngr, Saxknífr). I Ejgils och Asmunds saga omtalas huru Ejgil hade en dylik i venstra handen, under det han förde svärdet i den högra. Allmogens i Sverige fordom allmänna och ännu i vissa landsorter öfliga sed att bära en knif i skida vid länden härstammar påtagligen ifrån det gamla bruket att vara dolkbeväpnad. Huru denna knif egentligen är eller var ett stridsvapen visar dess begagnande i den forn-Småländska bältespänningen. Dolkar ifrån hednatiden äro ganska sällsynta fornsaker. Jag har likväl ägt en som påträffades jemte ben uti en griftkulle i Skee socken. Den var 12 tum lång, skaftet inberäknadt, med en smal, kölad klinga. Skaftet och hjaltet voro pressade och försedda med bronzsirater. Det synes tydligt, att detta vapen endast varit tjenligt till styng, och ej i likhet med ofvannämnda knifvar, kunde begagnas såsom skärande redskap. De sednare nyttjades äfven och buros vid bältet, samt kallades Tygelknifvar, men böra skiljas från ofvannämnda stickvapen. På Tab. 22 & 23 fig. 65 bär den störste mansbil-

den ett dylikt i bältet, och det vapen hvarmed mannen på Tab. 30 nedsticker stamboen, är synbarligen en Riting eller Saxknif.

Pil och *båge* äro, jemte spjutet, näst klubban, menniskans äldsta vapen och hafva funnits hos alla folk, på huru ringa bildningsgrad dessa än befunnit sig. De omnämnas så långt tradition och teckenskrift gå tillbaka, och pilspetsar höra till de talrikaste fynden från de äldsta bildningsperioderna. Att skicklighet i dessa vapens användande hos våra förfäder var en så högt aktad idrott, att sjelfva konungarne deraf togo sig ämne till berömmelse, äfvensom att bågen ej blott böjdes på jagten, utan ock i striden, är en för väl känd sak, för att tarfva någon bevisning. Man torde likväl få anmärka, att ehuru en sådan färdighet högt värderades, tyckes man likväl af åtskilligt i fornsagorna kunna sluta, att bågens användande i striden ej ansågs ärofullt för utmärkta män emot utmärkta män. Det höfdes dem att gå hvarandra på lifvet med ärliga hugg, och ej att, utan fara för sig sjelf, på långt håll gifva sin fiende döden. Sällan utrustar fornsagorna sina hjeltar med detta vapen, och der så är, nyttjas det merändels endast emot halftroll eller sådana, som — om man så får uttrycka sig — voro ställda utom den tidens folkrätt. Orwar Odd t. ex. använde sina Gusepilar blott mot troll, jättar och nidingsmän. Sällan låta ock dessa sagor någon af sina hjeltar falla för pilskott. I Swolderslaget år 1000 vägrade bågskytten Finn Eyvindarsson att skjuta Ejnar Thambarskelfer på Erik Jarls uppmaning *), och det sannolikt, emedan han ej ansåg det rätt hederligt att på sådant sätt fälla denne frejdade yngling. Deremot fara ofta dvergar och halftroll — svaghetens, listens och bofaktighetens representanter — med bågar. Uti 36 och 42 kapitlen af Rolf Sturlaugssons saga t. ex., der så många vapenbragder skildras, förekommer bågen blott hos dvergen Möndul och halftrollet Grim Ägir, hvilka dermed gjorde åtskilliga smygskott. Skildras åter något lönnmord, t. ex. Odds fosterbroder Asmunds af Ögmund Eythiofsbane, så är pilen begagnad **). Häraf tyckes åtminstone kunna dragas den slutsats, att bågen ej var något berömligt vapen för en frejdad kämpe att begagna, då striden ordnat sig man emot man, äfven om detta brukades af honom under den så kallade skottstriden. Det föranledde ock till det antagandet, att bågen i allmänhet ej hörde till den ättgode och hugstore Nordiske kämpens beväpning, såsom den ock saknas i medeltidens riddarerustning, under det densamma, jemte tre tolfter pilar var lemnad åt fotfolket eller det lägre manskapet. Märkligt nog förekommer på hällristningarne aldrig bågen, såsom nyttjad i *ärlig* strid. De få gånger han der synes, utom vid jagtscener, är alltid fråga om *försåtliga* mord. På Tab. 6 & 7 se vi en bågskytt bakifrån skjuta en fredlig plöjare. På Tab. 22 & 23 fig. 65 siktar en annan på en person, som ej anar något ondt, o. s. v.

Veterligen finnes ingen fullständig båge ifrån Nordens hednatid uppbevarad i våra fornsamlingar. Anförda hällristningsfigurer upplysa, att han, den tid de utarbetades, varit af det äldsta och enklaste slaget, nemligen af en något krökt stång af stål eller träd ***), hvars ändar, "båghalsarne," förenades med en sträng, vanligtvis af snodda senor. Bågar med pilrännor och lås, eller s. k. Armborst, höra till en sednare tid och brukades sannolikt

*) Oddur Munk. Olof Tryggv. S. kap. 251.

**) Orw. Odds S. kap. 22.

***) Alm användes helst till bågar, som synes deraf, att detta trädslags namn ofta användes i de poetiska omskrifningarne af dessa vapen.

icke i Norden före 12:te eller 13:de seklet *). Pilen är ej så tydligt uttryckt på hällristningarne, att dess beskaffenhet deraf kan utrönas. Den bestod eljest af en jernspets, med eller utan hullingar och fästad vid ett smalt trädskaft. Spetsen hade stundom dubbel udd, eller gaffelform, då han kallades Tvioddr. En sådan förvaras på Christiania Museum, och bilden af en sådan igenfinna vi måhända på Tab. 31 fig. 96 och Tab. 32 fig. 104 (?).

Sköldar ses ofta burna af ristningarnes mansfigurer, och vi hafva i det föregående sökt göra sannolikt, att de cirkelformer, rena eller genomskurna med en eller flera diametrar, icke föreställa annat än dylika vapen, hvilkas användande i bildskrift måste vara förenadt med en symbolisk bemärkelse af seger, krigsära o. d.

Den fornnordiska skölden var helst rund. Sådan förekommer den i museerna och på bergtaflorna, och det var denna dess form, som föranledde skalderna att gifva den benämningen af *stridens hjul* (Hilldarhjól). Rundt kring kanten lopp en randskena af jern, någongång af silfver, i hvilken, enligt sagorna, kämparne under berserkaraseriet pröfvade styrkan af sina tänder. På ristningarne synes denna randskena stundom vara dubbel. Midten pryddes af en plåt eller buckla, som ock är uttryckt på afbildningarne. Skölden, som var af läder eller af enkla eller dubbla bräder, var — enligt Gulathingslagen — laggild, om den på yttre sidan hade två, tvärsöfver hvarandra löpande, jernband, och på den inre två band att träda armen igenom. Dessa tvärband betecknas genom diametrarne på de flesta sköldbilderna, hvilka för öfrigt äro så lika de i Christiania Museum förvarade fornsköldar, att man kunde vara böjd att antaga dessa såsom urtyper till de förra. De äldsta sköldarne handterades förmedelst läderremmar, som sedan lemnade rum för ordendtliga handtag, en uppfinning, som Herodot tillskrifver Karerna **). Äfven de Nordiska sköldarne visa sådana handtag på inre sidan. Det är dock möjligt, att dessa icke äro så gamla. Emellertid se vi på sköldbilderna i Stångenäs' klippor, Tab. 33—36, ett öglelikt bihang, hvilket måste hafva ersatt dessa handtag, om de ej funnos. Detta bihang, som stundom är dubbelt, är tydligen en rem eller ett slags gehäng, som äfven tjenade till sköldens bärande om halsen eller på ryggen, och det är otvifvelaktigt detsamma, som omtalas i fornskrifterna under namn af Skjalldfetill eller skjaldarfetli. Den sköld Hrollaug erhöll såsom äreskänk af Harald Hårfager, *hängde* konungen om hans hals. Under stridens hetta, då kamplystnaden öfvergick till raseri och kämparne bröto tvehänds in i fylkingarne, *kastade* eller hängde de sköldarne på ryggen. Remmens eller gehängets bestämmelse är deraf till en del angifven. — Att kämpa utan sköld ansågs berömmeligt, och på Tab. 6 & 7 fig. 17 se vi tvenne män, som utmärka sig derigenom, att den ena kastat skölden under fötterna och den andra lagt den framför sig.

I stället för tvärband, se vi på ett par ristningar skölden förstärkt med koncentriska ringar. På en enda hällristning, Tab. 25 & 26 fig. 72, träffas små fyrkantiga sköldar, ty såsom sådana måste de fyrkantiga figurer anses, som der stå vid mansbildernas uppräckta armar. En och annan ovalform förekommer väl ock, t. ex. den som föres på bröstet på en af kämparne på fig. 17, men är troligen blott tillfällig.

Det är egentligen blott på hällristningarne i Tanum, som vi träffa *hufvudbetäckningar* på mansbilderna. Dessa *hjelmar* äro af trenne slag. De allmännast förekommande äro horn-

*) Uti 21 kap. af Sturles. Sigurd Jorsal., Eysteins och Olofs S. tyckes dock vara fråga om ett armborst.

**) Herod. L. I. cap. 171.

prydda, ofta försedda med en utstående spets för ansigtet, som deraf får en stor likhet med ett fogelnäbb. Några liknande exemplar af dessa skyddsvapen finnas veterligen icke i någon Nordisk fornsamling, men det hindrar icke att från andra håll söka om desamma några upplysningar. De nordliga Germanerne brukade såsom stridshjelmar hufvudhuden af oxar, med hornen qvarsittande, för att genom sitt sålunda afskräckande utseende injaga fruktan hos fienderna. Påtagligen är det motsvarande hufvudbetäckningar, vi igenfinna på ofvannämnda bergtaflor, som sålunda upplysa om ännu en gemensamhet i seder och bruk emellan Skandinaven och hans stamförvandter på andra sidan Östersjön. Här äro således hjelmar af *läder* i fråga, och att dessa lika lätt kunnat skydda för ett hugg, som de bleckhufvor, dem vi finna nyttjade ända in i 17:de seklet, är ganska lätt att inse, särdeles som det är troligt, att sjelfva kalotten af djurets cranium, i hvilken hornen sutto, bibehölls under huden till bättre skydd. Med denna beskrifning på forntyskarnes hjelmar och afbildningarne på bergtaflorna, kan jemföras figurerna på de ryktbara Galhushornen *). Denna jemförelse är så mycket mera på sin plats, som nämnda dryckeshorn, att döma af en på det ena anbragt inskrift med Tyska eller så kallade Anglosaxiska runor, synas varit ungefär jemnåldriga med hällristningarne, äfvensom båda leda sitt ursprung ifrån samma, eller åtminstone med hvarandra beslägtade folk. Flere af på dem förekommande mansbilder hafva hufvudbetäckningar prydda med krokiga uppståndare, hvilka, oaktadt sin längd, icke kunna föreställa annat än horn. Äfven här sluta vi från hjelmprydnaden till sjelfva hjelmens beskaffenhet, att den varit af läder, d. v. s. af hufvudhuden af nötkreatur. Sannolikt hafva dock sådana skyddsvapen ej bibehållit sig i bruk till slutet af hednatiden, och deraf att de förekomma endast på Tanums hällristningar, kunde man kanske draga den slutsats: att de, vid den tid då dessa ristningar uthöggos, endast hos folket i den orten varit vanliga. Att emellertid Nordbon i början af 11:te seklet börjat nyttja en utländsk form på sina hjelmar — synes af ett uttryck af Sighvat skald i Nesieqvädet: Wälska hjelmar **), hvars form och beskaffenhet man dock icke känner. — Tab. 18 & 19 fig. 48 visar en hjelmprydnad, hvilken ej kan förklaras för horn, utan snarare erinrar om de örnvingar, som förr understundom buros på hjelmen.

De näbblika förlängningar, hvaruti hufvudena på menniskobilderna framtill sluta sig, kunna icke beteckna annat än en anordning på hjelmen till ansigtets skyddande emot ett tvärt fallande hugg. Detta synes helt enkelt hafva bestått uti ett från hjelmens främre brätte nedlöpande böjdt jernstycke, och hvilket ej på annat sätt, än anförda, kunnat afbildas på hällristningarne. Dylika förlängningar synas äfven på hjelmbilderna på Tapisserie de Bayeux, af hvilka en är meddelad på Tab. A & B fig. 21. I fornsagorna omtalas ofta Nefbiorg eller Nässkärm, hvilken genom sitt blotta namn visar sig vara just en sådan del af hufvudets skyddsvapen, som man i anförda bildverk uttryckt genom en utdragen spets eller näbb. Vi finna ock i denna modren till det i yngre medeltiden nyttjade, rörliga visiret. Dessa nässkärmar ser man hafva funnits ej blott på nyssbeskrifna hornhjelmar, utan ock på sådana, som saknade hornprydnaden och i följd deraf antagligen voro af en annan konstruktion och ämne.

*) De äro flerestädes afteck nade, t. ex. i Pontoppidans Danske Atlas I Tom.

**) Sturles. Ol. d Hel. S. kap. 47.

Af det andra slaget hjelmar finnes en fullständig form afbildad blott på ett enda ställe, nemligen på Tab. 14 & 15 fig. 37, hvarest den bäres af den stora kämpefiguren. Denna form synes fullkomligt öfverensstämma med de gamles jernhattar, hvilka bestodo af en rund kulle, omgifven af ett starkt brätte (f. Barþ), hvilket var ämnadt att ej blott gifva skydd mot sol och regn m. m., utan ock att värna för sneda hugg — de vanligaste i ärlig huggstrid.

På Tab. 16 & 17 fig. 43 finna vi ett tredje slags skyddsvapen för hufvudet afbildadt, bestående i en ganska hög hatt, som en af de stridande kämparne är utrustad med. Det är osäkert om detta är Skandinaviskt, då nämnde mansbild tydligen tillhörer de landstigna fiender, hvilka här synas bekämpas af ortens innebyggare.

Af de gamles *ridtyg* visa hällristningarne betslet, sporrarne och sannolikt äfven sadeln, hvilka således voro kända då dessa teckningar gjordes — en anmärkning, som vore enfaldig, om ej historien lärde oss, att dessa inrättningar hos andra folk, t. ex. Grekerne, voro långt yngre än ridkonsten, och förhållandet utan tvifvel varit detsamma i Norden. Om hästens användande i striden hafva vi nämnt i det föregående. Att bruket att sko dessa djur är ganska gammalt, visa såväl de ur ättehögarne icke sällan upptagna hästskor — bredare än de nu brukliga och oftast utan hakar — som ock de bilder af dylika, hvilka i en aflägsen tid blifvit inhuggna på klippor, särdeles i Norrige och i Sveriges nordliga provinser. På här meddelade hällristningar hafva vi skäl att söka en hästskobild på Tab. 33 & 34 fig. 110 och måhända ock på Tab. 5 fig. 15 (?). *Betslet*, eller rättare sagt *tyglarne*, äro synliga på blott ett ställe, nemligen Tab. 1 fig. 1. Det förra träffas icke sällan i forngrifter och utgöres af en enkel ledad stång, lik de hos allmogen ännu brukliga. *Sadeln* skall säkert betecknas genom den uppstående figuren på den ena djurbilden på Tab. 2 fig. 3, så föga liklig denna figur än kan synas. Den äldsta sadeln, hvaraf numera knappt små fragmenter finnas att se, har väl närmast liknat de höga bomsadlar, som ännu begagnas i flere landsorter. De på nämnda figur uppstående knappar afse säkerligen bommarne, eller sadelbågarne, som de förr kallades. *Sporrar* äro afpildade på Tab. 37 & 38 fig. 126. Formerna på desamma äro sinsemellan skiljaktige, men orsaken dertill bör sannolikast sökas i tecknarens eller stenhuggarens vårdslöshet, ehuru det ej vore omöjligt, att till den öfre af dessa figurer uppleta urbilder i fornsamlingarne. Den nedre har likhet med nu brukliga sporrar, eller ännu närmare med de ur ättegrifterna upptagne, hvilka vanligtvis bestå af en kort spets, utgående från en bygel till redskapets fästande på foten. Sporrkringlan uppfanns först under riddartiden, och utgjorde i början ett distinktionstecken för riddaren, såsom hvilket hon äfven sedan, under formen af en månguddig stjerna med långa strålar, fortfor att bibehålla sig.

På samma hällristning, der dessa sporrbilder förekomma, och ställda nära intill dessa, ser man två rosformiga figurer, öfver hvilkas betydelse här är rätta stället att yttra sig. Just deras förhållande till nämnda sporrbilder gifver anledning att öfver dem våga en förklaring, hvilken ej gerna kunnat äga rum, om de stått ensamma eller tillsammans med andra figurer än dessa. Det är min enskiljda öfvertygelse att de föreställa dessa märkvärdiga redskap, bestående i många i hvarandra, omkring en större ring, fästade runda och ovala jernringar, hvilka i myckenhet förvaras i Norrska och äfven, fastän mera sparsamt, i Svenska samlingar af fornsaker. Dylika redskap, hvilka hafva en stor likhet med ett slags så kallade

Tanklås, sammansatta af i hvarandra gripande ringar, som man någongång får se hos allmogen, äro ganska vanliga fynd i grafhögar i Norrige och angränsande trakter af Sveriges nordliga provinser. De träffas *alltid* tillsammans med betsel, sporrar och stigbyglar, och hafva således bestämdt tillhört de gamles ridtyg; men på hvad sätt eller till hvad ändamål de dervid varit använda, är svårt att till och med gissa, då flere fornforskares bemödande att uppsöka några liknande saker hos allmogen i det inre af Norrige hittills förblifvit fruktlösa. Öfver deras bestämmelse kan derför icke heller här någon förklaring afgifvas eller ens försökas, ty vi våga knappt framkomma med den hypothesen, att de varit ett slags hästskramlor, hvartill annars anledning gifves af den i v. Linnés "Skånska Resa" beskrifna "ringstafven", som de Skånska boskapsvaktarne på hans tid begagnade för att sammanhålla sina hjordar, och som till idéen hade någon likhet med ifrågavarande redskap. De sednare äro emellertid de enda *kända* föremål, med hvilka nämnda figurer kunna jemföras, och, om än olikheten dem emellan icke är ringa, bör man erinra sig, ej mindre den föga skicklighet hvarmed på mångfaldiga ställen urbildernas former äro återgifna på hällristningarne, än vår obekantskap med berörda redskaps utseende i sitt fullständiga skick, då de kunnat vara försedda med hvarjehanda bihang, som vid likets förbränning eller i jorden gått förlorade. — Figurernas hufvuddrag, en sammansättning af öglor eller ringar, är emellertid tydlig, och deras grannskap med sporrbilderna en vigtig omständighet för deras tydning.

Ej mindre de historiska än de romantiska fornsagorna nämna stundom *vagnen*, såsom känd och begagnad af våra förfäder under hednatiden. Den nyttjades ej blott i dagligt bruk, utan ock i striden och vid gudstjensten. Äfven om dylika upplysningar saknats från detta håll, skulle man kunnat sluta till ett så gammalt bruk af detta åkredskap här af dess bruk hos andra folk, med hvilka Nordboerne den tiden stodo i beröring, och hvars nyttiga inrättningar de otvifvelaktigt skyndat att tillegna sig. Hos Britterne t. ex. var vagnen i bruk redan vid Romarnes första invasion. Hos Ossian förekommer en märkvärdig beskrifning på en stridsvagn hos Gaelerne, ett folk med hvilket Vest-Skandinaven, isynnerhet Bohuslänningen, underhöll en liflig förbindelse, och hvilken vagn användes just i striden med sistnämnda folk (Lochlins innebyggare). Men vi hålla oss till våra egna sagointyg. I Eddiska sångerna, t. ex. i Thryms- och Hymersqväden, omtalas Thors *vagn*, på hvilken han åkte, dragen af bockar. Deraf namnet Auka-Thor. Detta begrepp om guden, såsom *åkande*, är oskiljaktigt ifrån föreställningarne om honom sjelf och sannolikt lika gammalt som de sednare. Thorsmythen lefver ännu ej blott i sägnerna, utan ock i vidskepelsen hos allmogen, och den förvarar minnet af hans vagn lika lifligt som af hans hammare eller viggar (kastyxa). I forntiden *afbildades* också samma gud såsom åkande, hvilket ännu mer styrker vagnens uråldriga bruk. I Thorgerd Horgabruds stora tempel på Dale Gudbrands gård satt Thor på en vagn, likaså i hufvudtemplet på Möre, der vagnen var förspänd med konstigt arbetade bockar, hvilka ock gingo på hjul. Äfven andra gudomligheter, Frey och Freya m. fl., föreställdes åkande. I Olof Tryggvassons saga kap. 243 omtalas en Freyrsvagn öster i Sverige, sannolikt i Småland. Denna vagn inneslöt en man, som folket trodde vara guden lifslefvande, samt rördes af en prestinna, hvilken gällde för Freys hustru. Ännu omkring år 995 kördes den på eftervintern öfver bygden, för att bereda god årsväxt. Vid en sådan färd var en viss Norrman,

Gunnar Helming, som lyckats tillvinna sig vice gudinnans ynnest, närvarande. Det var då stark snöyra, och vagnen kunde endast med svårighet fortskaffas. Det beledsagande folket skiljde sig småningom från tåget, så att slutligen endast gudaparets representanter och Gunnar voro qvar. Den sednare tröttnade slutligen, trots prestinnans med hot blandade uppmaningar, att leda hästarne, utan satte sig upp jemte henne och lät öken gå som de ville. Frey anföll honom då från sin plats, men Gunnar, som var nychristen och ville inlägga ära och förtjenst genom kamp med den förmenta gudomligheten, satte sig till motvärn, bröt upp den täckta vagnskorgen och körde Freyr till skogs, hvarefter han med prestinnans goda minne intog hans plats, den han bibehöll ända till dess omständigheterna tvingade honom att med sin qvasi-gudinna, som under tiden blifvit hans hustru, öfvergifva sin höga plats och söka sig en fristad i Norrige. Berättelsen lemnar märkliga upplysningar om de vagnar, som brukades vid hednagudstjensten. Den var tvåspänd och framforslades med hästar. Den hade två platser, en täckt och en öppen, och åtminstone den sednare ägde rum för två personer. Stridsvagnen omtalas af Saxo i berättelserna om Bråvallaslaget år 740. Harald Hildetand kämpade och fann sin död på en sådan. På en prägtig, täckt vagn hemförde Harek Gand kon. Halfdan Svartes i Norrige, från Hake Berserk röfvade, brud Ragnhild, omkr. år 852 *).

På hällristningarne i Brastads socken, såsom på Tab. 33 & 34 fig. 110 och på Tab. 35 & 36 figg. 123 och 124 ser man några bilder af vagnar. Dessa bilder visa tvenne ringar eller hjul, förenade genom kroklinier, ifrån hvilka åt samma sida två eller tre strekar utgå, och beteckna anordningen för anspannet. En liknande bild träffas på Kiviksmonumentet, och har denna öken och körsvennen tydligen uttryckta. Likheten emellan denna vagnsbild och de på de Bohuslänska bergtaflorna förekommande är så omisskännelig, att ingen, som jemför dem, någonsin kan misstaga sig om de sednares betydelse. Man kan af dem få ett temligen redigt begrepp om beskaffenheten och utseendet af forntidens vagnar. De visa att dessa haft blott två hjul, små och, att döma af de felande radierna, bestående af hela trädskifvor. Emellan dessa svängde korgen, eller ock vägde han på axeln. Kanske det sednare är det rättaste. Det förra förutsätter en större anordning för beqvämlighet, än man kan hafva skäl att antaga i en så aflägsen tid. Likväl låter Ossian den Gaeliske höfdingen Cuhullins vagnsborg "högt bindas upp af tusende remmars tal" — ett intyg, som dock ej kan bevisa samma förhållande i Norden, särdeles som äktheten af några delar af detaljbeskrifningen på denna vagn blifvit satt ifråga **). För bättre förstånd af ifrågavarande figurer och den äldsta Nordiska vagnen böra vi fästa uppmärksamhet vid ett slags körredskap, som ännu brukas i norra Bohusläns och Dahlslands fjellbygder, och kallas *Hjultrom.* Detta består af en spjelkorg, rymlig nog att mottaga ett hölass för ett par hästar. Den framskaffas på två små, starka hjul, ssmt är så fästad vid axeln, att den främre delen har en högst ringa öfvervigt framför den bakre. I korgens främre ända äro fästade ett par små kälkar eller medar. Det hela är så inrättadt, att, då detta fordon drages på jemn väg eller uppför en backe, hvilar korgens tyngd jemnt på axeln. Då det bär utför backe åter, skära medarne i marken och hindra vagnen, hvars fart de sålunda minska, att störta på dragarne. Hjulens

*) Sturles. Halfdan Svartes S. kap. 5.

**) Se noterna till nämnda ställe i Arfvidssons öfvers. af Ossians Sånger 2:dra del. p. 36 sqq.

låghet och vagnens bredd göra, att den endast med svårighet kan välta, hvilket, i förening med nämnda anordning af redskapet, såsom ett mellanting emellan vagn och släde, gör detsamma till det aldra lämpligaste kördon i kuperade trakter, der antingen inga eller högst bristfälliga och föga banade vägar förefinnas. Vi misstaga oss säkerligen icke, om vi i dessa Hjultrom söka den äldsta formen af de i Norden brukliga vagnar och tänka oss liknande urbilder för vagnsfigurerna på hällristningarne, naturligtvis med den skillnad, som måste vara emellan en åk- och en arbetsvagn. I följd deraf böra vi ock antaga, att korgen på de gamles vagnar varit så fästad, att den stundom kunnat släpa med någon af ändarne, och vagnen således haft någon likhet med de hos Grekerna och andra folk förr brukliga charer. Beskrifningen på Harald Hildetands vagn tyckes ock angifva något sådant, då Saxo säger: att vagnens bakdel tillika med hjulen voro täckta med lik af stupade fiender. Följaktligeu var detta parti af vagnen lägre än de öfriga, och uppgången var sannolikt derifrån, under det framstycket, genom sin höjd, tillika bildade en borg för den stridande. Detta gäller åtminstone stridsvagnen, hvars konstruktion likväl kunnat varit skiljaktig från den af vagnar till annan bestämmelse. Saxo utrustar bemälte vagn med spjut och liar, hvilka skulle orsaka manfall i fiendens leder, då den framjagades, och hvarigenom den sålunda fick likhet med de af Xenophon beskrifna stridsvagnar, hvilka begagnades i slaget vid Kunaxa år 401 f. Chr. Om sådant verkligen varit förhållandet, eller Saxos bekantskap med de sednare föranledt honom till en sådan uppgift, är svårt att afgöra; men emedlertid träffade Lagman Thorgny en något liknande anordning i Fyrisältan, för att bryta Styrbjörn Starkes slagtordning, då han lät sammanoka hästar och tjurar, samt fästa stickvapen i oken, hvilket ock medförde åsyftad verkan, då djuren inrusade i hären. Vi lemna derhän, huruvida de på tistelstångens ända på vagnsbilden Tab. 35 & 36 fig. 125 fästade bågar skola beteckna skärande redskap för dylikt ändamål.

Det anförda exemplet af Freyrs vagn, jemte flera andra, visa att dessa fordon varit tvåspända, hvilket var det vanligaste äfven hos andra folk. Vagnen på Kiviksmonumentet drages ock af två hästar. De öfriga liknande bilderna på hällristningarne visa, att anspannet skett förmedelst en stång och två skacklor, hvilka äro tydligt uttryckta. Skacklor omtalas redan i Thryms qvida, såsom tillhöriga Thorsvagnen. Härigenom måste de äldsta vagnarne hafva skiljdt sig ifrån deras förmodade afkomlingar, de förutnämnda Hjultrommen, hvilka förspännas med en så kallad ree af linor eller kedjor, som förmedelst en svängel fästas vid kördonets framända.

Att Freyrs vagn var försedd med en brädkur, är anmärkt i det föregående. Halfdan Svartes vagn var täckt på annat sätt, nemligen med ett tält, hvarmed väl förstås ett stycke väf, som spändes öfver i vagnens hörn satta uppståndare, och efter behag kunde uppsättas eller nedtagas. En med kostbara tyger tältat vagn omtalas ock i fragmenterna af Norna Gests Saga kap. 8.

På en liten ristning nära Tossene kyrka på Sotenäs träffas en figur, hvilken ej kan förklaras för något annat än en vagnsbild (Tab. 32 fig. 102). Denna har *fyra* hjul, och afviker således ifrån förutbeskrifna bilder. Denna afbildar möjligtvis en lastvagn, då de andra föreställa stridsvagnar och kanske sådana, som uteslutande voro ämnade att fortskaffa personer vid vanliga resor. Att emedlertid, i en yngre tid, än de här afhandlade, körred-

skap för sistnämnda ändamål varit nog sällsynta i Sverige, kan inhämtas af den bekanta anekdoten om Konung Carl Sverkerssons Danska brud, som beklagade sig öfver att ej i Sverige kunna få, såsom i sin faders land, "köresven och förgyllande karm (vagn)."

Och de Svenska fruar svarte med akt och heder:
"J före oss hit inga Jutska seder."

Främst, tydligast och talrikast framstå på hällristningarne minnena af våra förfäders *sjöväsende*. Nästan ingen ristning finnes, der skeppsfigurer icke förekomma, och ganska få, der dessa icke utgöra de *flesta* föreställningarne, under det de vanligen äro utförda med en omsorg och prydlighet, som man ej vårdat sig om att gifva bilder af annat slag. Redan förut hafva vi yttrat, att dessa skeppsformer i allmänhet symbolisera de handelsresor och vikingatåg, hvaruti de deltagit, som i dessa bergtaflor fått sina minnesristningar, äfvensom det sannolika deruti, att berörda figurer dels, hvar för sig, beteckna en dylik sjöresa, dels, flere tillsammans på en ristning, antalet af de fartyg, som deltagit i ett sådant företag. Genom den öfverträffande talrikheten af dessa framställningar, och den omsorg man egnat deråt, bilda hällristningarne ett märkligt sidostycke till de äldsta skrifna fornsagorna, i hvilka, med få undantag, scener ur hjeltarnes sjölif, genom sin talrikhet, utförlighet och prakt, tränga öfriga skildringar i bakgrunden. Äfven detta förhållande bidrager till bevisningen om frändskapen af dessa båda fornhistoriska källor, såsom omhandlande personer af samma stam, land och seder och händelser af samma beskaffenhet och till en del från samma tidsperiod. Sagornas beskrifning på Nordbons skepp passar äfven fullkomligt in på ristningarnes skeppsformer, och genom jemförelse dem emellan kan man få ett temligen redigt begrepp om utseendet af de fartyg, med hvilka Nordens vikingar plöjde hafven, på jagt efter ära och byte.

De gamle hade flera slags fartyg, allt efter de olika yrken, i hvilka de användes. Så omtalas *Knarrar* och *Byrdingar*, såsom egentliga handelsfartyg, och *Duggor*, som nyttjades vid fisket. Knarrarne äro sannolikt liktydiga med Hafsskeppen, hvilka af alla voro de starkast byggda. Möjligtvis kunna bilder af sådana förekomma på hällristningarne, utan att man dock kan skilja dem från mängden af de öfriga skeppsformerna, hvilka tydligen föreställa *krigsskepp*. Dessa sednare, vanligen kallade *Långskepp*, blifva derföre de, åt hvilka vi egna en nogare uppmärksamhet. Ett särskiljdt slag af långskepp kallades *Drakar*. De voro rangskepp, hvilka till storlek, styrka, prydlighet och beväring vida öfverträffade de andra härskeppen; men synes föröfrigt haft lika konstruktion, inredning och tackling som dessa. Sitt namn erhöllo de — enligt en gammal åsigt — af stamprydnaderna, hvilka bestodo af ett på framstammen fästadt drakhufvud och en stjertbild af samma djur, hvilken uppsteg ifrån bakstammen. Det spända seglet liknades vid drakens vingar. Emedlertid träffades icke alltid denna samma prydnad på drakskeppen, under det den, såsom ristningarne visa, ofta utmärkte de egentliga långskeppen, hvadan det är sannolikast, att bemälda skeppsbenämning af drakar varit traditionell och uppkommit deraf, att de varit de *första*, som nyttjat drakprydnader, hvilka sedan blefvo gemensamma för flera. De egentliga långskeppen voro mindre än föregående, och af dem bestodo hufvudsakligast vikingaflottorna. Att döma af den korta tid, på hvilken ett sådant kunde förfärdigas, äfvensom af den lättbet, hvarmed de på rullar transporterades öfver land o. s. v., synas de icke varit särdeles

drägtiga och starka. Storleken af de fordna härskeppen var dock ej så särdeles ringa, som man i allmänhet nu föreställer sig. Sagorna öfverflöda af beskrifningar på drakarnes storlek och pragt, utan att dock lemna annan måttstock för den förra, än besättningens antal. Endast på det största och berömdaste af dessa, Olof Tryggvassons Ormen Långe, har man en bestämd längduppgift. Sturlesson säger om detta skepp: att den del af kölen, "som hvilade i gräset," således, för att nyttja en båtbyggareterm, "kölen emellan pinnarne" var sjuttiofyra alnar lång, hvilket väl ungefär är detsamma som på någon af nutidens svåra fregatter. Man har ock velat beräkna, att detta sin tids jättefartyg förde omkring 1000 mans besättning *). Dess storlek och styrka finnes annars af dess långvariga försvar emot tre förenade magters flottor, hvilka endast med svårighet kunde bemägtiga sig detsamma. Samme författare omtalar, att manskapet på Erling Skjalgssons skepp öfversteg tvåhundrade, likväl ovisst om roddarne äro härunder inbegripna. Samma, eller något större antal tyckes man, att döma af besättningens styrka på vanliga långskepp, tryggt kunna tillägga drakskeppen i allmänhet, om hvars storlek man föröfrigt kan bilda sig en föreställning af det faktum, att de kunde bestigas från andra härskepp, endast förmedelst fällda träd och andra äntringsmedel. Vidkommande de egentliga långskeppen, var deras storlek ganska olika, allt efter den utrustandes förmögenhet och behof. Den beräknades efter roddarbänkarnes antal, hvilket merändels höll sig emellan 20 och 30, och man synes, hvad vanliga långskepp vidkommer, böra anse hela besättningens antal hafva förhållit sig till roddarbänkarnes antal såsom 4 till 1. Detta lämpar sig väl till — enligt hvad jag vill påminna mig — Hirdskra's uppgift, — som dock gäller en yngre tid — att på hvarje långskepp, sådana nemligen som utrustades i ledingen, voro 120 man **), äfvensom till sagoberättelserna om bemanningen på några frejdade vikingars skepp, t. ex. Orwar Odds, som hvardera hade hundrade kämpar ombord, likaså Ejgills. På Herauds voro 62, på Halfs 60, samt på Asmunds 30, utom roddare och annan besättning o. s. v. Ett långskepp med 100 mans besättning har ej kunnat haft mindre än 35 alnars köl, och således till längden motsvarat en vanlig skonert.

Att drakskeppen, under hvilken benämning vi innesluta de större och utmärktaste härskeppen i allmänhet, varit byggda på kravell är otvifvelaktigt. Detta kan tydligen inhämtas af Sturlessons berättelse om Ormen Långes byggnad, der det säges, att skeppet var "stortimradt" och att bordfyllningen af grofva plankor kunde försiggå, äfven under byggmästaren Thorberg Skafhugs längre frånvaro. Deremot kan man af den korta tid, på hvilken de mindre långskeppen byggdes, äfvensom af den förstörande verkan stenkastningen på dem öfvade, sluta, att dessa, liksom byrdingarne, varit byggda på klink ***).

Till formen voro de gamle härskeppen långa, men smala, såsom lämpligast var för fartyg, hvilka mestadels framskaffades med rodd. För samma ändamål skall bottnen äfven varit plattare, hvarigenom de ock voro i stånd att befara grunda vatten och lätt på rullar

*) Enligt Sturlesson voro i förrummet 50 man, i förskansen 17, samt 8 i hvarje halfrum; räknas 2:ne halfrum på hvart skeppsrum, hvilka sednare på Ormen Långe voro 34, så utgjorde manskapets antal, utom deras, som försvarade lyptingen, öfver 600.

**) Nemligen ett *storhundrade*, hvilket gäller äfven om Odds och Ejgills manskap.

***) De lodrätta strekar, som på de med blotta omgifningstsrek tecknade skepp, förena kölen med däcket, kunna antagas föreställa skeppens *intimmer*. Någon gång ser man dessa lagda korsvis och i zigzag.

kunde transporteras öfver land. Åt de mycket bugtiga stammarne voro de starkt afspetsade, i likhet med en del af våra skärgårdsbåtar. Detta synes ej mindre af flere hällristningsfigurer *), än af de stensättningar på marken, hvilka äro kända under namnet *skeppsformer*, och tydligen skola föreställa skepp. Dessa äro alltid starkt tillspetsade i ändarne. Den märkligaste af dessa fornlemningar, det berömda skeppet vid Blomsholm i Bohuslän, Vette härad, ger en ganska redig föreställning om utseendet af ett långskepp eller drake, som här är afbildad i full storlek. Längden är sjuttio alnar och bredden midskepps omkring femton. Hela fornlemningen bildas af 47 resta stenar, af hvilka stamstenarne äro $14\frac{1}{2}$ och 11 fot höga, och de andra aftaga i storlek så småningom, i den mon, de nalkas midskepps, der de blott hålla 3 fots höjd, och hvarigenom fartygets högre resning åt skans och back är angifven. Sidostenarne angifva antalet af intimren, eller — som dock är mindre sannolikt — af roddarbänkarne, af hvilka då hvarje stenpar föreställer en **). Åt stammarne är, såsom sades, figuren mycket spetsig. Hela skeppet har likhet med de nu brukliga sniporna. Detsamma kan iakttagas vid liknande fornlemningar på Gottland i Eskelems och Alhskogs socknar, och i Kånna socken af Småland ***), samt flerestädes. Skeppens båda stammar voro följaktligen likformiga, och denna likhet ser man af flere skeppsbilder på hällristningarne stundom hafva gått ända derhän, att bakstammen bar samma prydnad som framstammen, såsom ett djurhufvud eller dylikt. Detta öfverensstämmer fullkomligt med Taciti beskrifning på Svionernas — Svearnes — skepp i slutet af 1:sta seklet, hvilka han säger hade likformiga och spetsiga stammar, saknande segel, men framroddes med åror, som icke voro fästade i skeppets sidor, utan lösa †).

De flesta skeppsformer på hällristningarne öfverensstämma deruti, att de visa en slags förbyggnad framför den starkt böjda framstammen och stundom äfven för bakstammen. Det var denna omständighet, som föranledde en fornforskare att i dessa bilder se en motsvarighet till Söderhafsvildarnes kanoter med sina dubbla stammar, och om hvilken åsigt vi förut yttrat oss. Någon så beskaffad dubbelstam kan naturligtvis icke komma i fråga på så inrättade fartyg, som de hvilka här äro afbildade. Deremot synes uppenbart, att ifrågavarande båglika uppståndare utomkring skeppets ändar äro en slags förbyggnad till stammens skydd. I en tid då seglationsväsendet var långtifrån så betryggadt som nu, och de svagare fartygen måste hålla sig inomskärs, eller utmed stränderna, hörde påseglingar och landstötningar säkert till de alldagligaste händelser, och dels emedan skeppens svaga sammansättning ej utan det helas förlust, tålde dylika, och dels emedan gallionen vanligtvis var ett arbete af konstvärde och kostbarhet, men som vid påstötning lätt gick förlorad, var nödvändigt, att till skydd, för såväl det ena, som det andra, hafva en dylik förbyggnad, som mottog den första och hårdaste stöten. Men härmed har säkerligen ett annat ändamål varit förenadt, nemligen att försvåra äntringen från ett fiendtligt skepp — en mening, som redan är yttrad af en ut-

*) Dock icke af alla, ty ganska många skeppsformer visa en olika böjning på framstammarne.

**) Se vidare Bohusl. Hist. och Beskr. II, p. 192 och R. Dykecks förtjenstfulla skrift Runa för 1845.

***) Aftecknade i Nord. fornlemningar af Liljegren och Brunius 3, 11 & 12 häft.

†) Forma navium eo differt, qvod utrinqve prora paratam semper appulsui frontem agit, nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt solutum, ut in qvibusdam fluminum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel illinc remigium. Tacit: de moribus Germ. cap. 44.

märkt fornforskare i Norrige *). Vi erinra oss, att, vid sjöstrider emellan de gamle Nordboerne, det hårdaste anfallet gällde stammarne, isynnerhet framstammen, hvarföre ock de dugligaste kämparne der hade sin plats. Det förefaller derföre ganska sannolikt, att mera omtänksamma vikingar haft någon utbyggnad vid dessa delar af skeppet, som kunnat afhålla en öfverlägsen fiendes häftigaste angrepp, under det den otvifvelaktigt var så beskaffad, att den ej hindrade dem sjelfva, då de gingo offensift tillväga, eller ansågo lämpligt att låta huggstriden komma till stånd. Detta blir lätt begripligt, om man antager, att denna förbyggnad varit rörlig. Om man, i enlighet med afbildningarne på hällristningarne, tänker sig berörde inrättning hafva bestått af en efter stammens krökning böjd bjelke, är antagligt, att densamme med ett ledjern varit fästad vid kölens ända, hvadan den kunnat både läggas intill och skjutas ifrån stammen. Då det sednare behöfdes, måste den hafva hållits i sin vederbörliga ställning genom tvärträn, eller ett slags, med hakar försedda, fällbommar, hvilka fästades med ena ändan i stammen, och med den andra i den krumma bjelkens insida. Genom denna anordning blef ifrågavarande inrättning särdeles lämplig för sistuppgifna ändamål, då man dermed väl kunde hindra andra, men ej sig sjelf. Nämnde fällbommar, eller tvärträn, till *stamskärmens* — såsom vi kunna benämna denna förbyggnad — fasthållande se vi flerestädes uttryckt på hällristningarne, såsom t. ex. på Tab. 33 & 34 fig. 110 och Tab. 31 fig. 95. Någongång, ehuru högst sällan, äro dessa stamskärmar dubbla, såsom t. ex. på Tab. 37 & 38 fig. 126, ofta träffas de deremot framför båda stammarne. Ibland finner man dem äfven försedda med utlöpande spetsar, hvarigenom deras ändamålsenlighet naturligtvis ökas, och hvilka spetsar äro en motsvarighet till Romarnes rostra och Grekernes εμβολοι. Dylika omtalas verkeligen äfven i de Nordiska fornskrifterna under namnet Brandar á skipum **), och finnas aftecknade på Tab. 33 & 34 fig. 110. Att de hafva varit af jern är ganska sannolikt.

Af nyssnämnda stensättning vid Blomholm, samt af många hällristningsfigurer och teckningar på run- och grafstenar från ungefär denna period, se vi bestyrkt det i fornskrifterna antydda förhållande, att skeppen voro betydligt högre vid stammarne, än midtpå. Skeppets inredning gjorde väl detta nödvändigt. Sjelfva stammarne reste sig högre än det öfriga och slutade sig i någon skulpterad prydnad. Ett djurhufvud satt vanligtvis på framstammen. Dessa djurhufvud, efter hvilka skeppen buro namn, såsom t. ex. Ormen, Visunden (Bisonoxen) och Tranan o. s. v. voro med mycken konst och kostnad förfärdigade. De på Ormen Långe och på Halfdan Branafostres drakskepp — många andra att förbigå — voro utskurna med stort mästerskap och helt förgyllda. Den del af stammen och borden, som slöt sig till dessa *hufvud*bilder, kallades *halsen*, hvarefter benämningen öfvergick på den främsta delen af backen, och bibehåller sig ännu såsom sjöterm i "styrbords- och babordshalsar ***)." I nacken eller rättare i halsen till berörda hufvud var ett skåp eller en låda. Deruti förvarade, enligt sagan, Helge Thoresson de dyrbarheter han fått af konung Gudmunds på Gläsisvall dotter Ingeborg †). Dessa hufvud voro eljest lösa, så att de kunde ned-

*) Cristie: i Urda 1:sta B. 1:sta häftet p. 92.

**) Se Björn Haldorsens Islandske Lexikon I, p. 103.

***) Af liknande anledning har trotigen benämningen *Låring* på den del af fartyget, som är närmast bakstammen eller *stjerten*, uppkommit.

†) Fragmenter af Helge Thoressons S. (hos Björner).

tagas, hvilket skedde då man af någon orsak fruktade, att skeppet skulle igenkännas. Det ansågs i följd deraf fegt att segla utan dessa prydnader, hvadan konung Sven Tveskegg, då han, under förberedelserna till Svolderslaget, trodde sig i Erling Skjalgssons skepp se Ormen Långe, hånfullt utropade: "Rädd är nu Olof Tryggvasson, då han ej vågar segla med hufvudet uppe på sin drake *)." Det torde slutligen böra anmärkas, att de gamle Nordboarne begagnade dessa gapande djurbilder på sina skepp, ej blott för prydnadens skull, utan ock i den mening, att desamma kunde förfära och bortjaga fiendernas "fylgior" eller förmenta skyddsandar **). Ett bevis på tillvaron af en sådan tro lemnar en berättelse, som jag någorstädes sett hos Sturlesson eller annan sagoskrifvare, om en Islands- eller Grönlandsfarare, som vid ankomsten till land lät nedtaga djurhufvudena på sina skepp, för att icke dermed förskräcka landets råandar ("landvettar") ***).

Bakstammens prydnad motsvarade icke alltid till sin betydelse förstammens. Vanligen föreställde den väl stjerten till det djur, hvars hufvud var afbildadt i förn, men hällristningsfigurerne visa på mångfaldiga ställen afvikelser härifrån. Likaså åtskilliga sagointyg. Ganska ofta såg man hufvuden i begge stammarne, och någongång i bakstammen en stjert till ett annat djur, än det, hvars hufvud prunkade förut.

Af ett ställe hos Sturlesson †) har man velat sluta till, att utomkring relingarne lupit en smal kant, på hvilken man, ehuru med största svårighet, kunde gå. Ändamålet med denna anordning är svår att gissa, särdeles då man icke är fullkomligt säker på att en sådan fanns till, kanske den tjenade till de förut omtaldta stridsskärmarnes fästande. Deremot känner man med säkerhet, att skeppen någongång brukade förhydas ofvan vattengången med jernplåtar ††). Der ett sådant försigtighetsmåt varit mera af nöden, nemligen under vattnet, synes man åter icke hafva användt det, hvaremot man förstod att skydda denna del af fartyget emot skeppsmasken (Feredo navalis), genom att inbyra borden med skältran, eller med dylik uppblandad tjära. En eller tvenne portar på hvardera sidans skansklädning bildade ingångarne. För öfrigt var den del af skeppsskrofvet, som reste sig ofvan vattengången, utstyrd med all möjlig prakt, efter den tidens smak och tillgångar, såsom med förgyllningar, snidverk och brokig målning, Sagornas mångfaldiga och omständliga beskrifningar härpå äro ett motstycke till den prydlighet, man med så mycken omsorg företrädesvis gifvit åt flertalet af hällristningarnes skeppsformer.

Rodret, sådant det brukas och är placeradt på nutidens fartyg, synes i *allmänhet* icke varit nyttjat här i äldsta tider. Åtminstone förekommer dess bild högst sällan på hällristningarne. Enligt Taciti beskrifning på Svionernes skepp, kan man på dem icke gerna tänka sig något dylikt. De styrdes väl i likhet med hvad man ännu alldagligen får se i skärgården, med en från lovartssidans låring utstucken åra, eller årlikt styre, af ungefär samma

*) Olof Tryggvas. S. kap. 248.

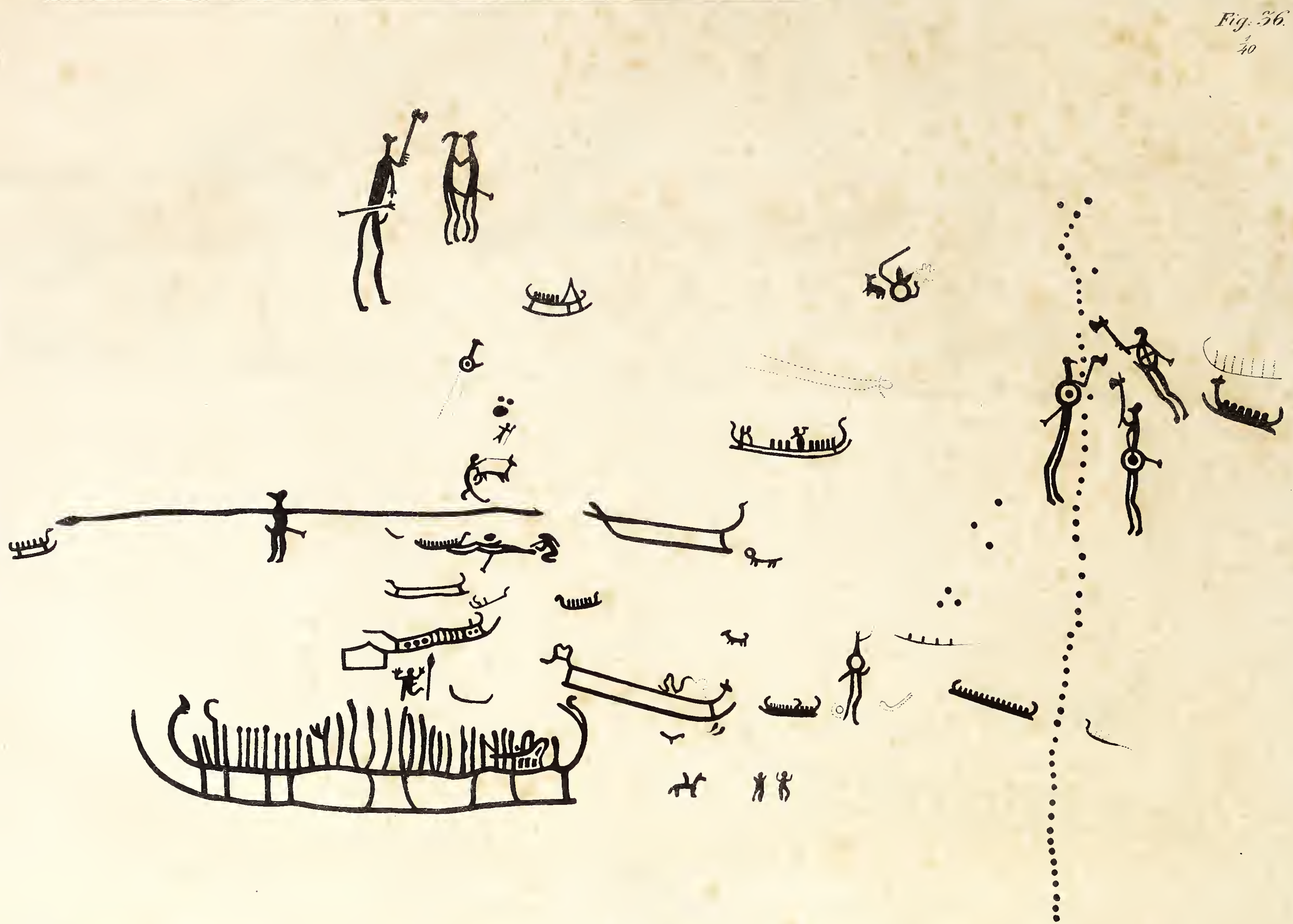
**) G. Schöning, Norges Riiges Historie, 2 del. p 94.

***) De vanligaste stamprydnader på hällristningarnes skeppsformer äro djurhufvud med uppstående horn eller öron, och stundom med utsträckt tunga. Talrikt förekomma ock spiralformiga böjningar. Dessa hafva, särdeles på Stångenäsets ristningar, uppstående spetsar, som gifva dem någon likhet med harhufvud. Dessutom träffas sirater af foglar, vingar, händer och mångfaldiga andra föremål.

†) Olof Tryggvas. S. kap. 92.

††) Sådan förhydning ägde Ellida och Halfdan Branafostres drakskepp, enl. Frithiofs S. kap. 1 och Sorle Starkes S. kap. 11.

Fig: 36. 1/40

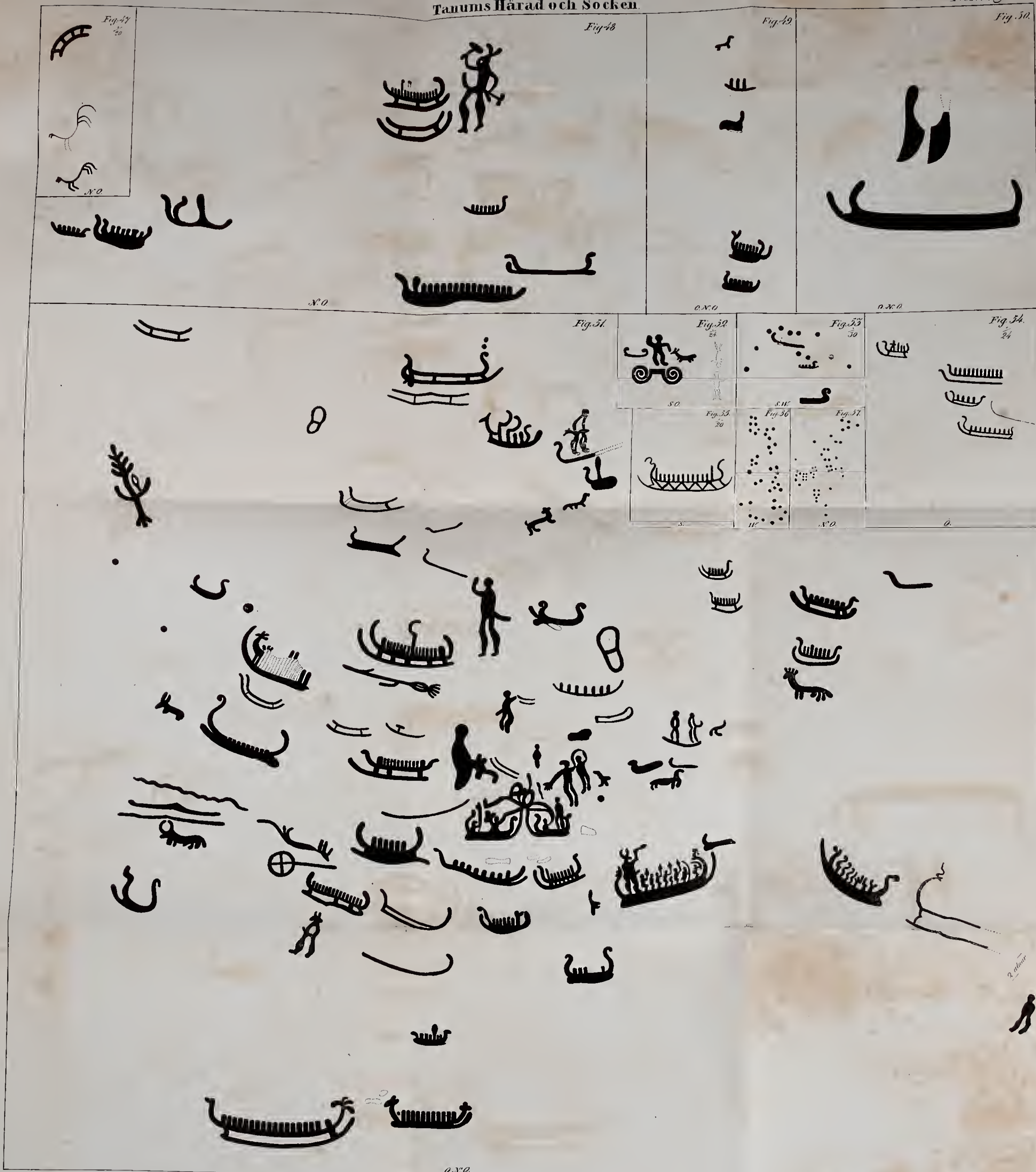

J. E. Holmberg del. Öster.

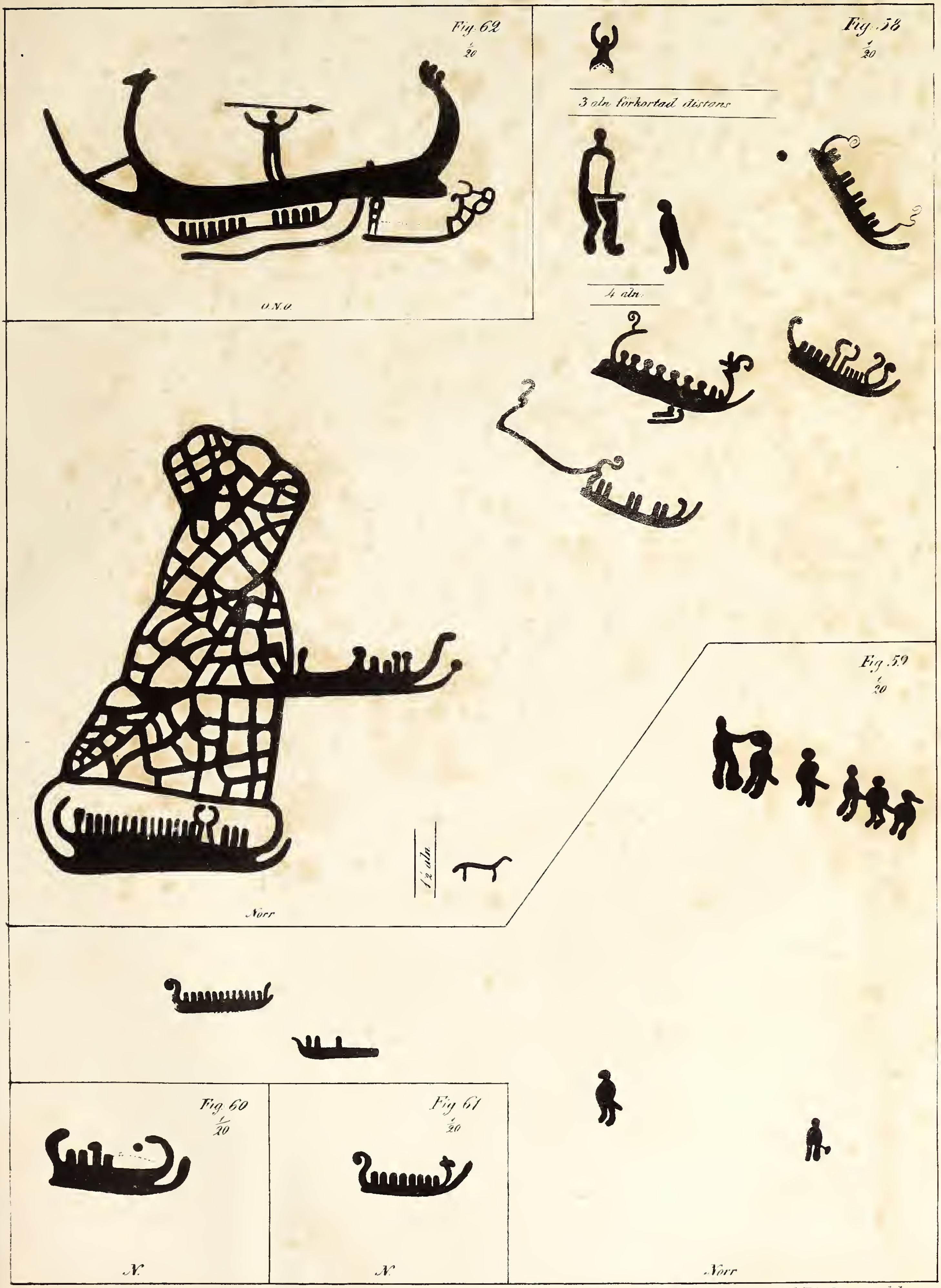

Fig. 37.
1/20
Fig. 41.
1/20
N.O.
Fig. 42.
1/20
Fig. 39.
1/20
S.
Fig. 40.
1/20
Ö.
Fig. 38.
1/20
W.
W.
O.N.O.
J.V. Holmberg del.

Fig. 43.
1/20
1½ alns förkortad distans
1 alns förk. dist.
1 alns förk. dist.
2½ alns förkortad distans
O.N.O.
Fig. 46.
N.O.
Fig. 45.
1/40
Fig. 44.
1/20
S.O.
A.F. Holmberg del.

A. F. Holmberg del.

A. E. Holmberg del.

Fig. 64. $\frac{3}{20}$

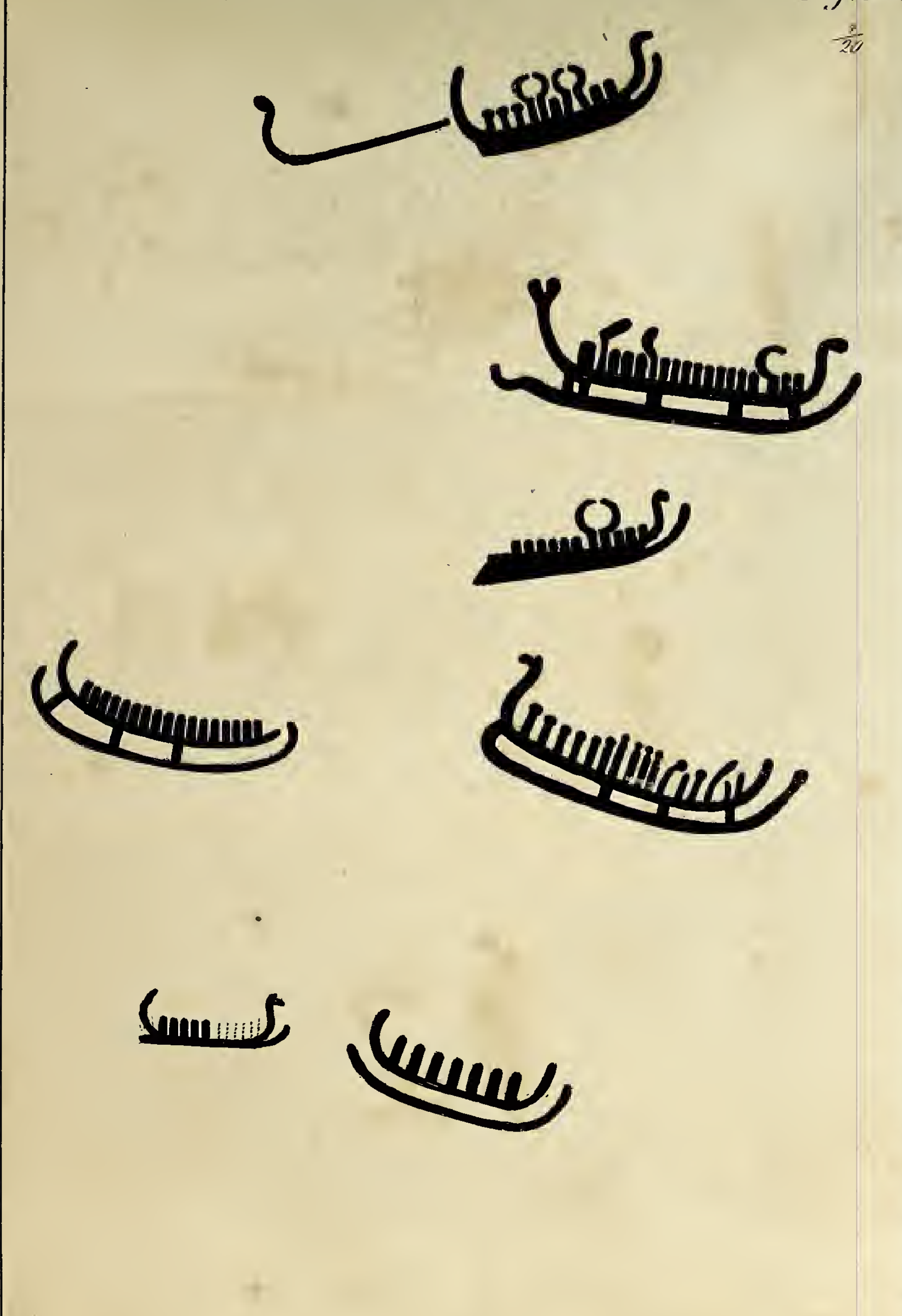
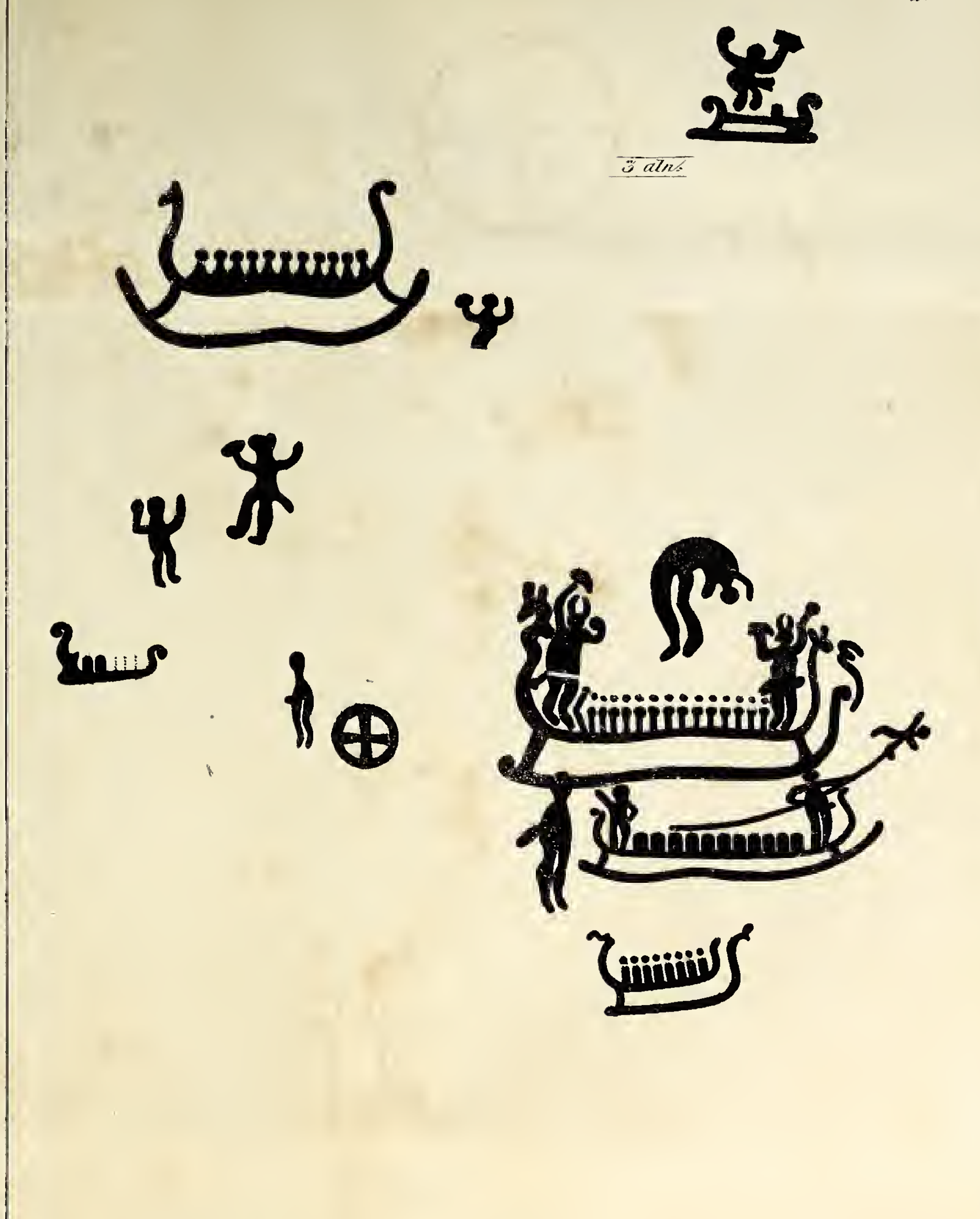

Fig. 65. $\frac{1}{20}$

A. E. Holmberg del.

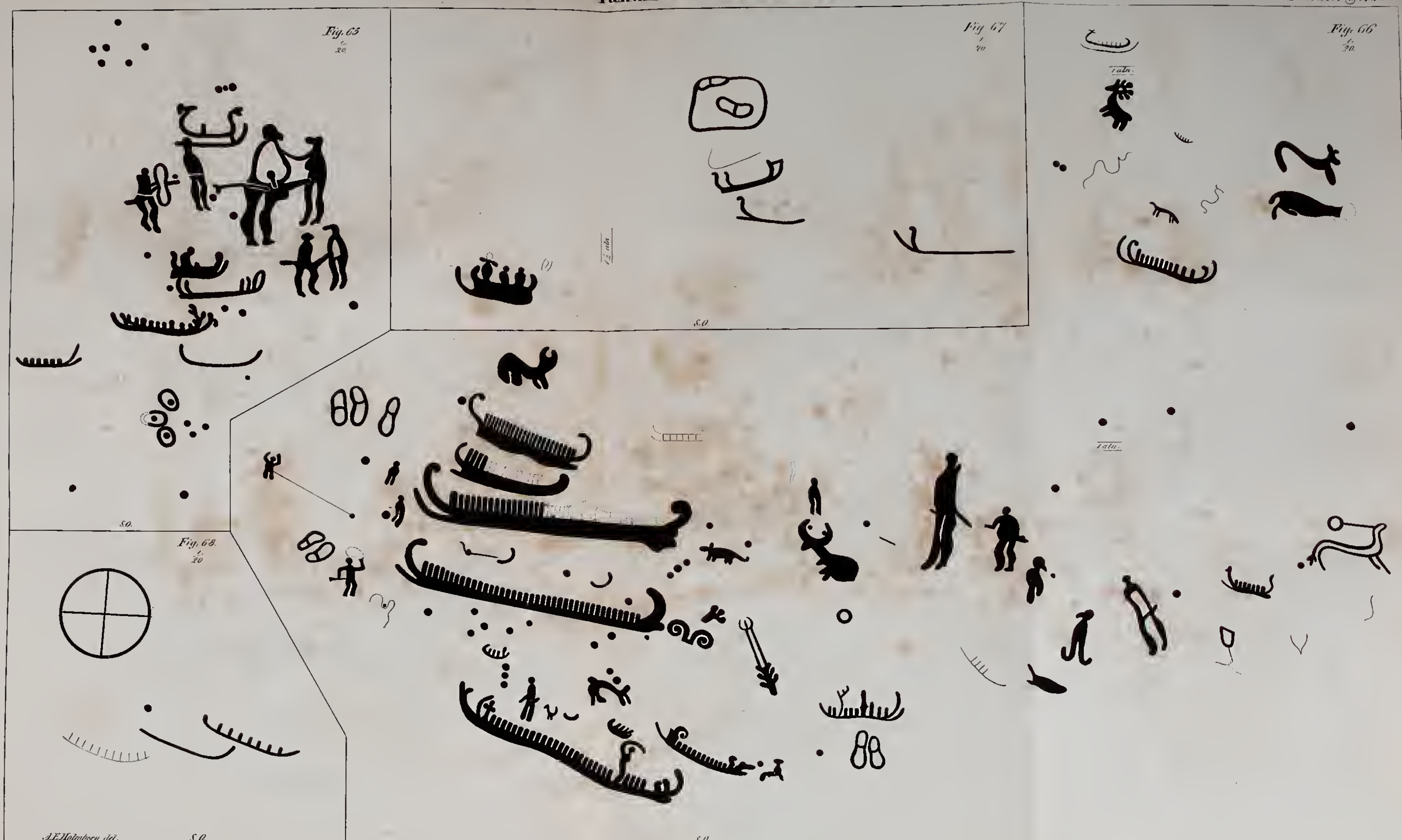
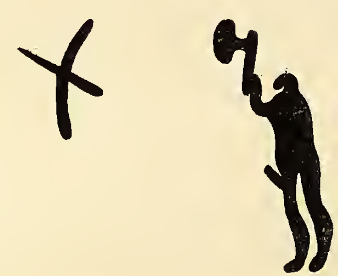

Fig. 65
1/20
Fig. 67
1/40
Fig. 66
1/20
Fig. 68
1/20
S.O.
A.E.Holmberg del.

Fig. 69. $\frac{1}{20}$

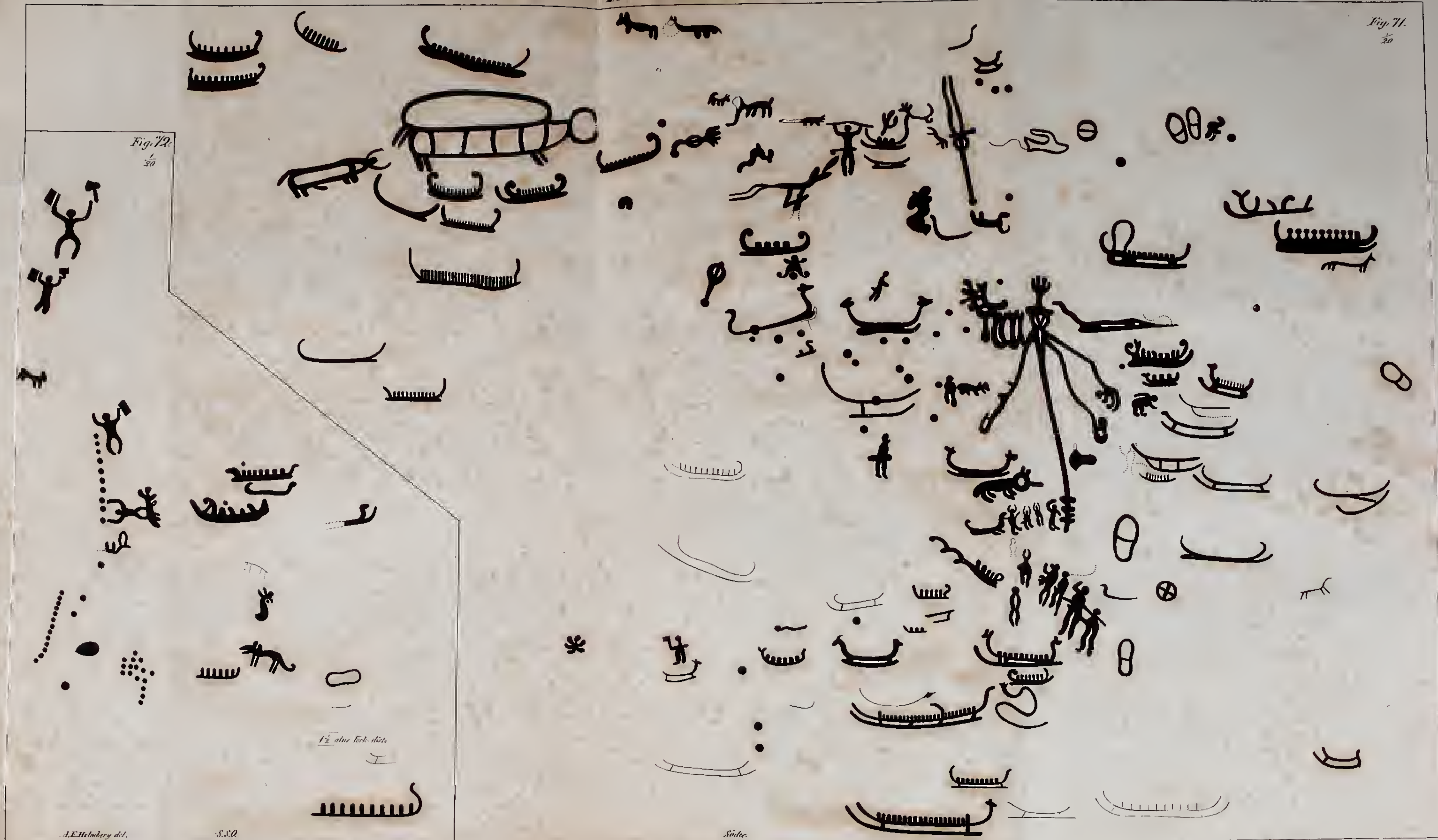
S. O.

Fig. 70. $\frac{1}{20}$

S. O.

A. E. Holmberg del.

Fig. 71.
3/20
Fig. 72.
1/20
1½ alns förk. dist.
A.E.Helmberg del.
S.S.O.
Söder.

skapnad, som de man finner afbildade på antiker. Och då fartygen för det mesta roddes fram, behöfde roder sällan användas. Ordet roder hänvisar ock genom sin härledning från *ro* till en åra, såsom dess första betecknade föremål. De Norrmanniska skeppsbilderna på Tapisserie de Bayeux ses styrda med roder af denna form och användningssätt, äfvensom de skeppsbilder, hvilka någongång träffas på runstenarne. Med dylika äro ock de båda förenade bågfigurerna på Tab. 10 fig. 27 försedda. Likväl nämnes någongång i sagorna rodret på ett sätt, som ger anledning till det antagande, att det stundom varit fästadt och skött på samma sätt, som nutidens, ehuru sådant måste hört till sällsyntheterna. Rorkulten (styrisstaung) omtalas allt der och hvar, t. ex. i Halfs Saga kap. 10 *), ser man en sådan tydligen afbildad på Tab. 33 & 34 fig. 110 på den skeppsform, som är tecknad i upprättstående ställning nederst på taflan. Utseendet af det vid bakstammen fästade rodret se vi på Tab. 37 & 38 fig. 126 å den öfversta skeppsformen till höger. Det är nära horizontelt med fartyget, långt och slutar sig i en något uppåt böjd spets, samt har således den fullkomligaste likhet med rodret på den på Tab. A & B fig. 19 afttecknade, ur ett Anglosaxiskt manuskript från 11:te seklet lånade, skeppsfigur **). Men vi återupprepa vår förut gjorda anmärkning: att så beskaffade roder säkert kommit i allmännare bruk först i en sednare tid, då man började fästa mera vigt vid *seglens* användande.

Efter denna yttre besigtning på de fordna härskeppen, låtom oss stiga inombords.

Man tyckes i allmänhet antaga, att de gamles skepp varit däckade blott för- och akterut, men öppna midskepps. Detta kan väl hafva varit förhållandet med mindre fartyg, men omöjligen med de större långskeppen och drakarne. Det är lätt insedt, om man betänker, att vid strider kämpades slutligen man emot man inombords öfver hela skeppet. Hade nu detta varit odäckadt midtpå, skulle de stridande der ej kunnat hafva fotfäste på annan punkt än midt öfver kölen, äfvensom allt der ställdt folk, under den kast- och skottstrid, som föregick den egentliga huggstriden, varit alldeles öfverflödigt och gagnlöst, då de ej ens kunnat se öfver, ja knappt med spetsen af det höjda spjutet nå kanten af det högresta skeppets bord. Huru vill man ock, efter ett sådant antagande, förklara roddens anordning på t. ex. skepp, som voro så stora, att man behöfde stegar, för att kunna bestiga dem ifrån vanliga långskepp? Det är ganska säkert, att skeppen voro däckade öfverallt, men däckena för- och akterut, särdeles det sistnämnda, voro, såsom vi redan antydt, något *högre* än midtdäcket. Bättre än af hällristningarne upplyses detta förhållande af skeppsbilderna på några Upländska runstenar och af mångfaldiga antydningar i fornsagorna.

Främsta delen af skeppet inombords, eller backen, kallades förskansen eller *Rausn*. Det var den del, som var utsatt för det häftigaste anfallet, åtminstone i ärlig strid, hvarföre ock de väldigaste kämparne, under "stamboens" anförande der hade sin plats. Stamboen sjelf med några få utvalda, och bland dem markismannen ***), stod innerst vid stammen på en der befintlig upphöjning. Bakom förskansen, hvars längd i förhållande till hela skeppets

---

*) Jfr Sturles. Ol. Tryggv. S kap. 118.

**) Afvikande former på roder ses på Tab. 13 fig. 36 och Tab. 37 & 38 fig. 128. Kanske de på många skeppsformer nedom bakstammen framskjutande förlängningar också beteckna roder (?).

***) På Tab. 31 fig. 95 ser man det på en stång fästade, handlika *märket* eller baneret upprest i framstammen på ett af skeppen.

man icke känner, sänkte sig däcket, och *Förrummet* (Fyrirùm) vidtog. Dermed förstods otvifvelaktigt icke blott den del af midtdäcket, som låg närmast rausn, utan ock det rum, eller plikt, som sträckte sig under bemälta skans, hvadan skeppet således sannolikt hade två däck förut. Förrummet försvarades äfven af bepröfvade stridsmän *), och dit transporterades de sårade. Der var ock skeppets vapensal, emedan Högsäteskistan, som innehöll reserv-vapen, der hade sin plats. Rummet midskepps, närmast masten, kallades *Krapparummet* (Krappa-rum, af Krappr: trång), hvars däck utan tvifvel var lika lågt som förrummets. Der stodo roddarbänkarne, som sträckte sig tvärs öfver skeppet. Rummen dem emellan kallades Skiprum, och hvarje af dessa bildade två "halfrum" (?). I krapprummet uppehöll sig gemenskapen af krigsfolket och öfriga besättningen, hvilka ock till större delen hade sin plats der under striden. Storleken af denna skeppets minst aktade del låter icke bestämma sig, men synes hafva upptagit öfver en tredjedel af det hela. Namnet har säkert sin anledning af det inskränkta utrymme der förorsakades af roddarbänkar, mast, manskap och en del af riggeln m. m.

Akterdäcket var upphöjdt öfver krapparummets till lika, om icke större, höjd som förskansens. Det kallades af denna anledning *Lyptingen* (Lypting af lypta: upplyfta) och var, alldeles såsom dess motsvarighet, nutidens "halfdäck," skeppets anseddaste del, till hvilket höfdingen, som der förde ett omedelbart befäl, jemte styrmannen och de anseddaste männen uteslutande hade tillträde. Der stod ock den såkallade höfdingastolen **). Lyptingens höjning öfver det öfriga skeppet är flerestädes på hällristningarne tydligen uttryckt, såsom på Tab. 1 fig. 1 m. fl. Under eller uti lyptingen var en kajuta, hvartill ingången ledde ifrån krapparummet, och hvarest skeppshöfdingen, och jemte honom de anseddaste personerne ombord, hade sina säten och sofrum. Någon gång blef denna kajuta under striden en tillflykt för de fege, och stundom hände, att striden drog sig ända derin, såsom t. ex. på kämpen Ulfkjels skepp, der Halfdan Eysteinsson och Svithe hin Sokndjarfi inrusade i lyptingen, hvarest var så mörkt, att man med svårighet kunde urskilja hvarandra, och dödade dervarande män ***). Man har skäl till det antagandet, att någon del af skeppet emellan krapparummet och lyptingen också kallades förrum, likasom däcket närmast förskansen †).

Skeppets nedersta del eller *Kölrummet* kallades *Austrenna* och *Austrrum.* I trängre mening betecknas dermed det egentliga ösrummet, som var emellan masten och lyptingen, hvartill luckor från däcket utan tvifvel ledde. Det synes som ett dylikt ösrum funnits äfven för-ut. Pumpar voro okända, och det inträngda vattnet måste uppfordras medelst byttor och spänner, hvilka utan afbrott langades ur hand i hand emellan det från bottnen till däcket ställda manskapet. En dylik ösning omtalas i Gretters Saga 19 kap., och skildras såsom högst tröttsam. Spännerna ††) gingo oupphörligt upp och ned, och folket utmattades slutligen af det trägna arbetet, särdeles som skeppet tagit läck. Gretter uppmanades att visa prof på

*) På Ormen Långe voro 50 man, hvaribland 20 utvalda kämpar, hvilkas namn sagan upprepar, ställde i förrummet.

**) Sturles. Ol. Tryggvas S kap. 118.

***) Halfd. Eysteinss. S. (hos Björner) kap. 10.

†) Ol. Tryggvas. S. kap. 254.

††) Det är måhända en sådan spann eller bytta, som är afbildad på ristningen Tab. 42 & 43 fig. 151. Öskar omtalas i Eddans sånger.

sin förmåga. Han fick två man med sig, nedsteg i ösrummet och uttröttade dem, derpå fick han fyra och gjorde sammaledes med dem; slutligen kommo åtta till hans biträde, och blef då skeppet läns och Gretter skördade mycket beröm för sitt ådagalagda mandomsrön.

Roddarbänkarne eller *sessorna* stodo, såsom förut är anmärkt, tvärsöfver skeppet i krapparummet, men det är utom allt tvifvel, att dylika äfven funnos i förrummet och ända fram mot framstammen, men voro flyttbara, så att de kunde undanrödjas, då man gjorde klart till strid. Det anföres t. ex. såsom ett prof på Frithiofs styrka, att han kunde ro med två åror i Ellidas *hals*, d. v. s. invid sjelfva förstäfven *). Roddarbänkarnes antal voro olika efter skeppens olika storlek, och beräknades denna sednare efter antalet af de förra. Sålunda omtalades Tuttungu- osh Tríatígi-sessa: fartyg med 20 à 30 roddarsäten o. s. v. Sessornas antal på Ormen Långe var 34, och synes väl svårligen på något skepp hafva öfverstigit detta. Årorna sköttes af ett, efter deras storlek afpassadt, antal roddare, hvilka ock, då så behöfdes, deltogo i striden, och ansågs det ärofullt för dem att stupa hvar och en på sitt rum. Årorna utgjorde på hvarje sida en enkel rad och fästades vid s. k. tollar, förmedelst en hank. Först under Baglerkriget, i slutet af 12:te seklet, användes dubbla år-rader. Årornas längd känner man icke, men att de på de större och högre skeppen varit oformligt långa, följer af sig sjelf. De åror, hvarmed Frithiof rodde i Ellidas framstam, uppgifvas hafva haft en längd af 13 alnar. För att underlätta rodden med så svårhandterliga redskap, synes troligt, att vid relingarne varit fästade ett slags utspringande bågar, hvilka stödde åran något ofvan dess jemnvigtspunkt, såsom man ännu kan få se på de i vestra skärgården brukliga "Ekorna" (Tab. A & B fig. 20). Det är ganska antagligt, att de krökta eller bågiga enkla uppståndarne på åtskilliga af hällristningarnes skeppsformer, sådana t. ex. man finner dem på Tab. 31 fig. 93, afse en dylik anordning, så framt de ej beteckna den på skärgårdsfartyg ännu brukliga ställning för årornas m. m. uppläggning, då rodden hvilar. Blott på två hällristningar, neml. Tab. 32 fig. 100 (tecknad efter Hilfeling) och Tab. 37 & 38 fig. 126, ser man rodden tydligen afbildad, genom årornas utskjutande nedom fartyget. En liknande föreställning företer ristningen på Egeby-runstenen (Tab. A & B fig. 16).

Seglets första bruk i Norden synes ligga inom historiens område. På Taciti tid saknades det på Svionernas skepp. Hällristningarnes skeppsformer hafva blott sällan masten afbildad, och man kan af skriftliga underrättelser sluta till, att ännu i tolfte århundradet seglet var en mindre vigtig inrättning på *härskeppen*. Ännu då synes det hafva varit nyttjat endast till att *underlätta* rodden, ej att göra denna *öfverflödig*, hvarjemte det användes såsom en *prydnad* för skeppet. Eddan omtalar väl Freyrs Skidbladner såsom ett *seglande* fartyg, men just dess tillagda egenskap att kunna sammanläggas såsom ett kläde, samt att ständigt hafva medvind, hänvisar på en tid, då man betraktade ett sådant fartyg såsom ett högst underbart ting. Hvad man med säkerhet kan antaga, är att seglingskonsten blifvit använd i Norden först af Norrænastammen. Ett skäl härför finna vi i Orwar Odds Saga, denna märkvärdiga fornskrift, i hvilken, fastän under fabulösa skepnader, minnen af de båda i Norden äldst bosatta folkstammar framskymta. Der omtalas, att då Odd lemnade resen Hilder, hos hvilken han en tid åtnjutit gästfrihet, följde denne honom ett stycke till sjös. Un-

*) Frithiofs S. kap. 1.

der det Hilder rodde, satte Odd till segel. Den förre såg då föremålen på land löpa förbi sig, hvarföre han trodde trolldom vara på färde och angrep Odd, såsom den förmenta orsaken dertill. Odd förklarade då, att han kunde häfva trolldomen när han ville, tog så in seglet, och fjäll och uddar stodo stilla. Hilder kunde nu förklara fenomenet och erkände seglets företräde framför åran. Man ser här en man af Norrænastammen undervisa en af annat folk, sannolikt en Kelter, om seglingskonsten, som för denna sednare var alldeles obekant. Men tidpunkten då förstnämnda stam lärt sig densamma sjelf, låter ej bestämma sig annorlunda, än att det skett *efter* 1:sta seklet af vår tideräkning; men *före* den tid, då hällristningarne höggos, och de traditioner uppstodo, som sedermera upptecknades i de Isländska sagoflockarna, ty i båda dessa slag af historiska dokument förekomma mast och segel, ehuru, såsom vi sagt i det föregående, endast såsom ett bimedel till fortkomsten, då rodden alltid på härskeppen utgjorde det hufvudsakligaste. Det är redan anmärkt, att jemförelsevis ganska få af hällristningsfartygen äro mastade *).

Mer än *en* mast fanns icke på forntidens skepp, och stod denna midt uti skeppet, var föga lång, men rörlig, så att den, åtminstone på de mindre långskeppen, kunde efter behag uppsättas och nedtagas. Man träffar på en och annan skeppsform å ristningarne, såsom t. ex. Tab. 10 fig. 27 och Tab. 20 fig. 58 m. fl., en slags prydliga uppståndare, hvilka icke kunna få annan förklaring, än att de föreställa någon motsvarighet till de nu brukliga "röstjernen" eller "jungfrurna," i hvilka vanterna, som hålla masten, fästas **). Att döma af teckningar på run- och andra minnesstenar från 10:de och 11:te seklerna, synes annars masten haft sin stadga af, i de båda stammarne fastgjorda, stag. På masten fanns stundom en befästning, hvilken man väl icke kan tänka sig annorlunda än en mastkorg, i hvilken bågskyttar och andra, som nyttjade skottvapen, kunde uppehålla sig. Masttoppen var försedd med en vindflöjel (vedrviti), som vanligast var af träd, samt stundom med konst utskuren och förgylld ***). En sådan är afbildad på en af Östergöthlands hällristningar (Tab. 42 & 43 fig. 155). På denna ristning synes ock en liknelse till nyssnämnde mastkorg.

Härskeppen ägde blott *ett enda* fyrkantigt segel, fästadt vid en kort och lös rå (Beitiás) med glesa råband. Rån var försedd med tvenne akterbrassar †). Det synes dock som bomsegel icke varit alldeles okända. K. Eystein Halfdansson slogs under häftig sjögång öfverbord af *segelbommen* på ett förbiseglande fartyg och drunknade (i 8:de seklet ††). Att seglet hade ref, och i följd deraf kunde minskas under storm, synes bland annat af konung Halfs berömda vikingalag, som förbjöd hans kämpar att, huru hårdt än vädret var, någonsin föra halft segel †††). Seglen, gjorda af vadmal eller linne, voro ofta färgade eller randiga, och, emedan deras bestämmelse äfven var att pryda skeppet, slösades på den en onödig och kostsam prakt. Fornsagorna omtala till och med segel af silke, med invirkadt guld och besatta med färgade perlor och glasflusser, utan att man likväl vet hvad tillit man kan sätta till

*) Det förtjenar observeras, att de flesta skeppsformerna på den Blekingska ristningen äro mastade.

**) Måhända är det dessa uppståndare, som menas i Sturles. Olof d. hel. Saga kap. 48, och hvilka tjente till skeppens beläggning.

***) Jarlmans och Hermans S. kap. 5. Sorle Starkes S. kap. 11.

†) Den finnes afbildad någongång på hällristningarne, t. ex. Tab. 31 fig. 93.

††) Sturles. Ynglinga-S. kap. 51.

†††) Halfs S. kap. 10.

trovärdigheten af dessa uppgifter. Emedlertid påstår sjelfva Sturlesson, att de segel som k. Sigurd Jorsalafar nyttjade på sin flotta, under sin skrytsamma färd till Byzanz, voro broderade med silke, hvilket, då rårna brassades för bidevind, gaf, i förening med stammarnes förgyllda och skulpterade prydnader, en den praktfullaste anblick *). Det är ett ganska rimligt antagande, att man för dylika tillfällen varit försedd med särskiljda praktsegel, hvilka ej begagnades i dagligt bruk. — Man kan ej med säkerhet utvisa någon skeppsform på hällristningarne, der seglet är afbildadt. Endast på Tab. 31 fig. 93 synes något ditåt, samt måhända, fastän mindre troligt, på Tab. 20 fig. 58.

Till skydd för manskapet brukade man att tälta skeppen, isynnerhet i krapparummet. Svarta tält omtalas **), hvarmed väl förstås, att dessa voro gjorda af pressenning. De upprestes förmedelst stänger, sannolikt såsom nu brukliga tält, och dessa stänger pryddes ofvantill med kulor eller knappar ***). Ett sådant tält är afbildadt på en skeppsform på Tab. 13 fig. 36. Det står framuti skeppet. En annan tältfigur, spänd öfver lyptingen, och icke olik ett nutidens suntält, förekommer äfven en gång. På Tab. 31 och 32 figg. 95 och 101 ser man hvalflika tältfigurer på ett par skeppsformer.

Af skeppets öfriga tillhörigheter vilja vi blott nämna *ankaret*. I äldsta tider utgjordes detta af en eller flera stora stenar, omslagna med ett tåg. Ett sådant ankare kan man ännu få se ibladn fornsamlingarne i Christiania, och afbildningar af dylika igenfinna vi med visshet i de ifrån kölen nedgående förlängningar, som visa sig på flera af hällristningarnes skeppsformer, t. ex. på Tab. 2 fig. 3 och på Tab. 18 & 19 fig. 51, men framför allt på Östgötharistningarne Tab. 42 & 43 figg. 151, 152 och 155, der ankartågen äfven äro afbildade. Ankaren af jern, formade såsom de nu brukliga, äro emedlertid ganska gamla i Norden. Herr R. Dybeck har benäget meddelat mig, att han, under sin forskningsresa genom Dahlsland 1844, derstädes anträffade en mindre hällristning, på hvilken stod en skeppsform, med ett i framstammen upplagdt ankare, fullkomligt likt nutidens. Bilden var så tydligt gjord, att man om densammas föreställning icke kunde misstaga sig.

Denna ur fornsagor och hällristningar hämtade beskrifning på de gamles härskepp sluta vi med anförandet af en Engelsk lärds beskrifning på skeppsbilderna på gamla grafstenar i domkyrkan på ön Jona bland Hebriderna: "The prow and stern are alike and protracted into long curves upwards, like many of the galleys of the Romans. The latter is furnished with a well constructed rudder, and the rigging consists of a single square sail, placed a midships the yard being slung in the centre and furnished with braces aft. There is no appearance of a provision for rowing, nor is there any bowsprit. As the sail is fastened to the yard by four points only, it is probable that these ships or rather boats, were but of small dimensions" †).

---

*) Sturles. Sigurd Jorsalaf., Eysteins och Olofs S. kap. 11.

**) Svarfdæla S kap. 4.

***) Orv. Odds S. kap. 16.

†) Macculloch: Description of the western islands of Scotland, Vol I p. 12 & 13. Jfr Pl. 30 fig. 6

Denna jemförelse emellan hällristningarne och fornsagornas, jemte andra historiska källors, meddelande om åtskilliga forntida förhållanden i Norden kunde ännu fortsättas, om så nödigt vore, och vi ej fruktade att redan hafva varit för vidlöftiga. Med densamma hafva vi fulländat bevisningen af den från början uppställda satsen: *att ifrågavarande ristningar äro minnen af samma folkstam, som lemnat hjeltar åt nämnda sagor, och att tiden för dessa fornlemnigars förfärdigande ligger inom den yngre perioden af Nordens hednatid.*

ENSKILD BESKRIFNING.

Då, enligt planen för detta försök, den enskilda beskrifningen blifver ett med beskrifningen öfver här meddelade teckningar, göra vi för ordningens skull början med

Tab. A & B.

Figurerna 1—8 föreställa åtskilliga vapenformer, inhuggna på Tanums hällristningar och här särskiljdt upptagna, för att sätta läsaren i tillfälle att jemföra dem med liknande vapen i de Nordiska museerna. Fig. 1 är svärdet, som bäres vid sidan af den öfverst stående mansfiguren på den stora hällristningen vid Hvitlycke soldattorp (Tab. 13). Man ser här tydligen fästekorset, hvilket alltid träffas på svärd af jern, men aldrig på bronzvärjor. För jemförelse skull är skäftningen af de sistnämnda visad under *a* och jernsvärdens under *b*.

Figg. 2 och 5 äro yxor ifrån nyssnämnde ristning; fig. 3 en dylik, men med bilform, ifrån ristningen Tab. 24, och fig. 4 ett liknande vapen med tre från banen utspringande uddar. Den sistnämnda bilden är hämtad ifrån ristningen Tab. 6 & 7 fig. 17. Formerna af dessa vapenbilder visa på det påtagligaste, att det är jernvapen de föreställa; särdeles är likheten emellan figg. 2 och 5 och jernyxan fig. 12 i hög grad påfallande. Det är för denna jemförelses skull man icke ansett olämpligt att på denna Tab. afteckna de väsendtligaste af yxformerna från sten-, bronz- och jernperioden. Fig. 9 visar de vanliga med skafthål försedda stenhamrarne, desamma som vi i det föregående hafva ansett ännu i yngre tider blifvit begagnade till stridsvapen, af den orsak, att de ej kunnat begagnas till annat. Fig. 10 är allmännaste formen på flintbilan. Fig. 11 föreställer en stridsyxa af bronz, förvarad ibland fornsamlingarne i Köpenhamn. Med få undantag äga alla stridsyxor af detta ämne samma form som denna, fast icke alltid samma prydlighet; men man lär lika litet kunna i vapenfigurerna 2—5 upptäcka någon motsvarighet till densamma, som till de under figg. 9 och 10 afbildade stenvapen. Originalet till stenyxan fig. 12 är funnet uti en ättehög i Tanums socken och förvaras i min samling. Formen är gemensam för alla liknande vapen ifrån denna tid, hvilka anträffas i Norriges och Bohusläns griftkullar, der de icke sällan finnas nedlagda, jemte ett svärd och en skära, eller så kallad Sigd.

Spjutbilderna fig. 6 och 7 äro tagna ifrån den stora hällristningen vid Bro (Tab. 16 & 17 fig. 43). Deras bredd gör all jemförelse emellan dem och dylika vapen af flinta och bronz omöjlig.

Fig. 8 är hämtad ifrån Runhällen vid Lilla Gerum (Tab. 25 & 26 fig. 71). Den återkommer på flera hällristningar, likväl under förändrade former och vanligast med en handlik prydnad upptill. Den afser, såsom vi ock i det föregående sökt visa, otvifvelaktigt en stridsklubba eller ett vapen till hjelmens eller jernhattens sönderkrossande, och kan närmast jemföras med ett slags i medeltiden till samma ändamål brukliga vapen, hvilka i de Svenska rustkamrarne förevisas under det origtiga namnet Wojwodstafvar, och hvaraf en är afternad under fig. 13.

Figg. 14—20 tillhöra den i det föregående lemnade beskrifningen öfver forntidens skepp, och föreställa hufvudsakligast skeppsformer, bildade på olika slags fornlemningar. Fig. 14 är en bronzknif, med anbragta sirater af ett skepp och ett annat föremål, hvilket man, utan all sannolikhet, ansett vara en fisk. Skeppet har den största likhet med de å hällristningarne förekommande; de från stammarne utgående borstlika prydnader återfinnas på skeppsformerna vid Högsbyn på Dahlsland (Tab. 41). Knifven är funnen i en grafurna på ön Möen och förvaras i de Köpenhamnska samlingarne.

Fig. 15 är äfvenledes en bronzknif med skeppssirat, funnen i en urna i byn Mehlbek i Danmark och förvarad på samma ställe som den förra.

Fig. 16 föreställer ett fartyg, som framros af 12 roddare. I bakstammen ser man befälhafvaren. Figuren står uthuggen på en runsten inom Eggeby kyrkdörr i Håbo härad af Upland [1]. En mera fullständig form äger skeppsfiguren fig. 17, hvilken träffas på en runsten i golfvet till tornrummet i Gamla Upsala kyrka [2]. Stammarne äro snidprydda och skeppet mastadt, samt försedt med roder. En menniskobild tyckes stå upplyftad i den främre stammen; eljest saknas all besättning.

Fig. 18 är lånad ifrån Tapisserie de Bayeux och föreställer ett af de sköldbehängda långskepp, hvarmed Wilhelm Eröfraren intog England 1066. Likheten emellan denna figur och föregående är högst påfallande; skillnaden utgöres blott af sköldarne, de olika stamprydnaderna, besättningen och seglet.

Fig. 19, föreställande ett Anglosachsiskt skepp, är hämtad ifrån ett manuskript från 11:te seklet [3]. I originalteckningen synes på skeppet ett hus, hvilket här blifvit uteslutet. Skeppets konstruktion, särdeles i aktern, röjer största likhet med de å hällristningarne afbildade.

Fig. 20, en slags kanot eller så kallad Eka, bruklig på Tjörn och kringliggande skärgård, samt genom sin form sannolikt erinrande om det äldsta slag af båtar i Norden. Farkosten förfärdigas af en urgröpt ek- eller furustam, hvilken ituklyfves, och delarne, som på en gång bilda båtens sidor och en del af bottnen, förenas i den sistnämnda med en eller flera plankor, hvilka sålunda utgöra bottnens mellanstycke. Denna är naturligtvis platt och utan köl. Framstammen starkt afrundad består af ett enda stycke; aktern är platt. Längden på dessa båtar är stundom hela 16 alnar, bredden deremot högst obetydlig. De framros med långa åror, hvilka hvila på ett par ifrån Ekans sidobord utspringande, något böjda

[1]) Bautil N:o 344.

[2]) Bautil N:o 380.

[3]) I. Hist. d'Angleterre par de Roujoux & Mainguet. I. p. 71.

armar, som stödja sig mot de utskjutande ändarne af roddarbänken. Dessa båtar äro svåra lastdragare och särdeles användbara på grunda vikar eller så kallade "utleror."

Fig. 21. Norrmannisk hjelm, ifrån Tapisserie de Bayeux.

Figg. 22, 23. Dessa figurteckningar anträffas ibland en hop andra fornlemningar i Sibirien, ett par verst ofvan Abakan. Man ser der å en höjd en större och sju mindre grafhögar, jemte några sandstensvårdar. Dessa sednare äro vid pass 4 alnar höga och temligen breda, samt vetta med de flata sidorna mot norr och söder. Afståndet dem emellan är vid pass halfannan famn. På den ena af dessa står uthugget ett oformligt upp- och nedvändt menniskoansigte, som af Tartarerna kallas Kitschi Kourteiak, eller den lilla qvinnan. De andra prydas med fjellika sirater och otydliga figurer. Straxt öster om den största af ofvannämnda högar står den här under fig. 22 aftecknade stenvård, på hvilken vi otvifvelaktigt böra söka en ordentlig bildskrift, förtäljande den persons saga, öfver hvilkens graf vården blifvit rest. På stenens motsatta eller norra sida ses de öfversta af de i fig. 23 sammanställda figurer. De andra af dessa åter äro samlade ifrån flera af de på denna griftplats resta stenar, och föreställa, enligt Pallas' mening, deras bomärken (signatures), som här äro jordade. Tartarerna skola nemligen, enligt hans uppgift, bruka dylika, hvilka de, i likhet med Svenska bonden för några århundraden sedan, inskuro på sitt husgeråd och tecknade i stället för sina namn på de urkunder de behöfde underskrifva, såsom köpebref och rättegångshandlingar m. m. En af berörda figurer tros beteckna en hos nämnda folk bruklig spåtrumma, och Pallas drar häraf den slutsats, att densamma utmärker stället för en Tartarisk prests eller magers grafplats [1]). Denna förklaring är dock mindre tillfredsställande, då ifrågavarande fornlemningar oemotsägligen ligga långt bortom den tid, då berörda folk började använda dylika bomärken. Äfven i dem böra vi otvifvelaktigt se delar af en bildskrift, hvars klav likväl nu är gången förlorad. Teckningarne hafva här fått ett rum för jemförelsens skull med våra hällristningar. För öfrigt förekommer en dylik bildskrift ganska ofta på klippor och andra föremål i Sibirien och Tartariska länderna. Vid Tzerdyn i Permien finner man en myckenhet djurbilder och oförklarliga figurer uppdragna med en outplånlig röd färg, hvilken man förmodar vara inbränd i klippan. Likaså förekomma teckningar af djur, deribland hästar, menniskor, hjertan, ringar och dylikt, inhuggna i strandklipporna vid Tommströmmen emellan städerna Tomskoi och Kusnetzkoi; så ock vid floden Jenisei emellan Crasnoyahr och Abakan o. fl. st. Stundom befinnas, enligt Strahlenberg, dessa teckningar så högt uppe på de lodrätta klippväggarne, att det är nära nog oförklarligt, huru de der kunnat anbringas af menniskohand [2]).

Fig. 24 visar en graflemning vid Herrestrup i Grevinge socken af Ods härad på Seland, hvilken äger största likhet med de i Bohuslän så talrikt förekommande "Dyrhusen," ehuru den otvifvelaktigt tillhör en långt äldre period, än dessa. Den var helt och hållet dold i en jordhög, tills den upptäcktes af skattgräfvare, hvilka deruti påträffade endast några lerkrukor, samt en bit af en vigge, en hålmejsel och sex afslagna skärfvor, allt af flinta, hvarefter jorden bortfördes, så att stensättningen nu är fristående. Den sexkantiga gryften, hvilken är $3\frac{1}{4}$ alnar lång, $2\frac{3}{4}$ bred och 3 d:o hög, samt försedd med gång, danas af 6 sten-

[1]) Voyages de Pallas 8:o Tom VI p. 241—243 Pl. 30.

[2]) Strahlenberg D. Nord. u. Ostl. Theil v. Europa und Asia p. 336—340.

block, hvilka uppbära en kolossal öfverliggare. På dennes öfra yta ser man några svagt inristade figurer, som hafva stor likhet med dem, hvaraf hällristningarne öfverflöda, och hvilka göra detta grafmonument till det enda hittills kända i sitt slag. De äro helt lätt anbragta i stenen, så att de endast under en gynnsam belysning blifva tydliga. Af dem igenkänner man trenne skeppsformer af det enklaste slaget, samt en större och två mindre genomstrukna cirkelformer, sannolikt sköldar. De öfriga dragen äro otydliga och måhända intet annat än naturliga sprickor i stenen. En och annan fornforskare har ansett denna ristning tillhöra den aldraäldsta perioden, och således vara utarbetad med sten. Detta påstående är så tillvida grundadt, som grafmonumentet ej mindre genom sin konstruktion, än genom sitt innehåll af flintredskap, röjer sitt ursprung från Nordens äldsta, med metaller okända bebyggare; äfvensom ingen motsägelse ligger deruti, att dylika enkla figurer kunnat inhuggas med redskap af hård stenart, hvilket dessutom här förut omnämnda ristningar i utländska grafvar från stenåldern ådagalägga. Deremot vilja andra, och ibland dem Worsaae[1]), antaga ifrågavarande figurteckning såsom ett minne ifrån en sednare tid, och stödja denna sin mening på likheten emellan densamma och de egentliga hällristningarne. Denna mening vinner förökadt stöd genom den starka bemanning — från 8 till 24 — som finnes uttryckt på skeppsformerna, och hvilken aldrig kan stå tillsammans med de begrepp, vi måste göra oss om den Nordiska vildens farkoster — en urhålkad trädstam eller en kajak af skinn. För att förklara dessa figurers tillkomst i sednare tid på ett grafmonument ifrån en långt äldre period, må vi erinra oss de många exempel vi hafva på begrafningar ifrån olika perioder uti en och samma grift. Man har god anledning att förmoda det sådant ägt rum uti ifrågavararande grafkammare, emedan man der ej träffade den uti dylika eljest vanliga myckenhet stenredskap, utan endast några få obetydliga, samt att der icke heller funnos några ben. Häraf vill nemligen synas såsom om grafven blifvit för nytt begagnande utröjd, såväl i den insatta obrända lik, som dem åtföljande vapen och husgeråd; och måhända innehöllo de der påträffade sönderfallna krukorna askan efter dem som sålunda usurperat griften från dess fordna ägare. Man har således skäl för det antagandet, att ifrågavarande ristning ej är af samma höga ålder som det monument, hvarpå den är inhuggen, utan att den tillkommit vid en här i en sednare period skedd begrafning, hvarigenom densamma i ålder närmar sig Nordens öfriga hällristningar. Ville man öfver sjelfva figurerna våga någon tydning, ligger ingen närmare till hands, än att de tillkännagifva, att en viking eller flera här fått sin lägerstad, att skeppen erinra om något eller några af hans eller deras utmärktare förfäder till sjös, och att sköldarne hvar för sig beteckna någon af den högsattes minnesvärdaste segrar[2]).

Figg. 25 och 26 föreställa ock ristningar uti en graf, från samma period som den nu beskrifna. De påträffades 1837 uti den så kallade Lundshögen vid Ullerup i Heltborgs socken på Jutland. Denna forngrift är särdeles märkvärdig genom sin struktur. Den äger nemligen innanför den 12 alnar långa, aflångt fyrkantiga gånggriften, en mindre rund grafkammare af vid pass 3 alnars genomsnitt. På hvar sin sida om ingången till detta chorutsprång stå de ifrågavarande ristade stenarne. Äfven om åldern af dessa råa figurteckningar

[1]) Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhöje p. 71.

[2]) Monumentet finnes aftecknadt och beskrifvet i Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1842—1843. Jfr Runamo och Runerne p. 544.

kan man ingenting med säkerhet afgöra. Genom de fynd som gjordes vid fornlemningens öppnande, sattes nemligen utom tvifvel, att densamma förut varit undersökt eller öppnad, och att begrafning här skett under en sednare period, än den, hvarifrån sjelfva griften förskrifver sig. Här funnos nemligen högst få stenredskap. De som ursprungligen varit hitlagda hade, för grafvens sednare begagnande, sannolikt blifvit borttagna. Deremot stodo här två lerkrukor, fyllda med aska och ben — hänvisande till ett yngre begrafningssätt — samt en utomordentligt prydlig stenhammare, som påtagligen röjde, att den blifvit utarbetad med metall. Nu är frågan om de på stenen synliga figurerna blifvit ristade af de ursprungliga eller de sednare ägarne af grafven. Att döma af den ytterliga råheten i teckningen hos dessa figurer, och hvilken icke äger någon motsvarighet i någon af de hittills upptäckta bildristningar i sten, tyckes det, som man ganska tryggt kunde tillskrifva desamma dem som uppfört detta monument, och man får ännu ett skäl för denna mening, af den omständighet, att den steg- eller nätlika figuren på fig. 26 synbarligen är *ingniden* med sten, under det de på afbildningen fig. 25 med fina strek utmärkta figurer äro helt löst *inknackade* med något spetsigt instrument, så att de bildas af små vid hvarandra ställda punkter (de med gröfre linjer uppdragna bilderna äro djupare inhuggna). Icke heller innehåller ristningen afbildning af något föremål, som på något sätt motsäger hvad vi hafva oss bekant om den nordiska vildens kultur och tillgångar; detta är åter förhållandet med de starkt bemannade skeppsformerna på det nyss omtalade Herrestrups-monumentet. De som förut omnämnt ifrågavarande ristning vilja emedlertid förlägga den inom jernperioden, ehuru de dertill sakna annat giltigt skäl, än grafvens öppnande och begagnande i berörda tidsålder, hvaraf likväl ingalunda följer, att berörda figurer då blifvit inhuggna. Svårigheten att i den mörka, låga gryften anbringa en sådan prydnad, som åter varit lätt utarbetad, innan stenarne insattes, talar ock emot denna mening, äfvensom nyssnämnda omständighet, att några figurer påtagligen icke äro förfärdigade med metallredskap, utan med sten. Den här först yttrade åsigt, att ristningen i Lundshögen blifvit gjord af Jutlands äldsta urbebyggare, och således är att betrakta såsom en af de aldraäldsta figurteckningar, Norden äger att framvisa, har alltså den största sannolikheten för sig.

Hvad sjelfva figurerna beträffar, ser man utan svårighet, att på fig. 25 är afbildad en man med utsträckta armar; vidare ett gapande djur, sannolikt en hund, nedanför hvilken man varseblifver två ofullbordade, eller af tiden utplånade menniskobilder, hvaraf den till venster står i ett oredigt samband med en likaledes otydlig eller rättare oförklarlig figur. Denna har man origtigt velat förlikna med de på hällristningarne förekommande fartygen. Nederst synes en fyrdelad cirkel, troligen äfven här betecknande en sköld med den symboliska bemärkelsen af strid och seger. Den nedra figuren på stenen till höger föreställer intet bekant föremål, om icke ett nät eller s. k. fiskgarn, och kan i detta fall afse den persons yrke, som här blifvit jordad. Det sexuddiga tecknet derofvan har heller ingen motsvarighet i verkligheten, med mindre man vill antaga, att det betecknar en stjerna, som dock är föga troligt; sannolikt är det blott en meningslös prydnad. Förklaringen af det hela ligger helt och hållet inom gissningens område. Det enda man med någon visshet kan påstå, är att dessa ristningar icke äro, såsom hällristningarne, gjorda för de *lefvande*, utan för de *döda*,

således till hjelp eller förnöjelse åt den jordades manér; och de föreställa kanske de föremål han mest älskat, såsom t. ex. dess vänner, dess hund, vapen, fiskredskap o. s. v., och af hvilkas erinring man velat att den högsatte ej skulle vara i saknad uti de dödas rike. Emedlertid hafva dessa råa drag fått af den grundlärde, men af sin fantasi alltför ofta hänförde Finn Magnusen, en besynnerlig förklaring. Uti mennisko- och djurfigurerna på den venstra stenen vill han nemligen ej igenkänna efterbildningar af verkliga föremål, utan anser dem för till hieroglyfiska tecken bildade bindrunor, som dock äro olösliga. På den högra stenen åter vill han uti den nätformiga figuren i bindrunor läsa *Imu* eller *Umi* med bemärkelse af *strid* eller *jättinna* o. s. v., och af det stjernlika tecknet får han namnet — *Agnar* [1])! Konstateras blott theorien om "bindrunor", kan man komma till rätt intressanta upptäckter i fornvetenskapen. Har man då fått någon skarpsinnighet på sin lott, skall man med lätthet kunna i reporna på hvarje gatsten läsa hela Hávamál. Vinsten af denna konst torde likväl blifva måttlig för vetenskapen, och kanske vore denna sednare mera belåten med för litet än för mycket af nyssnämnda egenskap hos sina idkare. Oberäknadt mycket annat, skulle man ock slippa att se denna våldsamma sammanlänkning af fornlemningar, traditioner och ortnamn m. m. till historiska personer och händelser, med hvilka de aldrig i tiden haft att skaffa, och hvilken icke tjenar till annat än att göra vetenskapen misstänkt hos de oinvigde, och till och med till ett föremål för deras gyckel [2]). En sådan hopskrufning har äfven varit i fråga med Lundshögen och figurerna i dess grafkammare, då Finn Magnusen ansett sannolikt, att den Agnar Sigtrygsson ifrån Vendsyssel (Jutland), som Sturlesson i förbigående, uti Ynglingasagans 51 kap. omnämner såsom farfader åt kon. Eysteins drottning Hilda, åt sig låtit inreda denna forngrift, ehuru han sjelf i anseende till sin afflyttning till Norrige, der ej fått sin lägerstad. Häruppå bygges också den hypothesen, att ifrågavarande ristning är den äldsta skriftliga urkund man känner i Norden, såsom förskrifvande sig ifrån 7:de decenniet af 7:de seklet. Och allt detta i följd af infallet, att i de korslagda strekarne på stenen läsa "Agnar"!

Fig. 27 är en afbildning af den så kallade Håkan Rings sten på Bolmsö i Småland, och här meddelad efter Sjöborg [3]), i anseende till fornlemningens sannolika samtidighet med hällristningarne. Man vill påstå, att å stenen fordom varit synlig en bokstafsskrift, hvilket dock med skäl blifvit betvifladt. Figurerna derå trodde Sjöborg föreställa ett riksäpple med sitt kors, samt ännu ett annat kors; men det sannolikaste är att det förra betecknar en på ett svärd lagd sköld, och det sednare äfven ett svärd. "Riksäpplen" hörde ej till magtens insignier i så gamla tider. Enligt traditionen skall Håkan Ring varit en småkonung, som bott på Häringe, der man ännu ser lemningar efter hans borg, nemligen vid berget Gårdstadskulle [4]).

---

[1]) Runamo etc. p. 514 sqq.

[2]) Huru långt man ännu i våra dagar kan gå i detta olyckliga sammanokningsbegär, visa trenne nyare historiska arbeten, nemligen Svenska Folkets Sagohäfder, Ny Smålands Beskrifning och Syd-Skandinavernas förstfödslorätt, hvilka i flera afseenden högst förtjenta verk, genom detsamma förlorat ganksa mycket af sitt värde.

[3]) Sjöborgs Samlingar for Nordens Fornälskare p. 49—50, fig. 158.

[4]) L. c. p. 88.

Tab. 1.

Jag har i det föregående yttrat, att det alltid måste blifva omöjligt att numera länka hällristningarnes föreställningar till några kända fakta ur detaljhistorien, med mindre man ville uppbjuda alla gissningsförmågans resurser, utan att ändå komma till något ens sannolikt resultat. Ganska troligt är, att många af ifrågavarande bergtaflor föreställa händelser, som omtalas i de skriftliga eller mundtliga traditioner, som röra orter, der dessa monument finnas; och dessa traditioner hade i följd deraf här bort i hela sitt omfång finna ett rum, så framt nemligen det hade varit möjligt att bevisa, hvilken eller hvilka i denna mångfald ägde sammanhang med den eller den hällristningen o. s. v. Denna bildskrifts tolkning, eller rättare sagt dessa bergtaflors historiska framställningar, måste likväl fordom varit allmänt kända i orten, då ofelbart hvarje hällristning ursprungligen åtföljdes af en upplysande tradition, eller en beskrifning, sådan som Saxo föregifver blifvit upprättad öfver bildverket på Hamlets sköld, eller ännu oftare af ett qväde, sådant som t. ex. Ulf Uggessons Húsdrápa öfver skulpturarbetena i Olof Pås gästabudssal [1]. De båda sednare slagen af förklaringar äro nu alldeles försvunna, och, såsom ofvan sades, kringsväfvar det förstnämnda oigenkänneligt ibland massan af öfriga sägner, måhända med ett eller par enskildta undantag. Den förklaring som här kan gifvas måste derföre blifva högst knapphändig och fragmentarisk, och det mindre derföre att alla omtydningar på personer, tid och rum här fattas, än för det klaven till bildskriftens tolkning är oupptäckelig, så att man ej ens vet hvar den sistnämnda skall begynnas eller slutas. Berörda förklaring måste fördenskull inskränkas till en beskrifning öfver hvad de särskilda figurerna och grupperna föreställa. Såsom sådan är den visserligen för de flesta obehöflig, men måste dock här inrymmas, utan att likväl göra anspråk på att anses för annat än ett försök, att i någon mon hänvända uppmärksamheten på de *särskiljda* taflorna och deras delar.

Följande ristningar, till och med de på Tab. 39 & 40 upptagne, äro alla belägna i Bohuslän.

Fig. 1

föreställer den nordligaste af vestra Sveriges hällristningar, som är belägen vid pass en half mil söder om Svinesund, vid hemmanet Torp i Hogdals socken och Wette härad. Den är helt svagt inhuggen uti en liten, starkt sluttande bergshäll, alldeles invid gården. Ovisst är, huruvida denna ristning föreställer en enda händelse, eller flera. I förra fallet afser den ett större vikingatåg, i det sednare åter, hvilket ock synes sannolikast, flera dylika, jemte strider till lands och andra äfventyr — varande således en fortsatt saga om en eller flera personer, med något tidsrum emellan hvarje afbildad händelse, och derutinnan liknande flertalet af samma fornlemningar. Man kan då reda följande. Den öfversta gruppen visar en landstigning i fiendtlig afsigt, hvilket synes deraf, att en man aflägsnar sig med höjdt spjut ifrån det ena fartyget. Nedanför, något till höger, är en strid, deruti en mindre afväpnad mansfigur, hvilkens fruktande ställning ganska uttrycksfullt är återgifven, hotas af den större med lyftadt spjut. Den stora gruppen nedanför denna skiljer sig i flera. Ombord på en enkel farkost afbildas en spjutstrid emellan två män, af hvilka den ena kastar med tvenne

[1]) Laxdæla S. kap. 26.

spjut på en gång — en förr i Norden högt prisad idrott, och hvarför Sturlesson särskildt lofordar kon. Olof Tryggvasson och hans föregifne son Tryggve, hvilken sednare, på sina fienders förebråelser, att han var son af en prest, svarade, under det han afskjöt ett spjut med hvardera handen: "att hans fader på detta sätt lärt honom att hålla messa [1])." Det under skeppet stående djuret är troligen en häst, tillhörande de till fots kämpande personer. Dessa äro tvenne å hvar sida, men tiden har bortvittrat deras vapen, att dessa med möda kunna skönjas; dock synes såsom de öfre hade bågar i händerna. Två af dem hafva en knäböjande ställning, hvilket ofelbart måste antyda deras sårade tillstånd eller af annat vållade underlägsenhet i striden. En af kämparne står på något, som liknar en båt, under hvilken en skeppsform är ställd. Mera svåra att förklara äro de till venster härom varande figurer. Den ena, till en del bildad af en hoprullad linja, liknar icke otydligt ett menniskohufvud, och den andra tyckes vara en mot dess tinning rigtad knif. Kanske skall detta betyda att någon af de stridande partiernas anförare blifvit tillfångatagen och af segrarne aflifvad, eller kan icke knifvens bild gifva anledning att tänka på ett efter vunnen seger anställdt menniskooffer? Det är icke utan exempel, att den gamle Nordbon gaf sin öfvervunne fiende åt Odin. — Nedanför denna grupp synes en annan, hvilken ock kan antagas afse en händelse för sig. Här afbildas äfven en sjöstrid. Särdeles fäster sig uppmärksamheten vid ett af de nedersta skeppen, der tvenne män, beväpnade, den ena med en yxa, och den andra med ett spjut, äntrat i framstammen och hota eller döda den till det upphöjda akterdäcket (lyptingen) flyktade besättningen. De venster om liggande skeppen tillhöra synbarligen segrarne. Det medlersta och största af dem, med djurhufvudet i framstammen, saknar besättning och betecknar säkert ett, som under striden blifvit afröjdt och eröfradt. Den hosstående hålan har sannolikt här en för skeppet olycklig betydelse. Af de ofvanom synliga skeppsformerna, deraf den ena är tältad, hafva tvenne hvar sin man, den ena spjutkastande. Fartyget derunder, med den bugtande linjen emellan stammarne, kan beteckna ett som i striden eller på härfärden gått i qvaf, då nämnda linja utmärker de öfversvallande vågorna. Till höger härom ser man några figurer, hvilkas utvittring gjort dem ännu mera svårtydda, än de i sig sjelf kunna vara. Första gången jag såg denna ristning, antog jag dem för ett slags runor, men har sedan frångått denna mening. Snarare synas de utgöra ett föremål för anfall af några obeväpnade mansfigurer, af hvilka den ena sitter i en liten båt, äfvensom de hotas med spjutet af mannen i det ofvanom stående skeppet. Deras betydelse torde numera vara omöjlig att utreda; kanske skola de föreställa en befästning, en skog eller — benen till ofullbordade eller halft utplånade menniskofigurer. Längst åt venster på taflan ses en (qvinnlig?) ryttare styra med tyglar en häst, under hvars buk springer en hund eller ett föl. Djuret framför torde vara ett anfallande rofdjur, en björn kanhända, att döma af dess bristande svans. Denna föreställning, jemte de kringkastade skeppsformerna, af hvilka en ej blifvit fulländad, afse säkerligen hvar för sig särskiljda händelser, och hålorna angifva måhända dem som stupat i här tecknade strider [2]). Ortens allmoge håller före, att kon. Carl XII under sitt vistande i dessa nejder åren 1716—1718 utarbetat denna hällristning. Hans

---

[1]) Sturl. Olof den Heliges S. kap. 263.

[2]) En mindre trogen teckning af denna hällristning är meddelad i 1:sta delen af min Bohusläns Historia och Beskrifning.

minne har här redan hunnit blifva på en gång så underbart och oredigt, att det sammanväxer med tusenåriga fornlemningar och traditioner. Det har alltid varit folksagans natur, att fästa de äldre minnena i de nyare.

Fig. 2.

Denna ristning är i alla afseenden af ringa betydenhet. Den är belägen icke långt ifrån den förra, på Åseliden, en hög skogbevuxen bergssluttning å hemmanet Sundbys utmark. Den föreställer sju djur, otvifvelaktigt hästar. En af dem tyckes bära en ryttare. Vidare ser man här sju fotsulor, deraf sex äro parvis ställda, en vagn (?) och en sköld m. m. Ristningen förvarar väl minnet af åtskilliga, dels till häst, och dels till fot, företagna märkligare resor eller krigståg, hvilket sednare skölden torde angifva. Nedanför denna hällristning, vid foten af åsen, ser man spår efter flera mindre, som blifvit utplånade. Det enda man kan igenkänna är en menniskofigur med upplyftade armar.

Tab. 2.

Fig. 3.

Denna jemte figg. 4 och 5 ligga i sluttningen af den bergsås, som reser sig till venster om vägen, emellan Eigst och Görlöf, samt ej långt ifrån sistnämnda gård. Läget är på hemmanet Masslebergs ägor. Hällristningen, hvilken är djupt och tydligt inhuggen, är, hvad innehållet vidkommer, att räkna till de mera sammansatta, särdeles som här träffas några figurer, hvilka, icke ägande några motsvarande föremål i verkligheten, ofelbart representera icke afbildningsbara begrepp. Bland de här hopgyttrade figurerna kan man åt venster urskilja föreställningen af en jagt. En svärdbeväpnad jägare skjuter med båge ett djur i fullt språng. Af de två, som stå nedanför, leder den ena, såsom det synes, ett par hundar (?) och den andre bär på ryggen en båge eller annat (jagt)redskap. De fyra större djuren omkring bågskytten tyckas vara hästar, af hvilka jägarne afsutit. På en af dem står en fogel, sannolikt en falk, som man ernat använda vid jagten. En annan bär på ryggen en figur, som antingen skall föreställa en forntida sadel med sina höga bommar, eller ock tvenne ryttare. Den runda figuren öfver fogeln betyder här måhända solen eller månen, som belyser äfventyret. Af de närstående skeppen har det ena tvenne i förn nedgående förlängningar af de främsta, besättningen betecknande, strekarne. Dessa sluta sig i utvidgningar eller hålor, och kunna icke beteckna annat än de ankaren af med tåg fästade stenar, som brukades i äldsta tider, och hvaraf ett är att se i Christianias museum. Kölen på samma fartyg är bruten, hvilket, i förening med de fällda ankarne, säkerligen hänvisar till något missöde, som drabbat detsamma. Den mest i ögonen fallande figuren på denna hällristning är det nära tre alnar långa skeppet i taflans midt, och på hvars öfverbyggda eller tältade fördäck ett djur, sannolikt en häst, befinner sig. Detta torde betyda en sjöfärd, på hvilken rytteri blifvit medfördt, eller hästar hemförda såsom byte. Mot den förra förklaringen kan visserligen invändas, att bruket att medföra rytteri ombord ej är så synnerligt gammalt, särdeles som Saxo Grammaticus uttryckligen säger, att sådant första gången ägde rum hos Danskarne under härtåget till Venden år 1136. Hos andra folk, t. ex. Venderna, var detta

bruk likväl rådande långt förut, och det är icke utan, att åtskilliga af våra fornsagor omtala hästar, som deras hjeltar medförde på sina sjötåg. — Ett skepp med ett djur ombord synes ock på Tab. 37 & 38 fig. 127. — Den ägglika figuren ofvan hästens hufvud, och som återkommer ibland bilderna nedom, träffas endast på ett par andra hällristningar, såsom vid Hvitlycke (Tab. 13 fig. 36) och vid Slänge i Tanum (Tab. 25 & 26 fig. 72). Dess betydelse är likaså outredlig, som meningen med den besynnerliga djurfiguren till höger, hvars bakdel upplöser sig uti hvarjehanda bucklor. Af de öfriga figurerna utmärker sig särdeles en rosformig, som måhända betecknar våren eller sommaren, d. v. s. den årstid då här skildrade äfventyr försiggått. Fotsulans bild öfverst till höger, innehåller väl här som annorstädes begreppet af en färd till lands, eller står den såsom en förkortning af den persons bild, ur hvilkens lefnad ristaren här bevarat något eller några drag. De öfriga figurerna lemnas till hvars och ens egen tydning. — Måhända kan man ur taflan draga denna mening: några af ortens bebyggare hafva förenat sig om ett härnadståg till sjös (skeppen) vårtiden (rosen), hvarvid de medfört hästar; vid något ställe hafva de lagt i land, ridit på jagt, samt sedermera anställt en plundring, hvarigenom de åtkommit en hop kreatur (ristningens öfriga djurbilder) såsom byte.

Fig. 4

är belägen straxt nedanför sistbeskrifna, och har till föremål ett sjöslag, hvarest det synes hafva gått skarpt till. Af 13 eller 14 skepp, som deltagit deruti, hafva blott trenne de besättningen betecknande, uppstående strekarne, och föreställa således dem som segrat i striden. Mot bakstammen af det öfversta prydliga skeppet, med sina i vinklar ställda intimmer, lutar sig en sårad eller döende, och en liknande figur, numera utplånad, har tydligen varit ristad vid framstammen. Nedanför stupar från en afröjd farkost en annan mansfigur, omgifven af tvenne hålor, hvilka, likasom den under nyssnämnda menniskofigur, och de under skeppet längst neder till venster stående, synes vara olyckans och undergångens symboler. Anmärkningsvärda äro de tvenne hornlika uppståndarne på den stora skeppsformen till höger, hvilka säkerligen måste hafva en symbolisk bemärkelse, emedan de icke gerna kunna föreställa något till skeppet hörande föremål, aldraminst master. En annan skeppsform, till venster om den stupande mannen, synes vara till hälften en djurfigur.

Tab. 3.

Fig. 5.

Fig. 5 ligger bredvid de båda föregående, samt är blott ett fragment af en större af tiden förvittrad hällristning. Att döma deraf, att blott det medlersta skeppet är bemannadt, synes antagligt, att detta ensamt besegrat de omgifvande, hvilka äro afröjda. Denna skeppsform är sällsam i sitt slag, förmedelst sin våglika stamprydnad, hvilken kan jemföras med fig. 15 på Tab. A & B, samt sina brutna uppståndare. Att dessa sednare icke äga annan betydelse, än de vanliga raka uppstående strekarne, synes af Tab. 18 & 19 fig. 51, hvarest det tydligt visar sig, huru de mera fullständiga mansfigurerna öfvergå i dylika förkortningar. Då sådana eljest förekomma ibland raka uppståndare, beteckna de sannolikt en gammal anordning till roddens förstärkning. Den halft utplånade figuren till höger kan föreställa en

klippa och betyda, att striden försiggått i en skärgård. Hålorna må antagas symbolisera nederlaget, och de som befinnas i förn på det bemannade skeppet särskildt angifva antalet af de stridsmän, som stambon förlorat i slaget.

Fig. 6.

Denna, jemte de båda följande, äro belägna nära hvarandra, och ej långt från de nyssnämnda, vid Görlöfs gästgifvaregård, till venster om vägen, som går ifrån Ejgst. Fig. 6 ligger i sjelfva dikeskanten. I framstammen på det största skeppet igenkännes en springande menniskofigur, om man tänker sig den främsta uppståndaren hafva bildat det ena benet, och att vittring gjort detta parti mindre igenkännligt; bakstammen prydes af en figur, som liknar ett korstecken. Skeppet står i beröring med flera andra fartyg, och man kan deraf sluta, att en sjödrabbning äfven här är i fråga. Emellan dessa synes en mansfigur jemte tre foglar, antagligen betecknande ett timadt nederlag, eller att här "blifvit skuren stek" åt örnar och korpar, stridens foglar, hvilka frossande slagit ned ombord. Mannen framför det nedanom varande skeppet är kanske bilden af den som eröfrat detsamma. Djurbilden häntyder måhända på det under vikingatåget gjorda byte. Den öfversta figuren föreställer ett okändt föremål. Af de båda nedersta, mot hvarandra vända fartygen, är det till venster afröjdt, och således af det andra besegradt och eröfradt.

Fig. 7

föreställer ett nederlag om skeppsbord. På det större skeppet återstå blott stamboerne och en af besättningen, och den ena af de förra faller, träffad af ett kastvapen, hvilket sannolikt är ett spjut, hvars skaft ristaren ej fullbordat. Här synes ett försåtligt mord vara i fråga. En illa gjord båtfigur ligger kullstjelpt, vanliga symbolen af nederlag, och en prydlig skeppsform med nätformigt intimmer — i sådant afseende det enda i sitt slag — har fått en onaturlig ställning, och är likaledes afröjd.

Fig. 8

ligger helt nära de båda föregående. Här ses tre gjördelomgjordade män, med mot höjden sträckta händer, knäböja öfver ett par skeppsformer, af hvilka den större har korslagda sidobjelkar och 23 mans besättning. Emellan dem stå sex foglar, och nederst tvenne ringar. Menniskobildernas ställning gör otvifvelaktigt, att man här velat uttrycka en helig förrättning eller ceremoni, hvilken föreställning icke anträffas på någon enda af de öfriga hällristningarne. Berörda figurers förhållande till skeppen gifver vid handen, att ceremonien har sammanhang med de sednare, och det är i följd deraf antagligt, att denna tafla framställer en hos de gamla Nordboerna fordom bruklig sed att signa skeppen, då de första gången gingo i sjön. Af de små ringarne är den ena öppen och försedd med ett par knappar vid öppningen, hvilket ger den stor likhet med de heliga ringar, som förvarades i gudahusen, för att begagnas vid eds afläggande, och hvaraf en afbildning finnes i "Ledetraad till Nordisk Oldkyndighed" p. 44, efter ett i Köpenhamn förvaradt exemplar. Dylika ringar lågo på altaret och öfversmordes med offerblod, hvarefter den som skulle gå eden fattade ringen i handen, sedan

tempelföreståndaren förut satt den på sin arm [1]. Det är icke osannolikt, att de stora, ofta med mycken konst utarbetade bronzringar, man ännu finner fästade i dörrarne till gamla kyrkor, och hvilka flerstädes åtföljas af urgamla traditioner, äro erinringar om dylika heliga ringar, så framt man icke vill antaga, att många af dem verkligen blifvit förflyttade från de hedniska till de christna templen. — Ringens betydelse af edgång, eller dylikt, på ifrågavarande hällristning står väl tillsammans med den föreställning om en helig handling, som de knäböjande personerna synes uttrycka. I följd häraf kan framkastas följande förslagsmening: en vikingsfärd företages med en nybyggd flotta; höfdingarne anropa gudarne om bistånd, och förbinda sig med ed, att ej öfvergifva härnaden eller hvarandra, förrän de mättat roffoglarne, d. v. s. segrat eller stupat. Fogelbilderna kunna ock beteckna de vid den religiösa ceremonien offrade bökar [2].

Tab. 4.

Fig. 9.

Figg. 9—13 äro alla belägna straxt höger om vägen, som leder till Nässinge. Den ansenligaste af dem är ifrågavarande, hvilken vi redan i det föregående omnämnt. Innehållet är blandadt; men hufvudföreställningen rörer en jagt i två afdelningar. Till venster går jagten an på ett högdjur, elg eller hjort, att döma af den greniga eller flikiga hufvudprydnaden. Djuret förföljes af tre hundar, igenkänneliga på sin uppåtkrökta svans, samt af fyra jägare, deraf en spjutbeväpnad. Tre af dessa mansfigurer äro bildade af blott grofva omgifningsstrek, sannolikt för besparing af mödan vid deras utarbetning, emedan intet skäl är att antaga, det man här velat uttrycka fyrkantiga sköldar, då man vet, att dylika försvarsvapen ej medfördes på jagt. Till höger om de öfversta menniskobilderna synes en på ryggen liggande hund, betecknande en som omkommit under jagten. Sjelfva det jagade djuret synes insnärjdt uti en nätformig figur, som otvifvelaktigt föreställer ett jagtnät. För dessa föreställningar synas skeppsformerna vara helt främmande, och det är sannolikt, att dessa sednare, afseende en särskiljd händelse, icke tillkommit på hällen samtidigt med de förra. Den öfversta hundfiguren och ett litet skepp med 10 mans besättning, äro nemligen sammanställda på ett sätt, som tydligen ådagalägger, att man vid utarbetningen af det sednare varit mindre aktsam om den förra figuren, således att skeppet är yngre än hunden, och i följd deraf de vikingsfärder, hvaraf man här upptecknat minnet, äro af sednare datum än jagtäfventyret. Hålorna på de största skeppsformerna, särdeles på draken med de dubbla stamförbyggnaderna, utvisa säkert antalet af besättningen, utom det som uppståndarne tillkännagifva. Hålan på det öfversta skeppet synes deremot symbolisera en ofärd, som träffat några af skeppsfolket. — Till höger på taflan skildras äfvenledes en jagt, sannolikt på ett rofdjur, hvilket förföljes af en hund. Öfverst höjer sig en groflemmad man med blottadt svärd i handen. En annan, obeväpnad, stupar öfver en mängd hålor, här tydligen ofärdens sinnebilder. Det kan ej med säkerhet afgöras, om denne skall beteckna en som händelsevis omkommer under jagten, eller som stupar för den andres svärdshugg. Den minsta mennisko-

[1] Viga Glums S.

[2] Denna hällristning, af mig ej varseblifven, är aftecknad af v. Kronobefallningsmannen L. Hedenskog, och af honom benäget meddelad.

bilden tyckes med sin upplyftade hand tillkännagifva sin häpenhet öfver kamratens olycka. Skeppsfiguren synes ursprungligen ämnad att blifva längre, men har ej hunnit fullbordas. Den lutande ställning, de fyra uppståndarne äga, saknar nog icke sin betydelse.

Figg. 10, 11 och 12

äro idel skeppsformer, deribland de på fig. 10 utmärka sig, oaktadt sitt half utplånade skick, för storlek och prydlighet. På det största är akterdäckets upphöjning tydligen uttryckt. De punktlika hålorna ofvan detta, likasom på skeppsformerna å fig. 13, angifva otvifvelaktigt antalet af styrbords manskap.

Fig. 13.

Denna är märklig för de tvenne ovanliga figurer, man finner längst till höger. Att sluta af djurbilden vid den ena, synes icke otroligt, att denna är ett giller eller fälla för djurfänge. De öfre armarne på det kors, som utgör figurens basis, vore i detta fall sjelfva fallstockarne, och byglarne derofvan de delar af fällan, hvarvid nämnda stockar vore uppgillrade. Den andra figuren är lika oförklarlig, som det är svårt att uppgifva någon förslagsmening till taflans tolkning.

Tab. 5.

Figg. 14 och 15.

Dessa båda äro inhuggna i samma trakt som föregående, på en brant, åt söder sluttande klippa, i en dal vid gården Kidderöds åbyggnader. Hällens ojemnhet och mossanlöpning göra svårt att urskilja figurerna. Dessa äro dock föga märkvärdiga, och afse säkerligen icke annat än en eller flera sjöfärder, och derunder gjorda byten och strandhugg (djurbilderna). Nederst på fig. 14 ses en ovanlig figur, ganska lik ett på Köpenhamns Museum förvaradt bronz-spänne, hvartill jag sett liknande äfven i Sverige. Eljest kunde någon här vilja igenkänna bilden af en hästsko, med den symboliska betydelsen af en i något afseende märkvärdig ridt, af hvilken man velat bevara minnet.

Fig. 16

igenfinnes emellan Presteröd och Stufveröd i Näsinge socken. En menniskofigur, två skepp, hvaraf det ena bemannadt, samt 7 djur, ställda i två grupper, utgör det föga intressanta innehållet. Det öfverst till venster stående djuret synes med sina många ben hafva en väl vidunderlig skapnad, om man icke får antaga, att ännu en figur blifvit här påbörjad, men ej fullbordad [1]).

Tab. 6 & 7.

Med denna tafla öppna vi serien af Tanums hällristningar. I arkeologiskt hänseende är Tanums härad af största märkvärdighet, i anseende till den ovanliga rikedom på fornlemningar af olika slag, som det äger att framvisa. Grafhögarnes antal uppgår till ett par

[1]) Äfven denna ristning är på min begäran benäget aftecknad af Herr L. Hedenskog.

tusende. Kiströren, med sina lemningar efter ett bronzfolk, täcka snart sagt hvarannan bergshöjd, och träffas ännu långt ute i skären. Dyrhus, grafkistor och bautastenar, särskiljdt ibland hvilka må nämnas den präktiga valplatsen vid Greby, möta vandraren öfverallt, och hällristningarne inom blott Tanums socken utgöra ett större antal, än alla i det öfriga Norden tillsammans. Genom sin innehållsrikhet, och en i allmänhet bättre utförd teckning, skilja de sig äfvenledes ifrån de öfriga. Vi göra början med flocken vid Tegneby.

Ett litet stycke norr om Tegneby bondgård ligger, till höger om vägen, som leder till Tanums kyrka, en liten bergshöjd, Hoftrådet eller Aspeberget kallad, hvilken med temligen branta sidor åt öster stupar mot Tanumsslätten, hvarifrån den skiljes genom en förbiflytande bäck. På norra och östra sluttningarne af denna bergshöjd träffas ett betydligt antal ristningar, hvilkas beskrifning vi nu börja med

Fig. 17.

Denna präktiga ristning är belägen på bergets norra, ganska branta sluttning. Vid aftecknandet var den så öfvervuxen med mossa, att den endast med största möda kunde rengöras. Den utmärker sig framför många andra, lika mycket genom sin bättre teckning, som sitt märkliga innehåll. Några figurer äro bortvittrade, men synas hafva varit af föga betydenhet för det hela. Man ser här afbildadt åkerbruk, envigen, intressanta vapenformer, såsom bågen och yxan m. m., och andra föreställningar. Men äfven vid denna, såsom vid flertalet af hällristningarne, måste vi lemna oafgjordt, huruvida här framställas händelser, som stå i samband sinsemellan, eller sådana, som, utan dylikt sammanhang, tilldragit sig på olika ställen och tider. Det tyckes såsom man borde särskilja taflans figurer i trenne grupper. Den öfversta visar en landstigning af vikingar, hvilka öfverfalla och dräpa innebyggarne, som äro stadda i utöfning af fredliga yrken, och bortföra deras egendom. Man ser nemligen här huru en bågskytt, på något afstånd, skjuter en man, som styrer en med tvenne oxar eller hästar förespänd plog, samt vidare, huru nötkreatur drifvas till bemannade skepp, af hvilka det största, genom sin stamprydnad och sin starka besättning, röjer draken. Ett af djuren bär en å dess rygg stående man, utan armar, och med blott ett ben. Denna betecknar sannolikt en fånge, hvars armar och ben blifvit hopbundna. Det minsta djuret har en kam-lik hufvudprydnad, hvars betydelse är svår att gissa. Föreställer den vågformiga linjen, som synes midt i denna grupp en orm, kan betydelsen deraf vara den klokhet och tysthet, hvarmed vikingarne gått tillväga vid utförandet af denna bedrift; är den åter ett tecken för hafvet, afser den naturligtvis den väg, taflans hjeltar tillryggalagt. I venstra hörnet synes en svärdbeväpnad man, som kastat skölden framför sig, tillbakadrifva en annan mindre, men med gröfve lemmar, och hvilken försvarar sig med något tillhygge. Härmed afbildas sannolikt vikingarnes strid med dem af landets innebyggare, som hunnit sätta sig till motvärn vid det oförmodade anfallet.

Taflans medlersta del upptages af 16 mindre båtar, rangerade på linja, men, såsom det synes, obemannade. Till venster höjer sig öfver ett bemannadt fartyg en oskaplig menniskofigur, med ett par oformliga händer, liknande vingar, och hvilka väl här symbolisera styrkan. Detta skall utan tvifvel vara en härförare, som med sina få skepp besegrat en slagtordning af så många fartyg, som antalet af obemannade båtar angifva. Figuren till

höger om de sistnämnda är tydligen en sittande, obeväpnad menniska, måhända en fånge. Den nedersta gruppen är en af de vackraste, som hällristningarne förete. Omgifne af skepp, synas här fyra yxbeväpnade män i strid med hvarandra. Två af dem föra svärd vid sidan, och det näbblika utspränget på deras ansigten tillkännagifver, att de äro hjelmbetäckta. På afstånd afvakta stridens foglar det blifvande manfallet, för att slita de slagnes kött. De svärdförsedde männens yxor höja sig öfver motståndarnes, hvilket måste antyda, att segern är på de förres sida. Detta angifves ytterligare deraf, att den till höger tecknade kämpen föraktligt kastat sin sköld under fötterna, under det hans fiende ej försmår att föra den på armen, äfvensom deraf, att af de andre stridande har den högre en tillbakalutande ställning. Att under striden kasta skölden ifrån sig var en bravur, som af våra förfäder högt skattades, och som ofta ådagalades, då kämpen, hänförd af kampens hetta, bröt tvehänds in i fylkingarne. Den prydliga figuren, ofvan den venstra kämpens hufvud, kan icke vara annat än ett smycke, hvartill vi ej skola få svårt att i våra fornsamlingar uppleta motstycken. Här föreställer den utan tvifvel en prydnad af värde, en "dyrgrip", hemburen såsom rof ur striden. Att sluta af yxorna, äro de stridande Nordboar, äfvensom det tydligen visar sig att de äro vikingar, hvilka öfvergifvit skeppen, för att afgöra sina tvister till lands. De olika flottorna ligga på ömse sidor, med framstammarne vända åt motsatta håll. Af den venstra äga tvenne skepp krökta uppståndare, som höja sig öfver de andra, och hvilka möjligen, ehuru knappt troligt, kunna beteckna master. Figuren emellan foglarne och de kämpande är föga igenkänlig. Kanske föreställer den ett träd (?).

Hvilken förlust, att ej i sin helhet kunna tolka denna vackra hällristning, ja att ej ens kunna utröna i hvad sammanhang dess särskiljda grupper stå till hvarandra! Märkliga bedrifter stå här tecknade, men af hvem, när och hvar utfördes de?!

Figg. 18—21.

Fig. 18 står straxt ofvan föregående. Fig. 19 ligger högst uppe i berget, och föreställer en man med ett svärd i hvar hand, drifvande framför sig tvenne fångar. Jag aftecknade denna ristning år 1841, men har sedan ej kunnat återfinna den, sannolikt emedan den blifvit öfvervuxen med ljung. Figg. 20—21 äro belägna i östra sluttningen, och föreställa, den ena en sköld, och den andra ett till större delen utplånadt, tvådäckat (?) skepp och en mindre båt.

Tab. 8.

Alla ristningarne äro att söka i östra sluttningen af nyssnämnda berg.

Fig. 22.

Skeppet i taflans midt visar genom sin ovanliga ställning, sin abnorma form och sin brist på besättning, att det i något afseende är förolyckadt; troligtvis symboliserar det en förlorad sjödrabbning. Ett par af de öfriga skeppen tyckas äga samma betydelse. Det nedersta har ett öfver lyptingen spändt tält, i enlighet med bruket på den gamle Nordbons härskepp. Här synes ock en menniska stående på ett djur, sannolikt en häst, hvilken styres med tygel — en erinring måhända om en ovanlig skicklighet i ridkonst hos taflans hjelte,

hvilket tryggt kan antagas, emedan en dylik idrott alltid måste hafva skänkt så mycket anseende hos ett folk, som så högt värderade alla slags kroppsliga färdigheter, som våra hedniska förfäder, att den kunnat aktas värdig att förevigas genom en afbildning i stenen. På ett par andra hällristningar finner man kroppsöfningar uttryckta. Den linja, på hvilken djuret framlöper, är en väg, en hed, eller en rännarbana. Inunder denna står en figur, som liknar sig att vara en skaftad, taggig stridsklubba (Gaddakylfa).

Men den sällsammaste figur oss här möter, och som är den enda i sitt slag på alla kända hällristningar, är bilden af en menniska, som bites i buken af en orm. Är detta en symbolisk eller rent historisk framställning? Vi hafva i det föregående påpekat nödvändigheten, att, vid tydningen af dessa fornlemningar, så litet som möjligt söka efter symboliska framställningar, för att ej lemna för vidsträckt utrymme åt gissningsförmågan, och uti ifrågavarande fall är detta så mycket mindre nödigt, som vi känna historiska fakta, om hvilka eller om liknande, denna figur kan erinra. På några ställen i våra äldsta fornsagor och sånger omtalas nedsänkning uti ormgårdar, såsom ett barbariskt dödsstraff, som någon gång användes, väl icke i Norden, men hos folk, med hvilka nordbon stod i liflig beröring. För att tvinga den tillfångatagne kon. Ragnar Lodbrok att gifva sig tillkänna, kastade kon. Ella honom i en ormgård, der sagan låter honom omkomma, sedan han sjungit sitt herrliga krakumal [1]), och de Eddiska sångerna låta Gunnar, Gjukungen, af sin slägting Atle sänkas ned i Gråbaks salar [2]), der han, bunden till händerna, slog harpan med fotabladets qvistar [3]), och med dess toner, accompagnerande sin hämndprofeterande sång, söfde djuren, utom ett, som fann vägen till bröstets innandöme [4]). Äfven om det rent historiska i dessa sägner underkännes, hvartill kritiken har ganska goda skäl, qvarstår likväl deraf den sanningen, att ett dödsstraff, sådant som ifrågavarande, här varit väl bekant. Deraf blir antagligt, att den omtalda figuren på närvarande hällristning verkligen erinrar om någon, som undergått detsamma; men i följd deraf måste man ock antaga, att den här framställda händelsen tilldragit sig i utlandet, naturligtvis under något härtåg mot sydliga länder. I Norden har aldrig funnits ormar af den storlek och djerfhet, att de kunnat anfalla och sönderslita menniskor (ty det är endast såsom retad vår Vipera hugger), ej heller har det slag af ål, — den förfärliga Muræna Helena — hvars storlek och illska, i förening med dess begärlighet efter menniskokött, gifvit vetenskapsmännen anledning att påstå, att det varit den, som till sagda ändamål förvarades i ormgårdarne, kunnat lefva hos oss. Vi böra derföre här se ett äfventyr, som händt en nordbo i främmande land, och kunna tillsvidare antaga, att det är anföraren på det närstående, afröjda skeppet, hvilken, tillfångatagen, blifvit kastad i en ormgrop.

Fig. 23

är belägen helt nära den sistnämnda, nästan på samma häll, och föreställer ett afröjdt skepp, omgifvet af ett par hålor.

---

[1]) Ragnar Lodbroks och hans söners S. kap. 16.

[2]) Ormgropen.

[3]) Tårna.

[4]) Atla-mál , Godrunar-hvöt och den yngre sången Gunnar-slagr.

Fig. 24.

Hvad den öfversta figuren beträffar, måste man afhålla sig ifrån alla förklaringar. De närstående fyra punktlika hålorna göra den ännu mera svårtydd, men visa, att den icke är en blott meningslös prydnad. Ofvan den största lutande skeppsformen står en sammansatt figur, hvilken upplöses uti två skepp, af hvilka det ena ligger med kölen ett stycke in på det andras bakstam; båda förenas genom en öppen parallelogram. Man synes här hafva velat uttrycka en påsegling, eller ock kanhända en bogsering af ett öfvervunnet och afröjdt skepp. Det stora skeppets lutning, i förhållande till de öfriga, är utan tvifvel betydelsefull.

Tab. 9.

Fig. 25.

Figurerna träffas på samma ställe, som de sist beskrifna. På den största utaf dem, fig. 25, afbildas en flotta, hvars största skepp äger 30 mans besättning. Hålorna emellan skeppets intimmer kunna beteckna något ofall, som timat detsamma. Framför synes ett djur, hängande med halsen uti en sax eller annat giller. Meningen med dess påtagliga sammanställning med skeppsformen är en svårlöslig gåta. Månne här omhandlas en färd för handel och plundring till den högsta Norden, en sådan, som så ofta företogs af våra förfäder, och derifrån man återvändt med en rik last af pelsverk, dessa trakters vigtigaste handelsvara den tiden [1])? Den armlöse mannen, som visar sig ibland de öfre skeppen, och som tydligen träffas af ett yxblad, eller snarare kastyxa af sten, betecknar väl då de Finnar eller Bjarmer, som vikingarne under resan nedlagt, eller ock några af de sednare sjelfva, som måst bita i gräset. En annan mansbild i flyende ställning, och omgifven af hålor, och skepp upptäckes längst åt höger. Nederst på ristningen, och skiljd ifrån dess redan beskrifna figurer genom ett mellanrum af två alnar, möter oss en ganska vacker grupp af 11, i en något böjd rad ställda, obeväpnade menniskobilder. Ofvan och under denna rad står ett nötkreatur, af hvilka det nedre är en hanne. Menniskofigurernas brist på armar symboliserar sannolikt här kraftlöshet, oförmåga till försvar, och hålan vid den högra flygelsmannens axel ofärd, hvadan man i nämnda figurer torde böra se fångar [2]), hvilka jemte boskap (djurbilderna) och dyrbarheter (ringfiguren) blifvit hembragta såsom byte ifrån det sjötåg, de omkringstående skeppsformerna föreställa. Denna grupp gifver hällristningen en så stor likhet med fig. 32, att man kan hafva skäl att antaga, det de båda föreställa en och samma, eller åtminstone en likartad händelse.

Fig. 26,

belägen straxt vester om föregående, innehåller blott bilden af ett djur, sannolikt en häst, samt några ofullkomliga och till stor del utplånade skeppsformer.

---

[1]) Om dylika färder se G. Schöning: Forsög till de Nordiske Landes, særdeles Norges Gamle Geographie m. m.

[2]) Äfven på Kiviksmonumentet afbildas fångarne utan armar, men i en ställning, som visar att dessa äro sammanbundna.

Tab. 2.

Fig. 27.

Denna ristning är den sista af de på förutnämnda bergshöjd belägna. På kölen af ett upp- och nedvändt och afröjdt skepp, som inom sig innesluter flera liknande, står en liten mansfigur med hufvudet nedåt, och deröfver höjer sig en resligare, sköldbetäckt och svärdbeväpuad kämpe, hvilken med båda armarne lyfter sitt spjut öfver den förre, hvars litenhet uttrycker hans underlägsenhet, i jemförelse med den andre, och hvars omvända ställning på den kullstjelpta flottan visar, att han blifvit öfvervunnen och dödad. Ett sjöslag är således här hufvudföreställningen, men vi måste lemna oafgjordt, huruvida de båda menniskofigurerna skola beteckna enskiljda kämpar, eller en samling af dylika. Figuren ofvan segrarens bild föreställer tvenne skepp, af hvilka det ena, svagt bemannadt, sannolikt bogserar ett annat, som är afröjdt, d. v. s. eröfradt. På det förra framsticker en åra nedom kölen, betecknande rodden, och på det sednare ett årlikt roder, sådant som brukades på forntidens farkoster [1]) Detta, jemte de nakna skeppsformerna till höger, tillhöra väl den stupades flotta. Till venster stå några prydliga skepp. Det största af dessa, i likhet med det minsta, till en del utplånadt, synes haft några och trettio mans besättning; framstammen prydes af ett fogelhufvud och på midten varseblifvas tvenne i spiral böjda uppståndare, hvilka, enligt en förut framställd förslagsmening, sannolikt beteckna en inrättning för mastens eller vanternas fästande, eller s. k. rösten. Djuret der bredvid är ett nötkreatur, och symboliserar kanske strandhugg och byte.

Fig. 28

har sitt läge på andra sidan berget, vester om landsvägen, och tyckes förvara minnet af en under farliga omständigheter företagen eller verkställd fotresa.

Fig. 29.

Denna ristning igenfinnes vid några åbyggnader i Tegneby, vester om landsvägen, på en mot inägorna temligen brant sluttande bergshäll. Af skeppsformerna äro ett par afröjda. Andra föra uppståndare, som tydligen föreställa master. Den besynnerliga figuren till venster, en slags korsform, förenad genom en kroklinja med en sned ring, förekommer icke på någon annan hällristning. Den kunde möjligtvis föreställa ett ankare, men saknar sannolikt någon motsvarighet i verkligheten, utan står såsom en godtycklig representant för ett icke afbildningsbart begrepp.

Sydost om Tegneby träffas obetydliga skeppsristningar, af hvilka vi här meddela endast

Fig. 30,

belägen söder om ladugården å Tegneby boställsgård.

Tab. 8.

Figg. 18—21.

Vid östra foten af den bergshöjd, på hvilken Tegneby gårdar äro belägna, träffas invid gärdesgården, som hägnar gärdet, en jemt sluttande häll, på hvilken den vackra rist-

[1])Se Tab. A & B.

ningen, fig. 31, är inhuggen. Dess föreställning är en större jagt, men efter djur, hvilka, att döma efter afbildningarne, icke synas vara nordiska, ehuru jagten tillgår på fornnordiskt vis, nemligen till häst och med spjut. De beridna jägarne äro tio eller elfva till antalet [1]), men blott fyra af dem äro spjutbeväpnade. Nederst synes en som störtat af hästen, och nära taflans midt en obeväpnad person, i strid, såsom det synes, med en strutslik fogel, eller kanske rättare ett fyrfotadt djur, hvars framben man glömt färdiggjöra. Tvenne hundar, igenkännliga på sin uppåt böjda svans, följa jagten. De här och der förekommande skeppsformer och fotsulor antyda otvifvelaktigt de sjöresor [2]), landstigningar och färder till lands, jägarne måst företaga, innan de kunnat bestå det äfventyr, hvaraf minnet här är förevigadt, och hvarpå en detaljerad beskrifning med visshet är nedlagd i de enskiljda figurernas förhållande till hvarandra. Många af de jagade djuren äro påtagligen hästar, hvilket kan föranleda den hypothes, att den här föreställda händelse tilldragit sig i trakter, der dessa djur den tiden funnos i vildt tillstånd, till exempel i grannskapet af Östersjöns sydöstra kust. En och annan har visserligen påstått, att hästar fordom funnits vilda i Skandinavien, men för detta saknas alla bevis [3]), särdeles som, veterligen icke, skeletter af detta djur någonsin blifvit upptagna ur Skånes på fossila djurlemningar annars så rika torfmåssor, eller dess ben påträffats uti de nordiska vildarnes grafvar, Det är derföre allt skäl att söka skådeplatsen för den uti ifrågavarande hällristning skildrade jagt utom Skandinavien. Det bör anmärkas, att 3 af djuren hafva fram- och bakbenen förenade, hvarförutan de olika benparen på 2 andra likna öglor. Detta är tydligen *fångade* hästar, hvilkas fötter blifvit sammanbundna, i likhet med hvad som ännu är öfligt med dylika, i trakter, der dessa djur kunna blifva ett föremål för jagten. För öfrigt synes man, vid det tillfälle taflan omnämner, icke, såsom nu är brukligt, hafva begagnat sig af snara, utan bemägtigat sig djuren, sedan man utmattat dem genom lätta sår och blodförlust.

Figg. 32—35.

Ett godt stycke söder om Tegneby ligger en, denna by tillhörig, utmarkslott, kallad Tegnebyrabet. Der träffas på en mot öster sluttande ås de under dessa figg. upptagna ristningar, inhuggna i släta svarthällar. Den största ibland dem, fig. 32, är i det föregående omnämnd, såsom liknande ristningen fig. 25 på Tab. 9. Möjligen afse de båda samma händelse, tecknad af olika personer och med olika detaljer. På båda ses nemligen en rad mansfigurer utan armar, samt en oxe och en ko. För öfrigt äga de föga eller intet gemensamt. En liten af hålor omgifven farkost är märklig för sin tydligt uttryckta mast. Af 3 andra skeppsformer är en ofullbordad och 2 sakna besättning. Ett nötkreatur med vårdslöst teck-

---

[1]) En af dem tyckes stå i en båt.

[2]) Man bör observera, att alla fartygen här äro obemannade.

[3]) Stadgandet i Skånelagen Lib. IX § 11, att den som äger vilda hästar, skall taga vara på dem, så att de icke skada andras åkrar och ängar, ifrån Pingst till Mickelsmessan, kan ej bevisa ett sådant påstående, som det anförda, emedan det är uppenbart, att ingen kan åläggas taga vara på å ägorna befintliga *vilda* djur. Med "vildir horsar" måste här säkerligen förstås sådana hästar, som förmögnare personer underhöllo endast för afvelns skull, och följaktligen gingo ute största delen af året. De så kallade Skogshästarne i Skåne voro väl heller icke annat än dylika, fastän af egen race.

nade fötter m. m. står dem emellan, omgifven af hålor, och af de sednare äro 18 ställda i tvenne parallelt löpande rader, kanhända betecknande antalet af dem som stupat på det ofvanom liggande afröjda skeppet. Ett lika stort antal hålor, men af större diameter, äro kringströdda ofvan hästfiguren, på taflans öfra hälft, hvadan detta tal här synes vara så mycket betydelsefullare. Att äfven dessa hålor äro enheter af begrepp är troligt, men det är ovisst om detta begrepp är uttryckt eller symboliseradt uti hästens bild, hvilket dock är det antagligaste. Om figg. 33—35 är föga annat att säga, än att de äro belägna straxt invid sistbeskrifna. Skeppsformerna på fig. 35 utmärka sig för sina stamprydnader af djurhufvud, såväl för- som akterut. Den nedersta, af enklare skapnad, saknar bemanning. Längst uppe äro en stor och 6 mindre hålor uthuggna.

Tab. 13.

Fig. 36.

Denna hällristning finnes inhuggen i en starkt sluttande bergshäll vid gården Hvitlyckes soldattorp. Den är en af de största i samlingen, hvarföre den ock här, för besparing i utrymmet, blifvit aftagen uti $\frac{1}{40}$ af naturliga storleken. En blick på densammas innehåll öfvertygar oss, att detta förtjenar största uppmärksamhet. Öfverst synes en man och en qvinna — den sednare igenkännlig på sin hårfläta eller hufvudbonad — stadda i ett förtroligt förhållande, under det en tredje person, gripande efter svärdet med ena handen, hotar dem med lyftad yxa. Man ser således här ett kärleksäfventyr eller ett bröllop, som tagit ett blodigt slut. Två hålor, olyckans förmodade sinnebilder, stå i närheten. Nedom är ett fartyg med utspändt tält; vidare öfra delen af en sköldbeväpnad mansfigur, en oval och två punktlika fördjupningar, en liten mansfigur med ett spjut eller en staf i handen, samt en större dylik, förmodligen en träl eller boskapsvaktare, som med synbar ansträngning leder eller tillbakahåller ett djur, förmedelst ett om hufvudet eller hornen fästadt tåg. Derunder rigtar en svärdbeväpnad kämpe ett spjut, som är 7 gånger längre än han sjelf, mot ett litet fartyg, sannolikt ett minne af någon tillernad landstigning, som blifvit omintetgjord genom spjutkastning från stranden. Till höger om denne ligger en fallen krigare, med det afslagna hufvudet liggande vid benen. Figurens fötter vidröra ett bemannadt skepp, hvaraf den slutsats kan dragas, att han fått sin bane af dess besättning, eller ock att han utgjort en af denna. Vid den afhuggna halsen knäböjer en qvinna, och sysslar med det stympade liket. Måhända återfinna vi här under förändrade förhållanden samma personer, som visa sig öfverst på taflan. Gruppen omgifves af större och mindre skeppsformer, med och utan bemanning. En af dem har flera hålor i skrofvet, och är med kölen förenad med en femkantig figur, troligen ett skär, då en strandning eller skeppsbrott här skall föreställas. Fartyget synes ock likasom vore det brutet på midten. Under detta synes en springande man, som lemnat spjutet, således en som räddar sig ur sjönöden eller annan fara. Nederst är den största af hällristningarnes skeppsformer inhuggen. Den är 6 alnar lång, och nära 2 d:o hög öfver midten. Vid dess ristning har tecknaren gått föga omsorgsfullt till väga, hvilken anmärkning för öfrigt gäller alla figurerna på denna tafla. Uppståndarne äro krokiga och ojemna, och bilda

akterut en intrasslad figur, med okänd betydelse. I förn har en af dem likhet med en krokstaf [1]. Till höger om detta skepp varseblifvas flera fartyg, det största i lutande ställning, och med en oredig figur på däcket; vidare åtskilliga djur, deribland en hund, tvenne, såsom det tyckes, dansande personer och en fullt beväpnad man. Ungefär på taflans midt märkes ett skepp, hvars besättning nedslås af en man, väpnad med en hammare eller annat tillhugg, samt derofvan en till hälften utplånad menniskofigur, som med lyftadt svärd hotar ett mindre djur. Taflans högra kant företer en huggstrid med yxor emellan trenne, med sköld och svärd beväpnade kämpar, af hvilka två anfalla den tredje. Två af sköldarne hafva midtbucklor, men den tredje är korsprydd. Emellan de stridande löper en rad af omkring 5o hålor, och beteckna dessa sannolikt antalet af de kämpar, som stupat i slaget, innan detta afgjordes genom de öfverblifne höfdingarnes kamp, hvilken här är uttryckt, hvarunder dock samma hålor kunna bibehålla sin olyckliga bemärkelse. De närbelägna skeppen antyda, att det talrikare partiet äro vikingar, som landstigit. De flesta menniskobilderna på denna ristning hafva fogellika hufvud, hvarmed man, såsom förut är anmärkt, otvifvelaktigt velat beteckna, att de varit hjelmbeväpnade.

Så många olika föreställningar, som vi träffa på denna stora hällristning, kunna omöjligen utgöra delar af en skildring öfver en enda händelse. Det synes deremot ganska tydligt, att de afse ganska många sådana, som väl kunnat haft sammanhang sinsemellan, såsom anledningar och följder, men likväl äro skiljda i tiden och rummet. Det är påtagligen en fullständig saga om en utmärktare mans bragdrika lefnad, vi här hafva framför oss, och tidsföljden af densammas särskiljda momenter vore att söka i den ordning, vi här beskrifvit figurerna, om nemligen man med säkerhet visste, att den halshuggne personen vore en af dem, som föreställas handlande i taflans öfversta grupp.

Tab. 14 & 15.

Fig. 37.

Denna hällristning är en af de största som finnas. Den är anbragt uti en sakta sluttande klippa i gården Lisslebys utmark, till största delen löst och slarfvigt inhuggen, samt genom sitt läge mot vester, betydligt skadad genom vittring och hafsvindarnes slitning. Här, såsom på den föregående, skildras en serie af bedrifter, framställda under bilderna af omkring sextio skepp, åttio hålor och ett mindre antal menniskor, djur och fotsulor m. m. Den skulpterade sagans hjelte, utrustad med modets och styrkans symboler, reser sig sjelf i kroppsstorlek på taflans högra sida, och tyckes med lyftadt spjut vilja beherrska de öden, af hvilka han haft erfarenhet, och dem han sjelf eller hans ättlingar förevigat i hällen. Att det är *hans* bedrifter, som här afbildas, kan ej lida något tvifvel. Denna bild är den största af hällristningarnes menniskofigurer. Längden, kanske motsvarande originalets, är sju och en half fot, eller lika stor som spjutets, hvilket han förer i högra handen. Om priapens bemärkelse är förut erinradt. På hufvudet förer kämpen en hjelmhatt, hvilket antagande är

[1]) Då jag första gången besökte denna hällristning, eller år 1842, varseblefvos flera skeppsformer nedom den här beskrifna, men dessa täckas nu af ett djupt jordlager, hvilket genom regn blifvit nedspoladt ifrån den ofvan liggande marken, och som af flerahanda orsaker ej kunde, vid mitt besök på stället 3 år derefter, fullkomligt undanrödjas

sannolikare, än det, att ristaren här velat framställa hans ansigte i profil. Venstra armen bär en prydnad, tydligen en dubbel armring, men hvilkens tandade beskaffenhet gör den snarlik en skeppsform. De närmaste omgifningarne äro mindre farkoster, ett djur, förmodligen hans häst eller hund, samt ett par fotsulor, märkliga derföre, att man afbildat dem med tår, som annars ej förekomma, utom på ett par af Stångenäs' hällristningar, t. ex. Tab. 33 & 34 fig. 110. Det är otvifvelaktigt ristningens hjelte, vi återfinna i mansfiguren till venster, der man symboliserat hans styrka med ett par oformliga händer. Här tyckes han höja ett vapen eller krigsmachin öfver ett fartyg, på hvars däck två djur stå vända mot hvarandra, och ofelbart äga en symbolisk betydelse. Märkligt är, att nästan alla skeppen sakna bemanning, hvadan man kan antaga, att de visa antalet af dem, som blifvit besegrade af den person, hvars historia här är framställd. Af dessa skepp utmärka sig isynnerhet två för sin ovanliga storlek. Under det nedersta synes ett kors eller en ros. Öfverst på taflan stå öfver ett halft hundrade hålor hopgyttrade, utan tvifvel utmärkande antalet af något visst föremål, kanske af dem, som blifvit nedhuggna på de omgifvande skeppen. Nederlagets symbol, roffogeln, visar sig ofvanom på en sammansatt, utplånad skeppsform. Ristningens nedra hälft erbjuder endast djur- och skeppsfigurer. Af de förra har ett två hufvud, och är således en rent symbolisk bild, till hvars betydelse ej ens gissningen kan gifva förslag. Ett af skeppen har en hög, handlik prydnad i bakstammen, och en ifrån densamma utlöpande, vågig linje, som sluter sig uti en håla eller klump, torde beteckna, att detsamma ligger för ankar. Nedanför denna hällristning, å samma klippa, stå 7 skeppsformer, hvilka utrymmet ej tillåtit att här upptaga. De tillhöra likväl den förra, äfvensom

Fig. 38,

hvars utnötta drag träffas på samma häll, till höger om den stora spjutbeväpnade mansbilden.

Fig. 39,

föreställande en liten enstaka menniskobild, igenfinnes nedanför den förra hällristningen, till höger om byvägen, som leder till Lissleby.

Fig. 40.

Om man följer gångstigen, som leder ifrån det ställe, der sistbeskrifna ristningar ligga, till Bro utmark, anträffas denna figur vid ett torp, tillhörigt Tegneby. Den tyckes omtala en med faror förenad sjöresa, derunder skeppen hålla på att begrafvas under störtsjöar. De sednare måste här betecknas genom de vågiga linjerna. Något stycke ifrån detta ställe, i Tegneby gärde, finnes ännu en hällristning, men så utplånad, att den ej med noggrannhet kan redas. Likväl äro 9 smärre och ett ganska stort skepp om 11 fots längd här synliga. I framstammen af det sednare, hvilket äger vid pass 100 mans besättning, upptäckas dragen af en groflemmad man, med upplyftade händer.

Fig. 41.

När man på vägen ifrån Tanums kyrka till Anrås gästgifvaregård lemnat Tegneby bakom sig, ser man till höger om vägen en ljungbevuxen bergsås, under hvilkens fot rika

åkerfält utbreda sig. I sluttningen af denna ås, kallad Bro utmark, ligger en vacker fornlemning, bestående af en samling ättehögar, deraf tvenne hafva 90 stegs omkrets, samt åtta uppresta stenvårdar. I närheten af denna träffar man de högst märkvärdiga hällristningar, på hvilka vi nu skola fästa uppmärksamheten. Om desamma hafva någon gemenskap med nämnda högar och stensättningar är svårt att afgöra.

Fig. 41 visar 2:ne skepp, det ena nära bortvittrat, och det andra med en öglelik uppståndare på midten. Sannolikt utmärker denna någon inrättning, hörande till fartygets tackling.

Fig. 42.

Denna intressanta hällristning afbildar en strid emellan landstigne vikingar, hvarest det vankats stora hugg. Af de fyra skeppen utmärker sig två för sin storlek och, särdeles det ena, för sin prydlighet. I bakstamnen på detta höjer sig stambon öfver den andra besättningen, och i förn varseblifver man något, som tyckes vara en mast med rå, ehuru platsen derför är ovanlig. De icke sällan förekommande vantfästena äro ock här uttryckta, hvarjemte tvenne fyrkanter af oviss betydelse upptäckas midskepps. På två af de andra skeppen är bemanningen utplånad, och det öfversta har aldrig ägt sådan. De fyra stridande kämparne hafva på kroppen några oregelbundna fördjupningar, hvarmed man påtagligen velat angifva deras under kampen erhållna sår. Denna föreställning är den enda i sitt slag. Det öfre paret strider med yxor. Deras ställning antyder ett slags fäktkonst med detta vapen, emedan man tydligen ser den till venster göra ett utfall, som den andra tyckes parera. Det nedra paret, svärdbeväpnadt såsom det förra, kämpar med spjut, om hvars genombrutna beskaffenhet vi i det föregående erinradt. Den högras bakåtlutande ställning utvisar måhända den, som besegras. Den nederst stående yxbeväpnade figuren synes göra gemensam sak med grannen till höger, men drabbas af någon ofärd, att sluta af den öfver hufvudet stående hålan. Mindre antagligt är, att han föreställer en stridsdomare, vid här afbildade envigen, emedan man säkerligen kommer sanningen närmast, om man i denna tafla söker beskrifningen på en strid emellan talrikare manskap, än det de uppristade figurerna angifver. Dock kan också vara möjligt, att ristningen föreställer flera olika händelser, i hvilka samma person på olika tider deltagit, och att i följd deraf hans bild är två eller tre gånger upprepad.

Tab. 16 & 17.

Fig. 43.

Vi hafva här framför oss en hällristning, som genom sin välgjorda teckning, sitt intressanta innehåll och sin lätta tydning är en af de förnämsta af detta slags fornlemningar. Med förbiseende af en oegentlig betydelse hos en och annan enskiljd bild, är denna ristning en rent historisk teckning af en större fiendtlig landstigning, med dermed förenade flerfaldiga omständigheter. Man ser här en stark fiendtlig flotta, kommande från venster, nalkas landet; en del af densamma har redan landat, manskapet är uppgånget på land och inbegripet i strid med innebyggarne, hvilka tappert och, såsom det tydligen synes, med framgång mottaga fremlingarne. Stupade betäcka slagtfältet och stridens foglar äro tillstädes att

slita deras kött. Under slagtningens hetta drifvas hjordarne ifrån stranden, för att förekomma deras bortröfvande. De särskiljda partierna af detta bataljstycke förtjena ett närmare skärskådande. Från venster nalkas sju fartyg, det största med 26 strekars bemanning; alla hafva framstammarne vända åt höger, d v. s. åt land. Ett par af dem föra tre tydligare uttryckta menniskofigurer, och det ena uppehålles af ett par män, framför hvilka ett djur, troligen en häst, löper. Sannolikt vill detta beteckna, att fartyget antingen stött på i skären, eller, förmedelst lång utgrund, ej kunnat landa, utan de medförda hästarne måst vada till land, jemte en del af manskapet, genom hvars tillhjelp det blifvit fördt till stranden. Fotsulan antyder landstigningen, eller den march vikingarne måst göra, innan de hunnit dit de ernat sig för striden eller plundringen. Nedanom denna synes en farkost med två svärdbeväpnade män, af hvilka den ene slungar en lans emot ett obekant föremål, som troligen har en symbolisk betydelse. Att döma af fartyget, med hänseende till de andras motsatta ställning, måste det tillhöra de anfallne, som här göra motstånd till sjös. Längre åt höger varseblifvas flera skepp, deraf några äro öfvergifna, och på ett af dem är en del af manskapet qvarlemnad såsom bevakning. Ifrån ett mindre fartyg strider en man med spjut emot en likaledes beväpnad, hvarmed utan tvifvel betecknas en vid sjelfva landstigningen förefallen strid. Här vidtager den scen, som föreställer sjelfva slaget. Utom de redan nämnda, utgöres de stridandes grupp af tio personer, naturligtvis representerande ett långt större antal. Två af dem hafva stupat. De andra föra bredbladiga spjut med båda händerna, eller i den ena, då den andra förer en stridsyxa eller dylikt vapen. Hålorna vid tvenne af de kämpandes axlar utvisa otvifvelaktigt de sår, de tillfoga hvarandra. En af de stridande är utan vapen i hand, och hans nederlag eller tillfångatagning tyckes utmärkas genom den ofvanstående spjutbeväpnade personens ställning på hans hufvud[1]). I närheten står en figur, som väl kunde vara en ofullbordad skeppsform, men mera liknar ett ben, och i så fall kan tillkännagifva, att den slagna fiendens ben måst förblekna på valplatsen. Längre ned till höger framspränger en ryttare, och med en väldig stridsyxa, som föres med bägge händer, nedhugger en omkullriden man. Ofärdens sinnebild, hålan, står framför, och gruppen omgifves af nederlagets symboler, foglarne. Nederst synas 16 djur föras åt höger, eller ett håll, motsatt det, hvarifrån den fiendtliga flottan nalkas; trenne män, antagligen trälar, äro sysselsatta att sålunda sätta dem i säkerhet för fiendens roflystnad. Ofvan de stridandes grupp har man den besynnerliga föreställningen af en man, som slungar ett spjut emot en stor orm. Det kan tyckas temligen säkert, att denna sednane bild här har en oegentlig bemärkelse; att den t. ex. erinrar om en person med namnet Orm, eller med egenskaper, som föranledt hans liknande vid detta djur, eller att det symboliserar förräderi o. s. v.; men det kan ock vara möjligt, att bilden verkligen föreställer hvad den är. De gamle utsmyckade ofta berättelsen om sina bragder med hvarjehanda vidunderligheter, hvarpå fornsagorna och våra ännu lefvande traditioner lemna oss öfverflödiga bevis. Hvad hindrar, att det är en sådan, vi här se antecknad, och att striden med en drake eller annat underdjur varit inväfd i sagubrottet om de händelser, man här ristat sig till minnes. Detta har så mycket

[1]) Först vid genomläsandet af korrekturet upptäckes, att, genom någon förseelse af lithografen, berörda obeväpnade mansbild ej blifvit utförd på Tab. Han står med upplyftade armar under den andres fötter, och träffas i venstra handen af det stora inhöjda spjutbladet.

lättare kunnat vara förhållandet, om ristningen blifvit förfärdigad först efter någon längre tids förlopp efter de tilldragelser den skildrar, och sedan dessa redan hunnit blifva vanställda af traditionen. — En mindre bild till venster skall sannolikt föreställa ett öga — måhända sinnebilden af den vaksamhet och uppmärksamhet, man vid det skildrade tillfället användt, för att upptäcka fiendens ankomst och bereda sig till hans mottagande.

Det kan icke lida något tvifvel, att den landstigning, här tecknas, föröfvats af främmande vikingar på den Bohulänska kusten, och närmast i den trakt ristningen finnes, d. v. s. i Tanum. Aktgifva vi noga på föreställningen, finna vi, att det är de anfallne, eller landets innebyggare, som hafva fördelen af striden, och dessas hornprydda hjelmar ådagalägga deras frändskap med hjeltarne på ganska många hällristningar i denna trakt, och hvilka onekligen varit här på orten bosatta män. Det är således en på denna ort timad händelse, som tillhörer ortens och landets historia, och icke den enskiljde mannens eller ättens, såsom förhållandet är med de flesta andra hällristningarnes framställningar. Taflan vinner härigenom ganska mycket i värde, framför öfriga liknande fornlemningar.

Den tilldragelse, här omtalas, synes hafva varit af den vigt, och gjort ett så djupt intryck på samtiden, att man haft skäl att vänta, det minnet deraf bort, jemte dess afbildning i hällen, fortlefva i den mundtliga traditionen. Om så är verkliga förhållandet kan uu ej med säkerhet afgöras, men emedlertid lefver på allmogens läppar i dessa bygder en ganska märkvärdig folksägen, om en i Tanum, i äldsta forntid, verkställd landstigning och plundringståg af en hop Skottar, hvilket så djupt fästat sig i folkets minne, att man ännu vet att förtälja dess biomständigheter. Och äfven om man, hvilket är det rådligaste, icke fäster för mycken tillit till äldre personers ibland allmogen försäkran, att ifrågavarande hällristning är ett minne af denna händelse, måste man likväl erkänna möjligheten af, att sådant kan vara förhållandet, särdeles som en myckenhet andra fornlemningar i orten stå i samband med densamma, och utgöra ett vigtigt stöd för den derom gängse traditionen. Det är derföre icke ur vägen att anföra den sednare, hvilken dessutom, för sin märklighet i och för sig sjelf, förtjenar att blifva allmännare bekant. Den utgör ett intressant bidrag till de Ossianska Sångernas uppgifter, om en i aldra äldsta tider existerande förbindelse emellan Fingals folk och de "blåsvärdade" Lodinsdyrkarne på Skandinaviens vestkust, det vågomsvallade Lochlin (Bohuslän?). Sagan lyder; Vid det ungefär ¾ mil ifrån det ställe, der här beskrifna hällristning träffas, belägna Greby, landsteg en gång en ansenlig här Skottska vikingar, hvilka företogo ett plundringståg till det ett par mil öster härifrån belägna Bullarens härad. Innevånarne här, underrättade om besöket, hade emedlertid satt sig i säkerhet på andra sidan Bullaresjön, hvilken, lik en elf framträngande emellan djupa fjellstränder, genomskär häradets längd, och blott genom ett smalt näs, Långevallspasset, tillåter gemenskapen med den östra sidan. Emedan alla farkoster i nämnda sjö blifvit öfverförda till denna sida, måste främlingarne söka framtränga genom berörda pass; men här rönte de ett så häftigt motstånd af de väpnade Bullingarne, att de med förlust nödgades draga sig tillbaka. Främlingarne eftersattes, och på de moar, der Nafverstads kyrka nu är belägen, kom det till ett slag, i hvilket desamma ledo ett grundligt nederlag. Omkring 70 större och mindre, aflånga och runda grafhögar, jemte en traditionell vidskepelse, som ännu tror sig

här stundom höra vapengnyet och dödsskränen, vittna om denna bragd. Skottarne drogo sig emedlertid vidare tillbaka till Tanums kyrka; men der möttes de af allmogen i Tanums, Vette och Tunge härader, anförde af höfdingarne på Vetteland, Hudt, Raneborg och Hällungstad. Det vid Nafverstad började nederlaget förnyades här, och var manfallet så stort, att en förbiflytande bäck svällde af blod, och bär med anledning deraf ännu i dag namnet Blodbäcken. Spridda hopar räddade sig, alltjemt sökande stranden, men förföljda af ortens innebyggare. Uti ett pass, vid den så kallade Prestmyren, stupade den fiendtliga härens anförare, Walbret, och en fornlemning, liknande ett "dyrhus" med namnet Walbrets graf, utmärker stället, der detta skedde. Hans underhöfding Kuse drog sig mera åt norr, men nedgjordes på gården Kuseröds mark, som efter honom fick sitt namn, och der man tror sig utvisa hans grafställe uti några fotangelformiga stensättningar. Qvarlefvorna af den Skottska hären omringades nära stranden vid Greby och nedhöggs mangrannt, och ser man der uti omkring 120 grafhögar och 30 präktiga stenvårdar [1]) ett minne häraf, som onekligen är en af vestra Sveriges utmärktaste fornlemningar.

Vi hafva således här en tradition, högst vigtig för ortens historia, och så vigtig, att den utträngt alla minnen af de många andra dylika äfventyr, hvartill utan tvifvel denna vikingabygd i fordna dagar varit vittne. Uti den beskrifna hällristningen igenfinna vi en liknande — den märkligaste i sitt slag, man förevigat i klippan. Båda tillhöra samma ort; båda tydligen samma tid. Deras gemenskap med samma händelse är möjlig, till och med antaglig — men obevislig.

Fig. 44,

belägen emellan nyssnämnda och efterföljande, erbjuder den märkliga föreställningen af 14 punkter, ställda i en oval krets, och derigenom erinrande om de i denna trakt icke sällan förekommande stensättningar, hvilka vid undersökning bevisat sig vara grafmonument ifrån jernperioden, ehuru de af äldre forskare blifvit ansedda såsom tingsplatser. Hopställd med skeppsformen kan denna figur möjligtvis påminna om en på främmande kust omkommen, och i en dylik grift jordad, viking.

Fig. 45.

Sraxt Nordvest om fig. 43 ligger denna, här uti $\frac{1}{40}$ af naturliga storleken meddelade, ristning. Dess största mäkvärdighet ligger uti de egendomliga stamprydnaderna på dess skeppsformer, och hvilka bestå dels af våglika böjningar, och dels af djur — antagligen drakhufvud med treuddiga, bakåtböjda kammar. De förra likna dem, man ser på de i Tab. A & B aftecknade Bronzknifvar. Dessutom finner man på densamma flera påbörjade, men aldrig fullbordade skeppsristningar, hvilket tyckes angifva, att arbetet på denna tafla blifvit afbrutet, utan att sedan fortsättas. Ett par af fartygen hafva krokiga uppståndare, och på fyra stycken upptäckes hvar sin mansfigur, den ena täckt med hornprydd hjelm, den andra svärdbeväpnad, den tredje stående på ett ovanligt upphöjdt halfdäck, och den fjerde syssel-

---

[1]) På en af dessa stenvårdar står uthuggen en cirkelform af $4\frac{1}{2}$ fots diameter, och sannolikt betecknande en sköld, med symbolisk betydelse af seger.

satt att med en yxa eller stridsklubba, hvilkens förödande verkan symboliseras af den framför stående hålan, afrödja ett fartyg, hvars bemanning redan ansenligt glesnat. Ett af de öfre skeppen har vid kölen ett par nedgående förlängningar, samt ett par hålor, och en dylik uti en emellan uppståndarne gjord lucka. De förstnämnda beteckna sannolikt klippor, på hvilka fartyget stött. Något uppe står en spjutbeväpnad mansfigur, och nederst varseblifvas, ibland andra djurbilder, äfven en hjort eller elg, med sina greniga horn, samt en sköld o. s. v. Längst till venster står en sällsam figur, liknande en fisk, eller ännu mer ett ofvan knäet afhugget ben af en menniska. Man kan svårligen komma till en närmare tydning af denna hällristning, än att den föreställer en eller flera till sjös företagna härfärder.

Fig. 46.

Vi draga oss åter tillbaka mot norr. Ej särdeles långt ifrån hällristningen fig. 37 vidtager ett utmarksstycke, tillhörigt Tegneby, och kalladt Muslinet. Något uppe i detsamma träffas några ifrån jord blottade hällar, med horizontelt läge, å hvilka man upptäcker flera, nästan helt och hållet utplånade, hällristningar. Den här meddelade är den tydligaste och ganska mycket förtjent af uppmärksamhet. Den föreställer en större drabbning, och vittnar om en dervid använd krigskonst. Striden hålles emellan ryttare, hvilkas arriergarde bildas af fotfolk. De anfallande framstörta i flankmarch, för att desto lättare spränga den linje, de anfallne bildat. De stridande äro beväpnade med spjut, hvilka de synas vara i begrepp att kasta, samt fyrkantiga sköldar. Bakom en af fotfolket smyger sig en orm, otvifvelaktigt en symbolisk bild af någon hos detta eller hela truppen, före eller under striden, utvecklad egenskap, såsom list, försigtighet eller annat. Ristningen har ursprungligen ägt flera bilder, som nu äro bortvittrade, men som säkerligen tillika med de ännu synliga varit ämnade att framställa en enda, för hela orten — ej för den enskiljde personen — märklig, krigshändelse.

Det måste vara i närheten af denna hällristning, man har att söka den af Brunius, i första häftet af dess Nordiska Fornlemningar, afteknade och beskrifna bergtafla. Den skall nemligen vara belägen i Tegneby utmark, invid Lisslebys kyrkogångstig, men har af mig ej kunnat igenfinnas. Den föreställer två svärdbärande män, stridande med hammare eller klubbor. En af dem för dessutom ett spjut, och båda sekunderas af mindre mansbilder, äfvenledes med lyftade hammare. En håla tros beteckna den till höger stående kämpens nederlag. Att priapens bild skulle angifva stridens orsak, är dock en alltför långt drifven gissning, emedan, om sådant antages, man ock följdrigtigt skulle nödgas antaga, att nästan alla på hällristningarne framställda strider haft en anledning, lika med den här supponerade. Ofvan kämparne visar sig, jemte en håla, en plogman, och nederst en obeväpnad mansfigur, den man antagit för en "lättsinnig åskådare."

Tab. 18 & 19.

Vester om gårdarne Kyrkoryk framstryker en ansenlig bergshöjd, som stupar emot Tanumsslätten. Vid foten af denna höjd, och i utmarken till bonden Pål Anderssons andel i nämnda by, träffas de här under figg. 47—51 upptagna hällristningar.

Fig. 47,

liggande längst åt norr, visar tvenne i en lutande ställning stående hästar, samt ett omkullstjelpt fartyg, hvars eröfrande, eller annan detsamma drabbad olyckshändelse, man sålunda velat uttrycka.

Fig. 48.

Den öfversta gruppen föreställer en fullrustad kämpe, med fjäderprydd hjelm på hufvudet, svärd vid sidan, och i hvardera handen förande en kasthammare, af den form, som våra vanliga stenyxor äga. Den högra måttar ett hugg åt tvenne framför honom stående skepp, af hvilka det nedre saknar de vanliga uppståndarne och sålunda röjer hvad verkan på detsamma den beväpnades anfall haft. På det öfre fartyget upptäcker man masten. Det af de sednare, som står till venster, äger mast. Denna figur har eljest någon likhet med ett på ryggen liggande djur.

Fig. 49.

Ristningen är mindre märkvärdig, såsom föreställande blott ett djur och några skeppsformer. Ett par af dessa äro halft utplånade och en ofullbordad.

Fig. 50.

Det är svårt, om icke omöjligt, att utreda betydelsen af de ofvan om det obemannade skeppet stående figurer, af hvilka den ena är halft utplånad. En gissning är att de föreställa ett par bredbladiga dolkar eller knifvar. På nästföljande hällristning träffas en liknande, men hvilken der har någon likhet med den stympade bålen af en menniska.

Fig. 51.

Denna ristning är en af de största och vackraste, man hittills uppdagat, och företer många ovanliga figurer. Den är inhuggen uti en klipphäll med stark sluttning, straxt till venster om förutbeskrifna. Den innehåller omkring 80 bilder, hvaraf många utmärka sig genom en icke oskicklig teckning.

Första ögonkastet på taflan förvissar oss om, att det icke är en enda, utan flera händelser, som här afbildas, och att i följd deraf denna ristning, i likhet med många andra, innehåller en bildlig historia, omfattande ett utsträckt tidsrum. Man ser här scener till lands och vatten, såsom sjöslag, jagter, dansar o. s. v., hvilka ej gerna kunna vara samtidiga, men om hvilkas förhållande till hvarandra man ej heller kan komma till någon redig kunskap. Här, som på de flesta ställen, måste vi nöja oss med att fästa uppmärksamheten vid de bilder, dem vi anse vara de vigtigaste.

Begynna vi öfverst på taflan, se vi flera obemannade skepp, af hvilka det prydligaste har två hålor öfver framstammen, och tvenne förlängningar akterut vid kölen — de sednare antagligen betecknande skeppets liggande för ankar, eller i hamn, hvarest det måhända blifvit anfallet och besegradt. Den mångtydiga bilden af en fotsula upptäckes i närheten. En annan skeppsbild har de någon gång förekommande kroklika uppståndarne så förlängda, att man här mer än annorstädes stadnar i villrådighet om deras betydelse. Bredvid står i en

båt en svärdbeväpnad man, bildad af blotta omgifningsstreck, och under honom en mastad båt af oskaplig form, liknande den på fig. 49. Nedom denna har man uttryckt föreställningen om en jagt, genom en hund, som drifver ett annat djur. Åt venster visar sig ett träd, med trefaldig rot, och en spjutspets på den nedersta grenen. Den enklaste förklaringen på detta är, att här menas en strid, som försiggått uti en skogstrakt. Något öfver taflans midt står en man med svärd vid sidan och upplyftad arm, och framför honom ett par prydliga skepp. På det närmaste synes den kroklika uppståndaren föreställa masten. Under detsamma ligger en sällsam figur, synbarligen ett vapen eller annat redskap. Skaftet är försedt med en hake, likasom ett slags urgamla stridshammare, för deras fästande vid gördeln. Instrumentet slutar sig uti en, med tvenne aflånga öppningar genombruten, knapp, försedd med en handlik prydnad [1]. Något ditåt liknande bilder förekomma på Runohällen (Tab. 25 & 26 fig. 71). Sannolikt föreställa de ett hittills okändt slag af stridsklubbor, jemförligt med de så kallade Wojwodstafvarne (Tab. A & B fig. 12). Under denna bild träffas den nyssnämnda figuren, som liknar dem på fig. 50, och hvilken supponerades beteckna bålen af en menniska. Den tyckes slitas af en hund eller vilddjur, och således tillkännagifva ett nederlag, der de slagnes kroppar blifvit lemnade rofdjuren till spis — allt likväl förslagsvis. De närstående invecklade bilderna upplösa sig uti två i strid med hvarandra varande fartyg. De slingor, som förena dem, äro af tiden så skadade, att deras ursprungliga beskaffenhet ej låter reda sig. Säkerligen erbjödo de ifrån början en regelbundnare figur. I fartygen synas hvar sin man, som förer striden, under det vid akterstammen på det ena en annan person står vid rodret, och på det andra en dylik uppreser ett spjut. De tvenne menniskobilderna derofvan uttrycka tydligen en dans. Deras brist på beväpning gör detta ännu påtagligare. Man skulle till och med här kunna igenkänna polskan — en dans, som, oaktadt sitt utländska namn, likväl oemotsägligen är den äldsta i Norden. Uti denna dans, sådan som den brukas i norra Bohuslän, eller den så kallade Håttepolskan, utmärkt för sin skönhet och utomordentliga liflighet, förekomma nemligen posityrer, då en af de dansande flera gånger vrider eller svänger sig under sin och den andres upplyftade armar, alldeles så, som ifrågavarande hällristning tyckes utvisa. Anledningen till dansen, här utan tvifvel representerande en högtidlighet, angifves af den enes, på de stridande skeppen visande, hand, och af omgifningarne, det likslitande djuret (?), en annan stympad mindre menniskokropp och fogeln, manfallets symboler. Det är således en segerfest, man här velat uttrycka. Om den ofvanom stående fotsulan och beväpnade mansfiguren tillhöra samma föreställning, kan ej bestämmas. Det synes likväl så om den förra. Ännu högre uppe står en stor fotbild på en bemannad farkost, antagligen sinnebilden af en landstigning, eller ett förkortadt tecken af en menniska. Till höger har man djur, till en del halft utplånade, och två menniskofigurer i en båt, samt längre upp några farkoster och ett djur med fyrdelad hufvudprydnad, troligen horn och öron.

En af denna hällristnings märkligaste framställningar är onekligen de två prydliga skepp, som här synas sättas i rörelse emot hvarandra. Det venstra af dessa är den vackraste och fullständigaste skeppsform, dessa uråldriga figurteckningar hafva att framvisa. I bakstammen reser sig anföraren, med modet, styrkan och värdigheten symboliserad i sina väldi-

ga former, samt hornprydd hjelm på hufvudet, och med den väpnade handen tecknande befallningar åt sina kämpar. Dessa äro sju till antalet, utom en, som utrymmet ej tillåtit att fullständigt afbildas, och äga en framåtskridande ställning. Fyra af dem höja korta, men bredbladiga spjut; en förer en båge eller dylikt, och den främste ett krokigt svärd eller annat vapen. En enda är obeväpnad. Till venster om bakstammen framskjuter till hälften ett obemannadt fartyg [1]), hvars öde angifves af den nedifrån uppflygande fogeln. Ett annat, likaledes öfvervunnet, visar sig öfver framstammen. Skeppet till höger, som är i begrepp att möta det nyssnämnda, har samma form, som detta, men då det troligen skall föreställa det fiendtliga (med hänseende till ristaren), har man ej aktat nödigt utarbeta det med sådan sorgfällighet, som det andra. Med undantag af en enda figur, har manskapet här blifvit framställdt under tecknen af på midten böjda uppståndare, hvilka bilda öfvergången emellan ordentliga menniskofigurer och skeppsformernas vanliga raka uppståndare, och derigenom sätta utom allt tvifvel, att de sednare, för beqvämlighetens skull, äro använda i stället för de förra. Bakom denna bild visar sig en stor, men mest utvittrad skeppsform, nedanom hvilken, på 6 fots afstånd, en mansfigur utan armar blifvit placerad.

Taflans nedra partier visa drakskepp och andra fartyg, deraf ett mindre, försedt med mast. Mansbilden med hornprydnaden betecknar måhända samma person, som på nyssbeskrifna skepp står såsom befälhafvare. Hjulformen derofvan kan, med anledning af det utlöpande streket, antagas vara en vagnsfigur, då det på rygg liggande djuret, gemensamt med denna, torde angifva någon färd med dylikt fordon, som aflupit olyckligt. Längst åt venster står en bugtande linje, föreställande antingen en orm eller bölja, samt emellan denna och nötkreaturet två enkla figurer, måhända bilderna af en båge och en pil. Meningen af denna sammanställning lemnas åt hvars och ens gissningsförmåga.

Af den påfallande likheten emellan några figurer å denna och öfriga på samma ställe belägna hällristningar, kan man föranledas till den förmodan, att de handla om samma person, slägt eller nabolag.

Fig. 52.

Denna och efterföljande, till och med fig. 57, igenfinnas på de bergsåsar, under hvilka vägen löper emellan Hede gästgifvaregård och Ulfvesked. Den här tecknade är redan meddelad af Tham [2]). Den visar en menniska i strid med djur, hafvande till venster om sig en obemannad farkost. Figuren inunder äger ingen känd motsvarighet i verkligheten. Man kan gissa på en skjutbåge eller en vagn. En liknande förekommer emellertid på Tab. 22 & 23 fig. 66, ehuru i en omvänd ställning. Åt höger upptäckas spåren efter en utplånad bild, hvilken, med ledning af Thams teckning, tyckes för ögat forma sig till tvenne, med fötterna mot hvarandra ställda, menniskofigurer. I grannskapet af denna ristning, på åsens rygg, ligga fyra af ortens största grafhögar, hafvande en omkrets af 100 till 125 steg, samt derjemte två kullstörtade bautahällar, och en rund krets, bildad af 8 stenar.

---

[1]) Beklagl. observeras nu först, att äfven denna bild blifvit vid plauchens lithografiering borlglömd.

[2]) Göthiska Monumenter Tab. 18 N:o 3.

Figg. 53—57.

Den enstaka, prydliga skeppsformen står inhuggen på Rylands utmarksägor, nära sistnämnda. De öfriga träffas på Ulfveskeds mark, och tros af allmogen vara ett minne efter en konung, som stridt och stupat vid den i närheten belägna Kongsmyren, och namngifvit denna, äfvensom den bredvid liggande Kongskällan. Man träffar här ristningar, sådana som t. ex. fig. 57, hvilka visa endast en mängd hålor.

Tab. 20.

De på denna och nästföljande plancher upptagna hällristningar äro belägna i norra sluttningen af den bergsås, som framstryker emellan Kyrkoryk och Såtorp. De ligga alla på sistnämnda gårds ägor, i sydvest från densamma.

Fig. 58.

En af de mest besynnerliga och svårförklarliga bilder, man finner på hällristningarne, är onekligen den nätformiga figur, som är fästad vid stammarne å den, nederst på denna tafla stående skeppsform. Den utgör en verklig pröfvosten för gissningskonsten. Att den skall föreställa något bestämdt föremål, och icke är en blott godtycklig figur, synes temligen sannolikt. Förslagsvis må följande uppgifvas:

1:o Skeppets tacklage, med tillsatta segel. Det vill dock förefalla otroligt, att bilden af ett råsegel, och den enkla anordningen för detta, kunnat få ett sådant utseende. Ej heller är någon mast synlig vid däcket.

2:o Ett torn eller en klippa, som af skeppet förbiseglas, äfven föga sannolikt.

3:o En eldsvåda, för hvilken fartyget råkat ut, och hvaraf man på detta sätt velat uttrycka lågorna eller röken.

4:o En skärgård, i hvilken skeppet haft något minnesvärdt äfventyr, och hvars trånga passager betecknas genom de hvarandra korsande ränderna.

5:o Ett försök till en planteckning af en större stad, som skeppet under sina resor besökt.

Af dessa gissningar, af hvilka det dock är högst problematiskt om någon är träffande, anser jag för min enskiljda del den om branden vara den sannolikaste, i anseende till figurens omedelbara samband med sjelfva skeppet. Bakom densamma ser man ett glest bemannadt fartyg framskjuta, och på något afstånd från detta bilden af ett djur. De öfriga skeppsformerna utmärka sig för sina våglika stamprydnader. Ett har tredubbel framstam, hvilket ej finnes på någon annan skeppsfigur. Två andra hafva parvis ställda uppståndare. Under det medlersta fartyget ligger en liten båt, lastad med något föremål. Öfverst stå tre, vårdslöst utarbetade menniskobilder.

Fig. 59

ligger straxt öster om den förra. Två skeppsformer och åtta mansbilder utgöra innehållet. Sex af de sednare äro ställda i en rad. Den främste af dem leder den andra vid håret, och hans ställning angifver, att detta sker med ansträngning. Den tredje i ordningen är

fristående, men de efterföljande förenade, ehvad nu detta skett med afsigt eller genom vårdslöshet af ristaren, och antingen de korta strekar, som förena dem, föreställa svärden eller tåg, hvarmed de äro bundna. Af den bakåtböjda spetsen på den yttersta figurens hufvud, kan man sluta, att denna skall vara en qvinna, hvars kön, i likhet med förhållandet på Tab. 11 fig. 36, angifves af hårflätan. Det synes icke osannolikt, att flertalet af dessa bilder skall beteckna fångar, som tagas och bortföras. Men i så fall är det märkligt, att de föreställas beväpnade med svärd, under det den, som, på ett så handgripligt sätt, anför tåget, saknar alla vapen.

Figg. 60—61.

Fig. 60 igenfinnes emellan de båda sist omtalda, och fig. 61 vester om fig. 58.

Fig. 62.

Denna lilla, men intressanta hällristning, hvilken för ett par år sedan, i likhet med flera andra, framgräfdes ur jorden, som tiden hopat deröfver, är belägen på samma ås, som de nyssnämnda, men närmare gården Såtorp. Den föreställer ett stort drakskepp, med höglyftade stammar — den främre bärande djurets hufvud och bakstammen dess stjert. På dess däck står en ensam kämpe och försvarar sig med lyftadt spjut mot tvenne mindre skepp, som lagt om bord med det förra. Det minsta af dessa saknar bemanning, hvilken sannolikt blifvit nedhuggen, men på båda stammarne synas fotsulor, hvilka här uppenbart symbolisera vandring ifrån dessa till drakskeppet, d. v. s. en ifrån stammarne — de enda punkter på ett mindre fartyg, hvarifrån det höga drakskeppet kunde bestigas — företagen äntring af det sednare. Den pågående striden synes nu röra endast draken och det venstra skeppet, som ännu har sin bemanning qvar. Stridens utgång är ej genom något tecken eller förhållande angifven, dock är den spjutbeväpnade mannen antagligen segrare. Öfver hans urbild synes åtminstone ristningen vara gjord, till minne af något tillfälle, då han ensam, eller med en hand full folk, till sjöss försvarat sig emot en öfverlägsen styrka.

Tab. 21.

Fig. 63

tillhör samma flock, som de föregående. Här afbildas endast skeppsformer, hvaraf några rätt prydliga. Den öfversta har dubbla vantfästen eller röstjern, och den derunder stående tre krokiga uppståndare. Alla äro starkt bemannade.

Fig. 64

är den andra i ordningen ifrån Såtorp. Här tyckes flera händelser vara framställda, af hvilka de, som äro afbildade till höger, synas intressantast. På det prydliga drakskeppet stå de båda hjelmbetäckta och svärdbeväpnade stamboarne färdiga att med stridshammare och stenar döda en annan, hvars undergång tillkännagifves af hans stupande ställning. En af de förra bär svärdet i en gördel. Hålorna ofvan skeppets uppståndare utmärka utan tvifvel antalet af babords kämpar eller roddare, då hela besättningens antal, stamboarne inberäk-

nade, utgör trettio. Detsamma gäller om punkterna öfver de båda andra fartygen. På det medlersta af dessa skepp slungar stamboen en öfvervunnen fiende på spetsen af sitt spjut öfver bord, en bragd, som erinrar om en liknande, som omtalas i Eigla, såsom föröfvad af den gamle Qväldulf af Fjordafylke mot sin sons baneman, Hisingsbon Halfvard Hårdfare. Styrmannen eller anföraren, stående i bakstammen, pekar på en svärdbeväpnad mansfigur, hvars hufvud man, med eller utan afsigtlig betydelse, låtit ingå i den öfversta skeppsformen, likasom på fig. 65, Tab. 22 & 23. Till venster aflägsnar sig en obeväpnad mansfigur från en sköld, sannolikt en flykting som kastat vapnen ifrån sig eller afstått från segern. Vidare förekommer här en, som med en hammare (sannolikt af sten) anfaller en obeväpnad, hvilkens fruktan man uttryckt genom bildens bakåtlutande ställning och upplyftade armar. En den förre liknande bild, dock utan ben, tyckes stå i ett fiendtligt förhållande till ett högstammigt skepp. Längst uppe är afbildadt ett skepp, som besegras af en man, beväpnad med en klubba i ena och en sten i andra handen. Att döma af den lika beväpningen, synes bilden af en och samma person här återkomma flere gånger, och således flera på skiljda tider inträffade händelser här vara framställda.

Tab. 22 & 23.

Fig. 65.

På en sakta sluttande häll i Kolstads utmark, straxt till venster om vägen, som går från Tanum till Bullaren, träffar man denna märkliga ristning. De förnämsta bilderna utgöra ett motstycke till föreställningen på Tab. 13, fig. 36 med den skillnad, att paren här äro två, och att de ej hotas af fiendtligheter. En bågskytt visar sig väl till venster; men hans pil, hvilkens förstörande verkan symboliseras af den närstående hålan, rigtas på den framför stående obeväpnade mannen. De närmast liggande skeppen äro nästan utan bemanning och vända alla framstammarne åt höger. Det synes sannolikast att här skildras en af vikingar på främmande kust gjord landstigning med derpå följande vanliga tilldragelser. Man kunde äfven här tänka på en bröllopsfest som slutas med fiendtligheter. Betydelsen af de nederst på taflan synliga, genomstungna figurer synes omöjlig att utleta, med mindre man ville antaga, att de beteckna ättehögar, eller andra grafställen med i midten uppresta bautastenar. Tretalet af de olika bilderna förtjenar uppmärksamhet. De beväpnade mansfigurerne äro *tre*. Ofvan den öfversta skeppsformen äro *tre* hålor sammanställda. De nyssnämnda genomstungna tecknen äro ock *tre*. Två gånger detta antal skepp förekommer ock, och af dessa har ett tre uppståndare, ett annat sex och ett tredje nio. Detta tal synes således här vara betydelsefullt. Det tyckes deraf sannolikt, att hällristningen handlar om ett brödralag af tre personer. Samma antal i figurer igenfinnes på den ej långt ifrån denna belägna hällristningen Tab. 24, hvilken kanhända handlar om samma personer, som man här afbildat. — En ofullständig teckning af här meddelade hällristning finnes i Rafns stora verk: Antiqvitates Americanæ.

Fig. 66.

Denna jemte de tre nästföljande ligga tillsammans uti Forsumtorps utmark, vid by-

vägen som leder till gården Warlös. Denna väg går öfver fig. 66, hvars innehåll utgöres af en sköld, en håla, två bemannade och ett obemannadt fartyg.

Fig. 67.

Öfverst på denna hällristning förekommer en ovanlig figur, nemligen en fotsula, innesluten uti ett rum, hvars gräns till en del bildas af ett annat menniskofotspår. Fotsulans bild måste här otvifvelaktigt vara en förkortning af menniskans, och det hela betecknar sannolikt någons iråkade fångenskap, då ock den mindre fotsulans förhållande till omgifningslinien kan antyda samma persons försök att befria sig ur fängelset. De nedom synliga afröjda och till någon del utplånade skeppen, torde då tillkännagifva att en förlorad sjöstrid varit orsaken till tillfångatagandet. En skeppsform ytterst till venster är bemannad med tydligt uttryckta menniskofigurer.

Fig. 68.

Ristningen är en af de större, och märklig för sina stora skeppsformer och några ovanliga figurer. En eller flera vikingafärder med åtföljande landstigningar och ströftåg äro väl antydda i de åt venster befintliga skepps- och fotbilder. Uti den beväpnade manspersonen, som hotande närmar sig det ena skeppet, kunna vi se det motstånd äfventyrarne rönt på de kuster de röfvat, och uti den ytterst stående mansbilden, som genom en rät linea förenas med en framför tecknad håla, en individ eller ett sällskap, som råkat ut för någon oförutsedd ofärd. De upplyftade armarne tillkännagifva här, som ofta, häpenhet eller förskräckelse. Äfven framför de båda andra obeväpnade menniskobilderna ses hålor, sannolikt med liknande betydelse, och hvilket ger anledning till den förmodan, att de förre beteckna dem, mot hvilka härfärden med framgång blifvit företagen. På det nedersta långskeppet reser sig en man, som med ett krokigt svärd eller annat vapen hugger ett på ryggen liggande djur, måhända antydande skeppets provianterìng med röfvad boskap. En hufvudlös djurbild, troligen ingående i samma föreställning, visar sig straxt ofvanom, samt till venster en beväpnad man och en fogel. De många utan synbar ordning kringströdda hålorna äro, med undantag af ofvannämnda, säkerligen enhetstecken för nu okända föremål, och de obemannade små båtfigurerna ofvan det medlersta långskeppet bilder af öfvervunna fartyg. Akter om detta långskepp träffas några ovanliga figurer, den närmaste påtagligen föreställande samma föremål, som den liknande figuren å ristningen i Rylands utmark, Tab. 18 & 19, fig. 52, men hvartill man nu svårligen kan finna någon motsvarighet. Lika oviss är betydelsen af den till höger derom stående bilden. Endast det synes gifvet, att den föreställer ett redskap. Den skulle kunna liknas vid ett fiskljuster eller ännu närmare vid det slags små kopparpjeser, som någon gång, ehuru högst sällan, träffas i de Bohuslänska grafhögarne, och dem man icke osannolikt anser för ett slags nycklar. Dylika, som stundom varit ämnade att insättas i skaft, äro från midten tvåklufna, men förenas nedtill med tvärband, ifrån hvilka tre till fyra små knappar eller spetsar utgå, och bilda axet eller skäret. Det kan ock finnas de, som uti ifrågavarande figur vilja se afbildningen af en bladrik växt med hög uppspirande blomstängel. Den emellan denna och föregående inristade trespetsiga figur föreställer antingen ett svärdfäste med en del af klingan, eller ock en menniska med utsträckta armar. Bakom en djurbild med släpande svans

förekommer en annan med sällsam skapnad. Den liknar närmast ett nötkreatur, med afhuggen bakdel, men som i stället blifvit försedt med tre framben, så framt man ej vill antaga att djuret föreställes gapande så vidt, att dess nedra käft kommit i samma läge som benen. Emellan hornen stå tvenne hålor, hvilka i förening med bildens besynnerliga form göra det nästan otvifvelaktigt att samma bild ej egentligen föreställer det naturliga föremål, hvarifrån den är hämtad, utan symboliserar något icke afbildningsbart begrepp eller förhållande, som väl varit bekant den tid dessa figurteckningar åtföljdes af traditioner, men nu endast ligger inom området för den osäkraste gissning. Detsamma synes ock vara händelsen med den i högra kanten med blotta linier tecknade djurbild med hålan under sin treklufna svans eller bakfot, och en vid hufvudet fästad cirkelform. Under det förstnämnda stympade djuret visar sig en ring, kanske antydande de dyrbarheter som röfvats under strandhugget. Längre ned är ett mastadt fartyg, hafvande i bakstammen en figur liknande ett träd, måhända medfördt såsom äntringsmedel; fotsulorna innunder stå i det påtagliga förhållande till skeppet, att de måste beteckna en ifrån detta företagen färd till lands, troligen i fiendtlig afsigt. Af de medlerst på taflan synliga menniskobilderna äro tvenne särskildt anmärkningsvärda, den ena för sitt afstympade ben och sitt näbblikt utdragna hufvud, samt den andra så väl för detta sednare, som för den utåtböjda ställning hans ben innehafva, och hvilken, ehuru ej så onaturlig, äfven träffas hos en af menniskofigurerna på Kiviks-monumentet, hvilken ock för samma orsak blifvit förklarad vara en dansande. Samma tydning tyckes med lika stort, om ej större, skäl kunna gifvas åt den här ifrågavarande figuren. Hufvudenas näbblika förlängningar angifva måhända här en hårfläta, då figurerna kunna, i likhet med förhållandet på Tab. 13, fig. 36, föreställa qvinnor; det bör observeras att de äro obeväpnade. Den största beväpnade mansbilden utan armar, som visar sig midt på stycket, kan antagas för sjelfva hjelten i de här afbildade äfventyr, och som fredligt åtföljes af en mindre, honom synbarligen uppvaktande person. Några besynnerliga djurformer, samt skepp m. m., äro tecknade öfverst till höger. Af de förra igenkännes en elg eller hjort på hufvudprydnaden. En jagt är således här i fråga.

Fig. 69.

Efter anställd jemförelse emellan de hällristningar man hittills känner, måste man vidgå att ifrågavarande är en af de vackraste, ej blott i anseende till figurernes mängd och sammanställning, utan synnerligast för de temligen naturliga proportioner man gifvit flertalet af dem. Den är belägen i svit med de föregående på Forsumtorps utmark, vid byvägen till Warlös. Första ögonkastet på taflan öfvertygar oss, att flera, på olika tid inträffade, händelser af olika beskaffenhet här blifvit afbildade. Ett märkvärdigt *tretal* genomgår det hela, likasom på nyssbeskrifna ristning, fig. 65, öfver hvilken vi ock vågat den gissningen, att den omhandlar samma personer som denna. De olika scener, som framställas på denna tafla, skilja sig lätt genom sina olika föreställningar, och genom de i dem handlande personernas ungefärligen lika storlek. I fyra af dem träffa vi *tre* menniskofigurer, hvilka äro förenade om samma värf, och följaktligen vill det synas uppenbart att ristningens uppgift är att framställa *tre* personers, antagligen fosterbröders, gemensamma saga.

Aldraöfverst visar sig ett skepp samt ett större antal, i vissa rader ordnade, punkter. De sednare uttrycka antagligen en härfylking eller slagtordning af lika många män, som här

ursprungligen funnits hålor. Den till venster synliga mansfiguren betecknar sannolikt anföraren. Det hela torde antyda en strid emellan vikingar och af dessa fiendtligt hemsökte kustinbyggare. Straxt inunder förekommer en flotta af sju större och två mindre skepp, alla bemannade, och med framstammarne vända mot höger. De synas icke vara i konflikt med hvarandra. Ett af dem är tältadt. Till venster om denna flotta upptäckes en grupp af ett par fotsulor, med den antagna betydelsen af en resa till lands, kanske ock en landstigning, med hänsigt till deras grannskap med en skeppsform; vidare en ring med bladlika prydnader, hvartill ett motstycke förekommer på fig. 17 (Tab. 6 & 7), samt derunder en figur, som icke har någon motsvarande på hittills kända hällristningar. Denna figur föreställer tydligen ett cranium af något behornadt djur, t. ex. hjort. Pannan, de öppna käftarne, hornen och ett stycke af halsbenet äro temligen naturenligt afbildade. Det står här troligen såsom tecken för en lyckad jagt, hvilken varit ändamålet med den genom fotspåren betecknade färden. Skall ringen, hvilket ock icke är omöjligt, afse någon dyrbarhet, torde den utmärka någon vid samma tillfälle eröfrad trofé, således äfven ett krigsäfventyr. Antager man den åter för en bild af solen med dess strålar, är väl meningen dermed, att de äfventyr, närstående grupper beteckna, tilldragit sig under högsommaren eller under stark solhetta.

Under craniibilden, något åt venster, stå ett par menniskofigurer, hvilka tyckas utbyta en helsning med hvarandra. Någon fiendtlighet dem emellan synes icke vara i fråga. Den venstra föreställer tydligen en hjelm- och svärdbeväpnad man; men, oaktadt sidovapnen, synes den högra vara en qvinna, att döma af de främre konturerna. Hon förenas med en mansbild, förmedelst en hornlik figur, som sluter sig till udden på hvarderas svärd, sannolikt en symbol af något ingånget förbund, antagligen ett äktenskapligt. Emellan henne och den venstra mansbilden står en ring, månne icke det pris hvarför den sednare köper hennes gunst, under hennes mans frånvaro i härnad, eller åtminstone en symbol af ett förtroligt förhållande? Bemälte man angriper, i förening med två andra, en fjerde af dubbelt så stor kroppslängd, och hvilken försvarar sig med en lyftad yxa. Ett par af de anfallande hafva liknande vapen, under det den tredje sigtar med en båge på hans ben. I anseende till det här förekommande ofvan anmärkta *tretalet*, synes mindre antagligt att den stora figuren skall föreställa hjelten i taflan, än någon fruktansvärd fiende, hvilken de tre vapenbröderna *gemensamt* sökt nedlägga, så föga öfverensstämmande detta än kan tyckas vara med forntidens ridderlighet. Det kan ock hända att ofvannämnda bild representerar ett flertal af fiender. Yxformerna förtjena uppmärksamhet, såsom afvikande ifrån de vanligt på ristningarne förekommande. De äro icke olika yxor ifrån bronzåldern, men ännu mera de Norrskes s. k. Snogkyrndar af samma bilform, som man ännu ser i det Norrska riksvapnet. Hålan framför den rigtade pilen måste beteckna dennas skadbringande verkan. Ofvan skytten — hvilken här, liksom annorstädes på hällristningarne synes fälla sitt offer *bakifrån* — afbildas en jagt. Jägarne äro *trenne*. De två stöta ett spjut i ryggen på djuret, under det den tredje blåser i lur. I taflans midt återfinnas samma personer på en annan jagt af mera märklig utgång. Den ena tyckes dräpa ett på ryggen liggande, illa tecknadt djur, med en yxa, och den andra stöter sitt spjut i ett större villebråd, på hvilket den tredje äfven afskjuter en pil. Men skytten hugges i detsamma försåtligen i skuldran af en i framstammen af en båt stående man. Meningen härmed är påtaglig. De tre personerna, om hvilka taflan handlar, öfverfallas oför-

modadt och förrädiskt på en jagt af några sjöledes anlända fiender, hvilka dräpa eller såra en af dem. Det är svårt att afgöra om de två mindre djurbilderna — genom sina stora hufvud erinrande om de på flera ristningar aftecknade stridshundar — böra hänföras till sistnämnda eller till venstra gruppen, sannolikt den sednare, emedan en af dem tyckes anfalla en af de stridande. De nedanom synliga, åt venster vända, tre skeppen, afse väl ett af de tre vapenbröderna företaget vikingståg. Det ena förer en sköld, frids- eller stridstecken, på bakstammen, och den sköld- och hjelmbeväpnade mannen derunder må antagas för härtågets anförare. Djuret antyder möjligtvis strandhugg och byte. — Straxt ofvanom mordscenen träffas åter de tre hufvudpersonerna, sysselsatta med något fredligt värf. De äro alla i sittande ställning och hafva stafvar i händerna; det enda man kan säga härom är att en kroppsöfning här synes vara i fråga. På de bekanta, numera förkomna Galhushornen funnos tvenne bildgrupper, som på det högsta liknade den ifrågavarande. Personernas antal var äfven der tre, alla sittande. De voro visst utan stafvar, men en dylik sågs liggande emellan det ena paret. Sjöborg, som särskilt afbildat dessa grupper i sina Saml. för Nord. Fornälsk. 3 Tom. pl. 19, fig. 49 & 50, jemför deras framställning med en i flera landsorter ännu bruklig öfningslek, som kallas att *"draga hank"* eller *"käble."* Någon liknande kroppsöfning är ock otvifvelaktigt afbildad på så väl nämnda horn, som på ifrågavarande ristning, utan att man dock kan närmare bestämma derom. Vidare ser man här en hjortfigur, några hålor och *tre* djurbilder derofvan, hvilka tyckes föreställa svin. Svinet och hjorten var nordbons läckraste spis, och dess bilder kunna kanske här beteckna gästabud, hvilket ock väl förlikar sig med begreppet om lekar och kroppsöfningar. — Minnet af en lysande bragd till sjös är sannolikt förvaradt i mansbilden, som höjer ett krokigt svärd öfver trenne skeppsformer.

Fig. 70

träffas på samma häll, som sistbeskrifna, men så långt åt höger, att den bör anses utgöra en ristning för sig. Man ser en mansfigur lyftande en yxa, och der framför en båge med pålagd pil.

Tab. 25 & 26.

Fig. 71.

Den stora och, i anseende till mängden och egendomligheten af sina figurer, ovanliga hällristning, som här är meddelad, är onekligen den märkvärdigaste af alla i norden hittills kända. Den har ock företrädesvis framför de öfriga ådragit sig allmogens uppmärksamhet, som från ålder tillagt densamma namnet *Runohällen,* — en traditionell benämning, hvilken förtjenar att anmärkas, emedan den angifver folkets tro att här finna lemningar efter ett *skriftspråk,* som numera är för dem okändt. Ristningen är belägen å hemmanet Lilla Gerums mark, i sluttningen af norra stranden till det vattendrag, som skiljer nämnda hemmans ägor ifrån Kyrkoryks och andra byalags ägor. — Straxt ofvanom denna sluttning på en jemn plan och i nära omedelbart sammanhang med Runohällen, i anseende till läget, träffas en samling af 16 mindre grafhögar, som vid undersökning visat sig innehålla brända lik. Uti den ena

af dessa hittades för flera år tillbaka en med aska fylld urna af tjockt, smakfullt slipadt glas, ofvanpå hvilken låg en groft arbetad guldring, hvilken inlöstes till de kungliga samlingarne i Stockholm. Bemälta urna hade till formen, och äfven till slipningen samt glasets beskaffenhet, stor likhet med en vid Hofs kyrka i Wiigs prestegäll i Norrige uppgräfven, och hvilken nu förvaras i Bergens museum [1]. Dylika urnor kunna på intet sätt anses såsom nordiska, utan hafva med säkerhet blifvit hitförda från södern, antagligen från Byzanz, emedan de röja påfallande likhet med andra glasarbeten, som man någongång träffat tillsammans med guld- och andra smycken af Byzantinsk tillverkning. Hvad den här nämnda urnan särskildt vidkommer, är sannolikt att hon blifvit hemförd från något besök i södern, antagligen i Miklagård, af den person, som sedan fått sitt förbrända stoft inrymdt uti densamma. I alla afseenden vittnar berörda fynd om en förbindelse med södern från deras sida, som hvila i dessa grafkullar, eller deras, som tilldanat dem.

Om samma förbindelse emellan nordbon och trakterna inom Njörvasund [2]) bär ifrågavarande ristning genom sin framställning ännu bestämdare vittnesbörd, och deraf kan dragas den slutsats, att den kämpe, som blifvit jordad i oftanämnda grafkulle, fått sin saga inhuggen i Runohällen, på det då ensamt kända bildskriftsspråket. Ett par af de der tecknade djurfigurer röja nemligen påtagligen den sydländska naturen af deras urbilder. Den största, åt venster stående, kan omöjligen föreställa något annat än en *sköldpadda,* och den nedersta djurbilden i taflans midt är otvifvelaktigt en, ehuru föga lyckad, teckning af *rhinoceros* — djur, hvilka nordbon ej kunde få se, utom i södern, och hvilka synas hafva till den grad der väckt hans uppmärksamhet och förundran, att han ansett sig böra genom afteckning af desamma i klippan tydliggöra deras utseende för sina hemmavarande landsmän, och på samma gång derigenom föreviga minnet af sin långväga färd och de under, han på densamma skådat. Den första af dessa djurbilder är så väl träffad i teckningen, att man ej kan misstaga sig om det föremål den skall föreställa, nemligen en *sköldpadda,* och de tvifvel, man ändå möjligtvis skulle kunna hysa derom, försvinna alldeles, då man ser just samma figur på ristningen, Tab. 37 & 38', fig. 128 ställd tillsammans med en bild af ett annat sydländskt djur, nemligen *kamelens,* oberäknad en äfven der förekommande figur, som måste anses föreställa en noshörning, att döma ej blott af det från hufvudets främre parti framstickande hornet, utan ock af hela bildens klumpiga former. Det kan således tagas för alldeles afgjordt, att dessa båda hällristningar afhandla färder åt södra länderna, antagligen åt Miklagård (Byzanz), i hvars djurgårdar noshörningen, kamelen och den stora sköldpaddan väl ständigt voro till finnandes. Mera lutande åt gissningen deremot, ehuru skäligen sannolikt, är påståendet att det är hemkomna Väringar, som i dessa hällar låtit inhugga sina bedrifter, och att en af dem fått sin lägerplats i förut omtalta grafhög.

Jemför man här sammanställda ristningar (fig. 71 och 128), finner man vid första ögonkastet en den mest öfverraskande likhet dem emellan, och hvilken förvånar så mycket mera, som de båda äro belägna på fem mils afstånd ifrån hvarandra. Den sednare ligger nemligen i utmarken till gården Ryxö i Lyse socken af Stångenäs härad, då vi hafva den förra midt i Tanums socken. På båda träffa vi sköldpaddans och den förmodade noshörningens bilder,

[1]) Den finnes beskrifven och aftecknad i tidskriften Urda; Bergen 1837, 2:dct Bd., 1:sta häfte.
[2]) Gibraltarsund.

jemte en annan af ovanlig skapnad, upptill försedd med en handlik prydnad och nedtill delande sig i fyra armar. Dessa figurer *förekomma veterligen icke på någon annan hällristning;* äfvenledes synas på båda en för dessa egendomlig skeppsbild med en vid ena stäfven upprest, upptill afrundad och åt högra sidan bugtande, öfverbyggnad, som skulle kunna förklaras såsom tält, eller måhända segel, samt dertill på hvarje en skeppsform med ovanliga, korta, med stora knappar eller hufvud prydda uppståndare. Denna märkvärdiga öfverensstämmelse sätter utom allt tvifvel, att det är en och samma tilldragelse — en färd åt södern och derunder inträffade äfventyr — som omhandlas i dessa båda ristningar, och det synes troligt att tvenne deltagare deruti velat hvar i sin hemort genom minnesteckningar i hällen förvara hågkomsten deraf. Att döma af Runohällens större vidlyftighet i framställningen, synes den af dessa, som haft sin bostad i Tanum, haft en bragdrikare lefnadsbana att förtälja efterverlden, än vapenbrodern i Lyse. Den bestämda likheten emellan de uppgifna figurerna på de båda ristningarne bevittna dessutom det förhållande, att de blifvit utarbetade af *samma hand.* Denna likhet skulle eljest icke kunna rimligtvis förklaras. — Vi vidfoga här den anmärkning, att det sannolikt, den tid hällristningarne utarbetades, funnos personer, som särskildt vinnlagt sig om denna konst, och i och för densamma företrädesvis anlitades, likasom man af anteckningar på runstenarne finner att flera af dessa på skilda orter blifvit utarbetade af samma person, hvilken följaktligen gjort runristningen till sitt yrke.

Af hällristningens detaljföreställningar ådrager sig den ungefär i midten ställda fyrarmade figuren första uppmärksamheten. Den återfinnes, såsom redan är anmärkt, på fig. 128, men också icke annorstädes. Den sednare är enklare än den förra, och, såsom det synes, icke fullbordad, men båda öfverensstämma för öfrigt så noga, att man icke kan betvifla att de föreställa samma föremål. Betrakta vi med uppmärksamhet denna figur på ifrågavarande ristning, lär man snart öfvertyga sig att den föreställer någon slags inrättning för kroppsöfning eller förlustelse, t. ex. något liknande en karusellgunga. Den längsta, rätt nedlöpande armen är stolpen, hvarpå det hela hvilar. I det genombrutna lifvet, som slutar sig uti en handlik prydnad, äro trenne svängarmar fästade. Tvenne af dessa sluta sig uti öglelika figurer, hvilka kunna förklaras såsom stolar. Uti den tredje synes en menniska fasthängande, och midt emot denna en annan i stupande ställning, måhända betecknande någon som fallit från någon af gungans armar, under deras kringsvängning. Den förutnämnde stolpen, kring hvilken den öfriga inrättningen supponeras svänga sig, är nedtill försedd med pinnade fotsteg, på hvilka en menniskofigur synes i begrepp att uppstiga. Han efterföljes af en hel skara, som tydligen har samma afsigt som han. Några af dessa äro beväpnade med svärd och hornprydda hjelmar. Åt höger synes en figur, liknande ett yxblad, och till venster bilden af den förmodade noshörningen. Vi hafva ofvan bevisat att denna hällristning omtalar en färd åt södern, och sannolikt åt Miklagård. Månne vi icke i här beskrifna figur böra se ett försök till afbildning af någon gymnastisk inrättning derstädes, hvarpå de nordiska främlingarne på ett ärofullt sätt pröfvat sina krafter eller sin skicklighet? Kanske vi här hafva ett minne ifrån den berömda Hippodromen i Byzanz, den af de hemkomne Miklagårdsfararne så mycket omtalda "Padreimen," som med sina festligheter och kämpalekar utgjorde Väringarnes förtjusning. Denna var nemligen ej blott en circus för kappkörningar, utan tillika en skådeplats för alla möjliga slags öfningar, som kunde förlusta en på nöjen begifven befolkning. Således uppträdde

der äfven lindansare och andra gymnaster. — Det vare dock långt ifrån att gifva denna sednare gissning form af påstående.

Den vid venstra sidan af ofvanbeskrifna figur synliga bild, föreställer intet kändt föremål, så vidt man kan döma af dess af vittring skadade drag. Möjligtvis har den ursprungligen varit ämnad att föreställa ett djur af i norden okänd art. Den träffas endast på ifrågavarande ristning.

Om de talrika dels bemannade, dels obemannade skeppsformerna vidhålla vi den gamla förklaringen, att de beteckna sjöstrider och i dessa öfvervunna skepp. Ett par hafva hålor i kölen och i däcket, och hvilkas betydelse här måste vara olycklig. Öfver en skeppsform sväfvar ett spjut med bugtande skaft, sannolikt stridens och ödeläggelsens symbol. Vid kölen af en annan af mindre storlek fäster sig en orm med uppstående öron, otvifvelaktigt äfven en sinnebildlig föreställning antingen af en dold fara, som hotat detta fartyg, eller af den klokhet och list, hvarmed dess besättning gått tillväga under sin expedition. Här träffas äfven en mindre farkost, som tyckes dragas af ett djur (?). Saknades de vanliga uppståndarne, så hade denna figur lämpligast kunnat anses föreställa en förspänd släda, hvilket man likväl icke nu kan antaga. En längst åt höger befintlig figur har någon likhet med ett par skidor, men skall sannolikt beteckna tvenne båtar, förenade med hvarandra med ett tvärträ. Den bygellika figuren på den förut omnämnda skeppsformen, hvilken till alla delar återkommer på Ryxöhällen på Stångenäs, kan icke gerna föreställa segel, då det icke äger dettas plats eller skapnad, utan måste beteckna det vanliga öfver bakstammen spända tältet. Till höger om detta fartyg stå tvenne andra, af hvilka det öfre med sina fyra uppståndare har ett ovanligt utseende, och det nedra har sitt motstycke på Ryxöhällan. Det utmärkande hos dem består uti de knappar, hvaruti uppståndarne sluta sig, och hvilka beteckna manskapets hufvud. Under sistnämnda skeppsform synes en djurbild, antagligen en häst, hvilken i förening med den förra torde uttrycka ett krigståg eller annan resa, hvarunder man färdats så väl till häst, som om skeppsbord. — Fotsulorna symbolisera väl äfven här landfärder, och att i synnerhet en af dessa varit utmärkt af faror och strider, betecknas genom de vid ett par fotsulor ristade bilderna af en håla och en fogel.

Bilden af den person, om hvilkens bragder ifrågavarande ristning handlar, är otvifvelaktigt uttryckt flerastädes. Således hafva vi den säkerligen i den yxbeväpnade mansfigur, som nedtill åt venster på taflan reser sig ofvan en skeppsform, och framför hvilken står en sexbladig blomma eller annan sirat, som påtagligen äger en sinnebildlig betydelse. Mannens ställning angifver segraren öfver det skepp, som här är afbildadt. Äfvenledes är det väl samma person, som midt i en större grupp på öfre delen af taflan, svärdbeväpnad, höjer spjutet öfver ett par skeppsformer, som synas stå till honom i ett fiendtligt förhållande, och af hvilka det nedersta saknar besättning och således är öfvervunnet. På den öfre skeppsformen synes en figur, som sannolikt skall föreställa ett träd, och då betecknar den äntring, som enligt det fordna bruket blifvit gjord på fartyget, förmedelst fällda trädstammar. Skeppets bakstam förenar sig med en oredig afbildning af ett djur, som tyckes förföljas af ett annat. I denna grupp förekomma flera för denna ristning alldeles egendomliga figurer, hvilkas urbilder, förutsatt att de haft några, knappast gissningsvis kunna utfinnas. Detta är i synnerhet förhållandet med tvenne till venster om den beväpnade mannen synliga figurer, och en annan stå-

ende intill den tvådelta cirkelformen. Man måste följaktligen i dessa se godtyckliga tecken, representerande icke afbildningsbara förhållanden. Deremot synes den långa gaffellika figuren afbilda ett bestämdt föremål, och sannolikt ett redskap till krigsbruk af nu okänd sammansättning och användning. — Till denna förmodan ledes man af den omständighet, att nedanför detsamma synes en figur, som troligen skall föreställa en liggande hufvudlös menniska, och som påtagligen blifvit träffad af bemälta redskap. Hålans närhet antyder ofärd. Den närstående, helt och hållet urgröpta, figuren kan icke föreställa annat än ett djurhufvud, måhända en, såsom segertecken, eröfrad stamprydnad på det bakom synliga obemannade och stympade fartyget. Längre åt venster träffas en mindre väl tecknad menniskofigur med utsträckta armar, sittande på en håla. Bilden, här sedd framifrån, erinrar om några liknande, tecknade från sidan på Tab. 24. Den visar troligen någon slags kroppsöfning, som kan hänföras till eqvilibristiken. Något längre åt venster varseblifver man den på flera ställen förut omtalade figur, hvilken vi på goda skäl ansett vara en hjelmkrossare eller stridsklubba, och jemfört med dylika i museer förvarade. Den är afbildad i förstorad skala på Tab. A & B under fig. 12. Man ser ett liknande instrument straxt ofvanför detta, men hvarifrån det skiljer sig genom ett krökt skaft och en handlik prydnad i öfra ändan, förmedelst hvilken sednare åter, det har stor likhet med en figur på Tab. 18 & 19, fig. 51. — Ett jagtäfventyr synes vara framstäldt genom de härinvid ristade djurbilder; af dem igenkännes hunden på sin uppåtböjda svans. Det motstående djuret har en snabellik förlängning af hufvudet, och bakom detta varseblifves ett mindre med långt utdragen bakdel [1]). Båda äro till hälften utplånade. Sköldpaddans bild af temligen stora dimensioner förekommer till venster, omgifven af ett större antal bemannade skepp och beledsagad af en annan djurfigur, hvars original sannolikt heller aldrig funnits i norden. Enklast förklaras meningen med denna grupp på det sätt, att man med densamma velat angifva en färd sjöledes åt aflägsna länder i södern, hvarest dessa djur förekomma, och tillika för de hemmavarande göra begripligt samma djurs utseende, hvilka af den tidens nordboer alltid måst blifvit betraktade såsom stora sällsamheter. Hvad som är säkert är, att man den tiden här i norden icke kunnat inlägga någon symbolisk betydelse i dylika, för de flesta alldeles okända, djurbilder, hemtade från fjerran land. De symboliska tecknen i hvarje bildskrift lånades väl helst af sådana föremål, som voro allmänt bekanta, och genom någon särdeles känd egenskap lätt ledde tanken på det begrepp, man genom deras afbildning ville uttrycka.

Fig. 72.

Denna teckning är belägen i ungefär samma trakt som figg. 65—70, eller utmed landsvägen som går till Bullaren. Den står inhuggen i den klippa, på hvilken gården Slänges hus äro uppförda. Ursprungligen har den ägt flera bilder, hvilka genom trampning blifvit bortslitna. Af de qvarstående äro några menniskobilder de märkligaste. De föra i ena handen en liten fyrkantig sköld och i den andra en stridshammare, hvars form liknar de stenyxors, hvilka vi i det föregående bevisat tillhöra äfven yngre bildningsperioder än stenåldern, och hvilka utan tvifvel varit begagnade såsom kastvapen. De aldrig felande hålorna förekomma äfven här till stort antal. Man ser sådana ordnade på två rader, måhända tec-

[1]) Elefanten, krokodilen???

ken för slagtordningar. Vid slutet af den ena synes en menniska, stående på ryggen af ett djur, antagligen en häst. Vi hänvisa till beskrifningen öfver pl. 8, fig. 22, hvarest en liknande bild förekommer, dock med tillägg att den förres egna ställning och grannskap med hålorna troligen icke sakna sin särskilda betydelse, men som svårligen låter sig utredas. Flera skeppsformer, en fotsula och ett par djurbilder fullborda taflan. Af de sednare torde en föreställa en tjutande hund, måhända ett bildligt tecken för sorg. Figuren derofvan afbildar ett tupphufvud, ämnadt möjligen att beteckna, att något af här framställda äfventyr tilldragit sig bittida på morgonen, eller i den så kallade "hanegälden."

Tab. 27 & 28.

Fig. 73.

I den del af gården Ryks utmark, som kallas Kasen, träffas åtskilliga hällristningar. Den största af dem, inhuggen i en låg så kallad "svada," se vi här under fig. 73. Den håller omkring 15 alnars längd och 6 alnars bredd, och är fulltecknad med de vanliga figurerna af skepp, djur, menniskor, sköldar, fotsulor och hålor. Af de förstnämnda förekomma här flera ovanliga former. Särdeles ådraga sig tvenne uppmärksamhet genom sina långa, nästan horizontelt utdragna, framstammar, hvilka här måste äga en bildlig betydelse, då de ej gerna kunna antagas hafva haft någon motsvarighet i verkligheten, sådana de här visa sig. På en skeppsform synes liknelse till mast, samt tältning; öfver en annan, utan besättning, sväfvar en sköld eller ring; några äro försedda med krokiga uppståndare, och på fyra höja sig fullständiga menniskobilder. Ett af de öfversta skeppen förenar sig med en mansbild med uppräckta händer, under det en annan, utan ben, fasthåller sig vid kölen under framstammen. Vi finna här kanhända bilden af en drunknande, eller någon som fallit öfver bord. (Uppräckta, obeväpnade armar antyda alltid fruktan och fara.) Möjligtvis kunna i så fall de närstående fotsulorna beteckna att han lyckats rädda sig på land. I ett bestämdt förhållande till den förra mansfiguren står ett gapande djur i stupande ställning, hvarjemte hvilket man varseblifver några godtyckliga tecken, som kanske äro blott påbörjade djurristningar. Ofullbordade teckningar ser man här flera. Djurbilderna äro till sitt flertal vårdslöst tecknade. Den största af dem föreställes med uträckt tunga. Af menniskofigurerna är blott en beväpnad, nemligen den nederst på taflan synliga, hvilken bär svärd och en hornlik hufvudprydnad. Särskildt är denna ristning utmärkt för sina i vissa ordningar ställda hålor. Vi hafva på ett ställe i det föregående yttrat den förmodan, att man härmed sökt beteckna slagtordningar. Att punkten eller hålan här är ett enhetstecken tyckes vara temligen säkert, och då det kan ock antagas, att det dermed uttryckta nummertalet gäller män, ordnade till strid. Att ristningen verkligen på flera ställen omtalar krigshändelser, är otvifvelaktigt genom sköldfigurerna och de många starkt bemannade skeppsformerna. Till tydningen af det hela lemnar emedlertid figurernas inbördes förhållande till hvarandra ingen klav, som ens kan begagnas af gissningen.

Fig. 74.

Denna lilla vackra ristning ligger straxt till venster om sistbeskrifna, och på samma klippsluttning som den. Dess läge visar dock att den utgör ett helt för sig. Den föreställer

obeväpnade menniskors strid med djur, hvilka tyckas blifva segrare. Ett par af de förre hafva stupat, och ställningen hos några andra tyder på flykt. Djurbilderna föreställa sannolikt till strid inöfvade hundar, hvilka omtalas flerestädes i fornsagorna. Men här förekommer äfven en orm, som förföljer en menniska, och i hvilken föreställning man utan tvifvel nedlagt en oegentlig betydelse. Af tvenne skepp visar det ena genom stupande ställning och sin brist på uppståndare att det gått förloradt, och att sådant skett genom strid torde betecknas af den närstående sköldbilden. Ristningen framställer påtagligen ett enda äfventyr. Huruvida åter detta timat på någon främmande kust, der nordiska vikingar, efter någon vunnen fördel, eller förlust till sjöss, landstigit och med biträde af medförda stridshundar gjort manskada på befolkningen, är mera osäkert.

Fig. 75

föreställer en del af en större, men nära utplånad ristning å en klippa, ett litet stycke norr om de båda sist omtalta.

Figg. 76 & 77.

Dessa båda ristningar träffas vid sjelfva gården Hoghem, och äro anbragta i hällar som föga höja sig öfver den omgifvande marken. På fig. 76 ser man ibland de vanliga föreställningarne af skepp och djur en mera sällsam figur, hvilken utan tvifvel skall föreställa en sköldbeväpnad man. Ofvan om sköldranden ses två hornlika uppståndare, och inom densamma en liten cirkel, vid hvilken de förra äro fästade. Det är icke osannolikt att ristaren velat härmed beteckna huru den afbildade kämpen vid något afgörande ögonblick betäckt sitt hufvud med skölden. Vi förklara nemligen berörda lilla cirkelform med sina horn för figurens hufvud, hvilket man låtit synas igenom skölden. — På den närliggande taflan, fig. 77, möter oss öfverst en grupp, som erinrar om en dylik på den stora ristningen vid den härifrån icke långt aflägsna Hvitlyckes soldatstom, Tab. 13 fig. 36; men paret hotas här icke blott af en beväpnad man, utan ock af en bakom dem sväfvande yxa eller hammare. Gruppens omgifning af skeppsformer föranleder den förmodan, att den händelse den framställer stått i sammanhang med ett härnadståg till sjöss, såsom ock förhållandet synes vara med en nära liknande föreställning på Tab. 22 & 23, fig. 65, och troligen äfven på nyss citerade ristning fig. 36. I högra ändan af taflan ser man en af blotta omgifningsstreck bildad menniskofigur, stående i en båt, och uppbärande ett vapen eller dylikt i form af ett dubbelkors. Bakom honom står en oredig figur, måhända ämnad att föreställa ett djur.

Vi lemna nu Tanums hällristningar, af hvilka vi här meddelat sextio. Flertalet af dem äro onekligen de vackraste och märkvärdigaste af alla kända dylika fornlemningar. Med få undantag, ligga de alla inom en jordrymd af vid pass en fjerdedels mils längd och lika stor bredd, hvilket äfven är anmärkningsvärdt. Säkerligen skulle en fortsatt forskning i denna på forntidsalster så rika trakt, om tid och möda höllos osparda, leda till upptäckande af ett kanske lika stort antal, som det vi här bekantgjort [1]. Anmälande fördenskull denna ort till blifvande fornforskares synnerliga hågkomst, draga vi oss längre söder ut, för att närmare efterse der befintlige hällristningar.

---

[1]) Enligt privata meddelanden från i Tanum boende personer, hafva nya hällristningar blifvit uppdagade å hemmanen Helgeröds, Tofvans och Kallebys m. fl. ägor. De skola, om möjligt, blifva framdeles bekantgjorda.

Tab. 29.

Figg. 78—82.

Alla å denna Tab. meddelade hällristningar äro belägna inom Qville härad. Qville äger samma natur, som det i norr angränsande Tanums härad, såsom en kustbygd med bördiga dalgångar emellan söndersplittrade berg, och tyckes fördenskull bordt i en forntid hafva ägt en likaså tidig och talrik befolkning som detta. Det oaktadt, är det i antiqvariskt hänseende på långt när icke så rikt, som nämnda härad. Jordfynden från de äldsta bildningsperioderna äro här sparsammare, och graflemningar och andra monument, visserligen af samma slag, som de i Tanum, men långt ifrån hvarken så talrika, eller så storartade. Detta är äfven förhållandet med här befintlige hällristningar. Man träffar nemligen sådana blott till ett inskränkt antal och med ett — relativt — föga rikt innehåll.

De under figg. 78—82 aftecknade ristningar träffas spridda i närheten af Qville kyrka och by. Fig. 78 ligger vid husen på länsmansbostället. Emellan några skepp står här en man, lyftande spjutet med högra handen och skölden i den venstra. Spjutets ända sluter sig till en fotsula, eller kanske sköld. Vi hafva här troligen höfdingen öfver de nedra skeppen och besegraren af de båda öfra, hvilka sakna bemanning. På en af de förra synes en lång upphöjning, som har något tycke med en figur på Runohällen (Tab. 26 & 27), men som här måste beteckna någon anordning för segling. — På länsmansboställets ägor igenfinnes äfven fig. 82.

Fig. 79 och 80 äro hemtade från prestgårdens utmark, straxt venster om vägen som leder till den förra. En skeppsform på fig. 79 tyckes vid första påseendet ovanlig, men visar sig snart vara sammansatt af tvenne, af hvilka den mindres bakstam bortskymmes af den större. Antagligen har man här velat beteckna en sjöstrid, derunder de båda fartygen lagt om bord med hvarandra långskepps. Den ensamma hålan under det större och nedra är måhända ett tecken till olycka för detta. Den bakåtlutande ställning, de beväpnade männen innehafva, kan, om den är afsigtlig, antyda att de omkommit under den sjöstrid, eller resa, som skeppsformerna beteckna.

Fig. 81 träffas på Qville gästgifvargårds ägor. Föreställa hålorna här de, under början af en sjöstrid, kastade stenar?

Figg. 83—85.

Dessa små hällristningar äro anbragta i sluttningen af den bergsås, som i norr begränsar gärdet till Stora Wrems säteri. Straxt framför fig. 83 reser sig en utmärkt stor och vacker bautasten, omgifven af en mindre samling grafkullar och randade stensättningar. Det är icke osannolikt att ristningen omtalar några af hans eller deras bragder, som fått sitt minne och stoft bevarade af stenen och i högarne. Det är högst sällan grafmonument förekomma nära intill hällristningar, men då detta är förhållandet, bör man icke förneka möjligheten af de sednares historiska sammanhang med de förra. — Det ena fartyget på fig. 84 är märkvärdigt för den tältning, som synes midskepps.

Figg. 86 och 87.

Vi finna dessa inhuggna på berget, å hvilket Bottna kyrka är uppförd. På den förra,

som är belägen helt nära kyrkan, synes ett korstecken inhugget. Vi misstaga oss säkerligen icke i det påståendet, att samma tecken är yngre än den öfriga ristningen, hvilket ock dess snitt i hällen bestyrker. Otvifvelaktigt har den christna vidskepelsen anbragt det vid kyrkans uppbyggnad, för att skydda denna ifrån förment ond inflytelse af det hedniska minnesmärket. Ännu får man höra allmogen yttra en vidskeplig fruktan för den "onda kraften" i och hos en mängd qvarlefvor från hednatiden. Förr var denna vantro, som ett slugt beräknande presterskap hade fördel af att underhålla, vida allmännare än nu, och det förefaller derföre helt naturligt, att man, förmedelst det allt ondt afvändande korstecknet, sökt för helgedomens skull döfva den onda kraften hos den, som trollrunor möjligtvis ansedda, hällristningen. — Här förekommer en ovanlig figur, nemligen en skeppsform, med en på masten fästad sköld. Vi hafva förut anmärkt, att sköldar på detta sätt begagnades af våra förfäder, och med dem beslägtade folk, såsom strids- och fridstecken; hvilketdera af båda bestämdes af sköldens färg. — Den, eljest sällsynt förekommande masten, träffas äfven på en annan skeppsform, men utan vidfästad sköld.

De tvenne olika ståndpunkter man innehaft vid tecknandet af skeppsristningarne på fig. 87, nemligen i nordvest och sydvest, göra sannolikt att desamma blifvit utarbetade under två olika tider, och kanhända af olika personer, äfvensom att det är minst tvenne sjötåg här omtalas. Ett par afröjda skepp innehafva till alla de öfriga en onaturlig ställning, hvilken man oftast valt för sådana, som föreställas öfvervunna. Nedtill står en större cirkelform, med inneslutna tvenne punkter och ett streck, hvilket ger det hela utseende af ett menniskoansigte. Det synes icke osannolikt, att man på detta sätt velat afbilda månen, hvilkens bild då torde angifva, att någon af de här framställda händelserna tilldragit sig under natten (eller nedanet).

Ännu en ristning träffas på Bottna bys ägor vid torpet Ljusklef och visar några hålor, samt trenne par, åt samma håll ställda, fotsulor. Längre bort åt moarna, skall, enligt allmogens berättelse, flera dylika finnas inhuggna.

Fig. 88.

På gården Sjebbervalls eller Skeppervalls ägor, äfven i Bottna socken, träffas några teckningar, isynnerhet af skepp. De närmast manhusen belägna, hvilka ofelbart gifvit anledning till gårdens namn, äro aftecknade i Annaler for Nordisk Oldkyndighed, Tab. IX, och förete intet ovanligt. Straxt bredvid stå några hålor, inhuggna i en viss ordning. Den ristning vi här meddela ligger äfven i närheten af sagde gård, men straxt utanför dess rågång mot Ulleröds hamn. Äfven den är, ehuru på ett mindre noggrant sätt, aftecknad i nyssnämnda arbete, pl. X. Ibland skepp, sköldar och hålor, ser man här en knäböjande menniska, synbarligen med stor ansträngning, söka fasthålla ett djur vid svansen. En annan, sittande såsom det tyckes på en stol eller dylikt, understödjer den förra genom att hålla honom i handen eller kanske hårflätan. På nyssnämnda teckning har djuret någon likhet med ett svin med gapande käftar. Någon kroppsöfning eller ådagalagdt prof på styrka synes här vara afbildadt. Att en öfning, liknande den här framställda, icke var alldeles obruklig i norden, visar en paragraf i den gamla Vestgöthalagens bardagabalk, hvarest handlas om lekare-rätten,

och som tillerkänner en sårad lekare (spelman) skade-ersättning af en otämd qviga, om nemligen han kunde fasthålla henne vid den afrakade och insmorda svansen, under det hon af en annan piskades utför en brant backe. Spelmannens skor skulle äfven vara smorda, och Östgöthalagen talar till och med om insmorda handskar. Man ser att detta löjliga sätt att erhålla sårabot var ett konststycke, som förutsatte en otrolig styrka, om det skulle lyckas, men som i så fall visserligen förskaffade den sårade lekaren lika mycken ära, som dess misslyckande öfverhöljde honom med hån. Hvad som här omtalas, såsom en rättegångsform, kunde, såsom en lek eller öfning, förekomma i det dagliga lifvet. Under denna grupp ser man ett par bemannade fartyg, å det ena af hvilka två menniskofigurer lyfta åror eller spjut öfver en annan, hvilken innehar en mindre aktningsfull ställning framför framstammen. Vidare stå här två bågskyttar, som syfta på hvar sitt djur, af hvilka det ena synes följas af ett mindre, sannolikt en hund. Menniskobilderna förekomma här parvis på fyra särskilda ställen och alltid biträdande hvarandra; fotsulorna äro ock tvenne likasom sköldfigurerna, hvilket ådagalägger att ristningen är en minnesteckning öfver *två* förbundsbröders gemensamt utförda bragder [1]).

Efter berättelse skall Qville härad hafva ytterligare några hällristningar att uppvisa i hemmanen Ödsmåls och Thorsbys utmarker.

Tab. 30.

Denna och de båda nästföljande plancherna upptaga de på det, i historiskt afseende, intressanta Sotenäset befintliga ristningar. De flesta äro belägna inom nordvestra delen af den stora halfö, som bär detta namn, och som, genom sina sagominnen och sina många griftmonument från olika perioder, erbjuder ett rikt fält för fornforskaren.

Figg. 89—91

träffas invid häradsvägen till venster, då man färdas ifrån Qville till Sotenäs på gården Säms ägor, och fig. 89 är märklig för några skeppsformer, som hafva blott tvenne höga uppståndare i hvardera stammen. Man har troligen här velat beteckna flera, med samma föga bemannade skepp, företagna färder. Fotsulan talar om en landstigning eller färd till lands, och kan på samma gång vara en förkortning af figuren af sjelfva hjelten i taflan. Här synas ock några ofullbordade skeppsformer och en liten menniskofigur, stående på en redlös farkost.

Fig. 90 är inhuggen på en ganska brant klippa och företer de största och vackraste sköldformer, som träffas på hällristningarne. Likheten emellan dessa figurer och de forntida sköldar man ännu, särdeles i Norrige, träffar i samlingarne är den mest påfallande. Betydelsen af hålorna omkring den större är osäker, men om sköldbilden är en symbol af segern, kunna de beteckna den förlust, hvarmed denna blifvit köpt, eller ock, med frånskiljandet af deras bildliga bemärkelse, helt enkelt antalet af de vunna striderna. Under den mindre sköldfiguren stå en eller par ofärdiga skeppsteckningar, och till höger om den större, jemte några små skeppsformer, en figur med oviss betydelse.

Fig. 91 ligger längre upp i utmarken.

---

[1]) Afbildningen, gjord redan år 1841, är tagen i $\frac{1}{48}$:del af naturliga storleken.

Fig. 92

föreställer en större, ganska märklig hällristning på de så kallade Norr-Sämshogar, som äger i sitt grannskap flera stensättningar. Nederst stå trenne skeppsformer med våglikt uppgående stammar. Det största, med trettio mans besättning, får sin höfding nedstucken af en groflemmad, starkt beväpnad man. Händelsens öfriga för oss nu outredliga omständigheter torde uttryckas genom de fem hålorna och närstående armlösa mansfiguren. Åt venster visar sig en beväpnad man, som bortför två fångar, hvilkas ställning tydligt uttrycker deras olyckliga belägenhet. Att fångarne blifvit tagna på de hosstående afröjda fartygen, är nog sannolikt. Bilden af fotsulan ofvan en vacker skeppsform antyder en landstigning, och den der bredvid af runda och ovala hålor omgifna, fallande menniskofiguren, att denna landstigning slutat olyckligt, och närmast för den, hvars figur kan vara representerad af nämnda fotbild. I handen håller han ett obestämdt föremål, som måhända skall beteckna att han omkommit under det han höll på att göra byte. Hålorna på denna ristning äro ovanligt stora och djupa. Isynnerhet gäller detta om de fyra, som träffas i öfra kanten, och af hvilka två hålla öfver en half fots diameter, och säkert rymma en tredjedels kanna. Emellan dem leda djupa rännor eller kanaler, så att då man häller någon vätska i den ena, denna genast meddelar sig åt de andra. Ändamålet med denna anordning eller betydelsen af den sålunda i klippan uppkomna figur kan ej ens den dristigaste gissningsförmåga uppgifva. Dessa jemte tusende andra af hällristningarnes bildtecken förblifva säkerligen alltid olösliga gåtor.

Tab. 31.

Fig. 93.

Denna ristning igenfinnes på Hogsäms mark å ett ställe, som kallas Siggebråten. Den visar utom några skeppsformer ett par fotsulebilder med urgröpta hälar. Dessa, likt de flesta dylika, synas uppenbart icke vara tecknade efter den nakna foten, utan efter sulan af någon fotbeklädnad. Den nedersta skeppsformen är ganska ovanlig för sin mast och den derpå synliga rån, under hvilken en mindre figur visar sig, som ofelbart måste föreställa det beslagna seglet. De trenne krokiga uppståndarne, hvilka man äfven träffar på andra skeppsbilder beteckna, enligt en förut framställd förslagsmening, en dylik anordning för roddens förstärkning, som ännu träffas på ett slags i skärgården brukliga kanoter. (Tab. A & B, fig. 20.)

Fig. 94.

Ristningen är belägen å gården Wallas utmark vid torpet Björnemyren nära fig. 96.

Fig. 95

är inhuggen i en jemn, sluttande klippyta i Walla Östergårds kohage. Denna hällristning är ibland de få, som förut äro kända. Den är nemligen, efter Hilfelings högst felaktiga teckning, utgifven af Tham och Sjöborg, i den förres Göthiska Monumenter och den sednares Samlingar för Nordens fornälskare. Hilfeling har här sett på en gång för mycket och för litet. Således fick han här en rad runor, hvilka Sjöborg läste: "i vikviu" (i viken), men hvilka vid närmare betraktande reducera sig till helt enkelt en skeppsform — den öfverst på teckningen

synliga. Äfven några andra af Hilfeling här sedda tecken upplösa sig i några naturliga sprickor i bergsytan och lemningar efter en utplånad skeppsform. För öfrigt föreställer ristningen, med undantag af några djur, ett par fotsulor och de vanliga hålorna, endast skeppsformer; men tvenne af dessa äro märkvärdiga för å dem synliga öfverbyggnader, hvilka föreställa tält. På det ena står ett dubbelt dylikt, och på det andra två enkla. Det förra fartyget är i synbar strid med ett annat, och har ett i framstammen upprest märke eller fälttecken, i form af en hand. På Hilfelings teckning visar sig å samma fartyg en vimpelprydd mast med en böjd råstång, hvilka möjligtvis varit der tillfinnandes på hans tid, men nu äro utplånade. Han har äfven försett ett af de nederst synliga fartygen med mast och stag, hvarpå man icke heller numera får reda.

Fig. 96

äfvenledes på Walla mark vid förutnämnda torpet Björnemyren. Här afbildas skepp, ett par små liggande män, sannolikt fallna, en fotsula med en närstående spiralformig prydnad samt en figur, som liknar det slags dubbelpilar (tveuddar), af hvilka man här och der i fornsamlingarne kan påträffa ett exemplar. Ristningen är af tiden mycket skadad.

Tab. 32.

Fig. 97.

Denna ristning, äfven bekantgjord efter Hilfeling af Tham och Sjöborg, är anbragt uti en liten bergsyta straxt nedanom husen till Walla gästgifvaregård.

Figg. 98 & 99.

Ristningar i Torps kohage.

Figg. 100 & 101,

upptagna i Thams Göthiska Monumenter, och här meddelade efter dervarande teckningar, äro att söka på eller vid Knippelsberget vid Walla by. De särskilda figurerna på den förra, menniskor, djur och skepp, äro ställda åt olika väderstreck. Den största skeppsformen är högst märklig, emedan den visar de under rodden begagnade årorne; en föreställning som träffas på blott en enda annan hällristning, nemligen den vid Wese i Bro socken (Tab. 37 & 38, fig. 126). Den synes ock vara försedd med en tältning öfver bakstammen. På fig. 101 ses ock ett dubbeltält, ett sådant som förekommer på fig. 95. Det fartyg som uppbär detta synes hafva en del af sin besättning inhyst under däcket. Samma föreställning visa tvenne närliggande, af Tham bekantgjorda, skeppsristningar.

Figg. 102—104.

I närheten af Tossene kyrka, åt vester, träffas här upptagna ristningar. På fig. 102 ser man en ovanlig figur, bestående af fyra cirkelformer med mellanliggande linier. Det sannolikaste är, att den skall föreställa en vagn, ehuru den med sina fyra hjul afviker ifrån de på Stångenäs bergtaflor flerstädes förekommande tvåhjuliga vagnsbilder. En skeppsform på samma tafla har dylik öfverbyggnad — tält eller segel — som träffas på figg. 71 och 128.

Fig. 103 har en sköldform öfver ett skepp. Fig. 102 är lånad ur Thams Göth. Monum. Tecknen å densamma äro egendomliga. Här tyckas vara afbildade en metkrok och en dylik "tveudd", som på fig. 96.

Flera hällristningar påstås vara tillfinnandes uti denna nejd. En på prestgårdens ägor är meddelad af Tham, och innehåller mest bara skeppsbilder.

Figg. 105 och 106

ligga på gården Stora Askums ägor i socknen af samma namn, den förra vid Mörkegiljehällen, och den sednare på Annebäcks kulle. En figur på den sednare är ovanlig och föreställer intet bekant föremål.

Figg. 107 och 108.

Nära hafsstranden ytterst på Sotenäs, eller i södra delen af Askums socken, träffas godtyckliga figurer, liknande runor och bomärken, inhuggna högt uppe på branta klippor, och nära oåtkomliga för menniskohanden. Denna sednare omständighet, jemförd med runotecknen och öfriga figurer, hvilka äro i sitt slag egna, gifva vid handen, att dessa teckningar i klipporna icke äro att förblanda med de öfriga hällristningarne. Denna anmärkning är gjord redan af Professor C. G. Brunius, hvilken dessutom upplyser, att dylika inhuggningar icke äro sällsynta i Tanums m. fl. skärgårdar [1]). För att icke vilseleda omdömet hos fornforskare, som möjligtvis komma att besöka dessa trakter, anse vi oss här böra fästa uppmärksamheten härpå och meddela ett par af nämnda inhuggningar, hvilkas skiljaktighet från de egentliga hällristningarne lätt faller i ögonen. De äro belägna på Hogenäs mark. Synbarligen äro de *yngre* än våra bergtaflor, ehuru tillräckligt gamla, för att hålla sig omkring tiden, då runor ännu användes. En gammal tradition vill i dem se minnen efter Skottar, som i en aflägsen forntid besökte kusterna här, för idkandet af sillfiske.

Verkliga hällristningar skola eljest förekomma i gårdarne Kärrsböles och Dales utmarker.

Tab. 33 & 34.

Det är en icke ovigtig iakttagelse, att hällristningarne stå med sitt antal i ett visst förhållande till öfriga fornlemningar från deras tidsålder. Der många af de förra finnas, träffar man äfven en mängd af de sednare, såsom dyrhus, grafkistor, ättehögar, bautahällar och andra stensättningar. Detta är förhållandet i Tanums och Tossene socknar och visar sig äfven vara det i Brastads socken på Stångenäset. Näst Tanum finnes i Bohuslän ingen trakt, som på så ringa areal innehåller så många minnesvårdar som Brastad. Näst Tanum har ock denna socken att uppvisa de flesta och vackraste hällristningar. De flesta träffas i sluttningarne af den bergås, som i vester begränsar den högslätt, på hvilken Brastads kyrka reser sig.

---

[1]) Antiqv. m. m. Resa genom Halland, Bohuslän m. fl. p. 109.

Fig. 109.

Man har att söka dessa figurer ett stycke till höger om landsvägen, som från norr genomlöper Brastads socken och ungefär gent emot gården Immestad. Jemförda med dem vi förut sett, måste desamma förefalla oss ovanliga. Tvenne beväpnade mansfigurer äro tecknade med ungefär samma oskicklighet, som barnen göra sina första teckningsförsök. De närstående runda figurerna med sina öglelika bihang återkomma ofta på bergtaflorna i denna trakt, men märkligt nog också endast här. Vi hafva i den allmänna beskrifningen ådagalagt, att de föreställa sköldar med sina axelband eller gehäng. Den symboliska bemärkelsen af dylika bilder är för ofta upprepad, för att behöfva här nämnas. Fogeln tyder väl på strid och manfall; en sådan sitter på stamskärmen till en, af tvenne hopfogad, skeppsform. Dessutom förekomma här ett par kroklinier och öppna fyrkanter, hvilka måste betraktas såsom godtyckliga begreppstecken.

Fig. 110.

Hällristningen å *Bråteberget* vid torpet Lerhyttebacken å hemmanet Backas ägor. Genom sin storlek och sitt rika innehåll har den tidigt väckt uppmärksamhet. Den är veterligen den äldsta hällristning, som blifvit aftecknad, emedan detta skedde redan 1627 af lektorn i Skara, Petrus Adolphi, och hvilkens afteckning Suhm sedan bekantgjort. En annan teckning af densamma togs år 1837 af herr L. Åberg och är meddelad i "Annaler for Nordisk Oldkyndighed" för 1839, samt i herr Åbergs dissertation om "Bohusläns äldsta namn och bebyggare." Båda äro otillfredsställande.

En korrekt kopia är emedlertid lätt att åstadkomma, men hvarje försök till densammas tydning måste stranda på de vanliga svårigheterna. Hvad vi dock med säkerhet kunna påstå är, att den person, till hvilken de många olika händelser, denna minnestafla framställer, böra refereras, blifvit afbildad i den stora yxbeväpnade menniskofiguren i taflans midt. Näst mansbilden på Tab. 14 & 15 fig. 37 är denne den störste i sitt slag. Allmogen kallar honom "skomakaren", tydligen med anledning af hans beväpning. Det är svårt att bestämma, huruvida hans lutande ställning innehåller något särskiljdt bidrag till mannens historia. Detta är dock icke osannolikt; utan då man jemför samma ställning med det förhållande att bilden nedtill slutar den stora grupp som upptager öfra delen af taflan, får man anledning till den gissning, att berörda bild här framställer ristningens hjelte i sin sista strid. Men han hämnar sig sjelf i fallet. Fogelns bild emellan yxhammaren och de framför varande personerna angifver dessas öde, såsom stek åt roffoglarne. Det tyckes såsom hade den store kämpen biträde emot sina motståndare af ett par män uti en öfver honom synlig båt, af hvilka den främre slungar en lans eller annat vapen. Utom yxan, som genom sin form på det mest tydliga sätt röjer jernvapnet, bär den store mansfiguren äfven svärd. Under detsamma visar sig ett litet djur, sannolikt en hund eller dylikt, som höfdingen företrädesvis älskat, och som fått följa honom i högen. Emedan djuret föreställes likasom gnagande på sidovapnet, kunde en och annan måhända här vilja söka en symbolisk föreställning, syftande på något förhållande, som gjort den stridande urståndsatt att nyttja detta vapen; men sådant är väl långsökt. En utvidgning af bildens hals, med en inskärning i

den främre sidan, betecknar antingen ett skyddsvapen för halsen eller en prydnad, t. ex. en ring. Inskärningen skulle ock kunna antyda, att han erhållit sitt banesår i denna kroppsdel. Vid fötterna äro inhuggna tvenne fotsulor och bilden af en vagn. Jemför man sistnämnda figur med en liknande på Kiviksmonumentet (Tab. 44 fig. 162), der anspannet också är synligt, kan man omöjligt neka, att den ju föreställer ett tvåhjuligt åkdon, bestämdt att fortskaffas af tvenne hästar. Tistelstång och skacklor äro fullständigt tecknade; den förre synes dragen tvertigenom korgen eller charen. Vi hafva i det föregående sökt att af denna bild komma till någon kunskap om våra fäders i en så aflägsen forntid begagnade hjuldon, och vilja derföre nu endast göra den anmärkning, att vagnsbilderna förekomma på inga andra hällristningar än Stångenäsets och Kiviksgrafvens, undantagandes den vid Tossene kyrka (Tab. 32 fig. 102). Häraf följer dock icke, att dylika redskap varit begagnade endast i nämnda trakter, utan blott att man icke på andra ställen haft anledning att framställa dem på bergtaflorna, hvilket sednare äfven är mindre underligt, då de afbildade händelserna hufvudsakligast visa sig vara sjöäfventyr. Det är sannolikt äfven en vagnsfigur, som upptäckes straxt ofvan den här beskrifna gruppen. Den är då tecknad från sidan och röjer en i det föregående anmärkt likhet med de i Bohusläns fjellbygd ännu brukliga s. k. Hjultrom — ett slags mellanting emellan släd- och hjuldon. Främre delen af denna vagn tyckes vara försedd med ett slags gallerverk. Deröfver står ett djur, — att döma af den långa svansen en häst — sannolikt ett som tillhört anspannet; bakuti vagnen sitter en till hälften utplånad mansfigur. Hvad händelse, eller detalj af sådan, vagnsbilderna för öfrigt skola förvara minnet af, om t. ex. de beteckna en strid, i hvilken vagnar blifvit använda, såsom det skedde i Bråvallaslaget, eller helt enkelt en färd till vagns, eller ett dylikt redskap hemfördt såsom byte m. m., må hvem som helst afgöra.

Ofvan sistnämnda vagnsbild har man uttryckt en landstigning, förmedelst en på ett skepp ställd fotsula. Derofvan igen upptäckes en prydlig skeppsform, öfver hvars glesa bemanning nederlagets sinnebild, fogeln, sväfvar. Skeppets stamprydnader äro ovanliga. Bredvid och under stå fartyg med och utan fullständigt tecknade mansfigurer. De betydelsefulla fogelbilderna visa sig å ömse sidor och föra tanken på sjödrabbningar. Öfverst på taflan, inom en krets af fyra skepp, stå en hop djur, utan tvifvel betecknande ett större på någon kust gjordt strandhugg. Fotspåren midt i gruppen omtala den väg inåt landet, vikingen måst tillryggalägga för att eröfra de såsom byte ombord förda kreaturen. Till höger om dessa bilder ser man en liten väl utarbetad figur, hvilken möjligtvis kan föreställa något under samma färd röfvadt föremål af större värde eller "dyrgrip" (?). En från de öfriga skiljd ristning, åt venster, föreställande en med sex personer bemannad båt och ofvan den en större mansfigur, betecknar otvifvelaktigt en händelse för sig. Nedanom träffas flera till större delen utplånade skeppsformer med och utan bemanning; några fotspår, af hvilka tvenne, stående nära hvarandra, men vända åt motsatta håll, torde beteckna en inträffad skiljsmessa i ett eller annat afseende, eller ett afsked emellan ett par vänner eller vapenbröder. En större sköld, försedd med ben, röjer sannolikt ett försök att framställa bilden af en man, som betäcker sig med skölden. Något liknande förekommer på Tab. 10 fig. 27 och Tab. 27 & 28 fig. 76. En skeppsform är tecknad tvertöfver tre menniskofigurer. Då hällen har godt rum för flera ristningar, är det mindre antagligt, att skeppet fått denna plats, då

hällen vid ett sednare tillfälle bort förses med nya ristningar, än att det och menniskofigurerna blifvit med afsigt så sammanställda, för att uttrycka ett förhållande, som icke låt sig på annat sätt beteckna. Man kan t. ex. här tänka sig ett fall, då skeppet blifvit transporteradt öfver land, (hvilket icke var sällsynt i forntiden) eller grunda vattendrag, och att något sådant här blifvit framställdt.

De nedersta ristningarne på taflan tyda på nederlag och manfall. De prydliga skeppsformer, der stå uthuggna, sakna bemanning, och foglar och hålor synas derbredvid. Den rätt uppstående skeppsbilden har vackra handlika stamprydnader och är märklig för roderstången, som å densamma är tydlig. Ett annat äfven uppstående skepp i taflans midt utmärker sig för sina från stamskärmen utspringande spetsar, hvilka sannolikt skola beteckna de å de fornnordiska krigsfartygen brukliga s. k. Brandar, om hvilka vi förut talat. — Vid den nedersta skeppsformen till höger upptäckes en hopböjd figur, hvilken närmast liknar en hästsko. Dylika lära finnas flerastädes, särdeles i de norra provinserna, inhuggna i bergen, utan att man känner om de äga någon särskiljd betydelse.

Figg. 111—115

igenfinnas alla i närheten af sistbeskrifna hällristning. Den större figuren på den första af dessa, är en sköld, med sina vidhängande axelband, fastän dessa synas öppna nedtill. Fig. 14 handlar om ett slag till sjös, deruti, såsom det vill synas, två skepp öfvervunnit trenne.

Figg. 116 & 117.

Figurerna finnas inhuggna i små berghällar nära Gymnasii-hemmanet Brastads åbyggnader. Äfven på den förra af dessa se vi en af de här i trakten vanliga sköldformerna.

Fig. 118

är inhuggen i sluttningen af samma bergsås, som fig. 110, men mera åt söder, samt är nära utplånad af tiden. De stamprydnader vi här träffa på skeppen, och som bestå af en spiralform med tvenne, liksom öron utgående, spetsar, träffas allmänt på Brastads sockens bergtaflor, men märkligt nog ingen annorstädes, hvilket leder till den slutsats, att dylika stamprydnader på sin tid varit brukliga endast på vikingafartyg ifrån denna ort.

Tab. 35 & 36.

Fig. 119.

Den del af nämnda bergsås, som närmar sig gården Backa på norra sidan, bär det betydelsefulla namnet *Disåsen.* I en af dess blottade klippytor finna vi denna djupt inhuggna ristning, hvars nedersta figurer äro anbragta i den brant, hvarmed klippan bryter sig mot byvägen. De flesta å densamma gjorda föreställningar tyckas angå jagter, att döma af de många djur af olika slag, man här afbildat. De med greniga horn skola sannolikt vara rehnar, hvilket djurslag fordom funnits i Bohuslän, att sluta af de fossila horn [1]), tillhö-

[1]) Ett dylikt fanns för ett par år sedan vid gräfningen af Albrektssunds kanal vid Marstrand. Zoologernas försäkran, att fossila lemningar efter Rehn *alls icke* träffas i medlersta Sverige, är således origtig.

riga detta, som någongång påträffas i våra torfmossar och lerbankar. Man kan ock här tänka på elgar, i anseende till de afbildade hornens bredbladighet. På ett djur synes den förlängda käften vara försedd med fyra betar, så framt det icke skall vara ett mindre djur, som det förra är i begrepp att uppäta. I hvilketdera fallet som helst betecknar bilden ett rofdjur. En annan djurbild med släpande svans föreställer utan tvifvel en räf, och ännu en åt höger har någon likhet med en sittande hare. Då så mycket på denna häll anspelar på jagthändelser, göra vi sannolikt rättast uti att tyda fogelbilderna såsom jagtfalkar. Mera vågad är förklaringen af den i öfra venstra kanten synliga, vågformiga linean och ringfigurerna, såsom snara och gropar för djurfänge. Antalet af dessa ringar är här ovanligt stort, och de äro för små, för att kunna beteckna sköldar, hvilkas bilder här för öfrigt äfven träffas. På den närbelägna ristningen (fig. 122) beteckna emedlertid dylika ringar på det bestämdaste djurgropar. — Utom jagter, innehåller ifrågavarande ristning föreställningar om färder till sjös och lands, men, med undantag af sköldformerna, finnes här föga, som direkt talar om krigshändelser. Endast den nedersta gruppen med sina hopställda skepps- och djurformer torde afse ett plundringståg, under hvilket man bemägtigat sig några hjordar. Deremot träffar man några högst ovanliga och oförklarliga figurer och besynnerliga sammanställningar. Till de förra hör den siratlika figuren öfverst på taflan, samt några åt venster synliga tecken, hvilka blifvit utarbetade med särdeles noggrannhet. En af dessa har en aflägsen likhet med en heraldisk lilja. En af de andra har sin motsvarighet på fig. 71. Möjligtvis föreställa de smycken, och skeppet och skölden, som de omgifva, kunna i så fall angifva sättet, på hvilket man erhållit dem. Midt på taflan träffa vi en sällsam sammansättning af en vagn (skeppsform på en sköld?), på hvilken står ett djur, bitande i en fotsula. Man torde lätt inse, att dessa hopställda figurer icke beteckna hvad de här för ögat framställa, utan att de måste antingen äga en sammansatt symbolisk bemärkelse, eller uttrycka ett begrepp, eller handling, på ett sätt, som är analogt med omskrifningarne i den fornnordiska skaldekonsten, i enlighet med Liljegrens förut anförda förmodan [1]). Hvilketdera här är enligast med rätta förhållandet, må skarpsinnigare forskare afgöra. Sannolikt står nämnda bild i samband med den obeväpnade menniskofiguren, hvilken åter är, förmedelst en rad punkter, förenad med en skeppsform, som uppbäres af en annan mansfigur. Denne sednare föreställning återfinnes på Tab. 16 & 17 fig. 43, och symboliserar möjligtvis en händelse, då ett på grund satt fartyg blifvit åter gjordt flott, eller transporteradt genom någon passage, der det ej kunnat flyta. Fotsulorna antyda ofelbart en landstigning i fredlig eller fiendtlig afsigt — i förra fallet måhända gjord, blott för att lätta skeppet. — Af de ovanliga figurer, denna hällristning företer, utmärka sig äfven trenne genomkorsade cirkelformer, sinsemellan förenade genom fyra strekar och åt höger försedda med ett båglikt bihang. Den enda gissning man häröfver kan våga, är att cirkelformerna skola föreställa sköldar och symbolisera segrar, som stått till hvarandra i förhållande af orsak och följd.

Figg. 120 och 121

träffas på samma ås, som föregående. Fig. 120 föreställer ett par sköldformer, ett ofärdigt skepp och trenne menniskor, af hvilka den ena blåser i ett horn (?). Man har måhända här

[1]) Runlära pag. 18—20.

velat beteckna ett härbud och de i följd deraf gjorda tillrustningar. En af skeppsformerna på fig. 121 är märklig derföre, att man på den ser huru de vanliga uppståndarne småningom öfvergå i mera utbildade menniskofigurer, och hvarigenom det påståendet, att de förra beteckna manskap, vinner styrka.

Fig. 122.

Denna lilla ristning, den enda i sitt slag, hvad figurerna vidkommer, är belägen straxt till höger om om fig. 119, till hvilken den äfven genom föreställningen närmar sig, emedan der omhandlas jagter och här djurfänge. Det är obestridligt, att här föreställes en inrättning för rofdjurs fångande och sannolikt en *varggård.* Vi hafva i det föregående [1]) lemnat en noga detaljbeskrifning på densamma, och till hvilken det kan vara nog att här hänvisa.

Fig. 123

afbildar en figurteckning på en flack bergsyta i Stora Backas kohage emellan denna gård och Brastads kyrka. Här förekomma några prydliga skepp, det ena med 36 mans synlig besättning. En groflemmad mansfigur uppbär, öfverst på taflan, en sirat, hvars grunddrag hafva likhet med den nyss omnämnda på fig. 119, äfvensom med ännu en dylik på ifrågavarande tafla till höger. Till venster om förstnämnda, och skiljd derifrån genom tvenne små djurbilder, förekommer äfven en något likartad figur, men danad af endast kroklinier, då deremot de andra bildas af mest räta. Att förklara dessa figurer såsom blotta prydnader på taflan är utan tvifvel origtigt, men annat finnes ej till hands. Möjligtvis kunde man våga sig fram med den hypothesen, att den sistnämnda af dessa kan beteckna stormrörda hafsvågor. Minnet af en färd till lands, som stått i sammanhang med något manfall är otvifvelaktigt uttryckt genom fogeln, som står på ett par menniskofjät. Djur förekomma här i större antal och i anmärkningsvärda förhållanden till andra föremål. Sålunda se vi ett vara med svansen förenadt med bakstammen af ett skepp — månne symbolen af något menligt hinder på sjöresan? (djuret tyckes nemligen draga skeppet *tillbaka*). Framom bakstammen på det största skeppet bitas tvenne djur, ungefär såsom hästar då de "mankas." Ett annat gnager på remmen till en vacker sköld, och vi misstaga oss troligen icke, om vi här vilja se en symbolisk framställning af någon ogunstig händelse, som varit förknippad med den vapenbragd, om hvilken skölden erinrar. För jemförelsens skull påminna vi om den bekanta bilden af en råtta, afgnagande en bågsträng, hvarmed Egyptierna förvarade minnet af Sanheribs misslyckade eröfringståg. — Till venster på denna hällristning ser man ibland djur, skepp och sköldar en man, ledande ett djur vid munnen, med ett svärd hugga efter en flyende eller stupande fiende. Det synes vara en afsuten ryttare, som strider till fots, så framt man icke heldre vill antaga, att han försvarar sig mot de omgifvande djuren. En märkvärdigare grupp varseblifva vi midt under den största skeppsformen. Ofvan ett prydligt skepp ligger der en man, öfver hvilken en annan, ofullständigt tecknad menniskofigur höjer sig i upprättstående ställning. Ett af djuren är äfven nedlagdt, och derbredvid visa sig tvenne ovanliga figurer af olika storlek, hvilka icke likna något bekant föremål, med mindre man ville i dem se råa försök att afbilda afhuggna menniskohufvud. I alla fall om-

[1]) Pag. 18—20.

handlas här ett manfall, kanske en likbegängelse. Ett par menniskobilder i samma förhållande till hvarandra, som nyssnämnda, sågos på ett af de berömda Galhushornen, och afbildade der tydligen ett menniskooffer; men denna förklaring vore alltför vågad att gifva åt ifrågavarande.

Figg. 124 och 125

äro belägna på Disåsen, nära fig. 119, och svagt inhuggna samt skadade af vittring. På båda återkomma vagnsbilder, liknande den på Bråtebergets ristning (fig. 110); likheten är den mest påfallande. Den ena af dem har vid stångens ända ett par tvärsöfver gående bågar, hvilka möjligtvis kunna beteckna de på stridsvagnarne fästade liar och andra skärande vapen, hvars begagnande i Norden man icke har skäl att förneka. Att det är en stridsvagn, som här afbildas, blifver dessutom antagligt genom den närstående fogelbilden. Man synes på fig. 124 hafva påbörjat ristningen af ännu en vagn, men som blifvit inskränkt till blotta hjulen. Slingorna, som synas vid den venstra skacklan på den större och fullbordade, torde vara ett försök att beteckna remtygen till anspannet. För öfrigt ser man på denna ristning en ganska vacker och fullständig sköldform, samt en liggande mansfigur och några fotsulor m. m. Äfven fig. 125 har en sköldbild.

Tab. 37 & 38.

Fig. 129.

För att träffa denna intressanta och för sina ovanliga figurer utmärkta hällristning, måste vi åter begifva oss norr ut, till Bro socken. Med undantag af några straxt bredvid inhuggna obetydliga skeppsfigurer, är denna den enda fornlemning af detta slag, Bro socken veterligen äger. Den är anbragt i en starkt sluttande klippa helt nära åbyggnaderna å *Wese* säteri, och upptäcktes händelsevis af mig för några år sedan, då den ock måste befrias ifrån ett tjockt jordlager. Öfverst träffa vi å densamma, ibland en mängd hålor, bilderna af ett par sporrar, hvars motstycken vi icke skola få svårt att uppleta i de nordiska fornsamlingarne. Det är således någon märklig ridt, man här velat omtala, eller någon händelse, som dermed stått i sammanhang. Öfver de rosformiga figurer, som visa sig i närheten af sporrarna, hafva vi förut, i brist af bättre, yttrat den förslagsmening, att de föreställa det slags, till sin bestämmelse ännu okända jernredskap, bestående af i hvarandra gripande ringar, som så ofta träffas i de Norrska ättehögarne, jemte betsel, sporrar och andra till ridtyget hörande saker. — Det närstående skeppet utmärker sig för sin höga knapprydda mast.

Taflans nedra och rikhaltigaste afdelning föreställer, med undantag af hvad som kan betecknas med ett par djurbilder och en fotsula, endast sjöstrider, och kanske blott *en* större sådan. Slagets skärpa skönjes af de stupade kämparne, som fallit, enligt det gamla talesättet: "den ene öfver den andre." Valplatsens gäster, roffoglarne, saknas icke heller, och myckenheten af de inhuggna hålorna kan här icke äga någon fredlig bemärkelse. Ur ett nästan afröjdt skepp, förande sköldar (fredssköldar?) på stammarne, höjer sig en oformlig mansfigur, som äfven tyckes vara i begrepp att falla, under det en annan från en likaledes nästan afröjd skeppsform sjunker i djupet (?). En del af fartygen äro antingen alldeles utan

besättning, eller hafva denna ganska fåtalig. Det största skeppet, antagligen det hvarpå den i slaget segrande höfdingen befunnit sig, har i bakstammen en oredig figur, hvilken skall föreställa en menniska och sannolikt hjelten i den här skildrade händelse. Han hotar med lyftad arm tvenne små obemannade, d. v. s. eröfrade farkoster. Men en af här inhuggna skeppsformer förtjenar framför de öfriga uppmärksamhet, nemligen den som fått sin plats under de tvenne sköldfigurerna. Man ser på den de i vattnet utstuckna årorna, till ett antal af åtta, hvilket motsvarar besättningens. Af de tusendetals skeppsbilder, hällristningarne förete, finnas årorna utmärkta på blott en till, nemligen på fig. 100. Bilden kan jemföras med skeppsformen på runstenen vid Egeby, aftecknad på Tab. A & B fig. 16. Den ifrån bakstammen utlöpande båtlika figuren skall ofelbart föreställa rodret, och har, såsom sådant, den mest träffande likhet med rodret på den ur ett Engelskt manuskript från 11:te seklet lånade skeppsformen på Tab. A & B fig. 19.

På berget, å ömse sidor om denna ristning, ser man spår efter inhuggningar, hvilka tiden alldeles utplånat.

Fig. 127.

I Brastads socken, på hemmanet Medbo's ägor vid torpet *Dammen*, ligga några svaga klippsluttningar, hvilka, med anledning af i dem inristade skeppsformer, erhållit namnet *Skeppshällarne*. Den största och enda märkliga af härvarande hällristningar är den här meddelade. Den är en af de få, som man med säkerhet kan förklara. Den föreställer ganska tydligt en sjöseger. De trenne med svärd, bågar och andra vapen beväpnade mansfigurerna röja, genom sin storlek och sin trygga ställning, segrarne. De hota en annan, hvars ställning tillkännagifver flykt, och hvars obetydliga figur, i jemförelse med de andres, symboliserar hans underlägsenhet. Ofvan honom synes en hel flotta af obemannade och till största delen kullstjelpta skepp, på ett af hvilka ligger ett dödt djur. Det är fiendens. Segrarnes skepp åter visa sig åt venster och innehafva en naturlig ställning, utom ett, hvilket de således förlorat under drabbningen, kanske med tillägg af ännu ett eller par. Hålorna, endast tecknade emellan de fiendtliga fartygen, synas äfven här äga en olycklig bemärkelse, och den enda figur på denna ristning, hvars betydelse ej låter utleta sig, är den öfver den yttersta skeppsformen till höger synliga ringen. Kanske den är ett tecken för det byte, eröfrarne här gjort.

Det är uppenbart, att denna hällristning framställer en enda större händelse.

I Annaler for Nordisk Oldkyndighed år 1839 förekomma högst ofullständiga och origtiga teckningar af denna ristning, jemte af de under figg. 119, 120, 123 och 124 upptagna. Der synes äfven några kroklinier och skeppsformer, hvilka skola finnas inhuggna på Medbo ägor.

Fig. 128.

Vi hafva redan omtalat den egendomliga likheten emellan denna märkvärdiga ristning, som är belägen vid gården Ryxö i Brastads socken och Runohällen vid Lilla Gerum i Tanum (Tab. 25 & 26 fig. 71), samt deraf dragit den ofelbara slutsats, att båda dessa minnestaflor icke blott föreställa samma händelser, i hvilka olika personer deltagit, nemligen

färder åt långt söderut belägna länder, utan ock att de båda ristningarne, ehuru flera mil aflägsna från hvarandra, blifvit utarbetade med samma hand. Några ovanliga skeppsformer, en fyrarmad, med en handlik prydnad försedd figur, hvilken på goda grunder kan förklaras såsom en gymnastisk eller dylik inrättning, samt sköldpaddans och noshörningens bilder äro gemensamma för dessa båda teckningar, men förekomma icke annorstädes. Runohällen äger en mängd andra figurer, men på denna träffas en, som den förra icke har, nemligen en djurbild, som icke kan föreställa annat än en kamel. Figurens utseende och dess grannskap med bilderna af andra sydländska djur göra detta sednare påstående oemotsägligt. Hvad denna ristning föröfrigt vidkommer, hänvisa vi till beskrifningen öfver fig. 71. Den är icke tecknad af mig sjelf, utan af herr Löjtnant Lindberg i Strömstad, hvilken benäget meddelat mig densamma.

Figg. 129 och 130.

Man träffar dessa vester om Ryxö gård, icke långt från hafsstranden. Af menniskofigurerna på den förra tyckes den ena föreställa en dansande. Den andra har vid hufvudet ett tecken af okänd betydelse. Likaledes står öfverst till höger en föga begriplig figur, men som möjligtvis kan beteckna ett tältadt fartyg, som påseglar en mindre båt.

Tab. 39 & 40.

Figg. 131—137.

Alla dessa äro belägna på Lyse bys in- och utägor i Lyse socken. Föreställningarne förefalla föga intressanta. En ovanlig skeppsform, i anseende till dess inre bjelklager, förekommer på fig. 132. Något krigiskt äfventyr måste vara omtaladt på fig. 133, att döma af fogelbilderna, hvilkas antal motsvarar menniskofigurernas. Fig. 136 har till höger ett prydligt skepp, hvarunder en man, stödd på svärdet och med armen i sidan, tyckes betrakta en obemannad båt, samt till venster ett med roder försedt fartyg, utan besättning, likt de närstående, och med några i skrofvet tecknade hålor, hvilka sednare omständigheter som vanligt tillkännagifva, att det gått förloradt på ett eller annat sätt.

Figg. 138—140

tillhöra på sätt och vis gruppen af de föregående, men ligga på gården Slättenes ägor. En landstigning är symboliskt uttryckt på fig. 139, hvars skeppsformer äga samma klolika uppståndare, som dem vi så talrikt träffa på Tanums ristningar. Skeppet på fig. 140 har syskontycke med det på fig. 136. En sjöseger är tecknad på fig. 138.

De flesta af hällristningarne i Lyse socken äro från början uppdagade af Hr Kontrollör D. M. Deijenberg på Lysekil, hvilken ock meddelat mig teckningen till fig. 140.

Figg. 141 och 142.

Öster om Stångenäs härad utskjuter i Gullmaren det vackra och af flera fornlemningar utmärkta Tungenäset, hvilken hafsvik det delar i tvenne armar. Söder på detta näs, i

gården Lökebergs utmark, träffas en lång, så kallad bergspall, å hvilken ifrågavarande figurteckningar äro inristade. I närheten stå några små stenvårdar och en liten randad stensättning.

Af alla kända hällristningar äro dessa de djupast inhuggna, och utarbetningen deraf måste hafva medtagit ganska betydlig tid och möda. De äro allmänt bekanta i orten, och allmogen påstår dem vara gjorda till minne af ett stort sjöslag, som blifvit hållet i Gullmarfjorden. Äfven om man lemnar denna tradition i sitt värde, ser man dock vid första ögonkastet, att minnestaflorna röra endast till sjös utförda bragder. Höfdingen sjelf står, på fig. 140, svärdbeväpnad, i en befallande ställning vid ett af de större skeppen och pekar med spjutet, såsom med en kommandostaf. Ofvanom samma skepp äro tvenne träd afbildade, det större tydligen en gran. Härmed betecknas otvifvelaktigt en äntring, som blifvit verkställd med tillhjelp af fällda träd, om hvilket krigsbruk fornsagorna hafva mycket att förtälja. Samma betydelse torde böra gifvas åt trädfiguren på fig. 141. På flera af den förra ristningens skeppsformer ser man en eller två cirkelformiga, genomstungna figurer, hvardera fästad vid tvenne af skeppets uppståndare. Vi lemna oafgjordt, huruvida härmed skall betecknas någon anordning för mastens fästande, då den begagnades, eller de stridsskärmar (vigflekar), som nyttjades under skottstrid, och lära utgjorts af vid relingarne fästade sköldar. Det vissa är emedlertid, att endast denna hällristning företer dylika skyddsvapen, på detta sätt placerade på fartygen. På fig. 126 kan man annars få se två liknande, begagnade såsom stamprydnader. Ett af de mindre skeppen är mastadt, och på masten synes råen. Öfver midten af ett annat är spändt ett tält med knapprydd tältstång. Ena stammen delar sig i en slags arabesk. Blott ett enda fartyg är obemannadt och står i samband med en hop hålor och två obegripliga bildtecken, hvilka med hänseende till det förra icke synes hafva någon god bemärkelse. Den slingrande figuren skulle kunna, ehuru med föga sannolikhet, tydas såsom ett tecken för sjön, som slår in i skeppet. Detta skulle i så fall hafva förlorat sin besättning genom skeppsbrott. Ofvan denna skeppsform synes en annan, vid hvars förstam landstigningens symbol, fotsulan, är fästad. Tre af det sednare slaget stå på ett skepp, ytterst åt höger, men deras nedåt vända ställning torde mindre beteckna en landstigning än en å skeppet gjord äntring. Omkring upptäckas hålor och bakom en mindre båt, sannolikt en jolle (forn. eptirbàtr).

Fig. 141 ligger straxt till höger om föregående, af hvilken den troligen utgör en fortsättning. Utan tvifvel är här till höger en äntring från det lilla till det större skeppet symboliserad med det emellan båda tecknade fotspåret. En liten sköldfigur omgifves af hålor, likt den stora sköldformen på Tab. 30 fig. 90.

Vi hafva med föregående afslutat beskrifningen öfver hällristningarne i Bohuslän, dessa fornlemningars egentliga hemland, och gå nu att kasta en flyktig blick på de få inom det öfriga Skandinavien, hvilka kommit till vår kännedom. Ehuru ägande samma bestämmelse, samt tillhörande samma tid och folk, som de Bohusländska, stå de dock, hvad deras innehållsrikhet och utarbetning vidkommer, långt efter dessa.

Tab. 41.

Fig. 143.

Man har länge kännt, att hällristningar förekomma i Dahlsland vid sjön Rogvarpens strand på Högsbyns ägor i Tisselskogs socken och Tössbo härad. Prof. C. G. Brunius besökte stället år 1838, samt beskrifver i sin Antiqv. och Arkitekt. Resa en af honom der undersökt ristning, inhuggen i en förvittrad kalkstensklippa i sjelfva vattenbrynet af ofvannämnda sjö. Den visade några skepp, hvaraf ett med 25 mans besättning, några sköldar, parvis ställda fotsulor, två öppna händer och några oregelbundna kroklinier, hvarjemte funnos en liten fotsula och en stor hand, hvilka ansågos vara yngre tillsatser och utarbetade med jern, då deremot, enligt Hr Brunii förmenande, de öfriga figurerna skulle blifvit inknackade med sten. Han vidhåller för öfrigt sin förut fattade mening, att alla hällristningar ursprungligen blifvit anbragta å *strandklippor*, men hvilken vi redan i det föregående vederlagt tillika med den, att dessa bergtaflor tillhöra ett med metaller okändt folk. En forntidsvän, Hr J. E. Dahlgren i Åmål, har benäget i ett enskiljdt bref meddelat mig de upplysningar om ristningarne i denna trakt, att: "de förekomma här och hvar på bergskanterna och föreställa väpnade båtar, händer, sköldar och fotsulor m. m.; men i anseende till bergets löshet hafva stora stycken deraf blifvit frånskiljda, hvadan de utgöra blotta fragmenter och till ingen upplysning ledande." Hr Dahlgren har äfven aftecknat en större lemning af en sådan ristning, hvilken här, med hans tillåtelse, bekantgöres under fig. 143. Möjligtvis utgör den en del af den Prof. Brunius omtalar.

I det skick denna tafla nu befinner sig, kan man svårligen få någon reda på densamma. Ibland dess många besynnerliga figurer, hvilkas ursprungliga form sannolikt genom utvittringar blifvit i någon mån förändrade, igenkänner man skeppsformer, fotsulor och ett par sköldar, hvaraf den ena synes vara lappad i kanten, sannolikt för att tillkännagifva en huggstrid, der sköldar blifvit klufna. De förstnämnda hafva kamlika stamprydnader, alldeles såsom skeppet på bronzknifven Tab. A & B fig. 14. Den öfversta figuren skall väl ock föreställa ett skepp, hvars akter är tältad eller på annat sätt öfverbygd. Den motsvaras af en liknande figur på fig. 144. Taflans hufvudföreställningar angå uppenbarligen sjöstrider och landstigningar.

Fig. 144

är belägen under en uthusbyggnad, framom sjelfva Högsby gård, och upptäcktes först af den nitiske fornforskaren Hr R. Dybeck. Teckningen är mig meddelad af Hr Dahlgren. De vågformiga linierna beteckna här utan tvifvel hafvet och, der en sådan synes förenad med en liten båt, ett skeppsbrott, såsom troligen äfven på Tab. 14 & 15 fig. 40. Om de öfriga tecknen kunna vi icke ens våga en gissning.

Fig. 145

föreställer Wermlands veterligen enda hällristning, hvilken nyligen blifvit upptäckt och genom Hr Dahlgrens försorg mig meddelad. Den finnes inhuggen i den så kallade Ringebolsåsen å säteriet Rosenborgs ägor, i den ytterst på Wermlandsnäset belägna Eskilsäters socken.

Några sanka ängar, som sträcka sig mot Sätersviken af Wenern, af hvilken de äro uppland-ningar, visa tydligt, att denna vik i en icke så aflägsen tid gått ända hitupp. Här synas fyra enkla fartyg, af hvilka blott ett äger bemanning, och denna under däck. Det ligger långskepps med ett annat, och en mängd hålor synas framför och öfver. Det vill synas, som man här velat afbilda den stenkastning (griothrìd), hvarmed striden alltid begyntes vikingaskeppen emellan. Det bemannade fartyget har väl ensamt besegrat de trenne andra.

De sjödrabbningar, af hvilka vi här se minnen på Wenerns stränder, kunna med stör-re skäl antagas hafva varit hållna på salt bölja, än på nämnda insjö. Dessa minnen bevisa blott, att vikingar varit här bosatta, och att dessa under den dertill passande årstiden skyndade till kusten för att i sällskap med dess bebyggare plöja hafvet med sina kölar, sökande ära och rof. Härmed vilja vi dock icke bestrida, att Wenern gungat månget vikingaskepp på sin våg, hanske ett årtusende förr än menniskokraften öppnade en beqväm segelled dit genom Trollhättans slussar. Våra förfäder läto icke berg eller andra hinder afskräcka sig ifrån att transportera sina lätta skepp, dit de ville. Särskiljdt med hänseende till saken i fråga, må anföras konung Harald Hårdrådes lyckade företag att transportera en hel flotta förbi Trollhättefallen, för att dermed bekriga Hakon Jarl, år 1065. Efter denna, eller en måhända ännu äldre liknande transport, fann man ock för få år sedan ett märkligt minne vid uppmuddringen af den ofvan om Trollhätteslussarne belägna Åkersjön. Der påträffades nemligen lemningar efter ett sjunket skeppsskrof, i hvars ena stam funnos några forntida dyrbarheter, samt dessutom ett gammalt ankare af jern. Detta hade påtagligen blifvit släpadt upp genom den klippsänkning, i hvilken slussarne nu äro byggda, derunder tagit skada och i följd deraf sjunkit, då det kom i flott vatten. Icke kännande ofvananförda historiska factum, har man emedlertid af detta sällsamma fynd dragit den besynnerliga slutsats, att nämnda, öfver 100 fot öfver hafvet belägna, sjö utgjort en vik af hafvet, i en tid, som ligger oss så nära, som den, då Nordbon kunde förskaffa sig ankare af *jern*. Det enda det bevisar, och hvarföre vi ock här fästat uppmärksamhet på detsamma, är, att en skeppskommunikation emellan Wenern och hafvet i forntiden ägde rum, då omständigheterna gjorde den behöflig. Det är följakteligen äfven möjligt, ehuru mindre sannolikt, att hällristningarne vid Högsbyn och Rosenborg omhandla sjöstrider på Wenern.

Tab. 42 & 43

innefattar afbildningarne af Östergöthlands alla kända hällristningar. De äro belägna vid Roxen och emellan Glan och Bråviken, eller inom Åkerbo, Bråbo oah Memmings härader. Endast uti sina skepps- och sköldformer äga de någon likhet med dem, vi förut beskrifvit. De öfverflöda för öfrigt af godtyckliga tecken utan känd betydelse.

Figg. 146—153.

Dessa åtta ristningar ligga alla i säteriet Himmelstadslunds vestra gärde i Östra Eneby socken af Bråbo härad, helt nära Norrköpings ström .De meddelas här efter några i Vitterh. Hist. och. Antiqv. Akademiens archiv förvarade teckningar, hvilka nyligen blifvit dit insända af Mag. L. Wiebe. Dylika spiralformiga sirater, som synas på skeppet, fig. 148 och på fig.

153, lära äfven förekomma på en bergshäll i Resebro beteshage i Löths socken. Tecknen på fig. 150 äro särdeles egendomliga.

Figg. 154—156

stå inhuggna vid Herrebro i Borgs socken af Memmings härad, till venster om vägen, som går till Norrköping. De omnämnas i förbigående af Broocman och Widegren i deras beskrifningar öfver Östergöthland[1]), med anmärkning, att de tros gjorda till minne af något här hållet fältslag, hvarom föröfrigt åtskilliga här påträffade fynd af vapen, sporrar o. dyl. tros vittna. Skeppsformerna göra det likväl antagligare, att här omhandlas strider till sjös än till lands. Att vapenskiften utgöra hufvudämnet synes emedlertid tydligt af sköldarne och svärdet, som sväfvar öfver ett skepp. Detta sednare, tecknadt från ett annat håll än de öfriga figurerna, tyckes, i likhet med ett annat på fig. 155, ligga för ankar, att döma af den nedlöpande våglinien, som slutar sig i en utvidgad punkt eller håla; men man måste i så fall tänka på de äldsta ankaren, som bestodo af stora stenar. Den nedersta figuren till höger på fig. 154 är sannolikt en misslyckad afbildning af ett djur. Upptill åt höger på samma ristning synes en figur, ett käril eller närmast en så kallad stäfva, med en vid handstafven fästad tågända. Denna sednare omständighet ger anledning att tänka på de byttor, hvarmed våra förfäder länsade sina skepp från inläkt vatten. Figuren föreställer icke osannolikt en sådan, och kan då stå såsom symbol för en sådan händelse, som omtalas i Gretters saga, kap. 19.

Ovalerna på fig. 156 höra till de bildtecken, om hvars betydelse ingenting kan bestämmas. De stå i förening med skeppsformer.

Afbildningarne af dessa tre ristningar äro af samma som de åtta föregående. Skalan okänd.

Figg. 157—159.

Man träffar dessa på stranden af Roxen i Rystads socken af Åkerbo härad. De äro redan bekantgjorda af Rafn i hans Antiqvitates Americanæ, sannolikt efter samma teckning, som den här meddelade, och hvilken förvaras i V., H. och Antiqv. Akademiens Archiv. Figurerna äro, med undantag af skeppsformerna, alldeles olika dem, med hvilka vi förut gjort oss bekanta. Den intressantaste af deras bilder är onekligen skeppet på fig. 157. Man har sökt teckna detta i ett slags perspektiv, ehuru endast styrbordssidan blifvit försedd med bemanning. Det synes både ligga för ankar och hafva landfäste. Masten är prydd med vimpel (vedrviti) och har på midten en utböjning, som kanske betecknar en slags korg eller befästning, som lär funnits på denna del af forntidens skepp. Vid masten synes å ena sidan en liten båt och sju i ring ställda hålor med en dylik midtuti, samt å den andra en rosformig figur, hvilken träffas äfven på de närliggande ristningarne och antagligen föreställer en sköld. De ordnade hålorna kunna jemföras med liknande på Tab. 16 & 17 fig. 44. De likna närmast de så talrikt förekommande griftplatser, bildade af i ring satta stenar, eller forntidens lika anordnade domkretsar. Skulle en af de sednare här menas, har otvifvelaktigt

[1]) Broocman: Öst. Beskr. Del. II pag. 509. Widegren: Försök till Ny Beskr. öfver Östg. Del. II pag. 214.

den strid eller resa till sjös, skeppsformen antyder, stått i sammanhang med någon thingsstämma. Till höger ses en klufven eller stympad sköld.

Den andra af dessa ristningar visar bland annat ett större antal figurer, något liknande ett romerskt S, och i detta fall hafvande något tycke med tecknen på en af väggstenarne i Kiviksmonumentet. Det vore utan tvifvel en onödigt förspilld möda att numera söka utgissa deras betydelse, särdeles som man omöjligen kan tillämpa på dem den bemärkelse, man gifvit Kiviksfigurerna. Deremot synes den slingerformiga bilden på taflans midt föreställa en slunga, sådan som man ännu kan få se pojkar nyttja för sin förlustelse, och hvilken form på dessa redskap sannolikt alltid varit den enda brukliga. Öglan i midten utvisar då stället der stenen lades. Slungan var icke okänd hos våra förfäder, som kan ses af Saxo's beskrifning om Bråvallaslaget. Att för öfrigt här är fråga om vapenbragder, synes af sköldfigurerna. Vi återfinna de sednare, med sin för dessa ristningar egendomliga form, äfven på fig. 159, jemte ett par skepp, fotsulor, hålor och en figur, liknande en ortoceratit, samt en annan, till skapnaden såsom ett grekiskt Omega. I Kiviksgrafven ser man ett par den sistnämnda nära liknande figurer, hvilka tydligen beteckna fängelsehålor och hvilken tydning, i brist af annan, äfven torde böra lämpas på denna.

Tab. 44.

Fig. 160.

Sveriges nordliga provinser hafva, enligt topografers uppgifter, ett icke ringa förråd af fotspår efter menniskor och djur af alla slag, inhuggna der och hvar i klipporna. Endast i en klipphäll vid Bygdeå i Westerbotten lära 30 menniskofjät vara afbildade. Egentliga hällristningar, jemförliga med dem vi i det föregående anfört, lära dock vara högst sällsynta. Enligt en handskrifven anteckning i Antiqv. Akademiens archiv finnes en sådan på ett ställe, som kallas Götzviksudden, föreställande tre menniskofigurer, af hvilka två hålla hvarandra om halsen. Den afbildar således en brottning. Vid Umeå skola skeppsristningar finnas. Men den enda hällristning i dessa trakter, man med säkerhet känner, är den vid Glösebäcken i Jemtland, hvilken nyligen blifvit bekantgjord i teckning af D:r C. A. Wetterbergh i Antiqvarisk Tidskrift för 1845. Den omnämnes redan af Hülphers i hans Jemtl. Beskr. p. 179—180. Enligt H:r Wetterberghs här meddelade teckning, föreställer den 11 djur, sannolikt elgar eller rehnar. Ristningen är anbragt i en klippa invid ett högt fall, som nämnda vattendrag gör. Hülphers anför derom den tradition, att den skall vara utarbetad af Lappar, och på ett af deras fordna offerställen, men hvilken sägen, som endast torde bevisa ristningens höga ålder, på goda grunder vederlägges af H:r Wetterbergh. Han förklarar den deremot på ett sätt, som är ganska tillfredsställande, särdeles då man tar i betraktande härvarande lokalförhållanden. Ristningen är nemligen belägen i sjelfva spetsen af en kilformig, af branta bergväggar omgärdad dal, hvilken just här bryter sig med branta klippafsatser, af 50 till 60 fots sammanräknad höjd, emot det nedom liggande landskapet. Stället är således det aldralämpligaste för anställandet af skalljagter efter elgar och vildrehnar, hvilka, drifna genom dalen, måste störta sig utför nämnda klippbrant och dervid ofelbart antingen krossas till döds, eller så svårt såras, att de ej kunna undkomma. Med anledning

häraf tror Hr Wetterbergh, att berörda hällristning blifvit utarbetad till minne af dylika här anställda jagter, och att en djurfigur blifvit inhuggen vid hvarje dylikt mera lyckadt företag — en förklaring, som ligger så nära till hands, att man icke gerna kan tänka på någon annan. Veterligen är dock denna hällristning den enda, som kan förklaras nöjaktigt genom lokalen, jemförd med taflans innehåll.

Ehuru så gammal, att den ej hunnit följas af någon trovärdig tradition, kan denna figurteckning dock vara långt yngre än någon af dem vi i det föregående anfört, och synes äfven vara det, då man tager i betraktande Jemtlands sena bebyggande, i jemförelse med andra delar af riket.

Fig. 161.

Vi låna denna teckning ur Worsaae's "Blekingske Mindesmärker fra Hedenold" Tavl. XIV. Den föreställer blott en del af en skeppsristning på ett berg, *Hästhallen*, vid gården Mökleryd i Thorhamns socken i Blekinge. Sjöborg omnämner densamma i sin Blekings Historia [1]," och påstår skeppsformernas antal vara tjuguett. Andra åter vilja der finna icke mindre än femtio sådana. Flera af dem äro försedda med mast, och några äro upp- och nedvända, sannolikt ägande den i så fall vanliga betydelsen af öfvervunna.

Genom den nyligen af Hr Worsaae tillvägabragta bevisning, att den ryktbara Runamoskriften icke är annat än en hop naturliga sprickor i en trappbildning, blifver den obetydliga Möklerydsristningen synnerligt vigtig i historiskt afseende, såsom det enda hittills uppdagade minnesmärke, till hvilket man kan länka den af Saxo anförda traditionen om kon. Harald Hildetands företag att i en Blekingsk klippa inhugga sin faders bedrifter. Det förstås, att man för ett sådant antagande icke kan anföra några direkta bevis, men de omständigheter, som tala derför, erbjuda de största sannolikheter för detsamma. Vi hafva redan pag. 25—26 omnämnt dessa, hvarföre de här icke behöfva upprepas. Vi vilja blott på nytt fästa uppmärksamheten vid det obestridliga förhållande, att ifrågavarande ristning är den enda dylika ifrån jernåldern inom södra Sveriges, på andra fornlemningar ifrån denna tid eljest så rika provinser, under det Saxos ofvananförda tradition ofelbart, om den är sann, måste omhandla en *hällristning* i Blekinge.

Fig. 162.

Kiviksmonumentets, "det mångtomskrifna," bildprydda väggstenar utgöra föremålen för denna afbildning, sådana de blifvit aftecknade af Hilfeling och Sjöborg. Det torde förefalla mången öfverflödigt att ytterligare utbreda sig öfver en sak, som blifvit så utförligt behandlad af utmärkta fornforskare, som detta Sveriges hittills mest ryktbara grafminne och nästan enda kända hällristning; men då hvar och en af dessa haft sin särskiljda mening derom, är det i sin ordning att granska och sammanjemka de sednare, och dymedelst sjelfva komma i tillfälle att få ett ord med i laget.

Kiviksgrafven och dess ristningar omnämnas i de flesta sednare tidens antiqvariska arbeten; men de utförligaste afhandlingarne derom hafva vi af S. Lagerbring [2]), Fr. Münter,

[1]) L. c. p. 26—29.

[2]) Specimen Hist. de Monum. Kivikensi. Lond. Goth. 1780.

Abrahamsen [1]) och N. H. Sjöborg [2]), till hvilka äfven kunna läggas P. Wieselgren [3]), m. fl. såsom Suhm, Thorlacius och Finn Magnusen.

Grafvens läge, utseende och struktur äro beskrifna i föregående pag. 14—15. Historien om dess första upptäckt och sednare öden läses hos Sjöborg i dess "Samlingar för Nordens fornälskare, III Tom. pag. 142—143. Det förtjenar anmärkas, att monumentet ägde en traditionell benämning, *Penningegrafven*, jemte sin andra, *Bredarör*, och att skattgräfvare gått antiqvarierna i förväg med dess undersökning. Bemälta namn torde bevisa, att något guldfynd här blifvit gjort, och att man för öfrigt icke är berättigad att antaga grafven vara ett Kenotafium, såsom Abrahamsen m. fl. yrkar, emedan de lemningar efter här nedlagda lik, fornforskare förgäfves sökt, sannolikt blifvit vid första undersökningen undanröjda. Äfvenledes hafva vi anmärkt det påtagliga förhållande, att detta ovanliga och kostsamma grafmonument blifvit uppfördt af en hel menighet åt någon af dess utmärktare furstar, samt grafvens beskaffenhet och de i densamma inhuggna vapenformer och ornamenter m. m. ådagalagt, att hela denna fornlemning tillhör ett *Bronzfolk*, d. v. s. *Celterna*, och således icke den med jernet bekanta folkstam, som utarbetat massan af öfriga hällristningar. Då detta nedskrefs hade jag ännu icke haft tillfälle att se den berömde Münters ofvan citerade afhandlingar öfver ifrågavarande fornlemning. Det har derföre varit så mycket intressantare att se honom på en tid, då man ej så redigt kände diagnoserna på Nordens olika bildningsperioder, af figurernas hufvudföreställning draga den slutsats, att de böra tillskrifvas ett folk med Druidcult. Sednare forskningar hafva nemligen ådagalagt, att just denna cult tillhörde Bronzfolket Celter eller Cimbrer [4]). Münter återtog likväl sedermera detta sitt påstående, utan att hafva behof deraf eller visa skäl derför, och oaktadt han genom citationer af lärda verk bevisar likheten i strukturen af Kiviksgrafven och af de Celtiskt—Gaeliska grafvarne i Skottland [5]). Detta återtagande hade troligen aldrig ägt rum, om han afvetat, att dessa grifter, i likhet med vestra Sveriges hällkiströr, innehålla vapen endast af bronz, och att flera af Kiviksfigurerna bestämdt hänvisa till den tid då denna metall var den enda brukliga [6]), samt att den folkstam, som begagnade sig af denna sednare, åtminstone här i Norden, bekände sig till Druidkulten.

Sedan vi bevisat att Kiviksristningen tillhör ett Bronzfolk, förfalla af sig sjelfva några af de förklaringar, man sökt gifva desamma, isynnerhet Lagerbrings, samt Suhms och Sjöborgs. Den förre vill här se hvarken mer eller mindre än ett Romerskt triumftåg, hållet i anledning af en seger, den en Romersk flotta formodades hafva vunnit öfver Skåningarne. Denna hypothes ökades med gissningen, att segrarne, efter sluten fred med landets innebyggare, härstädes öfvervintrat, under tiden förlorat sin anförare och öfver honom upprättat ifrågavarande monument, hvars väggstenar pryddes med en bildlig framställning af nämnda

---

[1]) Båda i Scandinaviskt Museum ved et Selskab for Aaret 1803, p 283—302, samt i Antiqvar. Annaler. *Kphmn* 1815. 2:det Bind.

[2]) Samlingar för Nordens Fornälskare III Tom. p. 142—145.

[3]) Sydskandinavernas Förstfödslorätt p. 216—218.

[4]) Jfr Nilsson, Skand. Nord. Urinvånare. 6 kap.

[5]) Se hans ofvan citerade uppsats i Antiqv. Annaler for aar 1815.

[6]) Guld till prydnader dock undantaget.

hans bedrift. En blick på grafven och figurerna borde dock hafva öfvertygat den berömde häfdaforskaren, att ingadera äro något Romareverk. Suhm åter förmenar, att monumentet blifvit uppfördt åt Ragnar Lodbroks son Rognvald, hvilken föll i striden mot de upproriske Skåningarne vid Hvitaby, och hvilken strid tros hafva stått i denna trakt [1]). Denna gissning delas af Sjöborg, som, för att i någon mån hylla äfven Lagerbrings hypothes, anser ristningarne blifvit utarbetade af någon Dansk eller Tysk artist, som haft något begrepp om ett Romerskt triumftåg. Abrahamsen, som icke synes dela Münters först yttrade tanke om denna fornlemnings anteodinska ålder, tror att en konung i lifstiden uppfört den, sig till blifvande grafställe, och deruti hafva börjat rista sina bedrifter, men under tiden omkommit på annor ort, och således icke här fått sin hvilostad. Härvid erinra vi om hvad vi nyss anmärkt om den åsigten, att Kiviksgrafven är ett kenotafium. Men besynnerligast, och mest långväga ifrån hämtad, är Wieselgrens tydning af oftanämnda ristning [2]). Denne snälltänkte och mångskrifvande, men af sin fantasi alltför ofta, ända till dårskaper hänförde man, vill här finna en bildlig framställning af en "Nerthusfest," sådan Tacitus beskrifver den hafva blifvit firad på en ö i Oceanen, norr om Nederländerna. Han tror sig följaktligen här finna bilder af den orakelgifvande *prestinnan*, åkande på sin med *kor* förspända vagn, af *brudar* och *brudgummar*, *blomsterkullar*, der *dans* kunde trådas, *thyrsussvängande* män, *kastvannor* med korslagda *qvistar* m. m., och ändteligen *Thor* med sin hammare, vigande hela herrligheten. Ett ögonkast på figurerna gör öfverflödiga alla bevis för påståendet, att dessa förklaringar äro lika så orimliga, som författarens på samma ställe gjorda härledning af ordet Valkyria till hälften ifrån Grekiska och till andra hälften ifrån Phoeniciska språken. För öfrigt, äfven om det icke vore solklart, att hela monumentet är en griftvård, hvem ville väl gå in på Hr Wieselgrens mening, att en dylik årlig Nerthusfest — förutsatt att en sådan *någonsin* firats i Skandinavien — blifvit hållen *på* det Kiviska *stenröset*, och att afbildningarne deraf blifvit *gömda* djupt *i bottnen* af detsamma?

De flesta hittills gjorda förklaringar öfver dessa ristningar öfverensstämma deruti, att ett *segertåg* här är afbildadt, och det är äfven obestridligt, att ett sådant, eller rättast sagt en *segerfest* framställes på stenarne *g* och *h*, hvilka jemte *f* hafva stått i grafkistans vestra vägg (*h* är numera förkommen). Men dessa föreställningar utgöra utan tvifvel slutet af flera andra, hvilka tillsammans tyckas afse en större händelse, framställd under dess olika utveckling. Början sker på stenen *a*, belägen i grafvens sydöstra hörn, hvarefter fortsättningen följer uppåt på östra väggstenarne, och nedåt på de vestra, eller i den ordning afbildningarne förekomma på planchen. Denna, sålunda i en viss tidsföljd framställda, händelse är påtagligen ett *större krigsföretag*, *som slutats med en afgörande seger*, *hvilken måhända kostat anföraren lifvet*, *men i alla afseenden blifvit firad med fester*, *kanske till och med med menniskooffer*. På stenen lit. *a* (nu förkommen, i likhet med lit. *h*, och, såsom denna, tecknad efter Hilfeling i större skala än de öfriga) ses *tillrustningarne till härtåget* betecknade med några olika slags vapen, ställda öfver ett skepp. Yxformerna hafva en så bestämd likhet med dylika vapen af bronz, att man icke kan misstaga sig derom. De kunna jemfö-

[1]) Suhm: Danm. äldste Hist. I p. 529. Jfr Ragnar Lodbroks S. kap. 6—7.

[2]) Sydskandin. Förstfödslorätt, p. 216—218.

ras med fig. 11 på Tab. A & B. De tvenne åt båda ändarne, afsmalnande figurerna måste föreställa lansspetsar. Alldeles liknande af bronz har jag funnit i en celtisk grift eller så kalladt hällkiströr i Tossene socken på Sotenäs. Den medlersta vapenbilden är utan tvifvel en så kallad "Celter", sedd i profil. Alltsammans är, liksom flertalet af dessa ristningar, infattadt emellan räta linier. Thorlacius, citerad af Münter i dess ofvannämnda afhandling, gifver åt dessa vapenbilder den sökta förklaring, att de symbolisera thordönets trefaldiga verkan, såsom krossande, klyfvande och genomborrande. Wieselgren vill i dem se de under Nerthusfesten inlästa vapnen. Lagerbring tänker på Romerska fasces, ja till och med på en obelisk. — Stenarne litt. *b* och *c* föreställa, i enlighet med vår fattade mening, sjelfva *den till sjös företagna härfärden.* Den sednare framvisar ett bemannadt skepp, och den förra, som sannolikt fått en origtig ställning, skall väl ock med mera sannolikhet förete af tiden utplånade skeppsformer, än, efter Wieselgrens tanka, en tillsluten dörr. Stenen lit. *d* är förmedelst en rad dubbla spets- eller zigzagsirater afdelad i tvenne fält, i hvartdera af hvilka vi upptäcka två djurbilder. Hvad slags djur man här velat afbilda, låter icke med säkerhet bestämma sig. Münter tror dem beteckna hästar, och hela framställningen afse dels en kappridt och dels en strid emellan hästar (Hesta-át). Wieselgren ser här inom skrank förvarade offerdjur. Enklast vore att antaga, det man här velat förvara minnet af ett under resan till stridsplatsen, för flottans proviantering, eller för blotta bytets skull, företaget *strandhugg.* — På lit. *e* synas samma sirater, som på föregående, men enkla, och den ena hafvande en mot den andra lutande ställning. Vi hafva i det föregående (pag. 15) visat huru vigtiga för bestämmandet af Kiviksristningarnes ålder dessa sirater äro, i det de äro fullkomligt lika dem vi finna anbragta på saker ifrån bronzperioden. Inom nämnda prydnader, hvilka möjligtvis här kunna äga en af oss okänd betydelse, ser man två med enkla diametrar försedda cirkelformer, som *afskäras* af en bred vågformig uthuggning. Antaga vi den sednare, såsom sannolikast är, för ett bildtecken för hafvet eller vågen, och de förra för sköldar, med den vid dessa vanligen fästade bemärkelsen af vapenskifte och seger, så ligger den föreställningen oss nära, att man här velat tillkännagifva en *sjöseger, som blifvit ofullständig, i anseende till en under striden uppkommen storm eller hög sjögång.* Denna tilldragelse måste då hafva timat utanför den fiendtliga kusten, hvilken innebyggarne med föga framgång sökt försvara. Abrahamsens förmodan, att de stympade cirklarne skulle beteckna ättehögar, som man plundrat, må nämnas för sin egenhets skull. — Stenen lit. *f* omhandlar sjelfva den segerrika *slagtningen,* symboliserad genom sköldar och yxblad — ty såsom dessa sednare måste vi förklara de båda i stenens öfra afdelning befintliga figurer. Sköldformerna hafva annars fått de mest olika och besynnerliga förklaringar. Lagerbring tror dem föreställa ett slags gränsstenar, Wieselgren "kastvannor med korslagda qvistar," Sjöborg hjul till stridsvagnar, och Abrahamsen anser att de beteckna solens omloppstid, och att de sålunda tillkännagifva, att arbetet med grafmonumentets uppförande varat i tvenne år.

De närmaste tilldragelserna efter slaget äro tecknade på stenarne litt. *g* och *h.* På den förra af dessa högst märkvärdiga ristningar afbildas sannolikt ett *segertåg.* Segraren står på en med ett par hästar förspänd vagn, hvars teckning är fullkomligt lik vagnsbilderna på Stångenäset (Tab. 35 & 36), och förklarar dessa. Han mötes af en svärdbeväpnad man, som förer tre fångar, till hvilket sednare antagande figurernas saknad af armar, och jemfö-

relsen med liknande föreställningar på lit. *h* gifva anledning. Djurbilderna medlerst på stenen, och af hvilka den öfre sannolikt tillhörer vagnens anspann, föreställa påtagligen hästar. Den nedre kanske betecknar det från valplatsen återvändande rytteriet. Att bronzfolket, till hvilket Kiviksgrafven hör, använde sådant, bevisas af de i dess grafvar påträffade hästskor, betsel och sporrar af bronz [1]), dock vill jag för egen del helst i denna sednare bild se symbolen af röfvade hjordar, hvarom mera nedanför. Men den nedersta raden på ifrågavarande sten innehåller ett slags figurer, åtta till antalet, och som äfven träffas på lit. *h*, hvilkas betydelse hittills varit oafgjord. Lagerbring vill i dem se Skånska "grebbor" i sin lätta sommardrägt. Sjöborg tror dem föreställa "offerprester" och Wieselgren beslöjade "Nerthustärnor." Det vissa är emedlertid, att de *icke* föreställa menniskor, hvarom första ögonkastet på dessa tecken bör öfvertyga. Snarare måste man här tänka på redskap eller vapen. Abrahamsen förklarar dem ock såsom det slag af de sednare, som kallades saxsvärd, men äfven denna förklaring är otillfredsställande, emedan dessa figurer icke hafva den ringaste likhet med något kändt bronzvapen, hvilka här måste uteslutande vara i fråga. Deremot hafva de en påfallande likhet med ett i bronzfolkets grafvar icke sällan förekommande redskap, *skäran*, särdeles om man betraktar dem på lit. *h*, och hvilka antagligen äro de trognast tecknade. Dessa skäror stå då med bladet nedåt, och hafva ett bakåt böjdt skaft, såsom ännu är förhållandet i åtskilliga landsorter. Der bladet är fästadt vid skaftet utgår från det förras rygg en liten spets. En sådan finner man äfven på den i Nilssons "Urinvånare" Pl. XVII afbildade bronzskära, med hvilkens krökning och öfriga form nämnda figurer för öfrigt på det nogaste öfverensstämma. Flera dylika, på Köpenhamns Museum förvarade, redskap hafva alldeles samma skapnad. Man har således den största sannolikhet för det antagandet, att dessa figurer föreställa skäror, men såsom sådana måste de här äga någon symbolisk betydelse. Den närmast liggande är den af *skörd* och dernäst af *säd, gröda*, hvadan framställningen sannolikt afser ett efter striden *gjordt byte af de besegrades sädesförråd*, då det ofvanom stående djuret och det framför detta synliga tecknet kunna symbolisera byten af andra slag, och det hela således beteckna *landets plundring*, alltid en gifven följd af en större seger, och hvaraf föreställningen här så mycket mindre bordt saknas, som man så omsorgsfullt sökt bevara minnet af detta krigstågs öfriga detaljer.

Stenen lit. *h* visar sista händelserna på denna historiska tafla. I midten äro ristade samma figurer som nederst på lit. *g*. Fyra af dem stå på hvar sin sida om en bild, hvilken bestämdt föreställer ett kar, men som man orätt sökt gifva betydelsen af altare. Hvarken de druidiska eller odinska altarena hade ett med denna figur liknande utseende. Utan tvifvel finna vi här symbolerna af mat och dryck, och således i det hela en bildlig framställning af ett *gästabud*, en *festlig måltid*, hvarmed den vunna segern blifvit firad. Nederst visa sig tvenne figurer, Lagerbrings "juga" och Wieselgrens "blomsterkullar," men som tydligen föreställa fängelser, sannolikt i jordkulor; man kan äfven tänka på grafvar. I hvardera af dem införer en svärdbärande man tre fångar med bakbundna händer. Föreställa de båglika figurerna grafvar, så föreställer gruppen fångarnes förande till döden. Münter tror sig på denna ristning finna en framställning af menniskooffer, och hvilket icke synes otroligt,

[1]) Nilssons Skand. Nord. Urinvånare, kap. 6.

särdeles som dylika ohyggligheter tillhörde den cult, till hvilken de som uppfört Kiviksmonumentet bekände sig. Sådant kan dock ej med säkerhet bestämmas. Det förtjenar anmärkas, att svärdens korthet och form tydligen angifva att urbilderna varit af bronz. Det sätt, på hvilket menniskobilderna bära dessa vapen, bevisar detta ändå bättre. Der dragna svärd afbildas på hällristningar från jernperioden, förekomma de alltid lyftade till hugg, men hvilken ställning naturligtvis ej kunde gifvas åt bilder af bronzvärjor, hvilka sednare, såsom bekant är, endast kunde användas till stickning. De synas följaktligen också här burna upprätt i handen. — Att den öfversta raden på denna sten omhandlar det sista slutet af den här framställda bildliga sagan, kan man förmoda deraf, att menniskobilderna äro vända åt venster, således ifrån de öfriga ristningarne. Sjelfva slutpunkten är en skadad cirkelform, hvarinom ett par menniskofigurer synas sysselsatta med något göromål. Att denna cirkel skall föreställa ett *rum, inhägnad* eller *byggnad*, inses lätt. Vår enskiljda mening är att den föreställer en *grafhög* och följaktligen *sjelfva Kiviksgrafven.* Vi böra ihågkomma, att dessa ristningar äro inhuggna i en grift, hvars fordna innevånare ovilkorligen måste hafva spelat någon hufvudrol i den här bildligt framställda händelsen; sannolikt har samma händelse haft grafvens byggnad till följd, d. v. s. medfört de här jordades död, och det är derföre högst antagligt, att framställningarne slutas *med* en sådan scen. Till denna förmodade graf nalkas ett högtidligt tåg. Tvenne personer blåsa i lurar, hvilkas storlek och krumma form gifver dem den största likhet med de präkliga lurar ifrån bronzåldern, som finnas förvarade i Köpenhamns fornsamlingar. Framför dessa personer går en annan, bärande en låda eller dylikt, måhända fylld med några dyrbarheter, som blifvit insatta i grafven, och hvilkas i sednare tider skedda upptäckande skaffat denna namnet *Penningegrafven.* Tåget anföres af en i rock eller kjortel klädd figur, hvars ställning angifver en dansande. Otvifvelaktigt föreställer denne en i sin linneklädnad klädd druid, hvilket ock antages af Fr. Münter. En alldeles liknande figur med samma ställning skall stå inhuggen på en forntysk griftvård [1]). Tåget har således en religiös anstrykning, såsom väl alla tiders och folks begrafningsceremonier haft. Att dans dervid kunnat ifrågakomma, är så mycket mindre underligt, som denna ingick i den Baal-druidiska gudstjensten, hvilket man till och med kan finna af 1 Kon. bok. 18 kap. 26 vers. Ofvan druidbilden visar sig en figur, som bestämdt föreställer ett med grepe försedt käril. Detta vilja vi antaga vara den, med den dödes aska fyllda, urna, som skall insättas i grafven. Att det folk, som vi bevisat uppfördt ifrågavarande monument, vanligtvis brukade jorda sina lik obrända, är visserligen sannt, men jemte detta begrafningssätt brukades äfven det att bränna den döda, och insätta den med askan fyllda urnan i grafkistan. Hela Bohuslän och norra Halland öfverflöda af griftvårdar, så konstruerade, som den Kivikska, och, i likhet med denna, tillhörande bronzåldern, och i dessa träffas allmänt qvarlefvor af *brända* lik. Man skulle väl kunna invända, att dessa qvarlefvor härstamma ifrån i en sednare period gjorda begrafningar, men detta vederlägges deraf, att sjelfva grafrummen eller kistorna i allmänhet aldrig varit ämnade att förvara *hela* lik, emedan deras längd vanligtvis sällan öfverstiger 4 à 5 fot. Ett dylikt, för ett obrändt lik icke tillräckligt, grafrum af 4 fots längd finner man i sjelfva Kiviksröret, vid södra än-

---

[1]) Regnitzsch: Über Fruhten und Fruhtensteine etc. p. 114.

dan af den stora kistan, och vittnar detta, i förening med ofvannämnda grafvar ifrån bronztiden, att man då äfven brukade bränna sina döda, och att således afbildningen af en grafurna på Kiviksristningen icke kan vara så otrolig. — Inom det cirkelsegment, som vi förmoda föreställer griftröset, sysselsätta sig tvenne menniskobilder med en figur, närmast liknande ett par glasögon, och hvilken tyckes stödja sig eller vara upphängd på en stång. Af alla på ifrågavarande ristningar förekommande figurer, synes denna vara den vanskligaste att förklara. Det torde utan tvifvel vara otillfredsställande, att helt enkelt taga gruppen för en afbildning af sjelfva grafbyggnadsarbetet, men hvarje annan förklaring torde blifva ännu mindre sannolik. Det säkraste är att här icke söka tyda den alls, utan blott anföra en förslagsmening deröfver, i hvilken man hittills temligen allmänt instämt. Den är, att ifrågavarande glasögonsbild skall föreställa något musikaliskt instrument, såsom t. ex. ett par metallklot, hvilka sammanslogos för att frambringa toner. Enligt Münter skall man i Irland hafva funnit ett dylikt af guld, och hvilket skall vara beskrifvet af Etatsrådet Thorkelin i hans afhandling: Om de Irskes Cultur i 8:de Aarhundradet, men hvilken afhandling vi ej varit i tillfälle att taga kännedom af. Man har äfven tänkt på ett slags på en stång upphängda trummor, i likhet med den af Kalmuckerna vid deras gudstjenst begagnade "Kangärga [1])," men som det tyckes med ännu mindre skäl. Sannolikt hafva de lurblåsande menniskobilderna i samma rad gifvit första anledningen till att uti ifrågavarande figur se ett musikaliskt instrument, och hvilken förklaring man sedan, af brist på annan, vidblifvit. Utan att skäligen kunna bevisa dess origtighet, lemna vi den dock i sitt värde. Man får åtnöjas med det osvikliga antagandet, att bemälta grupp föreställer en scen, som haft sammanhang med slutpunkten af här framställda händelser — med *grafläggningen af en död.*

Kiviksgrafvens ristningar, tillhöriga ett folk, som nyttjat vapen af bronz, och i detta fall de enda hittills kända i Norden, samt otvifvelaktigt utarbetade på en hel menighets bekostnad, till ära åt den höfding, som här blifvit graflagd, och ur hvilkens saga de omhandla någon märkligare händlse, sannolikt den sista, föreställa således, enligt här yttrade mening, en större krigsexpedition till sjös, och visa under särskiljda bildgrupper tillrustningarne till härtåget, sjelfva resan, ett derunder gjordt strandhugg, en sjöstrid, som blifvit afbruten af storm, sjelfva det afgörande slaget, ett segertåg ifrån valplatsen, det kringliggande landets utplundring på säd och hjordar, segerns firande med gästabud och kanske menniskooffer, samt slutligen en fallen höfdings festliga begrafning i samma grift, der man förvarade minnesristningen af hans bragder. Denna förklaring tyckes vara den närmast till hands liggande, och äfven om man misstagit sig i några af dess detaljer, torde den dock vara obestridlig, så vidt den rörer figurteckningens hufvudämne — en större krigshändelse.

Kiviksgrafvens figurer äro de sista hällristningar inom Sverige, vi äro i tillfälle att för närvarande meddela. Af de enkla skeppsformer, hvilka lära finnas inhuggna här och der på Gottlands och Ölands strandklippor, sakna vi ännu afbildningar. De skola hafva mycken likhet med de af blotta omgifningsstrek bildade skeppsformer på de Bohuslänska bergtaflorna.

---

[1]) Klaproth: Reisen in den Kaukasus und Georgien p. 181.

Tab. 45.

Figg. 163, 164.

Dessa teckningar föreställa de förut omnämnda hällristningarne på Atleön i Norrige. De finnas inhuggna vid gården Leervaag, söder på nämnda ö, ungefär halfvägs emellan Vilnäs kyrka och gästgifvaregården Souesund. De innehålla endast skeppsformer, hvilkas likhet i allmänhet med dem på de Bohuslänska ristningarne är så påfallande, att man icke kan undgå att erkänna deras samtidighet med dessa. Särdeles är detta förhållandet med de på fig. 163 afbildade. Några af de åtta, på följande fig. tecknade skepp, hvilka finnas spridda här och der på klipporna, afvika obetydligt från de allmänna formerna, mest genom sina raka stammar och höga resning. Trenne synas vara ofullbordade. Ofvan ett skepp visa sig två ringar. Ristningarne finnas aftecknade och noga beskrifna af W. F. K. Christie i tidskriften Urda 1 B. 1 Häfte pl. IV och pag. 91—97.

Ristningarne på Atleön äro ibland de få, hvilka man sökt, och med någon sannolikhet *kan* länka till kända historiska tilldragelser. Den utmärkte fornforskaren Biskop Neuman i Bergen anser dem vara utarbetade till minne af den i slaget vid Stafanäsvåg år 874 sårade Atle Jarl, hvilken efter striden fördes till och dog på Atleön [1]), som sannolikt också blifvit kallad efter honom. Detta är visserligen blott en gissning, men som är ingenting mindre än osannolik. En så vigtig händelse som nämnda slag, i hvilket ej mindre Atle, än den mägtige jarlen öfver Fjordefylke Hakon Griotgardsson tillsatte lifvet, var nog värdt sin minnesristning, och denna kunde ej vara af annat slag än det vi här se. Det faller af sig sjelf, att den i detta fall blifvit utarbetad af Atles män, hvilka ock, enligt traditionen, jordat sin höfding i en hög, som numera utgör en del af den närbelägna Vilnäs kyrkogård, och derbredvid upprest en ansenlig bautasten [2]). Händelsen infaller ock inom den tidsperiod, under hvilken hällristningarne tillkommit. Slutligen finnes vid Atleön intet märkligare historiskt eller traditionelt minne fästadt, till hvilket dessa ristningar kunna hänföras, än det här nämnda.

Norriges öfriga figurteckningar i bergen inskränka sig, enligt hvad man hittills känner, hufvudsakligast till sådana spår efter menniskor, samt hästar och andra djur, som man så talrikt träffar i Sveriges norra provinser, och hvilka icke synas, hvad deras ålder och bestämmelse angår, hafva något gemensamt med de ristningar, som utgöra föremålet för denna afhandling. Om de till minne af ett kon. Olof den heliges äfventyr vid Börgeryd inhuggna hästsko- och ormbilderna hafva vi i det föregående (pag. 21) erinrat.

Fig. 165.

Assonet-ristningen. Vi hafva i det föregående flera gånger omnämnt detta monument, hvars märkvärdighet ligger ej blott deruti, att det, såsom knytande sig till en känd histo-

---

[1]) Sturles, Harald Hårfagers S. kap. 13.

[2]) Aall i noterna till hans Sn. Sturles. Konge-Sagaer I, p. 59.

risk tilldragelse, bringar bevisning i fråga om hällristningarnes ålder och bestämmelse, utan ock för dess egenskap att på andra sidan hafvet bära ett ovedersägligt vittnesbörd om en af de djerfvaste, och genom sina följder vigtigaste bragder historien omtalar: Norrmännens upptäcktsresor och kolonisationsförsök i Amerika i början af det 11:te seklet. — Ristningen, numera temligen tärd af tiden, finnes inhuggen i en slät sluttande sida af ett löst stenblock af vid pass 12 fots höjd, beläget under 41° 45′ 30″ på Cohannets strandbrädd vid Assonet, nära vid Berkley by i Massachusetts. Stenen, som på grund deraf, att dess inskrift är synbarast från den motliggande stranden, Dighton, kallas i orten *Dighton-Writing Rock*, består af en fin blåaktig Gråvacka, och är en rullsten, utan att dock visa spår af att någonsin af menniskohand blifvit rubbad från det rum, dit en våldsam naturkraft i en urtid förflyttat honom.

Redan för längesedan ådrog sig inskriften på denna sten vettgiriges uppmärksamhet, och vi hafva följaktligen flera på olika tider tagna teckningar af densamma, hvilka dock sinsemellan förete betydliga skiljaktigheter, betingade af afteeknarnes mer eller mindre skickligbet, noggrannhet och vana att sysselsätta sig med dylika föremål. De flesta afbildningar öfverensstämma dock i upptagande af just de vigtigaste dragen af ristningen, såsom menniskobilderna, djurfiguren, siffertatet och till och med bokstäfverna. Redan år 1680 tecknades en del af densamma af d:r Danforth, år 1712 af d:r Cotton Mather, 1730 af d:r Greenwood, 1768 af m:r Stephen Sewell, 1788 af m:r James Winthrop, 1790 af d:r Baylies och m:r Goodvin, 1807 af m:r E. A. Kendall, 1812 af m:r I. Gardner, samt sednast år 1820 med den största noggrannhet på föranstaltande af "Historical society" på Rhode Island, hvilket dertill blifvit uppmanadt af den berömde fornforskaren, Etatsrådet Rafn i Köpenhamn. Ur dennes på de flesta Europeiska språk öfversatta verk, "Antiquitates Americanæ" (Hafniæ 1837), meddela vi den sistnämnda afbildningen. Hvad de öfriga vidkommer, torde vi få hänvisa till samma arbete, der de med nödiga citationer och beskrifningar finnas upptagna, tillika med Assonet-stenens hela tolkningshistoria. Ur den sednare torde här vara nog att anföra, det lärda funnits, som, dels alldeles icke kännande till, att Skandinaver här varit bosatte, dels beherrskade af fördomar för egna förutfattade åsigter, ansett ifrågavarande ristristning, än såsom en lemning af hit ankomne Phœnicier, och än af landets urinvånare, Eskimåerne.

De märkvärdiga historiska facta, hvilka stå i samband med Assonet-ristningen, och hvarom den bär det ojäfvigaste vittnesbörd, nemligen Amerikas upptäckt och kolonisering af Norrmännen 500 år före Columbus, ligga utom planen för denna afhandling att här i närmare detaljer beskrifva och granska, särdeles som vi antaga, att ingen person med något intresse för vår fornhistoria, saknar kunskap om desamma [1]). Då vi här hafva att göra med berörda sten endast såsom *hällristning*, inskränka vi oss till att ur den beskrifna sagan om nämnda tilldragelser anföra nätt och jemt så mycket, som är nödvändigt för att förklara den förra.

---

[1]) Vi hafva på Svenska ett litet utdrag ur Rafns ofvannämnda stora verk, neml. Amerikas upptäckande genom Norrmännen 500 år före Columbus. *Sthm* 1843. Aall i sin Snorre behandlar saken 2:dra del. pag. 211 sqq.

Mot slutet af 10:de seklet nödgades en ättling af den mägtige Vikbon, eller Bohuslänningen (?) Öxna Thòre, Erik Röde, för en dråpsak flykta till det redan då bebygda Island, der hans hustru födde honom sonen Leif. Kort derefter måste han för ett nytt dråp afvika derifrån till Grönland, om hvars tillvaro tillförlitliga rykten redan voro gängse, och hvarest han bosatte sig såsom den förste kolonisten. Härifrån besökte han flera gånger Island och medförde på flera af dessa resor sin vän Herjulf Bårdsson på Brattalid. Denne sednares son Bjarne, en stor äfventyrare, underhöll sedan förbindelsen emellan Grönland och Island. På en af dessa färder drefs han af en nordanstorm under ett okändt land, hvilket var Norra Amerikas ostkust. Ryktet härom eggade ofvannämnde Erik Rödes son Leif att uppsöka den nya kusten, hvilken ännu ingen beträdt. Han fann snart hvad han sökte, neml. först Labrador (hvilket kallades *Stora Helloland*), sedan Neufoundland (*Lilla Helloland*), så Nya Skottland och nedra Canada (*Markland*), samt kom slutligen till ett rikt, vänligt land, bevuxet med vilda drufvor, sjelfsådd mais, rika "masurskogar", och erbjudande ypperligt bete, jagt och fiske. Detta kallades Vinland, och upptäckarnes reseanteckningar, jemte en af dem gjord observation om solståndet, hafva satt utom allt tvifvel, att detta land utgjorde en del af det nuvarande Massachusetts, och att det var vid n. v. udden Seaconnet vid Mount-Hope-Bay, som Leif uppslog sina provisoriska byggnader. Leifs resa, som varade helt kort, blef vida berömd och lockade hans broder Thorwald att på samma väg söka sin lycka. Han fortsatte Leifs upptäckter, hvarunder han miste kölen vid n. v. Cap Cod (*Kjalarnes*: kjölnäs). Under det han var i begrepp att fästa sina bopålar, sannolikt vid n. v. Gurnet-Point, anfölls han af Eskimåer (*Skrälingarne*), hvilka han gifvit stridsorsak, samt afled i följd af ett under striden erhållet sår och begrofs på sistnämnda udde, som i anledning af de på grafven resta korsen kallades Korsnäs (*Krossanes*). Hans folk återvände, och följande året företog Thorwalds andre broder Thorsten med sin hustru, den väna Gudrid, ett misslyckadt försök att uppsöka Vinland. Thorsten dog under vintern på Grönland, och hans enka gifte sig kort derpå med en utmärkt Isländare, Thorfinn Karlsefne.

Det var egentligen denne Thorfinn Karlsefne, som gjorde ett alfvarligare försök att kolonisera Vinland. Beskrifningarne derom äga vi uti tvenne särskiljda fornsagor, hvilka dock sinsemellan icke alldeles öfverensstämma, undantagande uti hufvuduppgifterna. Dessa äro Erik Rödes och Thorfinn Karlsefnes sagor, och af hvilka den förra anses vara författad på Grönland, och den sednare, som närmast rör Thorfinn sjelf, och derföre gerna sätter hela Vinlands upptäcktshistoria i förbindelse med hans person, af någon af Thorfinns närmare efterkommande. Båda synas dock haft en och samma källa, efter hvilken de blifvit bearbetade, efter de olika ögonmått författarne haft. Hvad som af dessa båda sagor, hvilkas olikheter här icke är stället att sammanjemka, hörer till vårt ämne är följande:

På sin hustrus trägna uppmaningar företog Thorfinn Karlsefne år 1007 sin Vinlandsresa, i afsigt att bosätta sig der i landet, för hvilket ändamål ock kreatur m. m. medfördes. Thorfinn följdes af sin hustru Gudrid och af inalles etthundradesextio män och några få qvinnor, ombord på 3:ne skepp. Efter en lycklig färd anlände de till det ställe, der ofvannämnde Leif uppslagit sina husstommar. Den lilla kolonien, temligen kringspridd, nedsatte sig här i grannskapet ofvanför den insjö, som bildar n. v. Tauntons mynning, och som de

kallade Hòpi (n. v. Mount-*Hope*-Bay [1]), men förändrade sedan sin vistelseort, som dock förblef i närheten. Snart infunno sig landets infödingar, Skrälingarne (ett namn, sannolikt beslägtadt med svenska ordet *Skral*, som betyder svag, ömklig, och användt med anledning af Eskimåernas klena kroppsbyggnad och bildning, i jemförelse med Norrmännens), med hvilka en byteshandel öppnades, som under ett eller halftannat års tid förgick ostörd till Norrmännens fromma. Vid en af dessa köpstämmor rusade den af Thorfinn medförde tjuren med ett förfärligt vrålande emot de till stort antal ankommande Skrälingarne, som förskräckte, ej mindre af ljudet, än af åsynen af det för dem okända djuret, mangrant sökte sin räddning på sina Kajaker (skälskinnsbåtar). Detta skedde sommaren 1008. Krigsorsak uteblef emedlertid icke, och hvad Thorfinn fruktat inträffade, neml. att Skrälingarne infunno sig i fiendtlig afsigt i oerhörd massa och anföllo Thorfinns under tiden pallisaderade gård. Normännen öfverhöljdes med ett pilregn, hvars täthet och skärpa föranledde desse att tro, det de förre begagnat ett slags krigsmachiner, som brukades i Norden under namn af Valslungor, men hvilka sannolikt ej voro annat än de ännu begagnade kastbräden, hvarmed Eskimåerne med otrolig kraft framslunga sina pilar. En annan apparat, hvilken satte Norrmännen i stor förskräckelse, beskrifves såsom ett stort klot, likt en uppblåst fårmage, af blåaktig färg, och hvilken från en af dess båtar slungades öfver Karlsefnes folk, hvaribland den nedföll med en väldig knall. Sannolikt var detta verkligen en med kondenserad luft fylld djurmage, som försedd med någon tyngd, att den kunde hastigt falla, vid nedstörtandet söndersprang, då den alltid måste gifva ifrån sig en skottlik knall. Norrmännen, som icke glömde att medtaga sin tjur i striden, segrade emedlertid, med någon manspillan, men äfventyret lärde den kloke Thorfinn att inse omöjligheten, att med en hand full folk i tidens längd motstå en hel befolkning, hvilken, ehuru underlägsen i fysisk styrka, i vapen och deras bruk, dock genom sitt antal skulle kunna tillintetgöra äfven den största personliga tapperhet och mest utbildade krigskonst. Han drog derföre tillbaka samma sommar (1010) med sin hustru och sin i Vinland födda tvååriga son Snorre, samt återstoden af sitt folk, af hvilka flera stupat, och nio redan första sommaren skiljt sig från hufvudstyrkan, för att göra upptäckter på egen hand, men blifvit vinddrifna till Irland, der de gjordes till trälar. Thorfinn bosatte sig sedan på Island, och blef stamfader för en stor ätt, som ända in i våra dagar lemnat oss berömda namn. — Vi sluta utdraget ur berättelsen med det tillägg, att Norrmännen eller Isländarne flera århundraden igenom underhöllo förbindelsen med Norra Amerika. De Skalholtska annalerna, afslutade 1356, omtala flera af dessa resor och såsom den sista en af år 1347, ehuru intet tvifvel är, att ju icke äfven i fortsättningen af samma och i följande seklet, desamma fortfarit. En utländsk författare, Robertson [2]), omtalar att Christoffer Columbus, hvilken äran af Amerikas upptäckt hittills tillhört, år 1467 (hvilket enligt Aall måste vara ett misstag, i stället för 1477) besökte Island, dit England, för dervarande fiskeriers skull, då sände honom, och det var utan tvifvel *der*, hvarest Vinlandsfararnes sagor ännu lefde på deras ättlingars läppar, han erhöll underrättelsen om den Nya verld, han sedan uppsökte, men

[1]) Namnet har således bibehållit sig intill våra tider! Detta kan förklaras sålunda, att landets infödingar lärt sig det af Norrmännen, sjelf begagnat det och sedan i sin ordning bibringat detsamma de Europeer, som flera århundraden efter den Norrska koloniens utrotande, der fäste mera varaktiga bopålar. Hóp betyer flodmynning i vårt fornspråk.

[2]) Roberts. History of America, I Tom. p, 84.

38

hvarom han var nog oärlig att påstå sig hafva fått idéen genom spekulation, och ej genom historia.

Norrmännens seglats på Amerika under ofvannämnda tid har ingen dragit i tvifvel, sedan de historiska uppgifterna derom blefvo bekanta. I yngre tider hafva dessa sednare ock erhållit den starkaste bevisning för sin äkthet, uti de Nordiska antiqviteter, man funnit på just desamma ställen, dit sagorna förlägga de djerfva Vinlandsfararnes kolonier, såsom graflemningar o. dyl., men framförallt af den märkvärdiga hällristningen vid Assonet, hvilken utgör föremålet för närvarande anteckning.

I sitt ofvanciterade arbete: Antiqvitates Americanæ, har Rafn icke blott samlat allt, som tillhör denna ristnings historia, utan ock utlagt dess innehåll på ett sätt, som lemnar föga rum för anmärkningar eller tillägg. Hvad som här nedan förekommer är, i likhet med hvad vi i det föregående yttrat om ifrågavarande fornlemning, hufvudsakligen ett utdrag ur nämnda hans arbete, och kan, då detta finnes, icke vara annat.

Assonetristningen utgör en illustration till Thorfinn Karlsefnes ofvananförda saga, ithy att den omhandlar samma händelser, som denna. Påtagligen är den förfärdigad af honom sjelf, eller åtminstone under hans vistande på stället af någon hans följeslagare, och sannolikt kort före återfärden, således år 1010. Ändamålet med samma ristning synes påtagligen hafva varit, ej blott att åt efterverlden öfverlemna ett varaktigt minne af Thorfinns äfventyrliga uppehåll i Vinland, utan ock att åt honom bevara besittningsrätten af den trakt, i hvilken stenen ligger, och är just den, der Thorfinn fästat sina bopålar.

Det första, som faller i ögonen vid betraktandet af denna ristning, är den derå synliga bokstafsskrift i latinska majuscler. Veterligen är denna ock den enda, der sådan anträffas, men hvilket väl förliker sig med ristningens, relativt till de öfriga liknande fornlemningar, unga ålder. Samma skrift innebär icke heller någon motsägelse mot uppgiften om personen den tillskrifves, ej mindre hvad utarbetningen, än innehållet vidkommer, emedan Thorfinn Karlsefne och hans folk ej blott voro Christna, och som sådana kunde hafva af prester och munkar i Norden lärt sig den af dessa kända och brukliga latinska bokstafsskriften, utan ock såsom köpmän hade besökt länder, der sådan var ännu mera utbredd, isynnerhet England och Irland m. fl. Man kan dock af ristningen sluta till, att dess författare ej varit mera hemma i berörda bokstafsskrift, än att han kunnat nätt och jemt använda den till det nödtorftigaste, nemligen till sin namnteckning och till att uttrycka nummertal. Allt det öfriga, hvarom han velat förtälja, är framställdt genom bildskrift.

Midt på stenen se vi med bokstäfverna *CXXXI* uttryckt nummertalet 131. Den form den första bokstafven innehar, och som mera liknar det Grekiska Γ, bör ej göra någon svårighet vid dess tydning, emedan man af medeltidshandlingar finner, att denna form ofta gafs åt det latinska C. Flera af våra runologer hafva ock anmärkt en runa af detta utseende, motsvarande nämnde bokstaf. Sjelfva siffertalet finna vi på de flesta af de afbildningar, man tid efter annan tagit af Assonetristningen, ehuru ej på alla lika fullständigt. Kendalls och Baylies's hafva det öfverensstämmande med Historiska sällskapets på Rhode Island. I förening med detta tal står en sammansatt figur, äfven upptagen på de flesta afteckningarne, hvilken kan upplösas i bokstäfverna N A M, samt omedelbart derunder ordet ORFINS, som ock blifvit, ehuru blott delvis observeradt af äldre, mindre noggranna aftecknare. Den kan-

tiga, och till någon del abnorma form, O och S här innehafva, var i äldre tider ganska vanlig, rch kan dessutom förklaras af det ämne, hvaruti dessa bokstäfver blifvit anbragte. Ett stycke ifrån detta ord, åt venster i stenens kant, finna vi ännu en bokstaf eller runa, þ, Th, och hvilken otvifvelaktigt måste tillhöra det förra; att en särskiljd betydelse är nedlagd i dess skiljande från de öfriga, skola vi snart söka göra tydligt. Inskriften är således:

CXXXI nam Thorfins.

Antaga vi nu *nam* såsom imperfectum af fornnord. verbet *nema:* taga, tillegna sig, och ihågkomma, att blotta ordet *nam* stundom i fornsagorna nyttjas i stället för *nam land*, få vi af ifrågavarande inskrift denna mening:

Thorfinns CXXXI (män) tog (landet) i besittning.

En annan, mindre sannolik tydning vill hafva *nam* till substantivum, med bemärkelsen *besittning*, hvilket i alla fall kommer på ett ut. Alltnog! vi se i dessa få ord uttryckt, på ett sätt, som ej lemnar rum för några tvifvel, Karlsefnes occupation af denna trakt af Vinland. Finn Magnusen, som gjorde sitt tydningsförsök efter Baylies äldre och mindre noggranna teckning, vill emellan siffertalet och namnet finna ett Göthiskt N och runan M, hvilka han ger betydelsan *Norrœnir Menn* (Norrske män), men då — oberäknadt det otroliga, att man på samma inskrift skulle hafva användt *tre* särskiljda alfabet — dessa tecken icke synas på den sista och noggrannaste afteckningen, måste detta tillägg lemnas utan allt afseende.

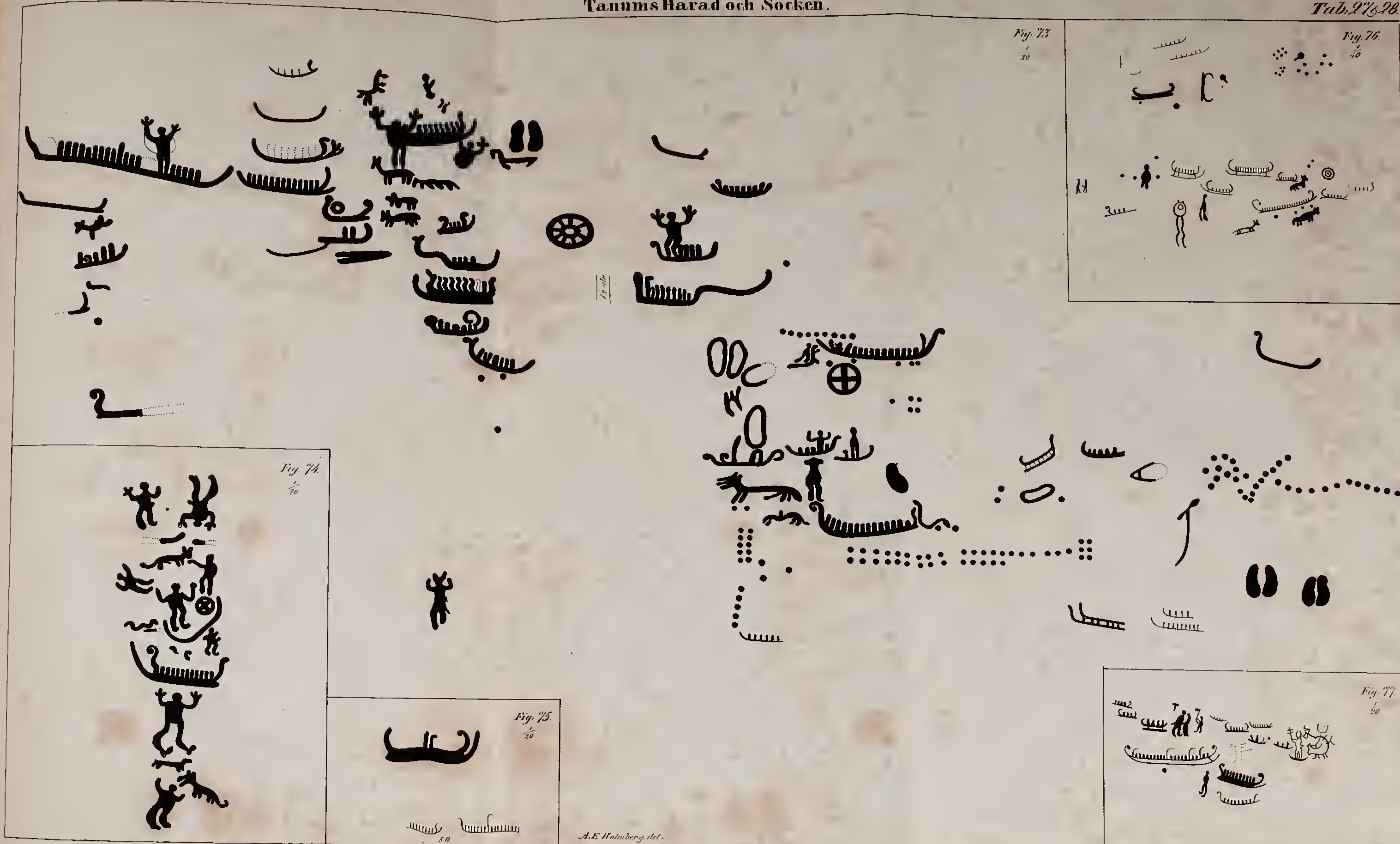
Nummertalet tyckes motsäga sagointygen om antalet af Thorfinns följeslagare till Vinland, men denna är endast skenbar, och vi finna vid närmare granskning, att det tvertom noga återger detta. Detta antal uppgifves uti sagan om Erik Röde och Grönländarne till 60, men då talas blott om det skepp, som Thorfinn sjelf förde. Dennes egen saga åter nämner 3 skepp med 160 man. Af dessa skiljde sig den vilde Thorhall, sjelf nionde, från sällskapet, för att på egen hand göra upptäcktsfärder, som dock slutade olyckligt. Återstoden utgjordes sålunda af 151 man, och detta antal måste just uttryckas på samma sätt, som stenen visar, emedan våra förfäder vanligtvis — liksom ännu här och der i landsorten — räknade 6 tjog på hundradet, således 120, och hvilket kallades *storhundrade.* 100-tecknet C angifver således 120, och då vi dertill lägga XXXI hafva vi 151, alltså på det nogaste uppgifvet antalet af de män, som, enligt den skrifna sagan, hjelpte Karlsefne att taga det nya landet i besittning.

Föröfrigt möta oss på ristningen endast bilder, hvaraf de flesta, sannolikt till stor del förändrade genom tidens åverkan, icke lemna någon figur, som kan förklaras; de öfriga åter föreställa menniskor, djur, fotsulor m. m., men äro högst illa tecknade. Åt venster se vi en rått tillskapad menniskofigur utan ben, alltså föreställd med kjortlar, och följaktligen en qvinna, samt till höger om henne en mindre figur, hvilken tydligen — särdeles på äldre teckningar — föreställer ett barn. Vi misstaga oss icke om vi här vilja se Karlsefnes hustru Gudrid och deras på Vinland födda son Snorre. Detta är mera än en sannolik hypothes. Vi se nemligen på den förra ett tecken, hvilket, särdeles att dömma af Baylies teckning, synes föreställa en nyckel, af det slag, som ofta träffas i grafvarne. Nyckeln var den Nordiska husmoderns insignium af huslig magt, och såsom sådan följde den henne ofta i griften, liksom svärdet mannen. Tecknet deraf på ifrågavarande figur angifver denna såsom en bild

Rättelser:

Pag. 28 *sista rad. läs* Ur Heiddropners hufvud ur Hoddröpners horn.
„ 35 *rad.* 26 „ lika litet
„ 60 „ 26 „ afbildade
„ 68 „ 24 „ Teredo
„ 69 „ 8 „ Rorkulten, som
„ — „ 28 „ märkismannen
„ 71 „ 10 „ Tuttugu
„ 83 „ 17 „ antydningar
„ 140 „ 12 „ samt att

Öfriga tryckfel torde så mycket benägnare urskuldas, som Förf. saknat tillfälle att sjelf läsa korrekturet å flertalen af arken.

Fig. 73
1/20
Fig. 74
1/40
Fig. 75
1/20
Fig. 76
1/40
Fig. 77
1/20
A. E. Holmberg del.

Qville Härad, Qville och Bottna Socknar.

Tab. 29

A. E. Holmberg. del.

A. E. Holmberg del.

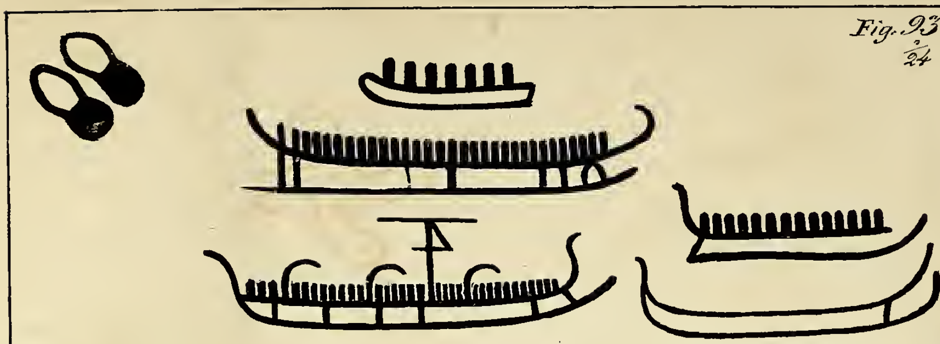

Fig. 93 1/24

Fig. 94. 1/42.

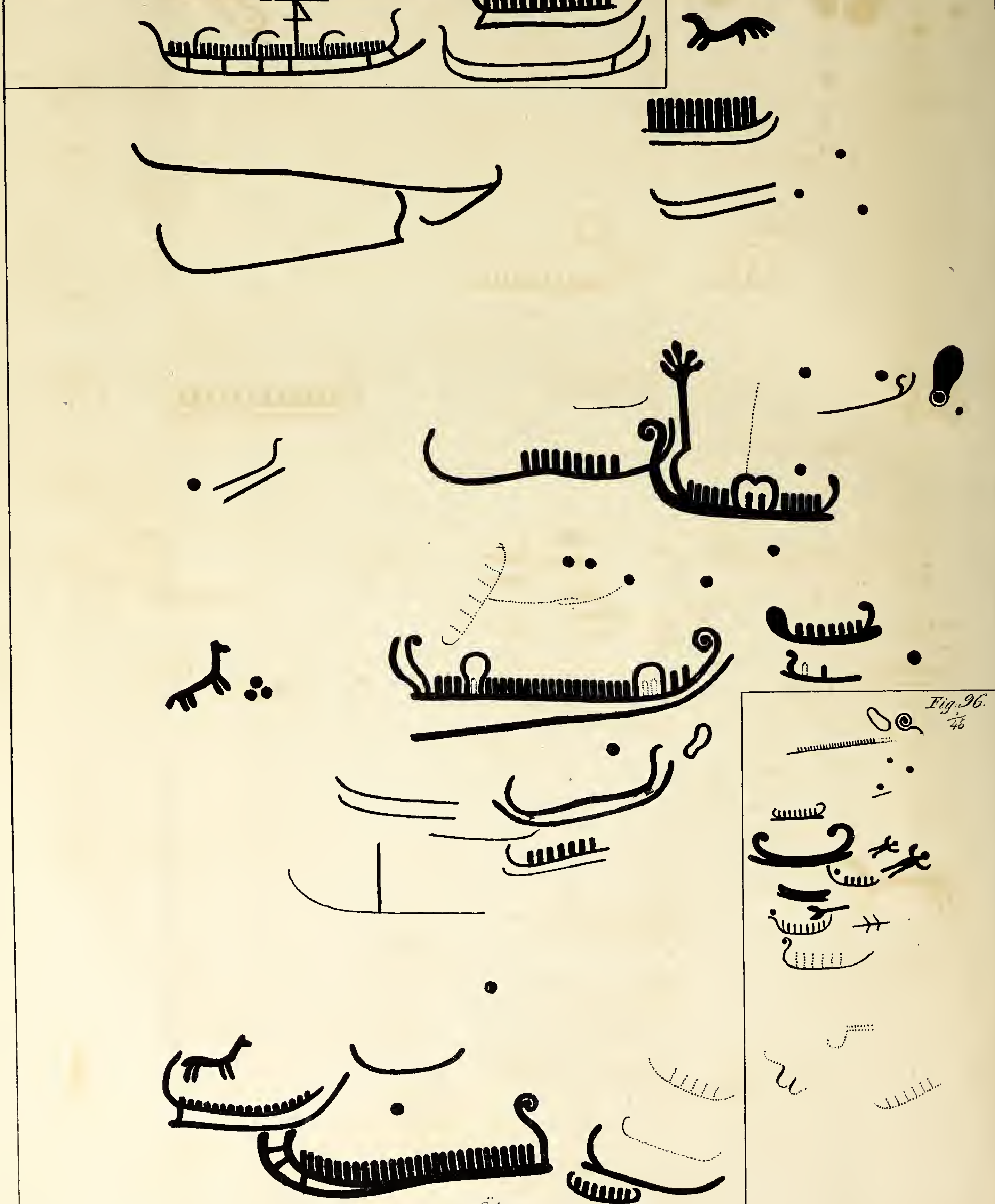
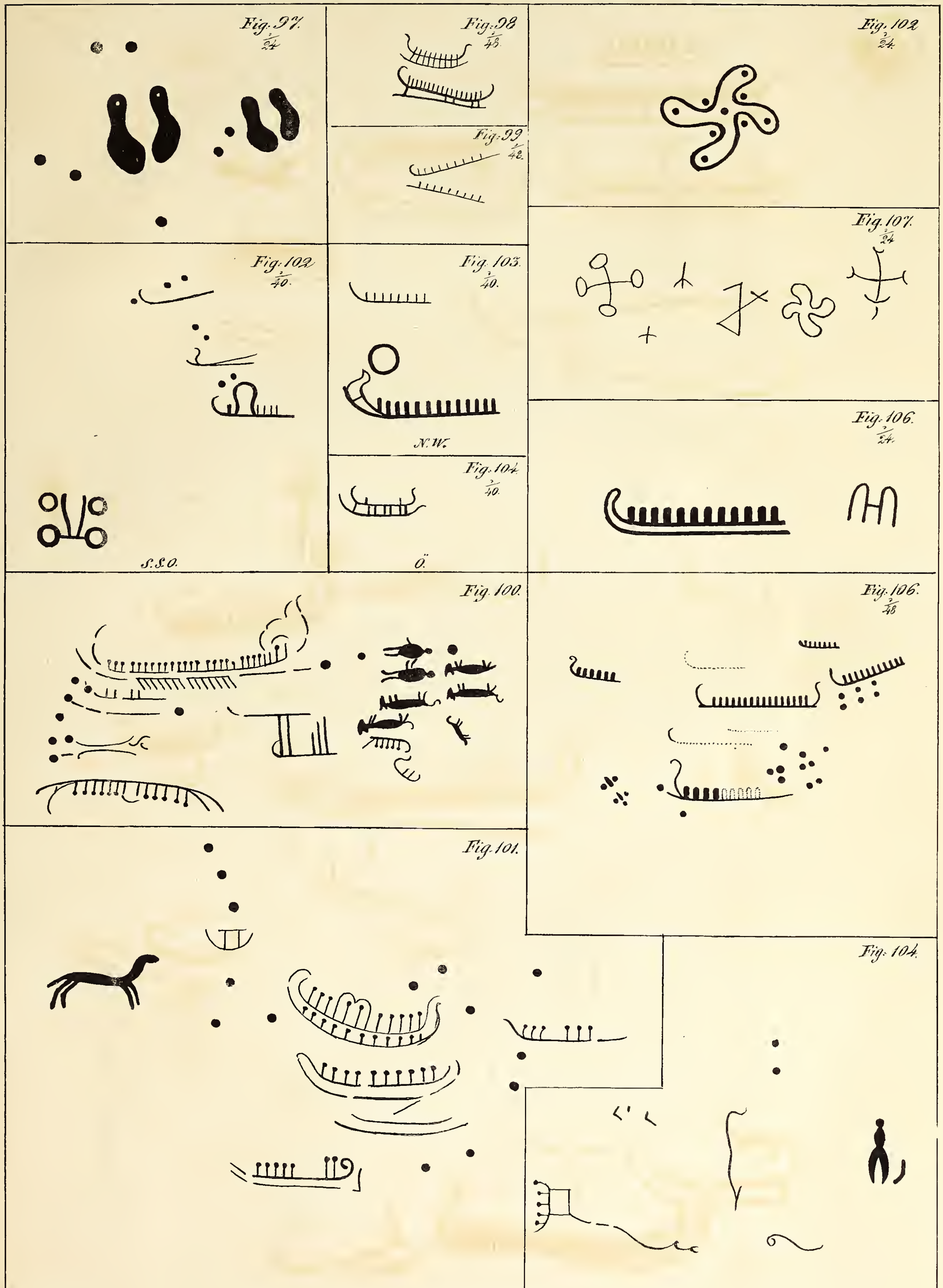

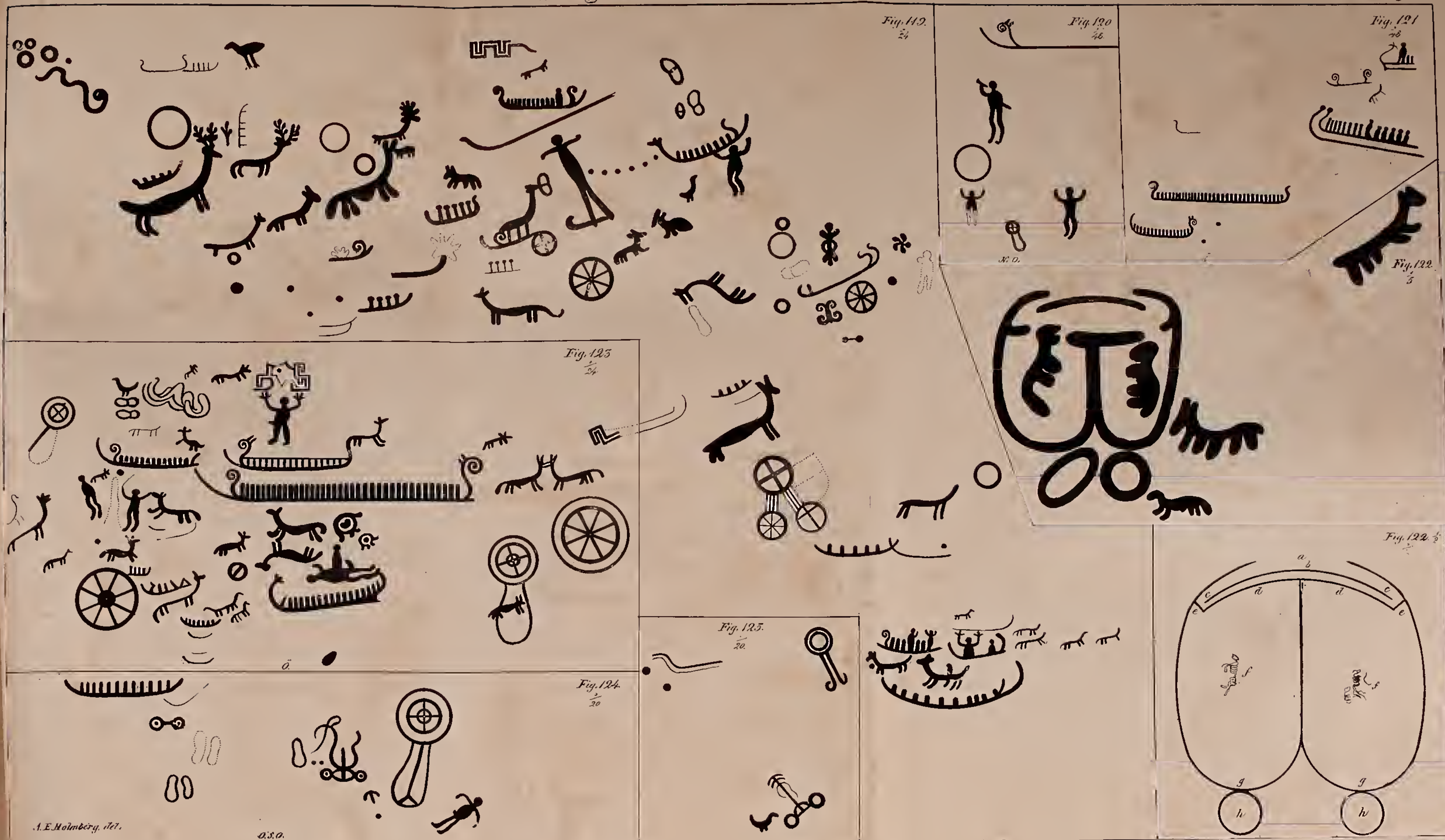
Fig. 95. 1/20.

Fig. 96. 1/45

J. E. Holmberg del.

Fig. 109
Förkortad distans
Fig. 110
Fig. 111
Fig. 112
Fig. 113
Fig. 114
Fig. 115
Fig. 116
Fig. 117
Fig. 118
N:o 0.
0
A. E. Holmberg del.

Fig. 119.
Fig. 120.
Fig. 121.
Fig. 122.
Fig. 123.
Fig. 124.
Fig. 125.
Fig. 122½.
A. E. Holmberg del.
O.S.O.

Stångenäs Härad: Bro, Brastads och Lyse Socknar.

Tab. 37 & 38.

Stångenäs Härad, Lyse Socken och Tunge Härad, Fofs Socken.

Töſsbo Härad Tiſselskogs S:n, *Dahlsland.*
Näs Härad Eskilsäters S:n, *Wermland.* *Tab. 41.*

Fig. 143.
1/12

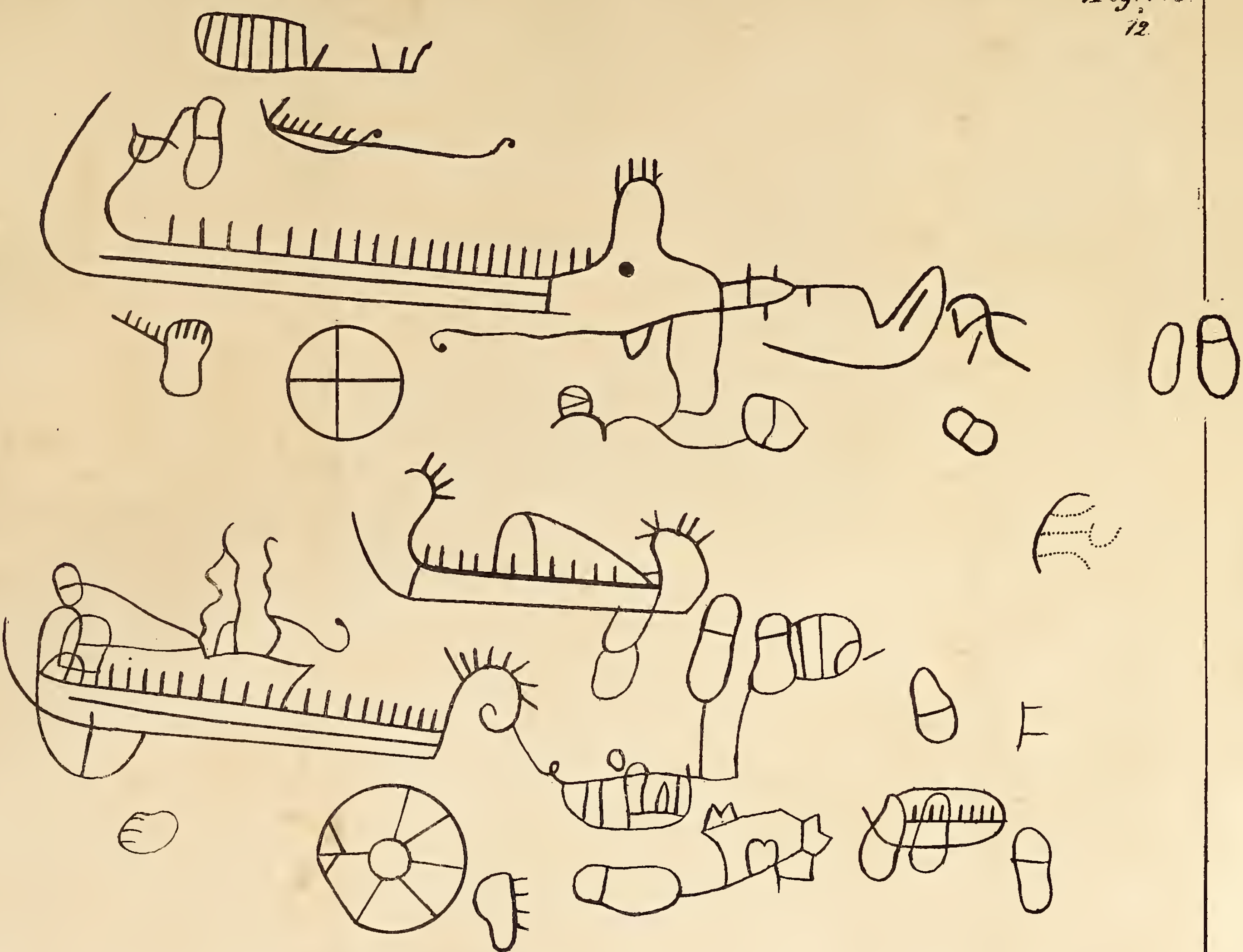

Fig. 144
1/24

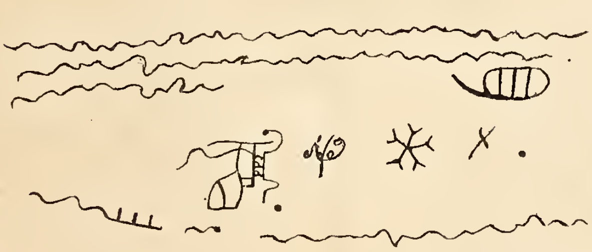
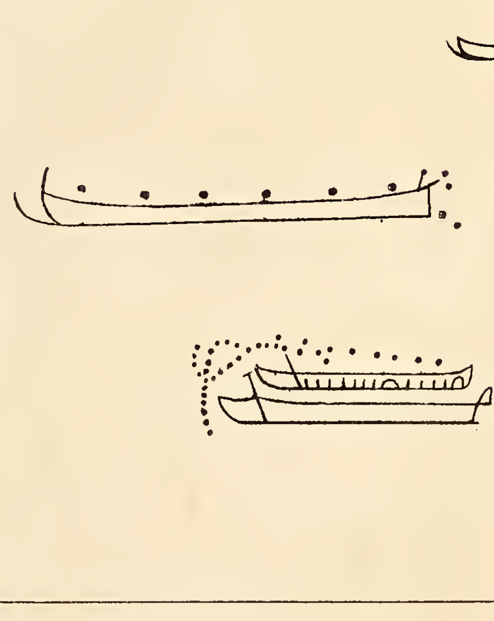
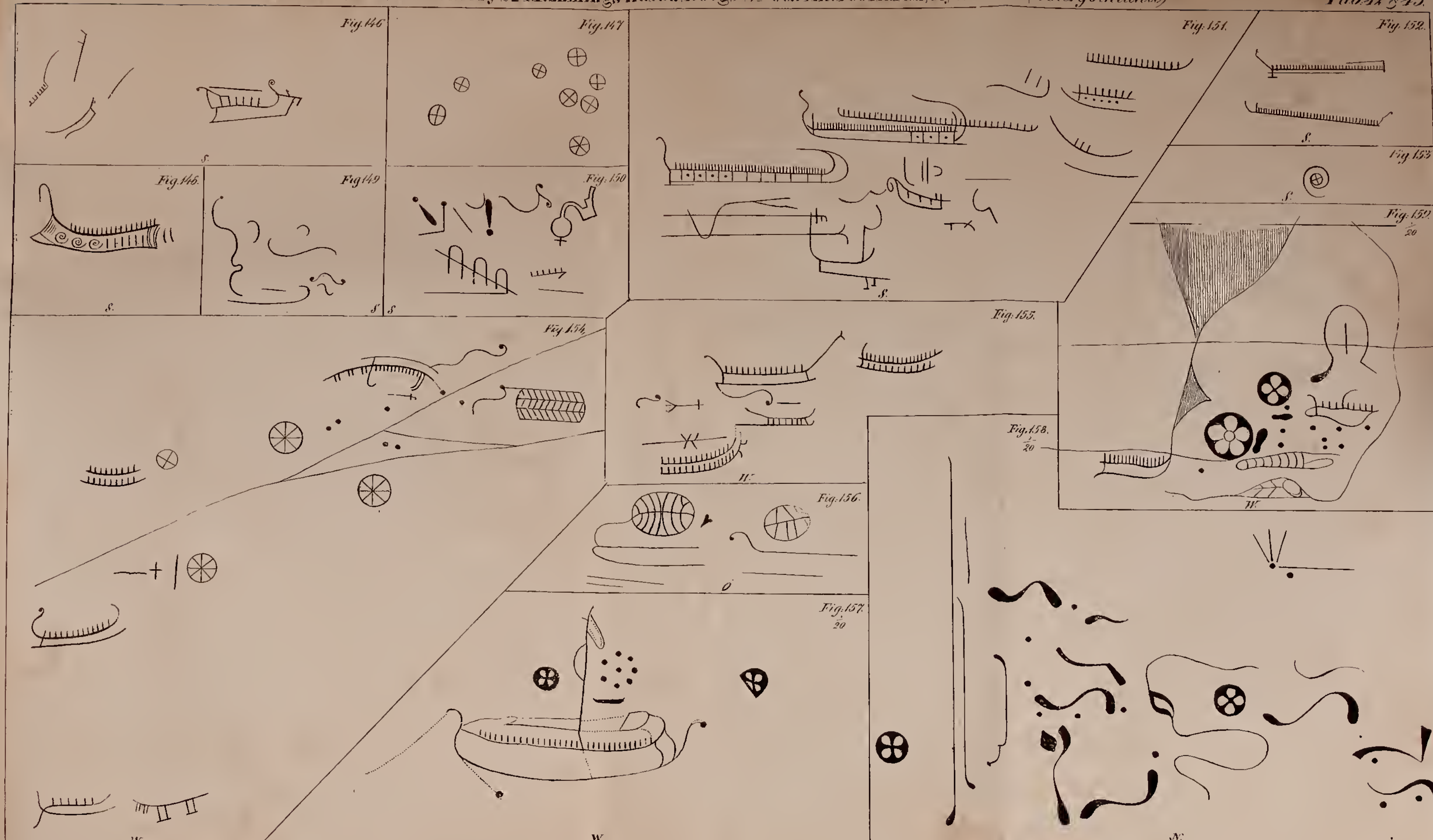

Fig. 145
1/24

Bråbo Härad, Östra Eneby S:n Memmings Härad, Borgs S:n och Åkerbo Härad, Rystads S:n (Östergothland) Tab. 42 & 43.

Jemtland *Glösebäcken.* **Blekinge**, *Thorhamn.* **Skåne**, *Kiviksgrafven.* *Tab. 44.*

Fig. 160.

Fig. 161.

Fig. 162.

Atleön *Norrige*, Afsonet-Stenen *Nord-America.*

Fig. 163.

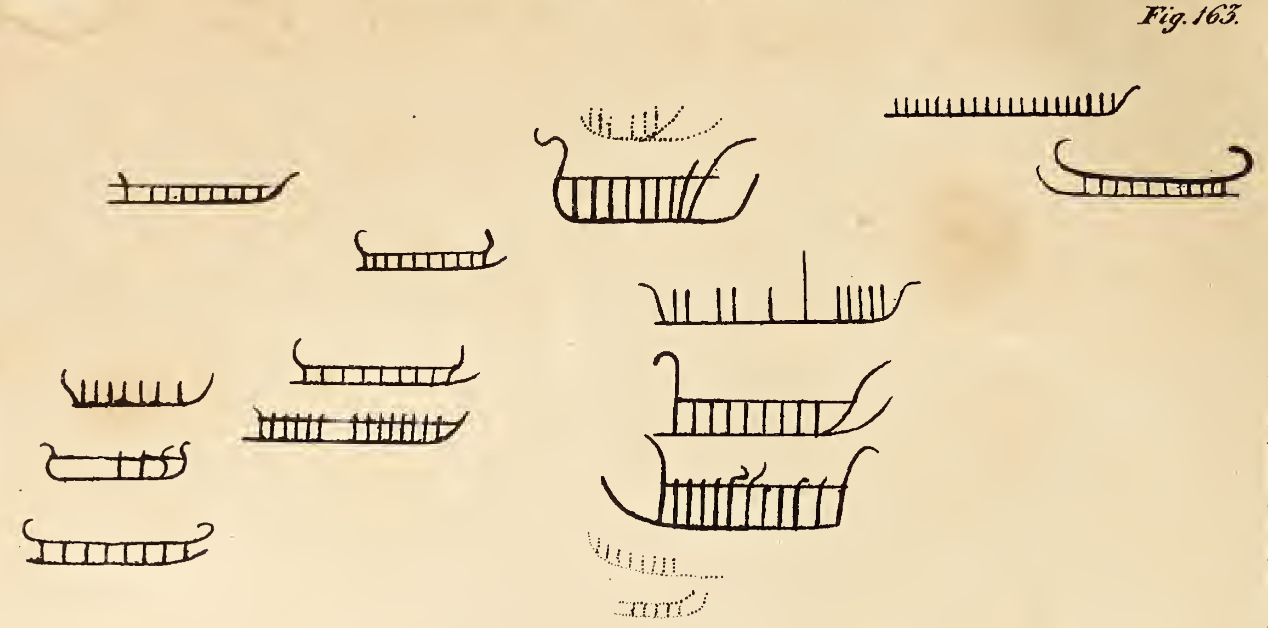

Fig. 164.

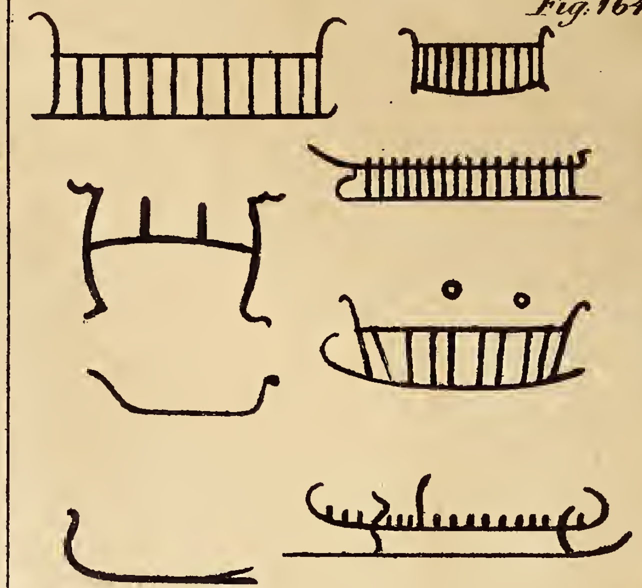
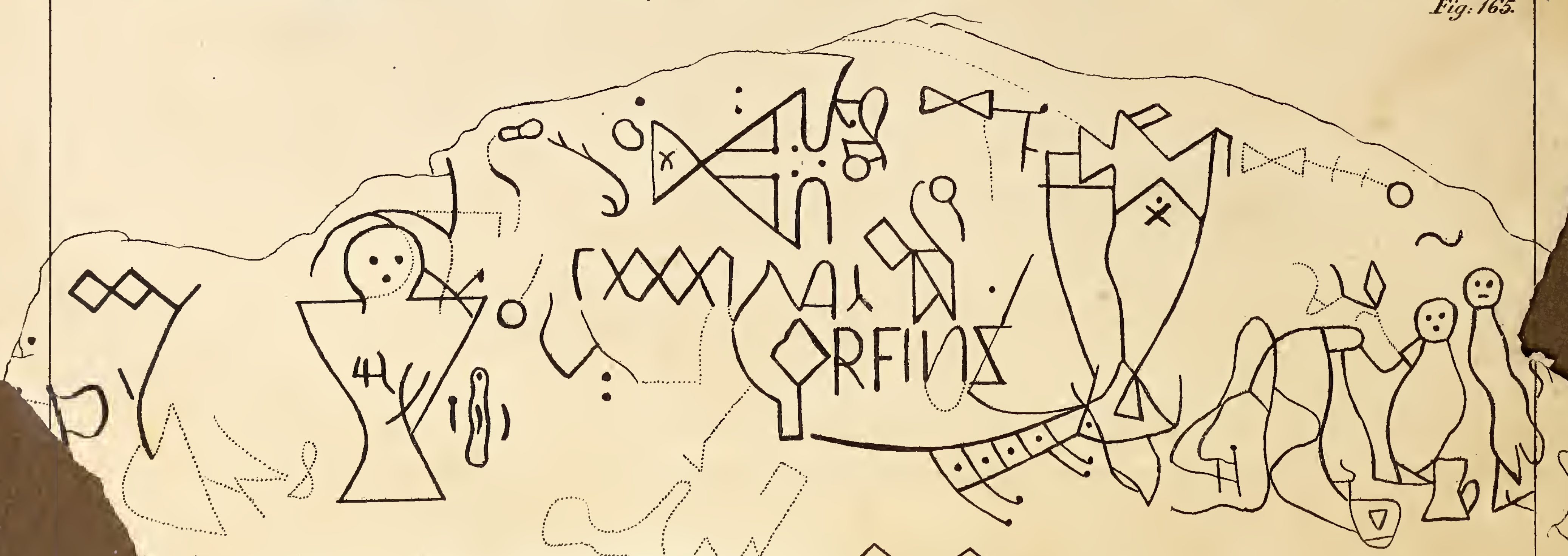

Fig. 165.

Holm.